

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

№ 13 (200) ЛИПЕНЬ

2010

2010 липень №13 (200)

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

ЧАСТИНА II

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено
до переліку наукових фахових видань України
Постанова президії ВАК України
від 18.11.2009 р. № 1-05/5

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 9 від 26 березня 2010 року)

Виходить 2 рази на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук,
професор **Курило В. С.**

Заступник головного редактора –
доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**

Випускаючі редактори –
доктор історичних наук, професор **Бур'ян М. С.**,
доктор медичних наук, професор **Виноградов О. А.**,
доктор філологічних наук, професор **Галич О. А.**,
доктор педагогічних наук, професор **Горошкіна О. М.**,
доктор сільськогосподарських наук, професор **Конопля М. І.**,
доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.**,
доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**

Редакційна колегія серії «Філологічні науки»:
доктор філологічних наук, професор **Єрмоленко С. Я.**,
доктор філологічних наук, професор **Загнітко А. П.**,
доктор філологічних наук, професор **Коваль В. І.**,
доктор філологічних наук, професор **Лисиченко Л. А.**,
доктор філологічних наук, професор **Мокієнко В. М.**,
доктор філологічних наук, професор **Синельникова Л. М.**,
доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.**,
кандидат філологічних наук, доцент **Леснова В. В.**

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ

до технічного оформлення статей

Редколегія “Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см; верхній колонтитул — 1,25 см, нижній — 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2010.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шриффт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шриффт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шриффт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

ДИСКУРСНИЙ АНАЛІЗ

1. **Недайнова І. В.** Дискурсний простір медіа-тексту: соціолінгвістичні характеристики сучасної американської спортивної преси..... 5
2. **Решетарова І. В.** Особливості взаємовідносин індивідуально-авторських найменувань та мовної норми в межах медійного дискурсу..... 12
3. **Соколова І. В.** Дискурс-аналіз в аспекті викладання іноземної мови спеціального вжитку..... 17
4. **Христенко О. С.** Специфіка інтернет-дискурсу молоді Німеччини..... 29

ЛІНГВІСТИЧНА ТЕОРІЯ

5. **Бледнова О. Г.** Из истории развития германских личных имен в древненемецком антропонимиконе..... 37
6. **Vokun I. A.** Family resemblance structure of “over”..... 45
7. **Бондаренко Е. В.** Концепт *время* в древнеанглийском мифо-эпическом дискурсе..... 51
8. **Борисов О. О.** Діахронія лексичної номінації концепту страх (на матеріалі англословних лексикографічних джерел)..... 59
9. **Вакуленко М. О.** Акустичні характеристики та інваріанти українських приголосних..... 64
10. **Васильєва О. Г.** Авторське «Я» в «Мексиканських хроніках» М. Кідрука: Лінгвокогнітивний аспект..... 81
11. **Зеленько А. С.** Когнітивна лінгвістика..... 88
12. **Клімкова Я. Ю.** Комунікативні особливості жіночого та чоловічого мовлення з погляду сучасної гендерної лінгвістики..... 97
13. **Литвинко О. А.** Проблема терміна й номена (на матеріалі англійської термінологічної підсистеми машинобудування)..... 100
14. **Литвинов О. О.** Номінації зорової поведінки в термінах відмінкової граматики..... 105
15. **Луговий В. С.** Історико-етимологічні основи ономастичних ФО сучасної французької мови..... 115
16. **Луцьова Т. В.** Концептуальна метафора в есе Дж. Фаулза “Мемуари і сороки”: нереклексивний та рефлексивний аспекти..... 122
17. **Малюга А. Ф.** Системність відношень у тематичній групі слів на позначення явищ природи..... 129

18. Маріна О. С. Формування контрастивних образних засобів крізь призму категорії модальності (на матеріалі поезії Каммінгса Е. Е.).....	138
19. Мигович І. В. Ознака інтимності в лексичній семантиці англійської та італійської мов.....	147
20. Мирончук М. В. Функціональна еквівалентність мовних одиниць та її вплив на кількісні та якісні характеристики дієслів розташування в англійській, німецькій та українській мовах.....	155
21. Мосцевенко А. Ю. Блог как объект лингвистического исследования.....	160
22. Нікульшина Т. М. Ірреальний світ: філософський та лінгвістичний аспекти (на матеріалі англійської та української мов).....	167
23. Розова І. В. Стилiстичні особливості функціонування авторських цитаційних висловлень (на матеріалі англomовних сатиричних творів ХХ сторіччя).....	173
24. Ригованова В. А. Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній теорії.....	180
25. Rozsokha A. W. Rechtschreibreform von 1996: ziele und probleme.....	187
26. Харченко О. В. Комічні неологізми в американських кінокомедіях.....	194
27. Шерстюк О. Г. Лингвистика и ее роль в процессах эволюции языка.....	208
Відомості про авторів	216

ДИСКУРСНИЙ АНАЛІЗ

УДК 811.111'42

Недайнова І. В.

ДИСКУРСНИЙ ПРОСТІР МЕДІА-ТЕКСТУ: СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ПРЕСИ

Сучасна тенденція подання спортивного матеріалу у пресі (і в американській в тому числі) – створення відчуття реальної комунікації. Спортивний журналіст має не маніпулювати фактами, а щиро описувати події за допомогою доступних для розуміння читача мовних одиниць, тобто таких, що входять до його (читача) лінгвістичної компетенції. Використовуючи мовні форми певного регістру журналіст “візуалізує” інформацію, створює відчуття обговорення події з давній другом, який не тільки розуміє про що йдеться, але й поділяє те чи інше захоплення, має ті ж самі преференції в спорті. Саме з цих причин інтереси до аналізу творення текстів спортивної тематики є сьогодні край *актуальними* з боку лінгвістів та вчених, що розглядають спортивний дискурс в ракурсі його соціального значення (Белл Е., Бойл Р., Ким М. Н., Костомаров В. Г., Макчесни Р.).

У даній статті ми поставили за *мету* дослідити соціолінгвістичні параметри такої особливої області комунікації як спортивний дискурс з точки зору функціонального підходу до аналізу.

Більше сторіччя газети були першими і єдиними засобами інформації, що працювали на популяризацію спорту та підтримку ідеології американського суспільства – реалізацію американської мрії на прикладах спортивних персоналій. Газети були легко доступною формою причетності до улюбленого виду спорту, до життя популярного спортсмена чи відомого клубу. Однак, з винаходом радіо та телебачення в першій половині ХХ сторіччя доступ до різного роду інформації різко збільшився, в результаті: “A growing commercial dimension in sport, the rise of the role of television and an internationalisation of the sporting arena – all helped to reshaped the back page of national newspapers” [1, с. 35].

До цих двох суперників друкованих засобів інформації, що пропагують спорт та висвітлюють його події, швидко приєднуються ще більш потужні винаходи – в останні роки їми стали кабельне телебачення та Інтернет-комунікації. Сьогодні дві третини американців мають доступ до веб-сайтів любої газети у будь-якому куточку світу, до телевізійного каналу, радіостанції, і більше 100 мільйонів мешканців Сполучених Штатів можуть через Інтернет віртуально бути “присутніми” на тій чи іншій спортивній події [2]. Новітні технології знамениті своєю швидкістю та мобільністю у поданні новин, і вони ніколи не ігнорують

спортивні події саме тому, що без причетності до спорту (активній або пасивній) американець не вважає себе американцем.

Природньо в такій ситуації виглядає той факт, що сучасна людина (і в першу чергу американець, який звик до доступної різноманітності форм комфорту) більше часу приділяє пошуку новин, натикаючи на кнопку телевізора чи комп'ютера, а не перегортаючи сторінки газети чи журналу. Ще одним важливим фактором виступає економічна сторона проблеми: купуючи газету споживач має заплатити ціну, достаючи з гаманця певну монету, в той час як, висячи online, не вираховує, скільки коштує та інформація, яку він знаходить і читає. Останнім негативом (на який ми звертаємо увагу в нашому дослідженні, але не останнім в поглибленні проблеми в цілому), що відвертає американців від читання газет, ми називаємо проблему швидкості розповсюдження новин, в тому числі і спортивних: зрозуміло, що випуск конкурентноздатного матеріалу має на увазі якісну продукцію, яка потребує певного часу для її підготовки та розповсюдження, – безперечно, що тут газети поступаються радіо-, теле- та Інтернет новинам.

І все ж таки вчені, що займаються проблемами аналізу впливу ЗМІ на світогляд та соціальну поведінку особистості в сучасному суспільстві [2; 3; 4; 5], відзначають, що вибір інформаційної консумації всеж залишається за самим споживачем. В цей же час було б неправильним вважати, що друковані ЗМІ залишаються осторонь прогресу і зневажають пошуком нових форм прибавлювання читача чи розвитком шляхів, що дозволять їм зберегти свою аудиторію.

Перш за все, спортивна преса визначається більш якісним видом дискурсу з тих часів, коли вона виступала лише джерелом спортивних розваг та чистої інформації. Сьогодні спортивна журналістика в певній мірі виступає освітнім засобом, яка навчає особливій манері спілкування на конкретну тему, що цікавить, тобто, виступає як жанр, де про професійне йдеться у доступній лінгвістичній формі, і ця форма ближче стоїть до стандарту англійської мови.

По-друге, кожна газета в США має свою веб-сторінку, де спортивна колонка іде, як правило, другою за колонкою новин, а за нею вже подаються політика, бізнес та культура. Так, на вебсайті газеті “THE OLYMPIAN” (штат Вашингтон) у розділі SPORTS крім текстів спортивних новин та статей знаходимо таке: SPORTS BLOGS, VIDEO REPORTS, LOCAL SPORTS GALLERY, OUR VIEWS/YOUR VIEWS, MOBILE WEBSITE, ASK THE EDITOR, LETTERS TO THE EDITOR. Газета “NEW YORK DAILY NEWS” до багатьох з вищезгаданих розділів електронного варіанту видання додає наступні: COLUMNIST BLOGS, VOTE, STANDINGS, FIND SPORTS TICKETS, MOST DISCUSSED TOPICS, MOST EMAILED TOPICS, RSS (Really Simple Syndication – програма, що надає можливості швидкого пошуку спортивної новини та доступу до електронної підписки за темою). Друкована версія місцевої газети, як правило, представляє спортивні новини регіонального

значення, а відкриваючи сайт NYTimes.com чи CNN.com можна прочитати про міжнародні змагання та відвідати сторінку TOP WORLD SPORT STORIES або TEAM PAGES.

По-третє, сучасні газети сьогодні все частіше готують матеріали для замовників, тобто, певні спортивні статті можуть мати комерційний характер: Часто матеріали спортивних рубрик деяких американських газет постійно публікують статті про один і той же клуб, намагаючись формувати певні інтереси до нього, дають інтерв'ю про певного спортсмена якби то займаючись промоутерською діяльністю.

Як бачимо, зміни акцентів в американському соціумі ставлять певні задачі перед національною пресою. Сучасна економічна парадигма (теорія раціонального вибору – теорія раціональної дії) констатує, що дія людина залежить від її преференцій, а ці преференції залежать від потреб, пропозицій та доступу до товару. Багато вчених, що займаються проблемами журналістики і сучасним станом американської преси саме в економічній площині і бачать загрозу існуванню газет як форми ЗМІ. Спортивна журналістика не є виключенням з цих процесів, можна навіть стверджувати, що вона першою має реагувати на потреби суспільства, тому що спорт в США є значною частиною культури і характерною рисою американського соціуму.

Розглянемо лінгвістичні характеристики текстів спортивної тематики. Аналізуючи матеріали спортивної тематики сучасних американських “серйозних” (“THE USA TODAY”, “THE NEW YORK TIMES”, “THE WASHINGTON POST”, “THE BOSTON GLOBE” та “THE CHICAGO SUN-TIMES”) та деяких місцевих (“THE SAN JOSE MERCURY NEWS”, “THE MIAMI HERALD”, “THE MARYLAND GAZETTE”, “THE AUGUSTA CHRONICLE” та “THE FRESNO BEE”) газет, маємо сказати, що і ті і інші притримуються стандартних норм англійської мови та правил презентації своїх спортивних матеріалів. Ці норми вимагають:

1. економії мовних засобів та лаконічності викладання фактів дійсності при умові збереження інформативної насиченості матеріалу;

2. відбору мовних одиниць, що доступні читачеві, тобто, таких, що входять до його лінгвістичної компетенції;

3. наявності лексичних одиниць, що виступають ознакою різних функціональних стилів мови (наприклад, фразеологічні одиниці, терміни, сленгізми чи історизми);

4. використання спеціальних для даного стилю кліше та мовних стереотипів;

5. жанрового різноманіття, а саме стилістичного використання мовних одиниць (використання емоційно-експресивної лексики, багатозначності слова, ресурсів словотворення);

6. використання засобів стилістичного синтаксису, які слугують для виразності представлення матеріалу (риторичні запитання, окличні речення, паралельні конструкції, інверсія, тощо);

7. суміщення лінгвістичних характеристик публіцистичного стилю з тими, що виступають ознакою інших функціональних стилів мови (у нашому випадку літературно-художнього та мовного, неофіційного) [6; 7; 8; 9].

В матеріалах спортивних репортажів та статей спортивної тематики знаходимо реалізацію практично всіх викладених вище характеристик. Так, у статті “*No.1 pick Stamkos nets his first two NHL goal in Lightning win*” про події в американському хокеї, яка презентована на спортивній сторінці газети “THE USA TODAY”, фіксуємо у наступних реченнях, наприклад, таке:

1. The 18-year-old rookie *netted* his first two NHL scorers; ...we're not *firing on all the cylinders* offensively; ...everybody loves *the kid*; They really *rallied* around *the guy* – метафоричні та метонімічні переноси, сленгізми (*the cylinders*; *the kid*; *the guy*), що є прикладами емоційно-експресивної лексики та неформальності стилю мовлення;

2. ...he told *the ref* that I tipped it in; The 18-year-old *rookie* *netted*; Standing in front of Buffalo *goalie* – стилістично забарвлені зміни морфологічної структури слова та його скорочення, які виділяються на загальному морфологічно-нейтральному фоні і додають відчуття неофіційності викладання;

3. I *had some butterflies* when they announced Vinny as the goal scorer – використання фразеологічної одиниці, що надає відчуття реальної розповіді;

4. ...he played an *unbelievable* game; ...the *slumping* Sabres; It was obviously a *great* feeling; ... *modest* two-game winning streak – використання прикметників та ...to *commemorate* the occasion; ...*enough foresight* to make sure лексичних кліше формального реєстру для підкреслення емоційно-експресивного настрою статті;

5. *Like scoring goals...*, *Standing in front of Buffalo...*, ... *goalie deflecting a slap shot from the middle of the blueline*; *Problem was, Lecavalier was given the goal staked..*; *During the intermission, the officials fixed the error* – ресурси стилістичного синтаксису, які слугують для виразності представлення матеріалу (в даному випадку, це дієприслівникові звороти, опущення сполучників та стилістична інверсія).

В газеті “THE FRESNO BEE”, що виходить у місті Фресно, штат Каліфорнія, у статті “It's welcome home, bro, for ex-Washington High star UNLV's Willis” знаходимо наступне:

1. Інфінітивні та номінативні речення як приклад стилістичного синтаксису: a) *To play alongside his brother instead of against him*. b) *To wear Bulldogs red instead of Rebels red*. c) *And a rare moment*. d) *As a member of an opposing team*.

2. Еліптичні конструкції: *Circled this game as soon as the schedule came out. Now come back for a night*.

3. Дієприслівникові звороти: a) *Gotten closer, Willis and O'Neil have exchanged fewer verbal jabs.* b) *Both switched to point guard this season, and O'Neil joked...*

4. Лексичні одиниці та мовні вирази низького реєстру: *Willis' comments are delivered somewhat in jest, part of the trash talking...; how a lifetime tendency could seep into his game.*

5. Заголовок одразу ж дає нам інформацію про героя статті – зміна морфологічної структури слова *brother* “*It's welcome home, bro...*” вказує читачеві про те, що спортсмен – афро-американець.

У книзі А. Белла та П. Гаррета “Approaches to Media Discourse” читаємо: “Text-as-meaning is produced at the moment of reading, not at the moment of writing... [10, с. 2]. Значення у медійному тексті (і в газетному зокрема) стає продуктом співробітництва між журналістом та споживачем, тобто, читачем, якого цікавлять спортивні новини. І оскільки спорт став невід’ємною частиною сучасного життя Сполучених Штатів, то в останні роки спостерігається конструктивне злиття лінгвістичного та соціального в сучасному медіа дискурсі, який не можна розглядати односторонньо, розділяючи поняття “текст” і “дискурс” або “розмовна” чи “нормативна” мова. Цей процес яскраво виражений і в газетному тексті спортивної тематики.

У нашому дослідженні ми стикалися з текстами різноманітної презентації (монологи, діалоги, наративи та їх вкраплення одне в одного). Щодо їх лінгвістичного оформлення спостерігаємо таке, що спортивні статті американських газет орієнтовані в основному на книжково-розмовний варіант літературної англійської мови, але ця орієнтація цілком залежить від об’єктивного чи суб’єктивного характеру викладання тематичного матеріалу. Тому у статтях спортивної тематики комунікативна функція реалізується комплексно через поєднання реалізацій номінативної, експресивної та компресивної функцій, а вибір лексичних та граматичних одиниць направлено на головну мету, що керує спортивним журналістом – найкращим способом реалізувати інформативну та пропагандистську функції тексту.

І все ж таки в поданні газетних матеріалів відчутна сучасна проблема журналістики, в тому числі і спортивної, – сучасна спортивна стаття – це суміш репортажу та публіситі (пропаганди), художнього оповідання та чистого викладання новин, особливостей стилю та кліше.

У своїй книзі “Sports Journalism: Context and Issues” британський вчений Реймонд Бойл подає фрагмент з інтерв’ю з Девідом Чеппелом, який багато років досліджував становлення професійної спортивної журналістики. У 2004 році Д.Чеппел бачить сучасний стан спортивної британської журналістики крізь призму порівняння її з американською так: “Journalists are more ghettised in the UK, where they tend to focus on their beat, their sport. In the U.S. the sports tended to move from season to season so you covered football and baseball and basketball. The other issue is that of space. US newspapers tended to be bigger, having a lot of space to fill,

so the sportswriter had more space to breath. We have compartmentalized our sport journalists to some extent. As sport has become more commercial, the notion of sports seasons has disappeared here. The writing talent has given much more space in the last decade or so, and broadsheets have got a broader canvas. Although we have a compact tabloid issue. There is now a new space for good young writers and we are seeking for a new generation of writers. In addition, we have a much more educated sporting public, who are bombarded with sport from television, they know the difference in tactics, they have to adapt and give something additional to this and assume that a certain level of knowledge exists in their readers” [1, с. 166-167].

В даному порівнянні з британською спортивною пресою американська виглядає дуже позитивно. Однак сьогодні американська спортивна журналістика стикається з низкою соціальних проблем, що мають мало спільного зі спортом та професійним фахом журналістів: це вплив клубних менеджерів та володарів газет на зміст матеріалу, реакція фанатів на ту чи іншу статтю в різних формах впливу (іноді і фізичного), бажання редакторів мати універсального (як колись, на початку становлення спортивної журналістики) журналіста, що може швидко підготувати матеріал на будь-яку, а не суто спортивну, тему.

У сучасному світі спорт є стає продуктом, який має вигідно продаватися, і як будь-який продукт він повинен бути гідно прорекламований. Це пояснює процеси, які зараз спостерігаються у американській спортивній журналістиці – процес маркетизації (*marketisation*), що впливає на моделювання комунікації, та процес конверсалізації (*conversalisation*), який втручається в проблему інтертекстуальності [1, с. 12]. Неформальність подання спортивних новин та відповідність потребам сучасного ринку збуту разом з сумішню лінгвістичних жанрів та реєстрів сучасної англійської формують, на нашу думку, особливе положення спортивної журналістики в лінгвістичному просторі Сполучених Штатів Америки.

Зважаючи на те, що американські печатні ЗМІ потерпають певних труднощів від конкуренції з іншими засобами подання інформації, перспективним нам вважається подальший розгляд спортивних розділів веб-сторінок національних та місцевих газет США як на предмет конкурентноздатності такої форми презентації матеріалу. Однак ми сподіваємося, що з винаходом нових технологій в американському суспільстві все ж залишаться люди, які за добрим звичаєм під час сніданку чи по обіді гортають сторінки газети у пошуках новин про свою місцеву команду чи про улюбленого спортсмена.

Wally Skalij / Los Angeles Times

Manny Ramirez wasted no time in filing for free agency. He was among 65 players who filed on the first possible day.

Література

1. **Boyle R.** Sports Journalism: Context and Issues / R. Boyle. – L. : Pine Forge Press, 2006. – 186 p. 2. **Харрис Р.** Психология массовых коммуникаций / Р. Харрис. – СПб. : Издательский дом “Нева”, 2002. – 384 p. 3. **Capella M.** Measuring Sports Fans’ Involvement: The Fan Behavior Questionnaire / M. Capella // Atlantic Marketing Association Proceedings. – Fayetteville, AR : Southern Business Review. – Spring, 2002. – P. 30-36. 4. **Ljung M.** What Vocabulary Tells Us about Genre Differences: A Study of Lexis in Five Newspaper Genres / M. Ljung. – Stockholm : Stockholm University Press, 2004. – 194 p. 5. **Boyle R..** Power Play: Sport, the Media & Popular Culture / R. Boyle, R. Haynes – Harlow (UK) : Pearson Education, 2000. – 376 p. 6. **Былинский К. И.** Язык газеты / К. И. Былинский / Избранные работы.– М. : МГУ, 1996. – с. 133-214. 7. **Ким М. Н.** Жанры современной журналистики / М. Н. Ким. – СПб. : Питер, 2004. – 284 с. 8. **Костомаров В. Г.** Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / В. Г. Костомаров. – СПб. : Питер, 1999. – 156 с. 9. **Солганик Г. Я.** О языке и стиле газеты // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования / Г. Я. Солганик / Учебное пособие – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 348 с. 10. **Bell A.** Approaches to Media Discourse / A. Bell, P. Garret – Oxford : Blackwell, 1991. – 377 p.

Недайнова І. В. Дискурсивний простір медіа-тексту: соціолінгвістичні характеристики сучасної американської спортивної преси.

У цій статті розглядається проблема презентації текстів спортивної тематики в сучасній американській пресі як особлива двобічна процедура, при якій, з одного боку, стимулюється розвиток засобів масової комунікації, а з іншого утворюються більш вдосконалені лінгвістичні форми або системи.

Ключові слова: лінгвокультурний простір, засоби масової комунікації, спортивна журналістика, медіа дискурс.

Недайнова И. В. Дискурсивное пространство медиа-текста: социолингвистические характеристики современной американской спортивной прессы.

В данной статье рассматривается проблема презентаций текстов спортивной тематики в современной американской прессе как особенная двусторонняя процедура, при которой, с одной стороны, стимулируется развитие средств массовой коммуникации, а с другой образуются более совершенные лингвистические формы или системы.

Ключевые слова: лингвокультурное пространство, средства массовой коммуникации, спортивная журналистика, медиа дискурс.

Nedainova I. V. Media text discursive space: social and linguistic characteristics of modern American sport press.

In the article the problem of sport text presentation in modern American press is being viewed as a special dual procedure within which on the one hand the mass media development is stimulated when on the other hand some more developed linguistic forms or systems are created.

Key words: social and linguistic space, mass media, sport journalism, media discourse.

УДК 81'271:82-92

Решетарова І. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ НАЙМЕНУВАНЬ ТА МОВНОЇ НОРМИ В МЕЖАХ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

В ХХ столітті питання ортології – розділу науки про культуру мови і норму зокрема – цікавили багатьох дослідників. Так, В. Г. Костомаров, С. І. Ожегов, Д. Е. Розенталь, М. О. Теленкова, М. П. Кочерган, К. С. Горбачевич, Л. П. Крисін та інші розвивали ідеї В. фон Гумбольдта, Ф. де Соссюра, Л. Ельмслева, Э. Косеріу, осмислюючи категорію норми у співвіднесенні з іншими фундаментальними лінгвістичними поняттями. Незважаючи на те, що норма є одним з центральних лінгвістичних понять, не всі лінгвісти одностайні щодо визначення терміну. Дослідники надають поняттю норми стільки різного за якістю наповнення, що жодне визначення не в змозі відобразити всі характеристики нормативності, упорядкованості мовних явищ в разі функціонування в мовленні. Відкритими також залишаються питання нормативності мови сучасних ЗМІ в цілому і особливостей взаємовідносин мовної норми та результатів індивідуально-авторського мовотворчого процесу зокрема.

Таким чином, метою нашої статті є аналіз базових та похідних характеристик терміну «мовна норма» і дослідження особливостей взаємовідносин індивідуально-авторських найменувань та мовної норми в межах медійного дискурсу.

Найчастіше термін «норма» вживають у сполучі «літературна норма», а з поняттям норми зазвичай пов'язують поняття про коректне, літературно грамотне мовлення, адже саме літературне мовлення вважається однією з сторін загальної культури людини.

Так, на думку К. С. Горбачевича, визнання нормативності мовного факту базується зазвичай на обов'язковій присутності трьох основних ознак: «регулярному вжитку (відтворюваності) даного способу вираження, відповідність цього способу вираження системі мови, суспільне визнання його» [3, с. 19]. За наявністю цих основних ознак літературна норма визначається дослідником як «відносно сталий спосіб

(чи способи) вираження, який віддзеркалює історичні закономірності розвитку мови, закріплений в ліпших зразках літератури і якому віддає перевагу освічена частина суспільства» [3, с. 19].

Л. П. Крисін наголошує, що термін «норма» лінгвісти використовують в двох розуміннях – широкому і вузькому. В широкому розумінні дослідник називає нормою «засоби мовлення, які стихійно, спонтанно сформувалися протягом багатьох століть і які відрізняють один різновид мови від іншого». Саме такий підхід уможливило визнання нормою територіальних діалектів і соціальних чи професійних жаргонів. У вузькому розумінні норма – це результат кодифікації мови, яку науковець визначає як «цілеспрямоване впорядкування всього, що стосується мови і її використання». Норма як результат кодифікації нерозривно пов'язана з поняттям літературної мови, яку іншими словами і називають нормативною, чи кодифікованою [5].

Існують і інші визначення норми, причіники яких по-різному акцентують ті чи інші ознаки норми. Багато науковців приділяють велику увагу одностандартності літературної норми, визначаючи її як «історично прийнятий в окремому мовному колективі вибір одного з функціональних, парадигматичних і синтагматичних варіантів мовного знаку» [2, с. 20]. Інші підкреслюють варіативність норми і визначають її як «систему норм, які варіюються час від часу» [4, с. 12].

Таким чином, можна говорити, що, незважаючи на консервативний характер мовної норми, яка, з одного боку, намагається зберегти мовні засоби, їх єдність і стабільність, правила їх використання, накопичені багатьма поколіннями, а з іншого боку дозволяє їхні варіювання, залежно від різних комунікативних умов, вона пильнує національну мову в цілому, пов'язуючи культури різних поколінь та соціальних прошарків суспільства. Дійсно, у своєму розвитку літературна мова поповнюється коштом інших різновидів національної мови (діалектів, просторіччя, жаргонів тощо). Жива, колоритна спонтанна розмовна мова також поповнює норму, незважаючи на те, що в ній зовсім не рідкість таке, що не приймається офіційною нормою: незвичний наголос, нове і свіже найменування, ще не зафіксоване словниками, зворот, не передбачений граматикою зокрема. При неодноразовому повторенні багатьма людьми нові структури можуть проникати в літературний обіг і навіть витіснити традиційні факти.

Справедливим здається зауваження, що літературна норма не може розглядатися тільки в ракурсі статистичних показників, адже вживаність і поширеність (які, звичайно потрібно враховувати) не завжди свідчать про нормативність того чи іншого явища. Тобто, мовленнєва практика досить часто ігнорує нормативне вживання і саме розбіжність між тим, як говорити правильно і тим, як говорять в дійсності зумовлює рух мовної норми.

Отже, доволі раціональним вважаємо розглядати норму як алгоритми мовних реалізацій конкретного матеріалу, що заповнює ці

реалізації. Такий матеріал, тобто, можна назвати сукупністю або, скажімо, системою нормативного чи нормального вживання. Тобто, норма – це звід правил реалізації системи мови, система таких правил. І така система не може бути повністю ізольованою від умов існування мови. Тобто, вона залежить від зовнішньої ситуації, екстралінгвальних чинників. Але, оскільки норма – це лінгвістичні правила використання лінгвістичного матеріалу, вона не може бути протиставлена мові. Таким чином, норма належить до складу мови, і є «зоною карантину», яка фільтрує зв'язки мови з екстралінгвістичними ситуаціями. Норма регламентує (і забезпечує дещо обмежений вибір) використання елементів, структур, моделей системи у відповідності до конкретних мовленнєвих актів залежно від конкретних (типових) ситуацій.

Особливості мовної ситуації, соціальна структура суспільства й інші лінгвальні та екстралінгвальні чинники впливають на вибір лексичних одиниць співрозмовниками. Все викладене свідчить, що мовна норма є лінгвістичною і соціальною категорією одночасно. Соціальність норми доводить і той факт, що саме вона і оцінює мовні факти як нормативні чи ненормативні.

Так, на різних етапах розвитку мови відносини літературної норми і мовленнєвої практики є зовсім різними. На сучасному етапі, етапі демократизації літературної мови та залучення до неї широкого загалу, який не завжди володіє літературною нормою, консервативність і суворість норми дещо слабшають і до неї потрапляють елементи, які раніше ні за яких умов не могли бути прийняті за «свої», тобто, нормативні.

Велику роль щодо метаморфоз літературної норми сьогодні відіграють ЗМІ. Адже дослідники зазначають, що найпопулярнішими жанрами сьогодення залишаються інтерв'ю і ток-шоу. Інтерв'ю тяжіє до переростання в розгорнутий, проблемний діалог. Непідготовленість промов спричиняє використання співрозмовниками перших-ліпших одиниць мови, що спали на думку і здалися доречними, а це, в свою чергу, веде до порушень норми і, навіть, до закріплення в мові нових словотворчих, синтаксичних та ін. моделей. Приміром, численні запозичення, переважно з англійської мови (*піар, бізнес-план, модератор, дистриб'ютор, провайдер*, тощо), розширили словники багатьох мов – доказом тому є дослідницькі праці, щодо впливу англійської мови на російську, німецьку, українську, французьку мову тощо.

Особливу увагу необхідно приділити навмисним, свідомим порушенням норми, які продиктовані прагненням людини досягти комунікативного комфорту, бажанням «не відриватися від колективу» або з метою насміху, іронії, мовної гри тощо. В такому випадку ми маємо справу не з помилкою і незнанням нормативного вживання, з вільним і свідомим порушенням з метою досягнення очікуваного прагматичного ефекту, з народженням індивідуально-авторського окаяніалізму.

Під час руйнації старого та утворення нового процес найменування щойно створених суспільних реалій віддзеркалюється як мовою ЗМІ, так і розмовною мовою. Процес номінації нових явищ відбувається, як відомо, за допомогою лексичних одиниць, що вже існують в мові, за допомогою словотворчих можливостей певної мови, або шляхом запозичень з інших мов. Цей процес породжує численні варіантні найменування, такі, що вживаються як нормативні лексичні одиниці, чи як нестандартні номінативні варіанти, які характеризують особливості певного періоду і бувають наявними в мові лише тимчасово.

Мовна варіативність за О. О. Селівановою є «семіотичною ознакою будь-якої мови, забезпечує наявність в ній певної кількості знаків на позначення одного змісту. Варіанти існують на всіх мовних рівнях (наприклад, варіанти вимови слів, варіанти морфем з однаковим змістом, лексична, синтаксична синонімія, синтаксична деривація тощо)». Соціальна варіативність виявляється у двох різновидах: стратифікаційному, пов'язаному з соціальною структурою суспільства, та ситуативному, означеному варіюванням мовних засобів залежно від ситуації спілкування [6, с. 346].

Пошук ситуативно обумовленого, найвдалішого і найдоречнішого варіанту найменування об'єкта може спонукати автора до породження оказіонального індивідуально-авторського перейменування (*таракан – насекомое – разносчик инфекции – домашнее животное – причина неудовольствия и отвращения – ползучее, усами шевелящее – гадость*).

Н. С. Валгіна розрізняє системні оказіоналізми і власне оказіоналізми [1]. Системні оказіоналізми швидко втрачають новизну і переходять до нормативного словника. Наприклад, використання імені монахині *матір Тереза* замість *діяльна, чутлива жінка, яка допомагає кожному*.

Тоді як власне оказіоналізми завжди залежать від єдиного конкретного контексту, далі якого вони не ідуть. Зрозуміло, що такі найменування не мають відношення до поняття норми, незважаючи на факт творення за певними мовними аналогами. Наприклад, оказіональне визначення слова *демонстрація* як *обезвреживание монстров*, з'явилося за аналогією з *дегазацією* і *дезинфекцією*. Також прикладом може бути оказіональне визначення слова *аналітик* як *той, що слідкує, щоб всім було наліто*.

Дуже часто журналістами вживаються індивідуально-авторські перейменування з пейоративною метою, тобто, які мають дисфемістичну, негативну експресивно-оцінну конотацію, що пов'язане з негативною оцінкою журналістом явища, процесу чи поняття, про яке йдеться. Наприклад:

Яким банкам довіряти: європейським, державним чи трілітровим? – сюжет розповіді про банківську кризу в Україні, а саме про ситуацію з банком «Надра» [7]. Негативна експресивно-оцінна конотація досягнута за рахунок використання елемента так званого батоса, різновиду бурлескного

стилю, в якому подається заголовок, і співзвучності слів *банк* і *банка* зокрема, з їх повною омонімією у ряді форм множини *банки*, *банкам*, *банками*, *у банках*. Свідоме введення журналістом в один мікротекст характеристик *банків* і *банок* призвело до отримання бажаного прагматичного ефекту – виказування імпліцитної негативної оцінки роботі будь-якого банку, недовіри і заклику зберігати гроші вдома, в традиційно надійний спосіб.

Нормативність, як з'ясовано вище, тримається на системності мови і породжується об'єктивними процесами її розвитку. Паралельно іде індивідуальний мовотворчий процес, який характеризують особливості певного періоду розвитку суспільства і бувають наявними в мові лише деякий час. Природно, що в поняття узусу і норми вони не включаються. Оказіоналізми – це слова чи фрази, що утворюються «з нагоди», в конкретних мовленнєвих умовах. Зазвичай, вони суперечать мовній нормі, відхиляються від традиційного словотвору. Часто оказіоналізми реалізуються в мові як засіб мовної гри, жарту тощо. Поза «рідним» контекстом такий заміник втрачає частину своєї виразності і може, навіть, бути незрозумілим. Тим не менше, оказіоналізм є потужним мовним засобом досягнення експресивного ефекту, адже порушує звичні форми, чим привертає увагу, і саме це спричиняє його популярність серед журналістів.

Література

1. **Валгина Н. С.** Активные процессы в современном русском языке: Учебное пособие / Н. С. Валгина. // Москва : Логос, 2001. – 304 с.
2. **Головин Б. Н.** Основы культуры речи: Учебник для вузов / Б. Н. Головин. // 2-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 1988. – 319 с.
3. **Горбачевич К. С.** Вариантность слова и языковая норма (на материале современного русского языка) / К. С. Горбачевич // Л. : Наука, 1978. – 238 с.
4. **Костомаров В. Г.** Некоторые теоретические вопросы культуры речи / В. Г. Костомаров, А. А. Леонтьев // Вопросы языкознания. – 1966. – № 4. – С. 12-32.
5. **Крысин Л. П.** Языковая норма и речевая практика / Л. П. Крысин // Отечественные записки. – М., 2005. – № 2(22). – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/?numid=23&article=1034>.
6. **Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. // Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. **ТСН.** Канал «1+1». – 27.01.09.

Решетарова І. В. Особливості взаємовідносин індивідуально-авторських найменувань та мовної норми в межах медійного дискурсу.

У статті обговорюються особливості взаємовідносин індивідуально-авторських найменувань та мовної норми в межах медійного дискурсу.

Ключові слова: мовна норма, літературна норма, варіативність норми, оказіоналізм.

Решетарова И. В. Особенности взаимоотношений индивидуально-авторских наименований и языковой нормы в рамках медиадискурса.

В статье анализируются особенности взаимоотношений индивидуально-авторских наименований и языковой нормы в рамках медиадискурса.

Ключевые слова: языковая норма, литературная норма, вариативность нормы, окказионализм.

Reshetarova I. V. The peculiarities of the language norm with the author's nomination in the mass media discourse.

The article analyses relation peculiarities of the language norm with the author's nomination in the mass media discourse.

Key words: linguistic norm, literary norm, variations of the norm, occasional word.

УДК 811.111

Соколова І. В.

ДИСКУРС-АНАЛІЗ В АСПЕКТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СПЕЦІАЛЬНОГО ВЖИТКУ

Одним з факторів, що зумовлюють актуальність новітніх досліджень в сфері дискурс-аналізу, є спроба створення наукового базису для розробки та впровадження навчальних матеріалів для тих, хто вивчає англійську мову для спеціальних цілей, однією з яких є отримання доступу до інформації за своєю спеціальністю.

Ще наприкінці минулого сторіччя з загального потоку викладання англійської мови (ELT) відокремились такі напрямки як англійська для спеціальних цілей (ESP) та англійська для науки і технологій (EST). Виникла необхідність у складанні навчальних програм, спрямованих на задоволення потреби спеціалістів вивчати той «варіант» англійської мови, який би відповідав поставленим ними цілям. Метою лінгвістів було детальне вивчення мовних потреб студента-спеціаліста, трансформувати ці дані у функціональні дескриптори й завершити процес створення доцільних навчальних матеріалів.

Саме тут відстежується чітка залежність між теоретичною лінгвістикою та викладанням мови, а також роль і місце прикладної лінгвістики. Вчені прийшли до висновку, що розробка навчальних матеріалів, які б відповідали потребам студентів-спеціалістів, неможлива

без попереднього лінгвістичного аналізу. Як стверджують Halliday, McIntosh та Strevens, викладач навчає тому, що є об'єктом дослідження теоретичної лінгвістики і аналізується лінгвістичними методами. Отже, цей аналіз має бути якомога точний і це означає, що він має базуватись на наукових принципах лінгвістики [11, с. 190].

Саме цим фактом зумовлена актуальність дослідження текстів малої форми, які виступають практичним матеріалом в навчанні англійської мови студентів-банкiрів. Деякі з результатів цього дослідження представлені в даній статті. Метою дослідження є аналіз одного з різновидів текстів малої форми, а саме інформаційно-рекламного тексту, в аспекті його комунікативно-прагматичної спрямованості та функціонування як елемента навчального процесу. Поставленій меті підкоряються наступні завдання:

- дослідити комунікативно-прагматичні характеристики інформаційно-рекламного типу текстів та лінгвістичні засоби їх реалізації на текстовому рівні;
- проаналізувати структурно-композиційні особливості інформаційно-рекламних текстів і зробити висновки щодо їх релевантності в процесі реалізації прагматичної настанови текстів досліджуваного типу;
- відстежити закономірності використання лексико-синтаксичних структур в даному типі текстів та їх функціональне навантаження;
- зробити висновки щодо доречності використання інформаційно-рекламних текстів як матеріалу в процесі навчання читання та письма студентів-банкiрів.

Для здійснення поставленої мети видається необхідним ще раз звернутись до тлумачення терміну «дискурс» і визначити, які саме характеристики дискурсу є валідними для даного дослідження. В соціальних науках дискурс характеризується як формалізований спосіб мислення, який може бути маніфестований за допомогою мови, як соціальна межа, що визначає те, що може бути сказаним на певну тему (Michel Foucault). Але мета даного дослідження потребує більш конкретної дефініції, яка б поєднала підхід до дискурсу, як до «автентичної мови в тій формі, що вона вживається в контексті» [13], з більш вузьким тлумаченням дискурсу як тексту. Основними конститутивними характеристиками дискурсу являються настанова мовленнєвої дії, учасники дії, інформація, загальні конверсаційні принципи [8, с. 31]. Таким чином, ми можемо розглядати будь-який письмовий текст як дискурс, що розгортається в конкретних умовах мовленнєвого спілкування, має свою прагматичну настанову, містить конкретну інформацію і відповідає загальним конверсаційним принципам.

У свою чергу, дискурс-аналіз – це дослідження мови, яка функціонує природно, в тому контексті, в якому вона використовується. Дискурс-аналіз, за визначенням багатьох науковців, не є кількісним або

якісним науковим методом, але є способом ставити питання в межах певного кількісного або якісного методу. Фактично, дискурс-аналіз допомагає розкрити приховану мотивацію за вибором певного методу аналізу тексту.

Дослідники дискурсу, незалежно від того, вивчають вони когерентність розширених структур або займаються інтерпретацією текстів, цікавляться мовним вибором, який здійснюється мовцем задля його конкретної соціальної мети. Дискурс аналіз може бути використаний як структурний інструмент для аналізу текстової організації, так і як етнографічний інструмент для розширення усвідомлення конкретної культури. Це ще одна грань перетинання теоретичної лінгвістики та методики викладання – адже навчання мові неможливо без навчання відповідній культурі.

Знання культури, які потребують студенти для ефективної комунікації іноземною мовою, так звана «соціолінгвістична компетенція» [12], також включає знання про те, як використовувати жанри дискурсу в контексті спілкування. Отже, ефективною стратегією навчання іноземної мови є ознайомлення з асортиментом жанрів, як усних, так і письмових, їх загальною структурою, а також нормами їх використання в контексті оточуючого середовища.

Найбільш доцільним є застосування методу дискурс-аналізу в процесі навчання студентів писемного мовлення та читання задля спеціальних цілей. Заснований на дискурс-аналізі підхід до викладання іноземної мови надає студентам певні переваги. По-перше, сфокусований на організації та змісті дискурсу, даний підхід експліцитно звертається до відмінностей між культурологічно обумовленими жанровими диференціаціями. По-друге, цей підхід надає можливості інтенсивного засвоєння лексики і граматики в контексті спілкування. І нарешті, третя перевага даного методу міститься в тому, що студенти стають більш критично обізнаними в соціальній структурі та ідеології культури та суспільства, які створили певний дискурс.

Одним з жанрових різновидів письмового дискурсу є інформаційно-рекламний текст. В межах даного дослідження інформаційно-рекламний текст (ІРТ) визначається нами як тип тексту, який використовується для інформування адресата про інновації в різних сферах діяльності людини з метою реклами цих інновацій. ІРТ є яскравим прикладом реалізації мовних явищ в контексті конкретної культури і епохи, саме тому є доцільним його використання як навчального матеріалу для студентів-спеціалістів.

Аналіз даного типу тексту здійснюється нами в аспекті його текстотвірних та текстоформлюючих характеристик та в плані реалізації його комунікативно-прагматичної настанови.

Основними характеристиками інформаційно-рекламного типу тексту є:

- Прагматично спрямований на надання достовірної інформації про новітній продукт або послугу та їх рекламування.

- Функціональне навантаження реалізується за допомогою загальнономовних і термінологічних мовних засобів.

- Структурно-семантична і композиційна організація спрямовані на полегшення сприйняття інформації, привернення уваги, створення інтересу, спонукання реципієнту до дії.

- Містить оцінно-емфатичні елементи, функцією яких є створення позитивної емоційної атмосфери навколо об'єкту реклами.

- Містить невербальні компоненти (ілюстрація, шрифт, колір, цифрові та літерні маркери, тощо), функціонально спрямовані на привернення й утримання уваги реципієнта.

Суспільний комунікативний характер і чітка прагматична спрямованість ІРТ слугують відправним елементом для вивчення залежності структурно-семантичної організації тексту від його прагматичної та комунікативної настанов.

В прагматику рекламного тексту входить певний набір текстотвірних факторів, серед яких головне місце посідають комунікативна інтенція адресанта і прагматична спрямованість тексту. Прагматика тексту матеріалізується в прагматичному аспекті тексту, який визначається як сукупність всіх мовних засобів і мовленнєвих прийомів, що конституюють даний текст, всіх його елементів і характеристик, що беруть участь у реалізації прагматичної настанови тексту.

У процесі дослідження виявилось суттєвим розмежовувати поняття “комунікативна” та “прагматична” настанова/мета тексту. Комунікативна настанова, породжена інтенцією автора, відображує намір автора надати певну інформацію в тексті, розкрити певну тему. Прагматична мета, за визначенням В. Л. Наєра, є “матеріалізованим у тексті усвідомленим конкретним наміром адресанта зробити відповідний вплив на адресата” [2, с. 16]. Комунікативна і прагматична настанови, які є логіко-мовленнєвими поняттями, реалізують у тексті інтенцію його продуцента, що виступає поняттям психологічного плану.

Комунікативну мету ІРТ можна визначити в плані надання фактичної інформації про якість нової продукції / послуги. Прагматична настанова ІРТ спрямована на спонукання реципієнта до конкретної дії – придбання товару чи послуги, що рекламується в даному тексті. Якщо комунікативна настанова реалізується через інформативну функцію ІРТ, то із здійсненням прагматичної мети в більшій мірі пов'язана рекламна функція. Слід відзначити, що розмежування понять комунікативної настанови і прагматичної мети носить суто умовний характер і реалізація цих категорій на текстовому рівні відбувається симультанно.

Прагматична спрямованість ІРТ відображує його практичну мету – спонукання реципієнта до конкретної дії. Розглядаючи лінгвістичну прагматику ІРТ, неможливо стверджувати про пряме спонукання

реципієнта до дії. Даний процес завжди носить складний психологічний характер. Механізм такого впливу на реципієнта включає в себе надання йому інформації на певну тему. Продуцент, з свого боку, може вплинути лише на процес сприйняття й розуміння інформації, що досягається за допомогою мовних засобів. Практична мета ІРТ досягається за умови успішності комунікативного акту.

Реалізації практичної мети тексту здійснюється через категорію комунікативності. Комунікативність тексту визначається як його здатність забезпечити успіх комунікативної взаємодії людей. Вивчення комунікативності, яка виступає конститутивною властивістю будь-якого тексту, передбачає аналіз механізмів текстотворення, особливостей лінгвістичної організації текстів різних типів, встановлення нормативних моделей їх формування, можливості їх варіювання і припустимість тих або інших варіантів [9, с. 65]. Комунікативність ІРТ виражається у створенні ними певного комунікативного ефекту, під яким розуміється виникнення в свідомості адресата певних смислів (відбитків), які хотів повідомити йому відправник повідомлення [5, с. 52].

Продуціювання текстів здійснюється з метою реалізації прагматичного впливу на реципієнта. У зв'язку з цим правомірно говорити про ступінь прагматичної ефективності кожного окремого тексту. Під прагматичною ефективністю ІРТ в нашому дослідженні розуміється ступінь здійснення комунікативної настанови та прагматичної мети тексту, а саме, ступінь досягнення мети тексту з інформування реципієнта та рекламування нового товару / послуги.

Прагматична ефективність ІРТ і реалізація перлокутивного акту в певній мірі залежить від ступеня реалізації конwersаційних постулатів Грайса: постулатів Кількості, Якості, Відношення, Засобу [1, с. 222-223]. Постулат Кількості знаходить своє відображення в мірі інформативності ІРТ. Даний тип тексту характеризується настановою на надання максимальної кількості інформації про новий товар або послугу в умовах обмеженого простору. Саме екстралінгвістичними умовами функціонування даного типу текстів зумовлена така його текстоформуюча характеристика, як компресія інформації.

Міра компресії інформації в ІРТ обмежуються психологічними рамками сприйняття інформації. Психологи свідчать про те, що думка може бути сформульована в стислому, скомпресованому вигляді і вона може одержати більш розгорнуте оформлення. При цьому ступінь стиснення повинна мати свою природну межу, за якою відбувається її розпад – повна відсутність смислу.

Постулат Якості, в рамках ІРТ може бути сформульований як об'єктивність відбиття в ІРТ фактичної інформації про зміст публікації. Постулат Відношення (релевантності) формулюється П. Грайсом як вимога не відхилятися від теми повідомлення, що в межах ІРТ допомагає забезпеченню максимальної інформативності тексту. Постулат Засобу відбивається на конкретних лінгвістичних засобах викладу інформації і

визначає ясність, точність, логічність тексту. Додержування постулатів П. Грайса сприяє ефективності сприйняття ІРТ, забезпечує результативність акту комунікації.

Комунікативна спрямованість і прагматична мета тексту виступають як текстотвірні та текстооформлюючі фактори – вони впливають на структурну і композиційну моделі ІРТ, на вибір мовленнєвих засобів впливу на адресата. Прагматичні правила функціонування будь-якого тексту виводяться з комунікативної настанови тексту. Саме прагматична мета тексту детермінує його комунікативний статус і диктує йому відповідні семантичні і синтагматичні правила організації.

Прагматика інформаційно-рекламного тексту, таким чином, являє собою ієрархію факторів, на вершині якої розташована інтенція відправника, яка задає комунікативну настанову тексту, далі – прагматична мета тексту, яка через інформаційну і рекламну функції реалізується в прагматичному впливі на реципієнта.

Успішній реалізації прагматичної настанови підпорядкований вибір мовних засобів та структурна організація будь-якого тексту. Особливо чітко дана взаємозалежність спостерігається в інформаційно-рекламних текстах, оскільки саме цей тип тексту має чітку практичну мету.

Аналізуючи ІРТ в процесі навчання студентів-спеціалістів слід звертати увагу на наступні засоби впливу:

- структура тексту та розташування його елементів на сторінці;
- ключові лексичні одиниці;
- фоно-морфологічні та лексико-синтаксичні повтори;
- графічні засоби впливу.

Важливим засобом впливу на реципієнта в ІРТ є повтори на різних мовних рівнях, як експліцитні, поверхневі, так і імпліцитні, тобто ті, що функціонують в глибинній структурі тексту. Повторення в психології розглядається як засіб встановлення нових відношень у предметі, а також як актуалізація тих чи інших способів діяльності. Повторення з психологічної точки зору є тим фактором, який мобілізує увагу, сприйняття, пам'ять реципієнта на адекватне розуміння повідомлення.

Експліцитно наданий повтор безпосередньо впливає на реципієнта. У випадку імпліцитного повтору вплив здійснюється на підсвідомому рівні. Прикладом такого впливу є функціонування ключових слів. Психологи й лінгвісти неодноразово підкреслювали важливу роль ключових слів у розумінні тексту взагалі й рекламного тексту, зокрема. Процес розуміння (інтерпретації тексту) відбувається синхронно з процесом відокремлення (як свідомо, так і підсвідомо) та осмислення ключових слів тексту. Ключові слова втілюються в свідомості реципієнта у вигляді “узагальнених смислів”, семантичних комплексів, які характеризуються максимальною скороченістю [7, с. 65]. Ці комплекси є основними структурними елементами внутрішнього мовлення, які в той

же час виконують роль інтерпретуючого механізму, за допомогою якого відбувається логічна переробка інформації в процесі мислення.

Виділення ключових слів у процесі сприйняття тексту сприяє розумінню теми повідомлення. Ключові слова тексту оформлюють його тематичний ряд, тому в цьому випадку правомірно стверджувати про імпліцитний повтор теми. Лексичний повтор ключових слів (експлікація тематичної теми) спрощує процес виділення і розуміння теми повідомлення, що збільшує ефективність сприйняття тексту.

Таким чином, в основі повтору як лінгвістичного явища лежить психологічний феномен репродукування, який виступає засобом встановлення нових відношень у предметі, мобілізує увагу, сприйняття та пам'ять реципієнта на адекватне розуміння повідомлення.

Повтор на лексико-синтаксичному рівні розглядається нами як експліцитне / імпліцитне повторення елементів лексичного значення та семантико-структурних компонентів синтаксичних конструкцій. Лексичні компоненти виступають як нероздільні від синтаксичних у структурі тексту, тому лексико-синтаксичний рівень досліджується нами в єдності його складових елементів.

Повтор повнозначних і службових слів, повтор заголовку, синонімічний і антонімічний повтори, вживання слів-субститутів та перифразів, а також слів одного тематичного поля ми відносимо до лексичного повтору (ЛП). Простий лексичний повтор повнозначних і службових слів та словосполучень притаманний поверхневій структурі будь-якого тексту. Простий лексичний повтор (ПЛП) визначається як повторення лексичної одиниці без зміни її структури й компонентного складу. У випадку ПЛП семантичне значення лексеми повністю експлікується в поверхневій структурі тексту.

За дистрибуцією в межах тексту ми розрізняємо наскрізний і локальний ПЛП. Наскрізний ПЛП функціонує в межах цілого тексту, забезпечує його глобальну зв'язність і тематичну спільність. Локальний ПЛП – це повтор лексичної одиниці в межах одного речення (контактний повтор) або в суміжних реченнях (дистантний повтор). Основна функція локального ПЛП – забезпечення локальної зв'язності тексту, тобто зв'язності в межах речення і між реченнями.

Контактно розташовані ПЛП є засобом підвищення надмірності текстової інформації. Контактні ПЛП зменшують об'єм нової інформації в тексті, але виконують позитивну роль у забезпеченні логічного та емпатичного виділення смислу висловлення. Контактні ПЛП виступають як експресивний мовний засіб, за їх допомогою реалізується рекламна функція ІРТ.

Напр: ***Home Insurance***

If you own your own home, you'll want to make sure that you have the money to repair or rebuild it if you need to. And whether you own or rent your home, you'll want to protect its contents.

Лексичні повтори супроводжуються повтором синтаксичної структури, так як в наведеному вище прикладі. Використання подвійного повтору виступає художнім стилістичним засобом, який створює певний ритм висловлення. Ритм полегшує сприйняття інформації, а нетиповість даного засобу для інформаційно-реklamних текстів утримує увагу реципієнта і допомагає зосередитись на смислі висловлення.

Контактно розташовані ПЛП правомірно характеризувати як тавтологічний повтор, що уповільнює темп надання інформації, зменшує інформативність тексту. Тавтологічний повторів ІРТ несе конструктивне навантаження, оскільки виконує оцінну функцію через акцентування релевантного елемента висловлення. Тавтологічні повтори надають елемент експресивності стилю ІРТ. Це посилює психологічний вплив на адресата, створюючи позитивну атмосферу навколо товару або послуги, що рекламується.

До дистантного ЛП ми відносимо повторення слів у суміжних реченнях, а також повтор в межах цілого тексту. Це в основному повтор ключових слів, які оформлюють тематичний ланцюжок. Використання дистантних ЛП має особливе значення в ІРТ, де унеможливується вживання синонімічних замінів, в особливості якщо це стосується термінологічних одиниць. Основне функціональне завдання дистантного повтору – забезпечення логічного зв'язку між реченнями в тексті. Дистантний повтор тематичних слів сприяє стабільності теми тексту, його локальній і глобальній зв'язності.

Дистантному повторенню в межах ІРТ в основному підлягають такі лексичні елементи, як заголовок тексту, назва товару чи послуги, назва компанії, яка пропонує даний товар / послугу, а також тематичні (ключові слова), які складаються у термінологічні ланцюжки.

Психологи та лінгвісти відзначають важливість ключових слів для адекватного розуміння тексту. Ключові слова – це слова, на основі яких відбувається виведення фрагменту знання, необхідного для осмислення певної послідовності слів. Вони є “точками контакту” потоку мовлення із суб'єктивною системою знання, в яких інтегрує загальне, об'єктивне з індивідуальним, суб'єктивним [3, с. 45].

В межах ІРТ ключові слова не тільки допомагають реципієнтові осмислити інформацію, але й сприяють приверненню уваги реципієнта до певного тексту, тобто виконують інформативну і рекламну функції водночас. У ряді ІРТ ключові слова являють собою термінологічні одиниці, що є функціонально обумовлено практичною спрямованістю даного типу тукстіві його адресованістю спеціалістам у певній сфері знань.

Термінологічні одиниці виступають облігаторним засобом організації інформації в ІРТ, оскільки “терміни з великою кількістю семантичних компонентів ... виступають носіями нової інформації, виконують роль інформативних маркерів” [6, с. 6]. У термінологічних ланцюжках відбувається імпліцитний повтор теми повідомлення, при

цьому заголовку IPT і термінологічні одиниці в тексті часто знаходяться у гіпо- гіперонімічних відношеннях або у відношеннях “частина – ціле”.

Напр.: ***Instruments of Science***

Who invented the gas chromatograph?

How has the telescope evolved?

What is the difference between an eastern abacus and a western abacus?

What does a galvanometer do?

What is the effect of gas testing technology on instrument costs? /IS, 1/

Лексичний повтор ключових слів і їх графічне виділення є характерними засобами привернення уваги реципієнта до теми повідомлення. У ланцюжках ключових слів здійснюється експліцитний і імпліцитний повтор тематичної семи. Експліцитно функціонують лексичний та кореневий повтор ключових слів, на глибинному рівні тематична сема повторюється, якщо ключові слова надані у вигляді слів одного тематичного ряду та синонімів.

Напр.: ***The Constitutional Amendments: 1789-1996***

While there are several references that deal with the American Constitution as a whole or the Bill of Rights, none offer researchers background and detail specifically related to amendments to the constitution. The constitutional Amendments remedies that situation by offering users a single source on the history and significance of all 26 amendments as well as of those proposed but unratified.

Arranged by amendment, each chapter includes the full text of the amendment.../NVTR, 41/.

The Journal of Strain Analysis publishes learned papers, technical notes and correspondence relating to any aspect of Engineering Design that involves the analysis and/or measurement of stress and/or strain, or studies of the relevant material properties and failure models.

The following topics list is given for guidance and is not exclusive:

Experimental techniques:...

Numerical/ analytical techniques:...

Material behavior: creep, relaxation, elasticity, fatigue, fracture/ fracture mechanics, plasticity /JSA, 3/.

В останньому прикладі повтор семи відбувається в межах декількох тематичних ланцюжків: перший ланцюжок – *learned papers, technical notes, correspondence*; другий – *analysis, measurement, studies*; третій ланцюжок являє собою перелік тем публікації. Експліцитний та імпліцитний повтор тематичних сем призводить до надмірності повідомлення, але це є позитивним фактором у межах IPT, оскільки тематична надмірність обумовлюється прагматичною метою тексту.

Повтор ключових / тематичних слів виступає стереотипним засобом для досліджуваного типу текстів і реалізує загальну тенденцію до експліцитного надання інформації в IPT. Цей засіб виконує тематичну й інформативну функції, сприяє утриманню уваги реципієнта на темі повідомлення і адекватності тлумачення текстової інформації.

Різновидом повтору, який поєднує лексичний повтор і повтор синтаксичної структури, є лексико-синтаксичний паралелізм (ЛСП). ЛСП визначається як семантико-структурна єдність, яка складається мінімально з трьох компонентів, що характеризуються синтаксичною тотожністю та логіко-смісловою спільністю [4, с. 135].

Виділяють повний та частковий ЛСП. Повний паралелізм представлений у вигляді рядів повністю тотожних синтаксичних структур. Повний паралелізм виступає стереотипним засобом організації викладу думки в наукових текстах і слугує експлікації основних форм наукового викладу – аргументації, пояснення, міркування, зображення, доказування. Вживання ЛСП забезпечує регулярність, логічність викладу інформації в наукових текстах, а також в текстах, що їх анонсують.

Напр.: *Strengths of the Wellesley Index*

It gives evidence for the attribution of author

It lists for each author all their articles

It shows the contents of.../RLR, 2/.

Part One: explores the history of the discipline

Part Two: explores how archeologists approach such themes as culture...

Part Three: takes a historical approach to the development of societies /RLR, 16/.

Повний паралелізм є одним із засобів текстової надмірності. Прагматична настанова ІРТ робить вживання повного паралелізму недоцільним, оскільки він гальмує прогресію і зменшує інформативність тексту. Це зумовлює низьку частотність використання повного ЛСП в ІРТ (у 2,49% досліджених текстів).

Типовим для ІРТ є використання часткового паралелізму, який за своїми структурно-семантичними особливостями ми характеризуємо як частковий повтор синтаксичної структури речення / частини речення. Вживання часткового ЛСП супроводжується повтором однієї частини мови – переліком, який з мовної точки зору являє собою повтор однорідних синтаксичних одиниць – як окремих членів речення, так і словосполучень. Перелік пов'язаний із наявністю однорідних членів, а також паралельних конструкцій.

Напр.: *Everything you'd expect from the UK's most trusted bank:*

- *Up to the minute banking.*
- *The largest branch network in the UK.*
- *A choice of ways to bank – on the phone and online.*
- *Easy access to lots of competitive products and services.*
- *Commitment to service.*

Перелік супроводжується повним лексичним повтором повнозначних і службових слів, синтаксичним паралелізмом, морфологічною однотипністю перелічуваних елементів, однорідністю виконуваної ними синтаксичної функції. Елементи переліку, з одного боку, є морфологічним повтором (повтором однієї частини мови), з

іншого боку, вони виступають як імпліцитно поданий семантичний повтор, оскільки належать до одного семантичного поля. Семантичне навантаження переліку здійснюється в процесі репрезентації відношень між частиною і цілим, так званими гіпо-гіперонімічними відносинами. Відношення частини і цілого визначаються наявністю імпліцитного повтору семи. Експліцитним маркером повтору семи виступає знак двокрапки.

Перелік в цілому характеризується такими особливостями як кількісне накопичення інформації та зближення семантики перелічуваних одиниць. Кількісне накопичення веде до компресії інформації. Вживання семантично суміжних одиниць не призводить до інформативної стагнації, а навпаки, об'єм інформації збільшується в результаті появи нових смислів.

Перелік часто супроводжується повтором сполучників – полісиндетоном, експліцитним лексичним повтором, а також повтором імпліцитним. Використання полісиндетичного зв'язку створює чіткий ритм висловлення. Ритм, у свою чергу, сприяє виникненню певної психологічної атмосфери, сприятливої для сприйняття інформації на підсвідомому рівні.

Напр.: *It contains papers on both theoretical and practical aspects of all types of civil and military aircraft and spacecraft and their support systems. The scope is wide, covering research, design, development, production, operation, servicing and repair, components and auxiliary equipment, safety and reliability /PIME, 7/.*

Частотним засобом здійснення прагматичної мети ІРТ через реалізацію рекламної функції виступає лексичний повтор займенників першої та другої особи множини. Комплексне використання даного засобу інтимізує процес взаємодії між продуцентом і реципієнтом тексту і, таким чином, слугує приверненню і утриманню уваги потенційного реципієнта.

Напр.: *Once you apply for your current account our Account Transfer team will ensure that everything runs quickly and smoothly. We'll send you a simple form to complete to start the switching process, then our transfer team will take care of everything else.*

В результаті аналізу інформаційно-реklamних текстів ми прийшли до висновку, що найбільш ефективними засобами лексичної організації ІРТ є використання термінологічних ланцюжків та повтор лексико-синтаксичної моделі речення. Названі засоби підвищують інформативність досліджуваного типу текстів, в той час як простий лексичний повтор виконує функцію утримання уваги і бере участь в реалізації рекламної функції тексту. Вміння відокремити дані функції та проаналізувати мовні засоби впливу в межах конкретного тексту допомагає студентам-спеціалістам отримувати актуальну інформацію з масиву текстів, а також ефективно створювати тексти малої форми з

різними практичними цілями. Подальше вивчення цих питань становить перспективу даного дослідження.

Література

- 1. Грайс Г. П.** Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Изд-во иностр. лит. – 1985. – Вып. XVI. – С. 217-238. **2. Наер В. Л.** Прагматика текста и её составляющие / В. Л. Наер // Прагматика и стилистика. – М.: МГПИИЯ им. М.Тереза. – 1985. – Вып. 245. – С. 4-13. **3. Новиков А. И.** Семантика текста и её формализация / А. И. Новиков // М. Наука, 1983. – 215 с. **4. Разинкина Н. М.** Функциональная стилистика английского языка / Н. М. Разинкина // М.: Высшая школа, 1989. – 181 с. **5. Сидоров Е. В.** Проблемы речевой системности / Е. В. Сидоров // М.: Высшая школа, 1987. – 140 с. **6. Скопюк Т. Г.** Термін у семантичній структурі англomовного наукового тексту (на матеріалі текстів з обчислювальної техніки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Т. Г. Скопюк // К., 1997. – 20 с. **7. Смуциньська І. В.** Теоретичні засади дослідження текстової категорії модальності у ракурсі теорії мовленнєвої діяльності / І. В. Смуциньська // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: Видавничий центр КНЛУ. – 2001. – С. 230-237. **8. Шевченко И. С.** Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16-20 вв / И. С. Шевченко // Харьков: Константа, 1998. – 168 с. **9. Шестакова И. Г.** О композиционной организации текста научно-технической рекламы / И. Г. Шестакова // Лингвистические средства текстообразования. – Барнаул: Алтайск. гос. ун-т. – 1985. – С. 64-74. **10. Byrnes Н.** (1983). Discourse Analysis and the Teaching of Writing. – <http://www.adfl.org/bulletin/V15N2/152030.HML> **11. Halliday.** The Linguistic Science and Language Teaching / Halliday, M.A.K., A. McIntosh and P. Strevens // London: Longman, 1964. **12. Kramsch С.** Context and Culture in Language Teaching / С. Kramsch // New York: Oxford University Press, 1993. **13. Widdowson Н.** (1973). An Applied Linguistic Approach to Discourse Analysis. – <http://www.oup.com/>

Соколова І. В. Дискурс-аналіз в аспекті викладання іноземної мови спеціального вжитку.

Стаття надає результати дослідження ефективності реалізації прагматичної мети інформаційно-рекламного типу текстів із залучанням методу дискурс-аналізу.

Ключові слова: дискурс-аналіз, інформаційно-рекламний текст, комунікативна спрямованість, прагматична мета.

Соколова И. В. Дискурс-анализ в аспекте преподавания иностранного языка специального употребления.

Статья предоставляет результаты исследования эффективности реализации прагматической цели информационно-рекламного типа текстов с использованием метода дискурс-анализа.

Ключевые слова: дискурс-анализ, информационно-рекламный текст, коммуникативная направленность, прагматическая цель.

Sokolova I. V. Discourse analyses in the aspect of the teaching foreign language of the special use.

The article represents the results of investigating effectiveness of fulfilment of practical purposes of informational and advertising type of text utilising the method of discourse analysis.

Key words: discourse analysis, informational and advertising text, communicative orientation, pragmatic purpose.

УДК 811.112.2'276

Христенко О. С.

СПЕЦИФІКА ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ МОЛОДІ НІМЕЧЧИНИ

Розвиток комп'ютерних технологій надав людству можливість зберігати і швидко передавати значні обсяги інформації за допомогою електромагнітних сигналів, використовувати аудіо- та відеоканали спілкування, а також спілкуватися в режимі on – line, що передбачає безпосередній лінійний контакт з респондентом. На відміну від локальних і корпоративних комп'ютерних мереж глобальна комп'ютерна мережа не має географічних обмежень, коло її користувачів зростає з року в рік у різних країнах світу.

Останнім часом спостерігається зростання дослідницького інтересу (Шлобінський П., Бер Й., Столярова М. О., Галічкіна О., Бергельсон М. Б.) до всебічного розгляду комп'ютерної комунікації. Підвищення значимості ролі всесвітньої мережі Інтернет, поширення та динамічність розвитку Інтернет-комунікації у молодіжних колах, що призвело до формування специфічного мовного коду («кібернетичного сленгу»), зумовлюють актуальність вивчення подібного питання у сучасному мовознавстві.

Мета статті передбачає виокремлення характерних особливостей Інтернет-спілкування німецької молоді. Завдання статті полягають у визначенні домінуючих тональностей спілкування, розгляді тем спілкування у чатах молоді різного віку, визначенні ролі емоційно забарвленої лексики, в т.ч. і сленгу, в Інтернет-комунікації молоді.

Комп'ютерна комунікація є багатограним явищем. З точки зору масштабності вона містить у собі риси масової (спілкування з усім світом), міжособистісної та групової. Враховуючи часовий фактор, вона

може бути короткотривалою та довготривалою. За каналом передачі та сприйняття інформації розрізняють актуальну (спілкування з реальними, відомими людьми) та віртуальну (учасники спілкування більшою мірою не відомі одне одному) комп'ютерну комунікацію [2, с. 57].

Поняття дискурсу як синонімічного до процесу комунікації, може реалізуватися і в глобальній мережі Інтернет. Інтернет – дискурс є різновидом комп'ютерної комунікації, розглядається деякими дослідниками [4] як засіб реалізації віртуальної комунікації. Характерними конститутивними ознаками даного типу дискурсу є: віртуальність; об'єднання різних типів дискурсу (політичного, педагогічного, наукового — віртуальні конференції, рекламного тощо); дистантність; опосередкованість (здійснення спілкування за допомогою технічних засобів); високий ступінь проникності; наявність гіпертексту; креолізація комп'ютерних елементів; статусна рівноправність учасників спілкування; передача емоцій, міміки, почуттів за допомогою «смайликів»; специфічна комп'ютерна етика тощо [2, с. 59].

Найбільш активною у спілкуванні в комп'ютерній мережі Інтернет є молода генерація. Зокрема, в Німеччині 62% населення старше 14 років мають доступ до Інтернету, причому з року в рік зростає питома вага користувачів Інтернету. Зокрема, 71% дітей та підлітків користувалися Інтернетом у 2002 р., що на 37% більше ніж у 2001 році [7, с. 2]. У користуванні молоддю цим засобом дослідники [7] виокремлюють специфічні для віку заняття – так, підлітки переважно використовують Інтернет як засіб для проведення вільного часу (чат – лайнова комунікація, написання електронних листів), натомість молодь більш старшого віку цілеспрямовано використовує Інтернет – ресурси.

Однією з найпопулярніших серед молоді форм Інтернет – комунікації є на сьогодні спілкування у чатах (від англ. «to chat»-розмовляти) – різновид віртуальної комунікації, що являє собою складний комунікаційний простір, який складається з багатьох каналів, де зустрічаються люди з метою поспілкуватись; познайомитись з новими людьми з метою обміну інформацією [8, с. 64]. У чат – лайновому спілкуванні молоді переважно реалізується побутовий дискурс.

Для чат – лайнового спілкування молоді характерне використання визначених тональностей спілкування. Так, деякі дослідники розрізняють чотири основні тональності спілкування – нейтральну, урочисту, сміхову та конфліктну [3, с. 346]. У чат – лайновому спілкуванні молоді активно використовуються дві останні тональності. Конфліктна взаємодія в молодіжних чатах характеризується взаємними образами, вживанням пейоративної лексики. Конфліктне спілкування є занадто емоційним, порушує гармонію міжособистісних стосунків та характеризується здійсненням загрозливих мовленнєвих дій [5, с. 244] по відношенню до інших учасників комунікації. Однією з цілей конфліктної взаємодії є демонстрація своїх переваг, кращих рис, що виявляється у «крутішості»

за інших. Підлітки намагаються таким чином підкреслити свою незалежність і у такий спосіб підвищити свою самооцінку:

Mieze: bushido isch geilschte!

Brian B: Aggro isch geil!!!

schloggi-tiger: boah, scheiß hopper ey!!!!

benny: tokio hotel und us 5 sind fürn arsch, würd' isch sagen. jo leute, das wars auch schon...

schloggi-tiger: hiphop isch was für hirnamputierte

Brian B: arschlöcher

Aggro: Ey, Alder. Was geht in?

Сміхова тональність у чат-лайнному спілкуванні виражається, зокрема, у використанні молоддю іронії в т. ч. самоіронії та сарказму. Хоча нетикет не рекомендує вживати іронію, сарказм, щоб уникнути непорозумінь, але у молодіжних чатах іронічний тон є звичною манерою спілкування [4, с. 94]:

Memphis 1: hi leutz, mir ist mal wieder langweilig und da ist was eingefallen wei geil chatten ist kenne ich die guten chats mehr ...also

linksta: jo dito ich kannte ne nette community, aber inzwischen ist alles down.

Sehultura: unsere Users sind niveauvoller, als die web-chat Kiddies

Підсиленню експресивності спілкування молоді у чатах сприяє також використання елементів мовної гри, зокрема, видозміна стійких словосполучень, вживання оказіоналізмів, змішання стилів тощо:

YogiB: na, hast du's kapiert?

Anonym: du scho isch ned :P

Slider: was hänsel nicht lernt wird ihm gretel beibringen

YogiB: du hast verdammt Recht -->

Значна ж частина молоді обирає невимушений стиль спілкування, що дозволяє створити атмосферу довіри. Найпопулярнішим жанром спілкування серед представників молоді є флірт, що активно використовується навіть і у неспеціалізованих чатах, зокрема, при обговоренні шкільних тем, політики, спорту тощо:

*Mausi: Ah ich such hier ein paar nette Männer zwischen 18 und 24 *g* mein Profil irgendwie*

Detlef: Un was machste du denn hier im chat?

Muh: wie alt biste?

Mausi: Find selbst haraus ;)

sexybabe: Schreibt ruhig auch an mich! ich beisse nicht...

Характерним для комунікації в чат-румз є також використання різноманітних ніків. Вибір псевдоніму дозволяє експериментувати з соціальними нормами, санкціями, правилами. Приховування своєї індивідуальності під маскою дозволяє їй користувачам пережити пригоду, яка ніколи не відбудеться в реальному житті [8, с. 69]. У виборі псевдоніму виявляється креативність молоді людини, а також її прагнення до наслідування певних рис (як-от, при виборі імен зірок):

punk, miss hot, Sportmaus; Brad Pitt, Cameron Diaz, Eros Ramazotti, Usher тощо. Найбільш частотними у використанні молоддю є також ніки, пов'язані з: героями мультфільмів – *BAMBI, Pluto, Teutates, Yogibaer, Tweety*; продуктами – *Fishmac, Big Mac, Altbier*; комп'ютерною сферою: *Virtuella, Avatar, cyber, Cybergirl*; міфічними героями: *Thanatos, Ikarus, Abraha* ін.

Для молодіжної чат-лайнової комунікації (втім, як і для чат-лайнової комунікації в цілому) характерним є спілкування з багатьма учасниками.

I-Pod: hat heute einer von euch auch diese lustige probeabi klausur geschrieben?

StoneZeur: kein mensch on oda wie^^

DJ:mhm

Devil 89:hallo, wir sind wieder da und auch wieder losgehen

House Baby:Ik-nischt☺

admin:geht's gut?

Тематика та стиль чат-лайнового спілкування молоді насамперед залежить від віку та соціального статусу її учасників. Зокрема, свої особливості як у діапазоні тем, так і у мовному плані мають представники школярського та студентського соціуму.

Так, незважаючи на наявність спільних тем (спорт, можливості вільного проведення часу, стосунки, навчання та робота), студентське спілкування в чат-румз є більш суспільно та професійно орієнтованим:

Metzle: So langsam wird es, echt bedenklich, was den Iran bzw.die politische Führung dort angeht.

Tyler: du solltest zwischen einzelnen Terrorgruppen und der Bevölkerung unterscheiden...bist doch so clever.

Jingle: is doch kein wunder

Tyler: Aufgrund der Tatsache, dass Hamas Kommunalwahlen im Westjordanland in mehreren grossen Städten die Wahlsiege erzielte, gehe ich davon aus, dass diese Gruppierung vollumfänglich akzeptiert wird...

antihero: langweile mich nich mit diesem ideologischen Gebluber, ey

Натомість особливо популярними серед школярів є обговорення тем, пов'язаних з навчальним процесом, в тому числі і висловлення ставлення до окремих педагогів:

Muh: Alfred Netzler ist der Star an unserer Schule. Schade, dass er schon so bald das Gymi verlässt.

Erol: hehe...Es ist diene Meinung

Muh: Okay, ich oute mich.

Girl: ach ja Hr. Schneider is echt ganz cool, aber ich hab' echt schieß vor ihm gehabt. Wojtek is ein echter Schmuckel!

Cathy: Neuer is krass!

SideasL: Kennt jemand Frau Strobel? Die ist saucool! Is 'ne Referendarin, die wir in Englisch haben

Активно в підліткових чатах обговорюються також і вузько специфічні проблеми, як – от заборона користування мобільними телефонами чи впровадження нової уніформи:

Lena: hey, ihr süßen! ohne Handy? Nee, das konnte ich nicht – mein schatzi schreibt immer was.

Daniel: HANDYS sind COOL!

Kuschelmaus: Unser Mathelehrer bringt immer ein Handy mit:-@

Tani: wir sind die coolsten, wenn wir crusen, wenn wir durch die city surfen Handys sind cccooolll!

Отже, під час спілкування школярі активно обговорюють теми, що пов'язані з навчальним процесом, причому на відміну від студентів школярі більш часто використовують сленгізми, їх спілкування є більш емоційним.

Слід зазначити, що емоції у чат-лайновій комунікації виражаються як за рахунок використання сленгової лексики, так і за рахунок використання знаків оклику, визначених графічних засобів - емотиконів: ;) лукава усмішка, :-) доброзичлива, ^^ - очі, що посміхаються, xD та :-))) гучний сміх, :-X поцілунок, :-(смуток тощо. Смайлик :) є сигналом гумористичного наміру автора повідомлення [3, с. 305] і свідчить також про наміри комунікантів демократизувати тональність спілкування, зробити її більш невимушеною.

Мовною особливістю чат-лайнової комунікації молоді є використання скороченого коду у спілкуванні, що пов'язане з економією мовних зусиль, а також диктується прагматичними цілями зручності та швидкості [1, с. 57]. Використання скороченого мовного коду в Інтернет-комунікації неповною мірою виражає денотативний зміст повідомлення, натомість часте використання молоддю інтенсифікаторів, сленгової лексики, виражає оцінне ставлення до предмету повідомлення:

Reiner: hmm oiso ker dann schon zu oiden oda wars das umgekehrt?

Izzy: KA

*Reiner: scheiß alzheimer *g**

Для комунікації молоді в чаті характерна гібридизація мовленнєвих елементів, вживання англіцизмів, що дає підстави мовознавцям розцінювати таку мову спілкування як піджинізовану або ж виділяти її в окремий підтип – у так звану «кібернетичну німецьку», «кібернетичний сленг» (Cyberslang):

Tigerli: Fit?

Grrr: Scho jaja, du?

Tigerli: O, wo sit dr gester abe gsi?

Tigerli: Bisch am Mittwoch ga Cl lue ge

Grrr: lu, isch no geili stimmig

Dennis 22.36: Ya so mag ich das: Berlinrap wie ihn mag krawall peace.

Willy 22.56: Hey, Track ist sicherlich nicht schlecht...beat ist geil, raps sind auch gut

Використання молодіжної лексики та орієнтація на скорочений код спілкування призводить до спрощень, під час яких змінюється граматична структура речень.

В Інтернет – комунікації, як правило, не звертається увага на граматичну правильність речень, що дозволяє забезпечити неформальний стиль спілкування, прийнятий в чаті, а знаки пунктуації відображають перш за все інтенційну структуру висловлення:

choote_w: hip hop isch s geilschte

googli: hahaha

googli: hip hop

googli: LOL

choote_w: slaaagnacht isch geil!!!

Для Інтернет – комунікації характерне також використання вигуків слів (äh, eh, hi, uh, hm) для вираження здивування, захоплення, невпевненості тощо, а також непослідовне редукування останніх літер, тим самим наближення писемної мови до усної комунікації:

florian 330: schaut euch mal an...Ich hab misch echt schon schnapp gelacht:))))

Freeger: Oh man...sie so dünn wat-er komisch halt

Daniel: die is ja winzig, sieht wie seine tochter glaub'da braucht man nix zu sagen...

Stone Zeur: ik verstehe mancher mädels echt nischt

Max7: er Mesik, sie-mini

Одним із засобів вираження експресивності в Інтернет – комунікації є редуплікація (halöööchen, have a nice daaaay), використання графемних пауз (... , = = = , ~~~); неформальна комунікація в системі Інтернет повертає пунктуації її семантичний характер: коми передають темп мовлення, тире виокремлює значиму інформацію тощо [1, с. 59]:

Max 7: Schuluniformen sind nicht mein ding...irgendwie eintönig ^^

*Zeitbombe: dass mit dem eintönig trifft heute nicht mehr==richtig gute klamotten mit girlie-shirts, tops usw...die sehen nicht sch*** aus...*

Max 7: Stimmt...aber bei uns in der klasse...tragen alle nur bauchfrei...was auch nicht schlecht ist...:-)

Karma: Ja...Ja...Und tiefen Ausschnitt, um die Kerle verrückt zu machen ;:-)

Даній комунікації притаманна наявність акронімів, специфічних скорочень типу: *gehn' wa hin, kommste morgn? is doch klar, was tuste da?; by the way>btw, laughing out loud>lol, as soon as possible>asap* тощо.

Отже, характерними ознаками Інтернет – дискурсу, в т.ч. Інтернет-комунікації німецької молоді, є інтердискурсивність (з перевагою побутового дискурсу), віртуальність, дистантність, статусна рівноправність учасників, використання ними псевдонімів (ніків), специфічної комп'ютерної етики та певних тональностей спілкування, що досягається також і за допомогою графічних засобів – емотиконів. До мовних особливостей Інтернет-дискурсу молоді в чат-лайновому

спілкуванні відносяться використання скороченого коду спілкування (кібернетичного сленгу), спрощеної граматичної структури речень, акронімів, редуплікації тощо. Використання сленгу учасниками Інтернет-комунікації сприяє досягненню статусної рівноправності та скороченню дистанції при спілкуванні. Перспективними у подальших дослідженнях Інтернет-дискурсу молоді є вивчення особливостей Інтернет-спілкування молоді залежно від соціальної та статевої приналежності комунікативних груп, в тому числі стратегій, мовних, позамовних засобів спілкування.

Література

1. Бергельсон М. Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации / М. Б. Бергельсон // Вестник МГУ. – 2002. – № 1. – С. 55-67.
2. Галичкина Е. Н. Характеристика компьютерного дискурса / Е. Н. Галичкина // Вестник ОГУ. – 2004. – № 10. – С. 55-59.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. // М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Столярова М. О. Етикет у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій): дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Столярова М. О. // К. : 2005. – 208 с.
5. Фролова І. Є. Вербалізація конфлікту в дискурсі / І. Є. Фролова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен // Харків, 2005. – С. 237-263.
6. Androutsopoulos J. K. Von fett zu fabelhaft: Jugendsprache in der Sprachbiografie/ J. K. Androutsopoulos. – Режим доступу: // www.linglit.tu-darmstadt.de/fileadmin/linglit/runkehl/does/androutsopoulos.pdf
7. Linguistik: Impulse und Tendenzen Websprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet/[hgb. von Siever T., Schlobinski P., Runkehl J.]. – В.-N.Y. : de Gruyter, 2005. – 331 S.
8. Schlobinski P. Chatten im Cyberspace/Schlobinski P. // Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall – Mannheim, 2000. – S. 63-79.

Христенко О. С. Специфіка інтернет-дискурсу молоді Німеччини.

У статті розглянуто особливості Інтернет-комунікації сучасної німецької молоді. Визначено основні тональності та теми спілкування. Досліджена роль сленгу у Інтернет-дискурсі молоді.

Ключові слова: Інтернет-комунікація, дискурс, кібернетичний сленг, тональність спілкування, експресивність.

Христенко О. С. Специфіка интернет-дискурса молодежи Германии.

В статье рассмотрены особенности Интернет-коммуникации современной немецкой молодежи. Определены основные тональности и темы общения. Исследована роль сленга в Интернет-дискурсе молодежи.

Ключевые слова: Интернет-коммуникация, дискурс, кибернетический сленг, тональность общения, экспрессивность.

Khrystenko O. S. The specificity of the Internet communication of young people in Germany.

The article deals with the specific features of the Internet communication of young people in Germany. The main communication strategies and themes of the Internet communication of youth have been considered. The role of slang in the Internet-discourse is investigated in the article.

Key words: Internet-communication, discourse, cyber-slang, expressivity, strategies of communication.

ЛІНГВІСТИЧНА ТЕОРІЯ

УДК 811.112.2'373.23

Бледнова О. Г.

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ГЕРМАНСКИХ ЛИЧНЫХ ИМЕН В ДРЕВНЕНЕМЕЦКОМ АНТРОПОНИМИКОНЕ

Антропонимика в немецкоязычной ономастике неоднократно была предметом рассмотрения с различных точек зрения в трудах многих исследователей (А. Бах, О. Бехагель, М. Готшалд, В. Зайбике, Э. Ферстманн, Э. Шрёдер и др.). Однако, несмотря на многие фундаментальные исследования немецких личных имен [5; 7; 8], все же нельзя считать, что германский именовослов полностью изучен. Это, прежде всего, касается влияния экстралингвистических факторов, поскольку происходящие в ономастике изменения, обусловленные динамикой развития этнического социума, постоянно вносят свои коррективы как в уже сложившиеся общественные явления, так и в номенклатуру имен.

Объектом исследования выступают германские личные имена, этимологически входящие в древненемецкий антропонимикон. Предмет исследования составляют структурно-семантические характеристики данных личных имен.

Основная *цель* исследования заключается в анализе структуры германских личных имен в древненемецком антропонимиконе. Достижение поставленной цели требует решения следующих задач: проанализировать структуру германских личных имен в древненемецком антропонимиконе, выделить основные типы композитных структур личных германских имен, рассмотреть способы образования личных германских имен данной эпохи и представить тематические группы прозвищных имен древненемецкого антропонимикона.

По данным исследований [5; 7; 8] германским именам изначально была свойственна одноименность [8, с. 648]. В общественных условиях жизни древних германцев, в эпоху родоплеменных отношений было достаточно одного имени, чтобы идентифицировать личность человека как соплеменника или инородца. Письменные памятники начала V века н. э., включая надписи на монетах и надгробиях, позволяют выявить только несколько сотен германских имен, преимущественно мужских. В условиях патриархата этот факт является вполне понятным и объяснимым. Менее развитый и количественно менее репрезентативный женский именовослов германцев был организован на тех же структурно-морфологических принципах, что и мужской именовослов. Т. В. Топорова приводит следующие статистические расчеты: «В 731 двучленном имени собственном древнегерманских ареалах, представлено 227 компонентов.

Теоретически возможна ситуация, когда каждое имя состояло бы из двух различных компонентов; в таком случае количество элементов достигало бы 1462» [5, с. 74].

Первые германские имена, по утверждению основателя научной ономастической школы в немецкоязычной германистике А. Баха, были по своей структуре двухкомпонентными композитами [7]. В. Зайбике называет такие онимы двусловными или дитематическими [11, с. 122]. Следует заметить, что большинство индоевропейцев (А. Фик, Ф. Клуге, К. Хирт и др.) относят возникновение двухкомпонентных имен германского именослова к более ранней эпохе — к периоду индоевропейской общности языков [8, с. 80]. Данная лингвистическая теория подтверждается в мужских и женских личных именах славянского происхождения, например: *Владимир*, *Свято-слав*, *Владислава*, *Всемила*, *Всеслава* [4].

А. Бах выделяет четыре основных типа композитных структур в рамках единой ономастической словообразовательной модели личных германских имен, которые характерны как для мужских, так и для женских германских имен:

1. существительное + существительное: *Helm-ger* ‘шлем - метательное копьё’, *Wolf-ram* ‘волк - копоть’, *Ort-wulf* ‘место - волк’, *Sig-frid* ‘победа - мир’;

2. существительное + прилагательное: *Diet-mar* ‘народ - известный’;

3. прилагательное + существительное: *Bald-wig* ‘скорый - борьба, война’, *Berht-ram* ‘ломоть хлеба - камень’;

4. прилагательное + прилагательное: *Hart-lieb* ‘сильный - любимый’, *Bald-hart* ‘скорый - сильный’ [7, с. 79].

Как видим, в образовании этих имен участвуют два класса именной лексики — существительное и прилагательное. Данный факт является дополнительным подтверждением того, что эти структурно-словообразовательные типы унаследованы германскими языками из общеиндоевропейского праязыка.

Многие представители сравнительно-исторического языкознания приписывают индоевропейскому имени амбивалентность [1, с. 183]. По их мнению, ее суть заключалась в том, что, будучи единой частью речи по своему номинативно-классификационному характеру, имя могло функционировать и как существительное, и как прилагательное. Так, например, два слова ‘хлеб’ и ‘камень’ в типичных для них синтаксических функциях подлежащего или дополнения были существительными; при постановке в позицию определения одного имени перед другим ‘камень + хлеб’ препозитивно первый компонент выступал в роли прилагательного, а находящийся в постпозиции компонент являлся определяемым существительным. В результате двуименное словосочетание обрело новый смысл ‘хлеб черствый (как камень)’.

Кроме этих четырех типов композитных структур А. Бах выделяет и достаточно редкие в древнегерманском именованном личные имена, содержащие в качестве первого компонента частицы, предлоги, местоимения: *Un-are* 'не – ар (мера площади)', *Un-forant* 'не - страх', *Un-nid* 'не - зависть'; *Gagan-hart* 'против – сердце'; *Ali-berga* 'другой - гора'; *Fili-berht* 'много – ломоть хлеба' [7, с. 79-80].

По мнению А. Баха многие двухкомпонентные личные германские имена возникли в результате детерминативного или копулятивного словосложения. К определительным собственно-сложным личным именам он относит такие германские имена, как *Ans-win* 'друг богов', *Alb-win* 'друг эльфов', *Berht-rich* 'блистательный князь', *Kuni-rich* 'князь рода', *Ger-hart* 'твердый как копье', *Adal-berht* 'блистательный своим благородным происхождением', *Diet-mar* 'известный, популярный в народе'. А. Бах также выделяет посессивные антропокомпозиции, например *Adal-heit* 'женщина с сутью благородного рода', *Hart-muot* 'мужчина сильной воли'.

Вместе с тем немецкий ономастолог вполне справедливо отмечает, что во многих случаях способ словосложения германских личных имен остается неясным: с одной стороны их можно рассматривать как определительные сложные слова и отнести их к детерминативному композитному типу: *Sig-frid* 'мир вследствие победы'. С другой стороны антропокомпозиция *Sig-frid* 'победа и мир' одновременно можно интерпретировать и как копулятивное сложное слово. Целый ряд двухкомпонентных германских личных имен допускает двоякую интерпретацию. При рассмотрении их в качестве детерминативных композитов вполне приемлемо установление определительной связи между компонентами: *Rich-wald* 'правящий как князь', *Rich-mund* 'защитник князя'. При подходе к данным сложным именам как к копулятивному типу композитов также можно подчеркнуть их возникновение по аддитивной модели соединения компонентов: *Rich-wald* 'князь и властелин', *Rich-mund* 'князь и защитник' [7, с. 85].

Как считают многие лингвисты, что большинству дериватов и композитов присуща множественность мотиваций [3, с. 151-154]. Е. С. Кубрякова подчеркивает еще одно важное обстоятельство, связанное с явлением множественности мотиваций производного и сложного слова, а именно: "Родившись как новые единицы номинации, производные слова перестают быть простыми дублетами мотивированных их высказываний и начинают свое собственное существование.... Продолжается и их семантическое развитие, как и развитие всей той словообразовательной модели, по которой они первоначально были созданы. В результате этого синтаксические конструкции, мотивированные производные и сложные слова определенного типа, семантически обособляются от этих последних, и оба класса выступают как классы противопоставленных друг другу единиц номинации" [2, с. 38].

Несмотря на существование двух четко выделенных структур личных имен в древнегерманском именовании, лингвисты наталкиваются на определенные трудности при классификации некоторых личных имен. Например, личные онимы *Kuni-gunt*, *Hraban-ger*, *Helm-olf* этимологически представляют собой сочетания слов 'род – борьба', 'волк – копье', 'шлем – волк', которые нельзя отнести ни к копулятивному, ни к детерминативному типу соединения, а отдельные германские антропоименования содержат в своей структуре семантически взаимоисключающие друг друга компоненты со значениями 'мир' и 'война, борьба': *Frede-gundis*, *Frid-hild* 'мир – борьба'; *Gund-frid*, *Hilt-frid*, *Hadu-frid* 'борьба – мир'. Эту проблему А. Бах и М. Готтшальд объясняют тем, что при современном именовании германскими именами *Friedhelm*, *Gottfried*, *Waltraud* никто не соотносит их со значением соответствующих апеллятивов *Friedenshelm* 'шлем мира', *Gottesfrieden* 'мир бога'. Компоненты антропокомпозиции соединены друг с другом свободно и независимо один от другого лишь потому, что эти два понятия нравятся имядателю [7, с. 85-86]. А Т. В. Топорова видит причину соединения не всегда семантически сочетающихся друг с другом компонентов в единый антропокомпозиции в существовании древнегерманской ономастической традиции мифопоэтического представления о значимости имени для судьбы его носителя. "Военная сфера находится вне всякой конкуренции в модели мира, реконструированной на основании элементов древнегерманских двучленных ном.пр. Ее разработанность поражает подробностью описания, повышенным вниманием к мелочам и в целом кажется несоразмерно "раздутой". Впечатление гипертрофированности возникает из-за обилия наименований одного и того же понятия... Вышеуказанные особенности, очевидно, возникли под мощным воздействием героической поэзии на древнегерманскую ономастическую модель мира и свидетельствуют о тесном взаимодействии собственно языковых и поэтических факторов при конструировании двучленных ном.пр" [5, с. 131].

По убеждению А. Баха, утрата изначально семантически мотивированного характера словосложения антропокомпозициями могла иметь три основных причины. 1. Действие аналогии, коренившееся в наличии сложных по структуре собственных имен, один или оба компонента которых уже утратили связь с нарицательными именами и тем самым лишились словообразовательной мотивированности для носителей языка. 2. Стирание резкой границы между женскими и мужскими именами. 3. Переход первоначально функционировавших как вторые компоненты композитов словообразовательных элементов с самостоятельным значением в категорию чисто деривационных суффиксов, например, *-bold*, *-hart*, *-rich* [7, с. 86]. Можно также говорить, что указанные вторые частотные компоненты антропооснов прошли через стадию функционирования в качестве антроподеривационных

полусуффиксов [6, с. 13-14] и превратились в специализированные суффиксальные словообразовательные элементы антропонимической деривации. Их применение в ономастическом словообразовании приобретает, по А. Баху, механический характер. Такой же точки зрения придерживаются и другие исследователи германского антропонимикона [5], считающие, что к потере этимологических признаков составляющих композит компонентов, а тем самым и к потере семантической и словообразовательной мотивированности личными германскими онимами двусоставной структуры вели также действовавшие в то время фонетические и фonomорфологические процессы - ассимиляция, диссимиляция, редукция гласных, апокопа, синкопа, гаплоглогия, морфемное и морфемное опрощение: *Hadu-mar* > *Hammar* > *Hammer*; *Ans-wald* > *Asal*; *Rud-olf* > *Roloff* > *Rolf* [7, с. 80].

Теория А. Баха о разделении структур германских имен не является в немецкой антропонимике единственной и общепринятой. В более поздних работах по немецкой ономастике представлены и другие взгляды на двухкомпонентные структуры германских личных имен. Например, В. Фляйшер считает, что двухкомпонентные, вторичные по характеру словообразовательной производности антропоосновы рассматриваемого типа не относятся по семантическим свойствам соединения входящих в сложное слово первичных, т. е. собственно мотивирующих их основ ни к детерминативной, ни к копулятивной моделям словосложения. Свойственная для аппеллятивных композитов мотивация семантических отношений между компонентами как определяющего и определяемого (атрибутивный, или детерминативный тип: *Schreib-tisch*), или как равнозначных, линейно соположенных, аддитивных членов (копулятивный тип: *Hemd-hose*) в двусоставных антропоосновах не устанавливается, т.е. германское антропонимическое словосложение строится на иных принципах [9, с. 17].

Образование антропооснов базировалось, как отмечают исследователи [7, 9], на ряде формальных признаков, касающихся в основном второго компонента композита, в качестве которого в мужских именах употреблялись только существительные мужского рода: *-brand*, *-frid*, *-gang*, *-ger*, *-hari*, *-muot*, *-ram*, *-wig*, *-(w)olf*. В структуре женских личных имен в качестве вторых компонентов употреблялись только существительные женского рода: *-burg*, *-heit*, *-hild*. Например, *Hild-ger* является мужским именем, а имя, состоящее из тех же компонентов *Ger-hild* с обратным порядком их расположения входит в женский именник [9, с. 18].

Колебания в грамматическом роде существительного *-muot* (мужской и женский род) обусловили его вхождение в качестве второго компонента как в мужские имена: *Hel-muot*, *Hart-muot* (современное немецкое мужское имя *Helmut*), так и в структуру женских германских имен: *Al-muot*, *Rich-muot* (сохранившееся в качестве реликта женское

немецкое имя *Almut*), а также колеблющийся в роде, являющийся как мужским, так и женским, оним *Erd-mut(h)* [9, с. 19].

Как существительные, так и прилагательные, выступающие в качестве вторых компонентов германских антропооснов относятся к мужскому и женскому именникам. В формировании мужского именослова участвуют прилагательные *-bald*, *-berht*, *-hart*, *-hoh*, *-mar*. Единственным исключением из этого правила является женский оним *Dagmar* [11, с. 108]. В женских сложных антропоосновах в качестве вторых компонентов присутствуют такие прилагательные как *-lind*, *-swind*. Соответственно, *Ger-hart* – мужское имя, а *Ger-lind* — женское [9, с. 18].

Дальнейшие исследования личных германских имен [7, 9] показали, что имена с трехкомпонентными антропоосновами встречаются крайне редко. Так, в древневерхненемецких текстах лишь в XII веке зарегистрированы имена *Got-lieb-olt*, *Wide-got-win*, *Wan-bern-helm* и др. А. Бах указывает на вторичные композиты, создававшиеся путем сложения уже имевшихся двусоставных антропооснов с третьей именной основой, которая позднее с утратой полнозначной лексической семантики проходит через стадию полусуффиксальности и приобретает статус антропонимического суффикса [7, с. 81].

Данный способ образования новых германских имен А. Бах называет «механическим», в основе которого лежит перестановка компонентов исходного антропонима. Так, от исторически засвидетельствованного имени короля лангобардов *Aripert (Hariperht)* путем перестановки компонентов образовано имя для его сына *Pertari (Perthari)*. Достаточно высокую продуктивность этого способа пополнения древневерхненемецкого антропонимикона подтверждают приводимые исследователем пары как мужских, так и женских ономакоррелятов, а также и соотносимых мужских имен с женскими. Например, мужские имена *Kernot > Notker*, *Wolfgang > Gangolf*, *Kerwentil > Wentilger*, *Nagalhart > Hartnagal*, *Nantwic > Wicnant*, *Wichheri > Heriwic*, *Nithart > Hartnit*; женские имена *Hiltirun > Runhilt*; мужское имя *Runfrid > женское имя Fridurun*.

Такая перестановка антропокомпонентов в структуре двучленного личного имени стало в древневерхненемецкую эпоху одним из распространенных способов образования личных имен. Первоначально имевшие фиксированное положение антропокомпоненты, выступавшие или как первые, или только как вторые компоненты композитного имени, могли теперь меняться местами: первый переходил во второй, а второй – в первый. Особенно это касалось антропокомпонентов *ans* и *regin*, которые вначале функционировали исключительно как первые компоненты композита, а с установлением принципа деривационной парности имен эти антропокомпоненты встречаются в древнегерманских личных именах в качестве вторых компонентов: *Kerans*, *Folchans*; *Wolfregin* — *Reginolf* [7, с. 88].

Наряду с двух- и трехкомпонентными личными именами в именнике германцев присутствовали также и однокомпонентные имена, хотя они уступали первым и вторым по распространенности. В. Зайбике называет такие имена «монотематическими» [11, с. 126]. Многие однокомпонентные имена этой группы возникали вначале лишь как сопроводительные имена различительного характера — прозвища, ставшие впоследствии подлинными личными онимами и употреблявшиеся с утратой ими изначальной семантики в имянаречении детей функционально как настоящие личные имена вне корреляции с предшествовавшими им композитными онимами.

В. Зайбике дает следующую классификацию однокомпонентных имен: в основе первой тематической группы таких прозвищных дополнительных имен-кличек лежали апеллятивы, называвшие какой-то отличительный признак именуемого человека, которые со временем перешли в дополнительное имя и вытеснили первичное антропонимное именование индивида: *Buo* 'землевладелец, крестьянин', *Smido* 'мастер, ремесленник, художник'. Вторую тематическую группу составляли субстантивированные прилагательные, выделяющие какие-либо специфические, яркие черты внешности или характера именуемого человека: *Swarzo* 'черный', *Bruno* 'коричневый, каштановый'. Третья тематическая группа имен-кличек включала прозвища, указывающие социальную принадлежность человека: *Erbo* 'наследник', *Karl* 'муж, мужчина'. Четвертая группа объединяет имена-прозвища, обозначающую этническую принадлежность индивида в условиях становления немецкой народности. В пятую группу вошли прозвища, в основе которых лежат апеллятивы, связанные с древнеязыческими представлениями германцев о небесных и природных силах, управляющих мирозданием, создающих благополучие или разнообразные катаклизмы, борющихся между собой добрых и злых сил, оказывающих благотворное или разрушительное влияние на носителя соответствующего имени, например: *Falko* 'сокол', *Wintar* 'зима', *Ernest/Ernust* 'серьезность', *Kraft* 'сила', *Vogel* 'птица', *Snella* 'быстрая', *Demut* 'покорность' [7, с. 81; 8, с. 650].

Как показал анализ исследования древнегерманского антропонимикона, германским именам была свойственна одноимённость, т.е. для идентификации личности человека достаточно было одного имени. Исследование структуры личных имен древнегерманского антропонимикона позволяет сделать вывод, что германские личные имена могли быть одно-, двух- и трехкомпонентными композитами, из которых двухкомпонентные композиты были более распространены в образовании личного имени. В структуре германских антропонимов участвовали в основном два класса именной лексики – существительное и прилагательное, хотя нередко были случаи использования частиц, предлогов и местоимений.

Период древневерхненемецького становлення німецьких антропонімів являвся не остаточним етапом розвитку німецького антропонімікона, а фундаментом структурно-семантичних змін у іменослові німецької мови. На наступних етапах розвитку німецької мови буде відбуватися подальше розвиток, вдосконалення і ускладнення структури і функцій особистих імен германців, що і буде об'єктом наступних досліджень автора.

Література

1. Жирмунський В. М. Історія німецької мови. – М.: /В. М. Жирмунський Ізд. 3-є, випр. і доп. Ізд-во лит-ри на ін. мовах, 1948. – 296 с. **2. Кубрякова Е. С.** Типи мовних значень. Е. С. Кубрякова – М.: / Наука, 1981. – 200 с. **3. Павлов В. М.** О багатозначності конструкції визначального складного іменника в німецькій мові // Philologica. Дослідження по мові і літературі. Пам'яті академіка Віктора Максимовича Жирмунського. – В. М. Павлов Л.: / Наука, 1973. – С. 146-154. **4. Тихонов А. Н.** Словарь російських особистих імен. – М.:/А. Н. Тихонов, Л. З. Бояринова, А. Г. Рыжкова // Школа-Пресс, 1995. – 736 с. **5. Топорова Т. В.** Культура в дзеркалі мови: древнігерманські двочленні імена власні. – М.:/Т. В. Топорова // Школа «Мова російської культури», 1996. – 253 с. **6. Словарь** словообразовательних елементів німецької мови. / Під ред. М. Д. Степанової. – М.: Російська мова, 1979. – 536 с. **7. Bach A.** Deutsche Namenkunde. Band I, 1. Die deutschen Personennamen. Heidelberg:/ A. Bach //Carl Winter Universitätsverlag, 1978, 332 S. **8. Deutsche** Namenkunde // Kleine Enzyklopädie. Die deutsche Sprache. Zweiter Band. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1970, SS. 639-751. **9. Fleischer W.** Die deutschen Personennamen. Geschichte, Bildung und Bedeutung. 2., durchgesehene und ergänzte Auflage. Berlin:/ W. Fleischer // Akademie-Verlag, 1968, 244 S. **10. Förstemann. E.** Altdeutsches Namenbuch. Band I. Personennamen. Nordhausen:/ E. Förstemann// GO Verlag, 1966. – 346 S. **11. Seibicke W.** Die Personennamen im Deutschen. Berlin/New York:/ W. Seibicke // de Greyter, 1982, 230 S.

Бледнова О. Г. З історії розвитку германських власних імен у давньонімецькому антропоніміконі.

У запропонованій статті автор аналізує структуру германських особистих імен у давньонімецькому антропоніміконі.

Ключові слова: германські особисті імена, антропоніміка, давньонімецький антропонімікон, структура, семантика.

Бледнова О. Г. Из истории развития германских личных имен в древненемецком антропонимиконе.

В предложенной статье автор анализирует структуру германских личных имен в древненемецком антропонимиконе.

Ключевые слова: германские личные имена, антропонимика, древненемецкий антропонимикон, структура, семантика.

Blednova O. G. From the history of the development of German names in the old German antroponimikon.

In the following article the author analyses the structure of the Germanic proper names in the Old German language.

Key words: Germanic proper names, anthroponimic, the Old German language, structure, semantics.

УДК 811.111

Бокун І. А.

FAMILY RESEMBLANCE STRUCTURE OF “OVER”

Amongst the most polysemous words in English, and in other languages which have them, are the prepositions. As any foreign learner of English will confirm, the polysemy of prepositions verges on the chaotic. This impression is strengthened by the fact that the range of uses associated with any one preposition in one language rarely overlaps with the meanings of any single linguistic form in another language. In English you put gloves *on* your hands and a ring *on* your finger; in Italian gloves go *sulle mani*, but a ring goes *al dito*. In German, you go *auf Urlaub*, you live *auf dem Lande*, and you meet people *auf einer Party*, while in English you go *on* holiday, you live *in* the country, and you meet people *at* a party. Confronted with facts like these, language teachers and writers of textbooks and pedagogical grammars have generally despaired of giving a reasoned account of prepositions. Prepositional usage is idiomatic, and 'just has to be learnt'. Prepositional polysemy, in other words, is reduced to homonymy. Mainstream linguistics seems to have taken a similar line. To the extent that structuralist and generative linguists have had anything at all to say about prepositions [3, p.345], attention has been largely restricted to a small range of central senses. The staggering complexity of prepositional polysemy, not being subject to obvious rule, has been ignored.

In contrast, cognitive linguists have taken up the challenge of the alleged arbitrariness of prepositional usage. In fact, the demonstration that prepositional usage is highly structured has probably been one of the major achievements of the cognitive paradigm. Amongst the outstanding early contributions that should be mentioned are the dissertations by Brugman [1] and Hawkins [2]. Important also is Lindner's [6] account of the verb particles *in* and *out*. In this

article I will illustrate the approach on what is perhaps the most polysemous of the English prepositions, *over*. The account draws heavily on Brugman's [1] and Taylor's [7] monographs, and on Lakoff's [4] representation of Brugman's data.

The discussion, which does not pretend to be exhaustive, will be limited mainly to the spatial meanings of the preposition. First, it is appropriate to make a few remarks about prepositions in general. Prepositions, in their spatial sense, serve to spatially locate one entity with reference to another. Following terminology introduced by Langacker [5, p. 231], the entity which is located will be referred to as the trajector, or TR, while the entity which serves as a reference point will be referred to as the landmark, or LM. Prepositions may profile different aspects of the TR-LM relationship. An important distinction is between a static and a dynamic relationship. If the relationship is a static one, the preposition denotes the place of the TR. Alternatively, the relationship may be a dynamic one of goal (the end-point of the TR's movement is profiled), source (the starting-point of the TR's movement is profiled), or path (some or all of the trajectory followed by the TR is profiled). Other aspects that may be relevant are the shape, size, and dimensionality of the LM and the TR; the presence or absence of contact between the TR and the LM; the distance between the TR and the LM; the orientation (e.g. superior/inferior, inclusion/exclusion) of the TR with respect to the LM; and so on. Even on their spatial senses, prepositions may also be associated with various kinds of 'functional' relations, such as support (as with *on*), containment (*in*), and accompaniment (*with*).

With these general characteristics of prepositions in mind, let us examine the following sentences with *over*:

- (1) a. The lamp hangs over the table.
- b. The plane flew over the city.
- c. He walked over the street.
- d. He walked over the hill.
- e. He jumped over the wall.
- f. He turned over the page.
- g. He turned over the stone.
- h. He fell over a stone.
- i. He pushed her over the balcony.
- j. The water flowed over the rim of the bathtub.
- k. He lives over the hill.
- l. Come over here.
- m. Pull the lamp down over the table.
- n. He walked all over the city.
- o. The child threw his toys (all) over the floor.
- p. He laid the tablecloth over the table, q. He put his hands over his face.

The great diversity of meanings associated with *over* scarcely needs comment. Some meanings, in fact, such as (a), (g), and (1), appear to have practically nothing in common with one another. To attempt to extract a common meaning core from all the sentences in (1) would thus be a fruitless

undertaking. Our task will be to systematize nevertheless the data in (1) - to show, in fact, that OVER constitutes a complex family of related meanings.

In the first of the above sentences (*The lamp hangs over the table*), *over* denotes a static relationship of place. The TR is located vertical to, but not in contact with the LM. In *The plane flew over the city* (b), the TR is again vertical to, and not in contact with the LM. The relationship, however, has changed from static to dynamic. The expression *over the city* denotes (part of) the path followed by the TR. *He walked over the street* (c) is similar, except that now there is contact between the TR and the LM. *He walked over the hill* (d) is closely related to (c), that is, the TR traces a path vertical to, and in contact with, the LM. A new element, however, has been introduced, namely the shape of the path. In walking over a hill, a person first ascends, reaches the highest point, and then descends. In *He jumped over the wall* (e) this curved, arc-like path of the TR is again in evidence. A further element is making its appearance, namely, the notion of the LM as an obstacle that the TR must surmount by first ascending, then descending. The next few examples exploit the idea of a curved path, introduced in (d). In (f), the page moves through 180⁰ as it is turned. (Note that in this and the next few examples *over* is more of an adverb than a preposition. As suggested earlier, polysemy need not require absolute identity of syntactic function.) In (g), the stone, in being turned over, likewise rotates on its axis. In *He fell over a stone* (h), the subject of the verb traces a more limited arc-like path (say, through 90⁰), while the unfortunate victim in (i) (*He pushed her over the balcony*) traces a curved, downward path. In (j), water, in flowing over the rim of a bathtub, traces a path of a similar shape.

So far, we have identified a fairly extensive chain originating with (a) and leading, via intermediate links, to (j). Notice in particular how the notion of a curved path, introduced in (d), motivates a set of uses of *over* which at first sight are quite unrelated to the *over* of (a).

It is possible to identify other meaning chains in the sentences in (1). Let us return to (1d). In *He walked over the hill*, *over the hill* denotes the path of the TR, with, as already observed, the LM as a kind of obstacle along the path. A related use is (1k): *He lives over the hill*, where *over the hill* denotes not the path traced by the TR, but the end-point of the path which an observer would have to follow in order to arrive at the TR, while the LM is construed as an obstacle that the traveller would have to surmount. *Come over here* (1l) is an extension of (1k). *Over here* again denotes the end-point of a path, only now the path is an imaginary one, which originates at the addressee, follows an unspecified trajectory, and finishes in the region of the speaker.

Further uses of *over* denote a covering relationship, as in *He laid the tablecloth over the table* (p). We can relate the use in (p) to (c), via the intermediate uses in (n) and (o). A person who walks *over the street* (c) traces a path in the street. If he walks *all over the city* (n) we can think of the path as being so convoluted that it virtually covers the total area of the LM. Cases like (n) motivate sentences like *The child threw his toys (all) over the floor* (o), where the notion of covering comes more strongly to the fore. In (p), the covering is

complete; the LM has become invisible to an observer. In sentences like (o) and (p), the TR, in covering the LM, is still located vertical to it. The verticality of the TR to the LM is not essential, however, as shown by example (q) *He put his hands over his face*.

Over in the sense of covering can be derived by another route, starting from sentence (a). As we have already seen, (a) denotes the superior location of the TR, and absence of contact with the LM. The sentence has a further meaning nuance. Although the TR is not in contact with the LM, it is nevertheless construed as being fairly close to it, and can, in appropriate circumstances, exert an influence over it. In this respect, *over* contrasts with *above*. Thus, I am much more likely to be disturbed by noise from people living over me, than by people merely living above me. The idea of the TR influencing the LM comes out in (m): *Pull the lamp down over the table* (i.e. so that the table is illuminated by the lamp). Significantly, *over* in (m) cannot be replaced by *above*, a preposition which suggests, if anything, an absence of interaction between the TR and the LM. It is perhaps not too fanciful to see covering as a special instance of influencing. Certainly, the relative closeness of the TR to the LM, in (1a), seems a precondition for the semantic extension to covering.

So far, we have restricted our attention to some of the spatial uses of *over*. There are, in addition, a vast number of non-spatial, metaphorical uses. Some examples will be appropriate at this point. A metaphorical use of *over* is exemplified in (2):

(2) He has no authority over me.

This sentence is a metaphORIZATION of (1a). The relationship between the TR and the LM is one of power, not of spatial orientation. In other words, we witness a transfer of the TR-LM relationship from the domain of vertical space to the domain of power relations. Power relations are typically conceptualized in terms of vertical space. Someone with power is 'higher' than someone without power. Hence a preposition denoting a higher vertical location comes to be employed to encode a position of greater power. *Over* is a particularly appropriate preposition in this case, since spatial *over*, as we have seen, often conveys that the TR is close enough to the LM to exert some kind of influence over it.

Significantly, *over* in (2) is not replaceable by *above*, a preposition which emphasizes the lack of influence of the TR on the LM. A further metaphorical use is exemplified in (3):

(3) He got over his parents' death.

This sentence is related to (1e), where *over* denotes a path surmounting an obstacle. The metaphORIZATION is made possible by the fact that life itself is often construed as a path, and difficult episodes during one's life as obstacles in the path. Based on (1k), *over* can designate the end-point of an activity or state of affairs, as in (4):

- (4) a. Our troubles are over.
b. The lesson is over.
c. It isn't over till it's over.

The various senses of *over* that we have discussed form four major clusters. Firstly, there are the senses which have to do, in one way or another, with the higher location of the TR *vis-a-vis* the LM. Then there are the senses which indicate some kind of covering relationship between TR and LM. Thirdly, *over* designates a curved, arc-like movement. A final cluster of senses has to do with the end-point of a path. At the same time, each individual sense of *over* is itself a category with its own prototype structure. Let us consider the meaning exemplified in (1k): *He lives over the hill*. *Over*, in this sentence, is roughly equivalent to *on the other side of*. Some further examples:

- (5) a. He has a farm over the river/on the other side of the river.
b. You'll find the bookshop over the street/on the other side of the street.
c. He lives just over the frontier/on the other side of the frontier.

Yet *on the other side of* is not replaceable by *over* in all cases. We would not usually speak of a bookcase being over (= on the other side of) the coffee table, or of a greenhouse being over the lawn. *Over* in (1k) is associated with a very specific 'image'. As already noted, the LM is construed as an obstacle situated between the TR and an observer (usually the speaker), such that the observer, in approaching the TR, would have to surmount the obstacle (e.g. by tracing an ascending-descending path). More abstractly, the LM is construed as a boundary separating the TR from an observer. Hence, we find restrictions on the kinds of entities which can serve as LMs. Hills, mountains, and walls are good instances of obstacles which must be surmounted, while rivers, streets, and national frontiers serve as good instances of boundaries. Lawns and coffee tables, on the other hand, are not (usually) thought of as obstacles to be surmounted, or as boundaries to be crossed. Hence the strangeness of saying that something is located over (= on the other side of) a lawn or a table. The wider applicability of *on the other side of* results from the fact that this expression does not share the image of *over*.

The details of the family resemblance structure of OVER that we have been discussing are, needless to say, conventionalizations (albeit motivated conventionalizations) of the English language. There is no reason to expect that prepositional categories in other languages will be structured in a similar way, and indeed, a preposition in one language rarely has a single translation equivalent in another language. Yet the non-equivalence of prepositions across languages is no reason for accepting the view that prepositional usage is essentially arbitrary. Non-equivalence can be explained very simply in terms of different structurings of the categories, and in fact cross-language data even support the family resemblance approach advocated here. Let us suppose that a language has a lexical item with the meanings *A*, *B*, *C*, and *D*. According to the meaning chain model of polysemy, the association of meanings *A* and *D* within the same category is dependent on the existence of the intervening links in the chain, *B* and *C*. We can predict that if another language has a polysemous word with meanings *A'* and *D'* (i.e. with meanings identical to, or very close to, meanings *A* and *D*), that word will also have meanings *B'* and *C'*. (I ignore here the possibility that meanings *B'* and *C'* might have fallen into disuse, leaving *A'* and

D^l stranded, as it were, as (relatively) unrelated meanings of a single linguistic form.) Conversely, if A^l has not extended in the direction of B^l meanings C^l and D^l will be absent. The presence of meaning B^l , however, does not necessarily imply the existence of C^l and D^l . These predictions receive confirmation from a comparison of English and Italian prepositions and English and German prepositions [7, p. 117-118].

To sum up, the family resemblance model is a powerful tool for explicating the structure of such highly polysemous lexical items as prepositions. Yet there are a number of matters which will need to be clarified if the model is to come to maturity. I will mention two particularly pressing issues here. The first concerns the possibility that some members of a family resemblance category might have a more central status within the category than others. If this is the case, what gives them their central status? The other problem with family resemblance categories concerns the range of meanings that can get associated within a category. Both require further investigation.

Literature

1. Brugman C. Story of OVER: MA thesis / C. Brugman // University of California, Berkeley, 1983. – 175 p. **2. Hawkins B.** The semantics of English spatial prepositions: Ph.D.diss. / B. Hawkins // University of California, San Diego, 1985. – 350 p. **3. Jackendoff R.** The base rules for prepositional phrases / S. Anderson, P. Kiparsky (eds); A Festschrift for Morris Halle. // New York: Holt, Rinehart and Winston, 1973. – P. 345 – 356. **4. Lakoff G.** Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind / G. Lakoff // Chicago: University of Chicago Press, 1987. – 107 p. **5. Langacker R. W.** Foundations of Cognitive Grammar / R. W. Langacker // Stanford: Stanford University Press, 1987. – 386 p. **6. Lindner S.** A lexico-semantic analysis of English verb particle constructions with UP and OUT: Ph.D.diss. / S. Lindner // University of California, San Diego, 1985. – 327 p. **7. Taylor J. R.** Linguistic Categorization / J. R. Taylor // Oxford: Oxford University Press, 2005. – 308 p.

Бокун І. А. Підхід сімейної подібності на прикладі лексичної одиниці «over».

Стаття висвітлює підхід сімейної подібності до полісемії на прикладі лексичної одиниці «over».

Ключові слова: прийменникова полісемія, траєктор, орієнтир, кластер, структура сімейної подібності.

Бокун И. А. Подход семейного сходства на примере лексической единицы «over».

Статья показывает подход семейного сходства к полисемии на примере лексической единицы «over».

Ключевые слова: предложная полисемия, траектор, ориентир, кластер, структура семейного сходства.

Bokun I. A. Family resemblance structure of “over”. The article highlights the family resemblance to approach to polysemy on the example of the lexical item “over”.

Key words: prepositional polysemy, trajector, landmark, cluster, family resemblance structure.

УДК 81-112.2

Бондаренко Е. В.

КОНЦЕПТ *ВРЕМЯ* В ДРЕВНЕАНГЛИЙСКОМ МИФО-ЭПИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Время как основной параметр действительности неизбежно присутствует в средствах ее речевого освоения. Когнитивно-коммуникативная парадигма лингвистики [7] позволяет рассматривать *ВРЕМЯ* в виде когнитивных структур, которые манифестируются в дискурсе.

Целью статьи является изучение особенностей лингвокогнитивной реализации концепта *ВРЕМЯ* в древнеанглийском дискурсе.

Цель определяет следующие задачи исследования:

- выявить домены, являющиеся мотивационной базой номинаций периодов древнеанглийского календаря и определить их характер с точки зрения принадлежности научной / вненаучной картине мира;

- выстроить и объяснить структуру отношений концепта *ВРЕМЯ*, реализованного в дискурсе древнеанглийского календаря.

В исследовании исходными являются следующие положения:

- Мышление человека демонстрирует двойственность объективного и субъективного, рационального и чувственного, рассудочного и эмоционального, закономерного и случайного, что дает основания для утверждения о наличии двух типов толкования и вербальной реконструкции результатов миропознания (картины мира) – дуальности научного и вненаучного [3; 4; 9; 11]. Продуктом миропознания первого типа является ‘холодная’ (ХКМ), а второго – ‘теплая’ картина мира (ТКМ). ‘Холодная’ картина мира определяется как комплементарная ‘теплой’, упорядоченная когнитивная структура, продукт логического, рассудочного, объективного познания закономерных и стереотипных явлений действительности субъектом, отвлеченным от своей индивидуальности, в рамках определенной отрасли наук. ‘Теплая’ картина мира представляет собой комплементарную ‘холодной’, неупорядоченную когнитивную структуру, продукт чувственного,

емоционального, суб'єктивного познання случайных и уникальных явлений действительности эмпирическим творческим субъектом.

- В связи с тем, что время является базовой составляющей картины мира, двойственность мировосприятия обуславливает двойственность времени [10, с. 5–6].

- Двойственный характер времени в языке и дискурсе реализуется в виде модели, которая либо “ориентирована на самое себя”, т.е. является ‘холодной’; либо ‘теплой’, в которой “главной фигурой является человек” [1; 12]. В нашей работе мы развиваем понятие модели времени для обозначения научного и вненаучного типа реализации времени в языке и дискурсе.

- Время в языке и дискурсе манифестируется в модели как когнитивный концепт в концептуальной сети [15; 2; 6; 5; 8]. Такая сеть представляет собой систему пропозициональных связей концепта в пределах предметного (в слотах количество, качество, способ, место и время), посессивного (в слотах целое – часть, обладаемое – обладатель), акционального (актант, стимул, результат, пациенс), идентификационного (род / роль) и компаративного (референт – коррелят) фреймов.

- Концепт в модели времени опирается на домен (является его профилем) или несколько доменов (матрицу), комплекс доменов, в пределах которых профилируется тот или иной концепт [14; 17].

- Модель времени является инструментом исследования исторической эволюции представлений о времени в различных типах дискурса.

История формирования древнеанглийского календаря (VII – VIII вв. н.э.), т.е. модели времени того периода, мало изучена, что связано со скудностью достоверных фактов, описывающих древнеанглийский календарь. Наиболее известными работами в этой области научные источники называют работы К. Харрисона [16], и А. Л. Мини [18], которые ссылаются на документы, оставленные, в частности, Преподобным Бидом (Baede, Bede): *De temporibus* (“О временах” (703 г. н.э.)) и *De temporum ratione* (“Об исчислении времени” (725 г. н.э.)). Признанным вкладом Бида в формирование дискурса английского календаря являются, во-первых, описание методики вычисления даты Пасхи в текущем году и во-вторых, введение летоисчисления в английском календаре от года Рождества Христова [18, р. 2–8].

Биду также принадлежат наиболее достоверные на сегодняшний день исследования дохристианского древнеанглийского календаря, приведенного в его работе “On Chronology” (“О хронологии”). Так, по его сведениям [13; 19], дохристианский календарь англосаксов состоял из 12 месяцев и начинался с зимнего солнцестояния. Этот день назывался *Geola*, от которого произошло современное *Yule* (Рождество, святки). Летнее солнцестояние известно как *Lifa*, значение этого слова пока

остається нев'яясненим. Система концептів в календарі Бїда представлена в табл. 1.

Таблиця 1.

Система концептів, реалізована в дискурсі древнеанглійського календаря (по Бїду)

Період года в современном летоисчислении	Оригинальное название месяца	Значение названия	Концепты, ассоциируемые с месяцем и их вербальная реализация *	Экзистенциально-сакральные процессы, связанные с месяцем
Январь	Æfterra Geola	месяц после Рождества	ИЗМЕНЕНИЕ, ОБНОВЛЕНИЕ (<i>After-Yule-month, second passing/ changing month</i>)	Начало годового цикла
Февраль	Solmonað	солнечный месяц, месяц блинов	ВЕСНА, СОЛНЦЕ, БЛИНЫ (<i>returning Sun-month; Flat Cakes month</i>)	Празднование начала весны
Март	Hreþmonað	месяц богини Славы Хрепы	СЛАВА, ВОЗРОЖДЕНИЕ (<i>'glory goddess's' month</i>)	-
Апрель	Eastermonað	месяц богини Эостры, богини Сияющего Рассвета	РАССВЕТ (<i>month of the Eostre (goddess of 'the radiant dawn')</i>)	-
Май	Ðrimilcemonað	месяц трех доений коров	МОЛОКО, КОРОВА (<i>month of Three milkings</i>)	Трехразовое доение коров в течение дня

* В переводе с древнеанглійського на сучасний англійський мову

Июнь	Ærra Liþa	первый месяц путешест- вий по морю	ПУТЕШЕСТ- ВИЕ, МОРЕ (<i>First Sea Travelling month</i>)	Первые выходы в море, путешествия, торговля
Июль	Æfterra Liþa	второй месяц путешест- вий по морю	ПУТЕШЕСТ- ВИЕ, МОРЕ (<i>Second Sea Travelling month</i>)	Выходы в море, путешествия, торговля
Август	Weodmonað	месяц растений	РАСТЕНИЕ, ВЫРАЩИВА- НИЕ (<i>Weed month</i>)	Уход за растениями, злаками
Сентябрь	Haligmonað	святой месяц	УРОЖАЙ (<i>Harvest month</i>)	Сбор урожая
Октябрь	Winterfyllað	зимний месяц, первое зимнее полнолуние	ОХОТА, ПОЛНОЛУНИЕ (<i>Winter fool moon month (hunters' first full moon of Autumn)</i>)	Охота
Ноябрь	Blotmonað	месяц кровавых жертво- приноше- ний	ЖЕРТВОПРИ- НОШЕНИЕ, КРОВЬ (<i>Blood (sacrifice) month</i>)	Забой скота, который не перенесет зиму
Декабрь	Ærra Geola	месяц перемен	ПЕРЕМЕНА, ПЕРЕХОД (<i>Before-Yule-month (first passing/ changing month)</i>)	Подведение итогов года
Рож-дество	Modra-niht (Geola)	Материн- ская ночь	РОЖДЕНИЕ, ОБНОВЛЕНИЕ (<i>Mothers' Night, birth of the new solar year</i>)	Рождение нового солнечного года

Анализ структуры концепта ВРЕМЯ в мифо-эпическом дискурсе древнеанглийского календаря позволяет заключить, что основными доменами, мотивирующими названия месяцев, являются БЫТ, ПРИРОДА (СТИХИИ) и ДУХОВНАЯ ПРАКТИКА.

В домен БЫТ входят концепты, мотивированные повседневной экзистенциальной деятельностью: МОЛОКО, КОРОВА (*month of Three milkings*), ПУТЕШЕСТВИЕ ПО МОРЮ, ТОРГОВЛЯ (*First Sea Travelling month, Second Sea Travelling month*), УРОЖАЙ, РАСТЕНИЕ,

ВЫРАЩИВАНИЕ РАСТЕНИЙ (*Weed month, Harvest month*), ОХОТА (*Winter fool moon month (hunters' first full moon of Autumn)*), БЛИНЫ (*Flat Cakes month*).

Домен ПРИРОДА (СТИХИИ) отражает опыт англосаксов в мифо-эпической рефлексии мира, которая реализует их представления о природе и мироустройстве, описывает попытки объяснить окружающее. Концептами этого домена являются: ВЕЧНА, СОЛНЦЕ (*returning Sun-month*), РАССВЕТ (*month of the Eostre (goddess of 'the radiant dawn')*), МОРЕ (*First Sea Travelling month, Second Sea Travelling month*), ПОЛНОЛУНИЕ (*Winter fool moon month*), КРОВЬ (*Blood (sacrifice) month*), РОЖДЕНИЕ (*Mothers' Night, birth of the new solar year*), а также абстрактные категориальные концепты НАЧАЛО, ОБНОВЛЕНИЕ, ВОЗРОЖДЕНИЕ (*birth of the new solar year*), ПЕРЕМЕНА, ПЕРЕХОД, ИЗМЕНЕНИЕ (*second passing / changing month, first passing / changing month*).

Домены СЛАВА (*'glory goddess's' month*) и ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЕ (*Blood (sacrifice) month*) входят в домен ДУХОВНАЯ ПРАКТИКА. Первый связан с военной практикой англосаксов, а второй – с их языческими ритуалами.

Таким образом, можно заключить, что в календаре этого периода устойчиво утверждается сочетание селено- и гелиоцентрической систем летоисчисления, сохранившееся до наших дней. Основным показателем смены месяца являлась новая фаза сакральной Луны (слот акционального фрейма Стимул: НЕБЕСНЫЕ ТЕЛА И БОЖЕСТВА), а также перемена повседневно-сакральной практики народа в этот период (слот акционального фрейма Результат: ОРИЕНТАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА, а также Пациенс: ЧЕЛОВЕК).

Анализируемый дискурс календаря свидетельствует также, что одним из важнейших свойств времени на тот период считались ЦИКЛИЧНОСТЬ и САКРАЛЬНОСТЬ (реализация слота предметного фрейма Качество).

Дополнение в представления о составе домена ДУХОВНАЯ ПРАКТИКА в дискурсе древнеанглийского календаря вносит также расклад недели, приведенный в нижеследующей таблице. Мотивация названий дней недели лежит в рамках мифической картины времени (табл. 2):

Таблица 2.

Домены, реализованные в мифо-эпическом дискурсе
древнеанглийского недельного цикла

Название в современном языке	Название в древнеанглийском языке	Значение названия в древнеанглийском языке	Домен, профилирующий концепт
Sunday	Sunnandæg	The day of the Sun	НЕБЕСНОЕ ТЕЛО
Monday	Monandæg	The day of the Moon	НЕБЕСНОЕ ТЕЛО
Tuesday	Tiwesdæg	The day of Tiw (the Norse God Tyr (the God of war))	БОЖЕСТВО
Wednesday	Wodnesdæg	The day of Woden (the Norse God Odinn, the supreme deity)	БОЖЕСТВО
Thursday	Þunresdæg	The day of Thunor (the Norse God Thor, the God of thunder)	БОЖЕСТВО
Friday	Frigedæg	The day of Frige (the Norse goddess of love, the wife of Odinn)	БОЖЕСТВО
Saturday	Sæterndæg	The day of Saturn	БОЖЕСТВО

Исходя из содержания табл. 1 и 2, можно заключить, что концептуальная мотивация дискурса календаря англосаксов является уравновешенной в плане соотношения ‘холодных’ и ‘теплых’ компонентов. Это связано с тем, что в названиях и экзистенциальных ассоциациях месяцев года практически везде присутствует АНТРОПОЦЕНТРИЗМ, а в названиях дней – ТЕОЦЕНТРИЗМ, категории ТКМ. Однако, доменами, в пределах которых мотивируются номинации календарных интервалов, являются ‘холодный’ ПРИРОДА, СТИХИИ; переходный от ХКМ к ТКМ БЫТ и ‘теплый’ домен ДУХОВНАЯ ПРАКТИКА.

Мотивационной базой названий дней недели является либо САКРАЛЬНАЯ ПРИРОДА (НЕБЕСНЫЕ ТЕЛА): *The day of the Sun, The day of the Moon*, либо ЯЗЫЧЕСКИЕ БОЖЕСТВА: *The day of Tiw, The day of Woden, The day of Thunor, The day of Frige*. Существенное влияние на систему исчисления, как видно, оказали верования древних скандинавов и кельтов [13]. Более поздним концептуальным наслоением из римской

культуры является *Sæterndæg*, день бога Сатурна. Все указанные концепты являются средствами реализации 'теплой' модели времени.

Свойства времени, реализованного в дискурсе древнеанглийского календаря, являются базой для выстраивания модели времени того периода в виде концептуальной сети. Она состоит из предметного и акционального фреймов в следующем составе.

Предметный фрейм представлен слотами Качество (концепты ЦИКЛИЧНОСТЬ и САКРАЛЬНОСТЬ) и Способ (ЦИКЛЫ (ЛУН, ДНЕЙ НЕДЕЛИ)).

Акциональный фрейм состоит из слотов Стимул (концепты НЕБЕСНЫЕ ТЕЛА (ЛУНА, СОЛНЦЕ) И БОЖЕСТВА); Результат (концепт ОРИЕНТАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА) и Пациенс (ЧЕЛОВЕК).

Так, древнеанглийская модель времени имеет следующий состав (см. схему 1):

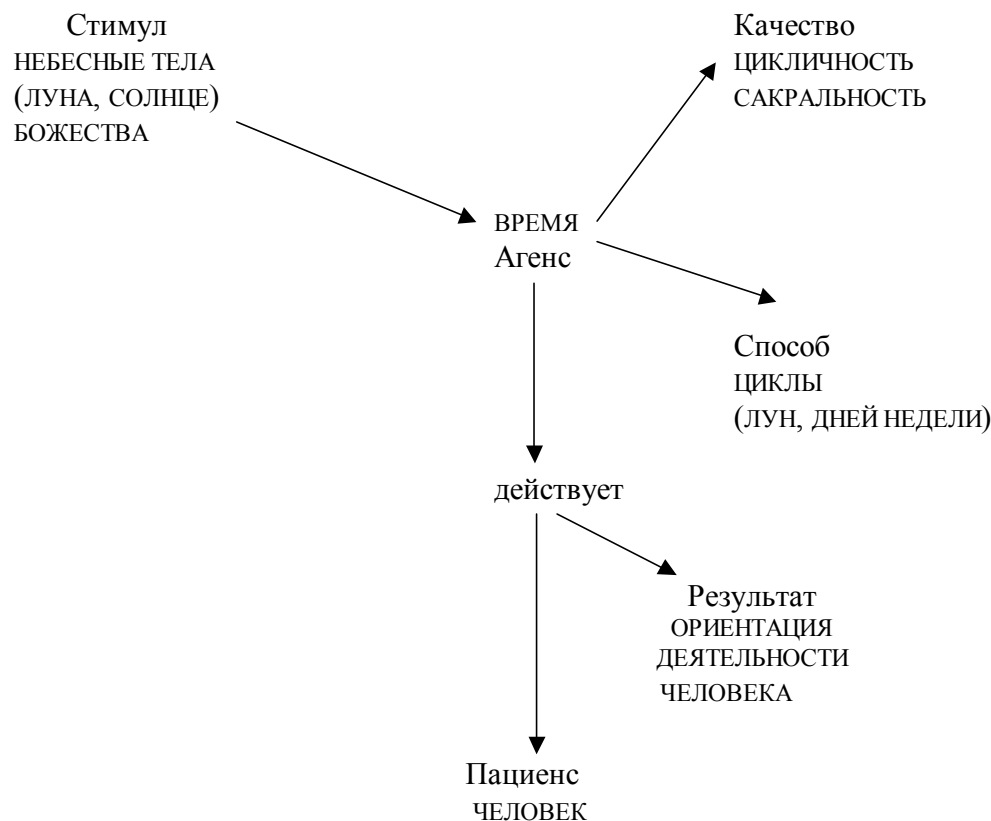

Схема 1. Модель времени, реализованная в древнеанглийском мифо-эпическом дискурсе (7-8 вв. н.э.)

Таким образом, в основе мотивации древнеанглийской (дохристианской) модели времени лежит бытовая (ХКМ) и сакральная

(ТКМ) практика людей, что уравнивает ‘холодные’ и ‘теплые’ компоненты в ее составе.

Перспективным направлением данного исследования является сравнение структуры моделей времени, реализованных в иных типах британского дискурса, например, в древнеанглийском поэтическом, а также в иные исторические периоды.

Литература

- 1. Арутюнова Н. Д.** От редактора / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Язык и время ; отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. – М. : Индрик, 1997. – С. 5–12. **2. Гак В. Г.** К проблеме синтаксической семантики (семантическая интерпретация «глубинных» и «поверхностных» структур) / В. Г. Гак // Инвариантные синтаксические значения в структуре предложения. – М., 1969. – С. 77–87. **3. Гачев Г. Д.** Книга удивлений или Естествознание глазами гуманиста. Образы в науке / Г. Д. Гачев. – М. : Педагогика, 1991. – 371 с. **4. Есенин-Вольпин А. С.** Философия. Логика. Поэзия. Защита прав человека: Избранное / А. С. Есенин-Вольпин ; сост. А. Ю. Даниэль и др. – М. : РГГУ, 1999. – 450 с. **5. Жаботинская С. А.** Концептуальный анализ: Типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вісник Черкас. ун-ту. – 1999. – Вып. 11. – С. 12–25. **6. Кацнельсон С. Д.** Заметки о падежной теории Филлмора / С. Д. Кацнельсон // Вопросы языкознания. – М., 1988. – № 1. – С. 110–117. **7. Кубрякова Е. С.** Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова // М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. **8. Попова З. Д.** Синтаксический концепт и межкультурная коммуникация / З. Д. Попова // Вестник ВГУ. Серия “Лингвистика и межкультурная коммуникация”. – 2004. – № 2. – С. 27–31. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2004/02/popova_zd.pdf. **9. Поппер К.** Логика и рост научного знания / Карл Поппер. – М. : Прогресс, 1983. – 605 с. **10. Степин В. С.** Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Степин, Л. Ф. Кузнецова. – М., 1994. – 274 с. **11. Цофнас А. Ю.** Теория систем и теория познания / А. Ю. Цофнас. – Одесса : АстроПринт, 1999. – 308 с. **12. Яковлева Е. С.** Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени, восприятия) / Е. С. Яковлева. – М. : Гнозис, 1994. – 344 с. **13. Calendopaedia** – The Old English Calendar [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.geocities.com/calendopaedia/columbi.htm> **14. Clausner T.** Domains and Image Schemas / T. Clausner, W. Croft // Cognitive linguistics. – 1999. – Vol. 10–1. – P. 1–31. **15. Fillmore Ch.** Toward frame-based lexicon: the semantics of RISK and its neighbours / Charles Fillmore and Beryl Atkins // Frames, fields and contrasts: new essays in semantic and lexical organization / Ed. A. Lehrer and E. F. Kittay. –

Hillsdale, N.J. : Lawrence Erlbaum Associates, 1992. – P. 75–102. **16. Hurrison K.** The Framework of Anglo-Saxon History to AD900 // K. Hurrison. – Cambridge, 1976. – P. 1–14. **17. Langacker R. W.** Foundation of Cognitive Grammar / R. W. Langacker. – Vol. 1 : Theoretical prerequisites. – Stanford CA : Stanford University Press, 1987. – 515 p. **18. Meaney A. L.** Bede and Anglo-Saxon Paganism / A. L. Meaney // Parergon. – 1985. – No. 3. – P. 1–29. **19. Newton S.** The Old English Calendar [Электронный ресурс] / S. Newton. – Режим доступа : <http://www.wuffings.co.uk/OECalendar.htm>

Бондаренко О. В. Концепт часу у давньоанглійському міфоепічному дискурсі.

У пропонованій статті автор методом лінгвокогнітивного моделювання описує структуру концепту ЧАС, який реалізований в давньоанглійському міфо-епічному дискурсі.

Ключові слова: ‘холодна’ картина світу (ХКС), ‘тепла’ картина світу (ТКС), модель часу, концепт, фрейм, концептуальна мережа.

Бондаренко Е. В. Концепт время в древнеанглийском мифоэпическом дискурсе

В предлагаемой статье автор методом лингвокогнитивного моделирования описывает структуру концепта ВРЕМЯ, который реализуется в древнеанглийском мифо-эпическом дискурсе.

Ключевые слова: ‘холодная’ картина мира (ХКМ), ‘теплая’ картина мира (ТКМ), модель времени, концепт, фрейм, концептуальная сеть.

Bondarenko Ye. V. The concept of tempus in the old English myth and epical discourse.

In this article the author by way of linguistic-cognitive modeling features the structure of the TIME concept, which is manifested in the Old English mythological-epic discourse.

Key words: ‘cold’ construal of the world (CCW), ‘warm’ construal of the world (WCW), time model, concept, frame, conceptual network.

УДК 81’373=111

Борисов О. О.

**ДИАХРОНИЯ ЛЕКСИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ
КОНЦЕПТУ СТРАХ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ
ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)**

Сучасні лінгвістичні розвідки, які здійснюються в руслі когнітивної парадигми наукових досліджень, спрямовані на визначення загальних принципів мовної категоризації дійсності людиною. Останнє

відбувається через встановлення тих мовленнєво-мисленнєвих механізмів, які відповідають за формування та функціонування номінативних одиниць природної мови. Зокрема йдеться про те, яким чином світ об'єктивної дійсності, до якого правомірно відноситься й відображений у концептуальній системі індивіда внутрішній світ емоцій, отримує своє ідеальне оформлення у вигляді мовного значення, яка саме частина знань про виокремлений об'єкт та, чому саме вона, здатна викристалізуватися в концепті та отримувати мовну форму. Об'єктом даного дослідження виступають одиниці номінації ядерної та навіколоядерної частини емоційного концепту (ЕК) СТРАХ у сучасній та стародавній англійській мові. Мета статті полягає в тому, щоб у діяхронічному аспекті розглянути семантичний зміст зазначених номінацій та висвітлити особливості вербалізації ЕК у процесі його історичного розвитку. Перелік поставлених завдань визначається наступним чином: з'ясування кореляції між внутрішньою формою слова та номінованого ним концепта; виявлення мотивування лексем репрезентації страху стародавньої та сучасної англійської мови, встановлення основних семантичних процесів, що сформували їхні сучасні значення. Актуальність статті визначається однією з назрілих проблем сьогодення, яка постала перед теорією номінацією та когнітивною лінгвістикою, а саме – комплексного пояснення різноманітних способів та принципів номінації емоційних фрагментів свідомості людини.

Специфіка когнітивної сутності процесу номінації полягає в тому, що членування позамовної дійсності на фрагменти відбувається *тільки* в межах системи значень даної культури, при цьому концептуальна основа окремої одиниці номінації повністю відповідає соціальному апробуванню [2]. Для позначення утвореного смислу здійснюється пошук корелятивної мовної форми; відсутність тіла мовного знака виступає основою породження відповідної номінації, що моделюється з метою задоволення ситуативно зумовленим соціальним потребам пізнання та комунікації [3]. Отже, концепт реалії функціонує як процес безперервної номінації та реномінації об'єкту лінгвокультурним медіумом, появи нових та втрати старих асоціативних зв'язків між мовними одиницями та тими фрагментами буття, що номінуються [5, с. 52]. Відповідні номінативні процедури зумовлюють оформлення концепту як багатокомпонентної конфігурації семантичної інформації, що включає елементи, які відрізняються за часом виникнення, походженням та семантикою.

В мисленні людини вербалізована структура знання про конкретну емоцію втілюється у фреймі емоції, що організується навколо трьох прототипових смислових конститuentів: *причина* (виникнення стану) – *емоційний стан* – *реакція* (несвідома (симптом) та свідомо (реакція)). Так, аналіз ядерної лексеми номінативного простору “страх” сучасної англійської мови *fear – an unpleasant feeling caused by the possibility of*

danger, pain, a threat [7, с. 425] – дозволяє побудувати наступний фрейм страху: [ДЕЩО 1 / ДЕХТО 1: агенс (небезпека, загроза: *danger, threat*) діє (ТАК) з *результатом* (ДЕХТО 2: пацієнс (людина) *відчуває*) ТАКИЙ (неприємна: *unpleasant*) ДЕЩО 2: результат / причина (почуття: *feeling*) / (ДЕЩО 3: результат / наслідок (симптом))]. Представлений фрейм ЕК СТРАХ є поєднанням прототипових та стереотипних знань англомовного етносу про страх. На відповідний прототип семантично орієнтуються всі інші специфікації ЕК у вигляді менш генералізованих концептів-сателітів, які реалізуються у змісті одиниць номінативного простору “страх”. Однак, аналіз лексичного матеріалу давньоанглійської мови виявив той факт, що в цій мові та у споріднених їй інших західно-германських мовах були відсутні прямі позначення емоційних станів групи страх. Наприклад, давньоанглійський корелят сучасної лексеми *fear* – ОЕ. *faer* – позначав лише *небезпеку, лихо: sudden calamity, danger*; пр. OS. *f̆ar* – *ambush (настка)*, ON. *f̆ar* – *misfortune (невдача, лихо)*, OHG. *far* – *ambush, danger* [8, с. 114]. Пояснення полягає в синкретичності архаїчної свідомості, що означає відсутність чіткої лінгвокогнітивної диференціації між емоціями та пов’язаними з ними реальними фактами життя суспільства. Із соціокультурним розвитком англомовної спільноти, зверненням до власного психічного, внутрішнього світу, що детермінується загальним розвитком людського мислення, його зростаючими евристичними можливостями засвоєння світу, в людини з’явилася потреба чіткішого диференціювання власних переживань, одним з яких був страх та його різновиди. Задля чого і результатом чого і з’явилися відповідні емотивні номінації.

Першопочаткова метафоричність / метонімічність нашого мислення [6] (пор. напр., суч. *fear – an unpleasant feeling=feeling which causes unpleasant sensations*) призвела до того, що природним та зручним способом у процесі номінації виявилось переважне використання вже наявної лексики, яка представляла небезпеку в цілому та різні її матеріальні втілення зокрема, на позначення відповідних різноманітних наслідків – неприємних переживань цього емоційного спектру. Номінативний акт відбувався у напрямку метонімічного зсуву: фокус свідомості спільноти-номінатора з *причини емоції – ДЕЩО 1 / ДЕХТО 1: агенс* (небезпека: *danger*) – переміщується на до цього історично невисвітлений елемент фрейму ЕК – *ДЕЩО 2: результат* (почуття: *feeling*) – власне емоцію *страх* і лексема метонімічно починає позначати страх. Так, лексема *to worry* має внутрішню форму (ОЕ. *wyrgan*) *to strangle, kill by violence* (причина=*задушити, вбити когось насильницьким шляхом*) [9, с. 314], зараз позначає *неспокій, тривогу – the state of being worried (anxious=to be afraid) and troubled* [6, с. 1378]. Сучасна дефініція лексеми *alarm – fear or anxiety that is felt when danger or bad news is expected* (*страх чи тривога, що з’являється, коли очікується небезпека чи погані новини*) [7, с. 27]; порівняємо з ОЕ. *alarme – a sudden or unexpected attack, necessitating a rush for the arms*

(причина=*раптова чи неочікувана атака, що потребує для захисту використання зброї*) [9, с. 11]. Факт перенесеної семантики таких одиниць поступово стирається, значення стають предметно-логічними, при цьому рівень їх абстрактності зростає: від поняття “небезпеки” до поняття “емоція спектру страху, що каузується певним різновидом небезпеки”.

С часом оформлюється цілісний номінативний простір – лексична підсистема одиниць, що виражають такі опредмечені реалії, як тип небезпеки, форма страху, вид реакції. Одночасно, корпус одиниць, напр., *terror, worry, alarm, upset, trouble, horror, scare* тощо зберігають значення симптоматики емоції чи небезпеки під час її сприйняття. З подальшим історично-смісловим розвитком ЕК з’являлися одиниці на позначення не тільки нової інформації вищевказаних слотів, але й таких елементів фреймової структури концепту, як експірієнцер, агенс, результати та види дії агенса-експірієнцера. Значення ж лексем, що стали репрезентувати різновиди страху, диференціюються за різноманітними семантичними ознаками, які було використано спільнотою-номінатором із субфреймів НЕБЕЗПЕКА та РЕАКЦІЯ. Більша частина проаналізованих одиниць за рахунок конкретизації звужують свої синкретичні значення, тоді як інша частина лексем, яка зберігає в окремому ЛСВ знання про першопочатково номіновану реалію, розширюють свою семантику.

Отже, спостерігаємо активну дію процесу полісемії, що каузує появу нового ЛСВ. Загальне значення “небезпека” в емотивах 1) історично зникає чи 2) відходить до периферії семантичної структури лексеми, а сема “небезпека” затемнюється, стає периферійною в основних лексичних значеннях. Подібна картина спостерігається із переважною більшістю інших номінацій ЕК СТРАХ сучасної англійської мови. Інакше кажучи, з когнітивної точки зору в процесі перефокусування відбувається зсув прототиповий: периферійний (неактуалізований) член категорії (емоція) з часом та під впливом різних екстралінгвістичних факторів займає місце прототипа (небезпека). Структура категорії при цьому незначно змінюється, адже змінюється набір прототипових ознак, але базисні характеристики прототипа залишаються стабільними [1, с. 86]. Таке висвітлення та переосмислення основних семантично значущих елементів ситуації, у результаті яких відбувається процес іменування реалій, призводить до поглиблення супутніх процесів пізнання та комунікації.

Таким чином, у діахронічному ракурсі лексика, що першопочатково позначала причини та наслідки емоційного стану страху – небезпеку та симптоми – метонімічно переорієнтується на вербальне представлення цілої множини різноманітних форм страху, визначаючи семантичні межі сучасного ЕК СТРАХ та формуючи окрему номінативну ділянку англійської мови. Перспективою подальших досліджень може слугувати

контрастивний діахронічний аналіз номінацій ЕК СТРАХ у сучасній англійській, українській та російській мовах.

Література

1. Боярская Е. Л. Прототипичность и полисемия / Е. Л. Боярская // Когнитивная лингвистика конца 20 века. Мат-лы междунар. науч. конф. 7- 9 октября 1997 г. В трёх частях. – Ч. 2. – Минск: МГЛУ. – 1997. – С. 84-86. **2. Забуранна О.** Антропоцентризм временной реальности в украинской и персидской фразеологии (сравнительный анализ) / О. Забуранна // Когнитивная лингвистика конца 20 века. Мат-лы междунар. науч. конф. 7-9 октября 1997 г. В трёх частях. – Ч. 2. – Минск: МГЛУ. – 1997. – С. 32-36. **3. Кубрякова Е. С.** Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова // М.: Языки славянской культуры, Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – 2004. – 560 с. **4. Мечковская Н. Б.** Трудно ли понимать переносные значения (когнитивные механизмы “мышления образами”) / Н. Б. Мечковская // Когнитивная лингвистика конца 20 века. Мат-лы междунар. науч. конф. 7-9 октября 1997 г. В трёх частях. – Ч. 1. – Минск: МГЛУ. – 1997. – С. 64-69. **5. Слышкин Г. Г.** Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г. Г. Слышкин // Волгоград: Перемена, 2004. – 340 с. **6. Lakoff G., Johnson M.** *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson // Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 240 p.

Список лексикографічних джерел

1. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. by J. Crowther. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 1428 p. **2. The Compact** Edition of the Oxford English Dictionary. Complete Text Reproduced Micrographically. – Vol. 1. – A-O. – Oxford: Oxford University Press, 1979. – 2048 p. **3. The Oxford** Dictionary of English Etymology / Ed. by C. T. Onions. – Oxford: Clarendon Press, 1985. – 1024 p.

Борисов О. О. Діахронія лексичної номінації концепту страх (на матеріалі англомовних лексикографічних джерел).

У статті в лінгвокогнітивному аспекті аналізуються особливості номінації емоційного стану страху людини в англійській мові. Концептуально-номінативний механізм репрезентації страху представлено у діахронічному ракурсі. Встановлено співвідношення між внутрішньою формою емотивної лексики, на прикладі аналізу лексичних одиниць, які номінують концепт СТРАХ, та внутрішньою формою концепта.

Ключові слова: емоційний концепт, метонімія, внутрішня форма, полісемія.

Борисов О. О. Диахрония лексической номинации концепта страх (на материале англоязычных лексикографических источников).

В статье в лингвокогнитивном аспекте анализируются особенности номинации эмоционального состояния страха человека в английском языке. Концептуально-номинативный механизм репрезентации страха представлено в диахроническом аспекте. Определено соотношение между внутренней формой эмотивной лексики, на примере анализа лексических единиц, которые номинируют концепт СТРАХ, и внутренней формой концепта.

Ключевые слова: эмоциональный концепт, метонимия, внутренняя форма, полисемия.

Borisov O. O. Diachrony of the lexical nomination of the concept fear (on the base of the material of the English-speaking lexicographical origins).

The peculiarities of fear nomination in English are analyzed from the linguocognitive perspective. The conceptual-nominative mechanism of fear representation is shown diachronically. On the material of lexical units which represent the concept FEAR the correspondence between the inner form of the abstract words and the inner form of the concept is established.

Key words: emotional concept, metonymy, inner form, polysemy.

УДК 808.3-4

Вакуленко М. О.

АКУСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ІНВАРІАНТИ УКРАЇНСЬКИХ ПРИГОЛОСНИХ

Дослідження акустичних характеристик звуків мовлення має велике значення як для мовознавства – а це вироблення правил написання запозичених слів, вивчення іноземних мов та створення транслітераційних систем для міжнародних і національних стандартів – так і для різноманітних галузей науки й техніки, зокрема моделювання та розпізнавання мовлення, включаючи таємні комп'ютерні технології. Визначення акустичних інваріантів українських звуків (тобто величин, які не залежать від мовця) є особливо актуальним завданням у зв'язку зі створенням атласу звуків української мови.

Інваріанти звуків мовлення не повинні залежати ні від статі мовця, ні від особливостей голосу, ні від висоти тону. Тому до акустичних дослідів ми залучали мовців різної статі (носіїв української мови: двох жінок віком 19 і 26 років та двох чоловіків віком по 34 роки), які вимовляли окремі звуки мовлення, склади та слова пошепки (голосні та

сонорні) та у змінному тоні – тобто “проспівували” їх (голосні, сонорні, дзвінкі щілинні). Було також використано студійний аудіозапис мовлення сучасного актора Анатолія Зіновенка; для дослідження американського варіанту англійської мови було залучено 10 американських мовців: 5 жінок і 5 чоловіків. Використовувалися також навчальні курси “Kernel” (англійський), “Learn to speak English” (американський). Частота основного тону змінювалася в межах від 80 до 800 Hz. Миттєві (проривні), глухі звуки та аффрикати вимовлялися звичайно. Акустичний матеріал записувався і досліджувався за допомогою комп’ютерних програм *Sound Forge 4.0* (осцилограми) та *WaveLab 2.1* (спектрограми).

Акустичні інваріанти голосних звуків української мови було знайдено в [2; 10]. У Таблиці 1 наведено усереднені (за мовцями) інваріантні частотні характеристики українських приголосних звуків: середні значення частот головних формант разом із відповідними резонансними зонами та відношення другої головної формантової частоти (ФЧ) до першої.

Таблиця 1. Інваріантні акустичні характеристики українських приголосних звуків

Звук	Середнє значення $Fp1$ та перша резонансна зона, Hz	Середнє значення $Fp2$ та друга резонансна зона, Hz	Відношення $Fp2/Fp1$
[c]	{1350 (1200–1500), 1700 (1500–2000)}	{4900 (4600–5100), 6100 (5600–6700)}	11/3 (3,60±0,30)
[c’]	{1950 (1600–2100), 2600 (2100–3000)}	{4850 (4300–5200), 6500 (5900–6600)}	5/2 (2,50±0,02)
[z]	{1350 (1200–1500), 1700 (1500–2000)}	{4900 (4600–5100), 6100 (5600–6700)}	11/3 (3,63±0,41)
[z’]	{1950 (1800–2100), 2600 (2400–3000)}	{4850 (4300–5200), 6500 (5900–6600)}	5/2 (2,50±0,02)
[ш]	{1600 (1300–1900), 2400 (2100–2800)}	{4000 (3300–4900), 6000 (4700–6600)}	5/2 (2,51±0,19)
[ш’]	{2600 (2050–2950), 3500 (3400–3550)}	{4500 (4300–4550), 6000 (5900–6300)}	7/4 (1,73±0,06)
[ж]	{1600 (1300–1800), 2400 (2100–2800)}	{4000 (3300–5000), 6000 (4700–6800)}	5/2 (2,47±0,16)
[ж’]	{2600 (1800–2900), 3400 (2600–3600)}	{4500 (3450–5300), 6000 (4750–6600)}	7/4 (1,72±0,12)
[x]	1400 (1200–1500)	4700 (4450–5100)	7/2 (3,50±0,40)
[x’]	1900 (1550–2050)	4700 (4000–5200)	5/2 (2,40±0,10)
[r]	1400 (1200–1600)	4700 (4500–5500)	7/2 (3,45±0,35)

[Г']	1900 (1550–2050)	4700 (4000–5200)	5/2 (2,49±0,18)
[Ф]	1400 (1200–1700)	2100 (1900–2250)	3/2 (1,48±0,02)
[Ф']	2000 (1850–2200)	2700 (2450–3150)	4/3 (1,34±0,03)
[В]	1400 (1150–1500)	2100 (1800–2400)	3/2 (1,54±0,16)
[В']	1950 (1700–2200)	2600 (2250–2950)	4/3 (1,36±0,04)
[Л]	950 (730–1100)	3400 (2500–3850)	7/2 (3,60±0,25)
[Л']	1950 (1600–2200)	2600 (2250–3000)	4/3 (1,35±0,02)
[М]	850 (600–1150) – носова, 1450 (1350–1900) – ротова	2400 (2100–2800)	8/3 (2,70±0,11) [н] 8/5 (1,60±0,17) [р]
[М']	850 (650–1050) – носова, 1900 (1800–2050) – ротова	2400 (2000–2600)	8/3 (2,70±0,11) [н] 5/4 (1,25±0,01) [р]
[Н]	950 (600–1150) – носова, 1600 (1300–1800) – ротова	2400 (1850–2800)	5/2 (2,49±0,06) [н] 3/2 (1,51±0,13) [р]
[Н']	950 (750–1150) – носова, 1900 (1650–2050) – ротова	2400 (2200–2700)	5/2 (2,49±0,06) [н] 5/4 (1,26±0,04) [р]
[Р]	1300 (1000–1600)	1950 (1550–2400)	3/2 (1,50±0,03)
[Р']	1850 (1400–2150)	2300 (1750–2800)	5/4 (1,24±0,03)
[Й]	{2250 (2150–2550), 3300 (3150–3800)}	{4050 (3900–4750), 5900 (5600–6850)}	9/5 (1,78±0,06)
[П]	1200 (1150–1300)	4000 (3300–4400)	10/3 (3,34±0,38)
[П']	1750 (1700–1850)	4000 (3200–4500)	9/4 (2,21±0,18)
[Б]	1200 (950–1400)	4000 (3300–4400)	10/3 (3,34±0,38)
[Б']	1750 (1650–2300)	4000 (3200–4500)	9/4 (2,21±0,18)

[т]	{1500 (1200–1700), 2300 (1700–2700)}	{3750 (3500–4000), 5700 (5000–7000)}	5/2 (2,46±0,18)
[т']	{2000 (1800–2300) 2500 (2400–3000)}	{5000 (4600–5400), 6200 (5400–7200)}	5/2 (2,48±0,15)
[д]	{1500 (1200–1800), 2300 (1600–2800)}	3750 (3500–4000), 5700 (5000–7000)}	5/2 (2,51±0,15)
[д']	{2000 (1700–2300), 2500 (2100–3000)}	{5000 (4200–5400), 6200 (5100–6900)}	5/2 (2,41±0,04)
[к(ь): приступ	1400 (900–1900)	4600 (3800–6500)	7/2 (3,50±0,30)
[(к')ь]: витримка	{1400 (1150–1600), 2350 (2200–2500)}	{3750 (3400–4000), 6200 (6000–6300)}	8/3 (2,68±0,09)
[к'(ь): приступ	2000 (1500–2400)	4600 (3800–6500)	7/3 (2,30±0,20)
[(к'')ь]: витримка	{2100 (1500–2400), 2500 (2300–2700)}	{3800 (3400–4100), 4500 (4400–4900)}	9/5 (1,82±0,02)
[г(ь): приступ	1400 (1000–1800)	4600 (3800–6400)	7/2 (3,50±0,20)
[(г')ь]: витримка	{1400 (1150–1800), 2350 (2200 – 2500)}	{3800 (3400–4000), 6200 (6000– 6700)}	8/3 (2,62±0,13)
[г'(ь): приступ	2000 (1500–2400)	4600 (3800–6400)	7/3 (2,30 ± 0,20)
[(г'')ь]: витримка	{2100 (1500–2400), 2500 (2300–2700)}	{3800 (3400–4100), 4500 (4400–4900)}	7/4 (1,76±0,06)

У свистячих і шиплячих приголосних [с], [з], [ш], [ж], [с'], [з'], [ш'], [ж'] (як і в деяких інших звуках, про що буде сказано нижче) спостерігається явище розщеплення формант – коли на місці однієї простої (скалярної) форманти постає група підформант. Це явище зумовлюється, очевидно, вібрацією язика та мовленнєвого тракту (МТ). Група гармонік, яка заступає просту форманту, складає так звану розщеплену, або векторну (взагалі кажучи, тензорну) форманту – див. тривимірну спектрограму звука [ш] на Мал. 1. Формант-відношення (ФВ) між відповідними компонентами першої та другої головної формант є однаковим: $r = F_{p2-1}/F_{p1-1} = F_{p2-2}/F_{p1-2}$. Кількісно розщепленість форманти характеризується сумірником розщеплення (параметром розкиду), який позначимо літерою *s* (від англ. *split* – розщеплення) і який дорівнює відношенню між частотами розщепленої форманти: $s = F_{p1-2}/F_{p1-1} = F_{p2-2}/F_{p2-1}$. У найпростішому випадку розщеплення є векторним, коли кожна форманта має по дві складові. У загальному випадку тензорного розщеплення, коли кожна компонента формант-вектора розпадається, у свою чергу, на дрібномасштабніші складові, потрібно вводити додаткові сумірники розщеплення.

Сумірник розщеплення s становить $5/4$ для звуків [с] і [з] ($1,25 \pm 0,04$ і $1,27 \pm 0,04$ відповідно); $3/2$ для [ш] і [ж] ($1,48 \pm 0,12$ і $1,48 \pm 0,18$); $4/3$ для [с'], [з'], [ш'] і [ж'] ($1,37 \pm 0,11$; $1,37 \pm 0,17$; $1,36 \pm 0,05$ і $1,35 \pm 0,04$ відповідно).

Між артикуляційними варіантами [г] – глотковим і щілинним – не виявлено істотних акустичних відмінностей, а за формантовим складом вони збігаються зі звуком [х]. Перша постійна форманта [х] і [г] має вдвічі-втричі вищу амплітуду, ніж друга. Форманта Гельмгольца міститься в діапазоні 400–650 Hz і у звичайному тоні зумовлюється третім обертоном. У цих звуках часто виникають додаткові кратні форманти на частотах $(n+1)Fp1$, де $n = (1, 2, 3, 4, 5)$, а також додаткові комбінаційні форманти на сумарних $Fp2 + Fp1$ і різницевих частотах $Fp2 - Fp1$. В останньому випадку відношення частоти комбінаційної форманти до $Fp1$ близьке до ФВ витримки звуків [к] і [г] і дорівнює $8/3$. Отже, [х] і [г] складають акустичну пару (такий же висновок зробив і Ю.О. Карпенко [3, с.70]). Палаталізовані тертьові звуки [х'] та [г'] мають таке ж ФВ, як і звуки [с'], [ш] і [з'], [ж] відповідно: $r = 5/2$. Крім того, в них проявляється тенденція до розщеплення формант: у деяких реалізаціях цих звуків спостерігається парна перша форманта (сумірник розщеплення близький до $3/2$) і поширення верхньої ФЗ (можуть з'являтися додаткові форманти з частотами до 6900 Hz). Це підтверджує спорідненість відповідних фонем, яка проявляється при словозміні: *рух – у русі, рушати, берег – на березі – бережок*.

Звуки [ф] і [в] мають зазвичай додаткові комбінаційні форманти на частотах, близьких до $(n+1)Fp1$ (кратних частоті першої головної форманти) та $Fp2 - Fp1$, $Fp2 + mFp1$ (відлеглі від другої постійної форманти на відстань, кратну частоті першої), де $n = \{1, 2\}$, $m = \{1, 2, 3, 4\}$. Через це максимуми в спектрі звука [ф] розподіляються майже рівномірно по частотній шкалі, а оскільки голосова складова неістотна і ширини цих максимумів доволі значні, то спектр [ф] має структуру, близьку до структури білого шуму (амплітуда якого не залежить від частоти). Наявність комбінаційних частот і подібність формантових структур звуків [ф] і [в] дозволяють зробити висновок про те, що їх можна вважати акустичною парою. У звуку [ф'] можуть з'являтися додаткові форманти на частотах, які складають відношення $5/4$ до частоти другої головної форманти (це ФВ звука [і]).

Нами виявлено, що носові звуки ([м], [н], [м'], [н']) мають три характерні частоти, що відповідають першій головній носовій форманті $Fp1(n)$, першій головній ротовій форманті $Fp1(p)$ – її частота зростає при пом'якшенні, – і другій постійній форманті $Fp2$. Резонанс Гельмгольца зумовлює зростання другої гармоніки і дає побічні форманти на частотах 300–500 Hz, 380–460 Hz, 400–500 Hz, 380–540 Hz відповідно. У проміжку між першою носовою і першою ротовою головними формантами ніяких обертонів чи шумів практично немає. Частотні спектри цих звуків фактично збігаються зі спектрами

відповідних англійських, наведеними в [9, с.493]. Було спостережено комбінаційні форманти на частотах $Fp2 + Fp1(n)$, $Fp2 + 2Fp1(n)$ у звука [м]; $Fp2 + Fp1(n)$ у звука [м']; $Fp2 + Fp1(n)$, $Fp2 + 2Fp1(n)$, $Fp2 + 3Fp1(n)$, $Fp2 + 4Fp1(n)$ у звука [н]; $Fp2 + Fp1(n)$, $Fp2 + 2Fp1(n)$, $Fp2 + 3Fp1(n)$ у звука [н'].

Форманти Гельмгольца у звуках [л] і [л'] мають частоти 300–450 Hz і зумовлюються першим обертоном. Характерною рисою українських звуків [л] і [л'] є наявність додаткових комбінаційних формант, які виникають на частотах, близьких до $Fp2 - Fp1$, $Fp2 + nFp1$ для [л] і $Fp2 + mFp1$ для [л'] (відлеглі від другої постійної форманти на відстань, кратну частоті першої), де $n = \{1, 2, 3, 4, 5\}$, $m = \{1, 2, 3\}$. У спектрах звуків [л] і [л'] можуть виникати доволі істотні нелінійні максимуми, які змінюють своє розташування від мовця до мовця і тому визначають побічні форманти. Причинами появи таких максимумів є, з одного боку, зростання ширини резонансної зони з частотою в МТ людини, а з другого, нелінійність МТ, внаслідок якої частоти вищих гармонік не є кратними ЧОТ, і обертони головних формант можуть опинитися поблизу комбінаційних формант.

Дрижачий звук [р] має ту особливість, що ЧОТ модулюється ще нижчою частотою дрижання язика (4–6 коливань у дрижальній обвідній, $f_0 = 25\text{--}35$ Hz). Форманта Гельмгольца породжується другим обертоном на частоті 350–500 Hz. Комбінаційні форманти звука [р] виникають на частотах $Fp2 - Fp1$, $Fp2 + Fp1$, $Fp2 + 2Fp1$, [р'] – на частотах $Fp2 + Fp1$, $Fp2 + 2Fp1$, $2Fp2 - Fp1$, $2Fp2 + Fp1$. Звуки [р] і [р'] можуть набувати відтінку [ж] (як у польській мові), що супроводжується зникненням дрижання і значним поширенням другої формантової зони (ФЗ).

Український звук [й] має виразну голосову складову, а його форманта Гельмгольца F_H породжується першим (для дуже низької ЧОТ – другим) обертоном і лежить у межах 260–350 Hz. Це уподібнює його до [і]. Але, крім того, звук [й] характеризується розщепленням формант, де сумірник розщеплення $s = 3/2$ ($1,49 \pm 0,09$). Зауважимо, що між компонентами другої головної форманти може з'являтися її „осередок розщеплення” – додаткова форманта на частоті, яка близька до подвоєної частоти нижньої компоненти першої головної форманти і складає $4/5$ від частоти верхньої складової другої постійної форманти (тобто виникає додаткове ФВ $r_i = 5/4$ – як у звуці [і]). Наявність векторних формант істотно споріднює цей сонорний звук зі свистячими та шиплячими і є вагомою підставою для віднесення [й] до класу приголосних, не виділяючи його окремо як напівголосний. Якщо сильно притискати язик до піднебіння під час вимови цього звука, то з'являється призвук [ж], який може бути більш або менш виразним на різних ділянках. В акустичному спектрі звука [й] амплітуда нижньої першої підформанти стає при цьому незначною, і мозок сприймає верхню першу підформанту і нижню другу підформанту [й] як єдину розщеплену форманту з „новим” сумірником розщеплення $s' = (9/5):(3/2) = 6/5$, який близький до

параметра розкиду звука [ж]. Сумірник розщеплення [й] (3/2) сприймається при цьому як ФВ звука [ж]. Друга формантова зона (ФЗ) стає в цілому більш акцентованою, що характерно для [ж]. Очевидно, саме цей механізм зумовив французьке прочитування латинської “j”.

Проривні [т], [д], [т'], [д'] мають формантовий склад, близький до щілинних [с], [з], [ш], [ж], [с'], [з'], [ш'], [ж'] – саме тому й стало можливим виникнення африкат як наслідок злиття перших із другими. Так само, як і в тертьових приголосних, тут відбувається розщеплення формант, де сумірник розкиду s становить 3/2 (1,54±0,14) для [т], [д] і 5/4 (1,28±0,04) для [т'], [д']. Перша група формант має більшу амплітуду, ніж друга. Було спостережено форманти Гельмгольца на частотах 450–550 Hz. У фазі прориву м'яких [д'] і [т'] можуть з'являтися додаткові форманти на частотах 3000–3300 Hz. Частоти 2600–3300 Hz характеризують альвеолярний тип вимови (наближено до англійських [d], [t]). У фазі відступу [д] ЧОТ на 12-25% вища, ніж під час приступу.

Піднебінні (задньоязикові, велярні) проривні [к], [г] за своїм формантовим складом дуже схожі на їх щілинні (тертьові) аналоги [х], [г]. При цьому фаза витримки має формантову картину, дещо відмінну від параметрів приступу. Тут відбувається розщеплення формант: $s = 5/3$ (1,70±0,06 для [к] і 1,63±0,08 для [г]), а ФВ між першими та другими парами головних формант однакове і становить 8/3 (див. Таблицю 1). На відступі може з'являтися додаткова форманта з частотою 5100–6000 Hz. У фазі відступу [г] ЧОТ на 5-15% вища, ніж під час приступу. У пом'якшених велярних [к'], [г'] сумірник розщеплення s становить 6/5 (1,19±0,04 і 1,17±0,01 відповідно).

Африкати ([ц], [дж], [ч], [дж]) та їх пом'якшені відповідники) – результат природного злиття близьких за своїм формантовим складом відповідних проривних і щілинних приголосних, де фаза прориву переходить у тертьовий приголосний. На всьому своєму протязі африката включає акустичні характеристики обох своїх складових, але амплітуда й частота формант помітно змінюються з часом. На проміжку від третини до половини тривалості африкати переважають форманти проривного звука, а в середині – щілинного (див. Мал. 2). В останній чверті можуть знову переважати форманти проривного.

Початок звуків [ч], [дж], [ч'], [дж'] є альвеолярним проривним, акустичні характеристики якого (формант-відношення та сумірник розщеплення) близькі до параметрів м'якого вибухового звука з додатковою формантою на частоті 2700–3400 Hz, яка складає відношення 3/2 до частоти найнижчої форманти (див. Мал. 2). Отже, ці африкати утворюються внаслідок „палаталізації” відповідних альвеолярних проривних (коли передня частина язика, як зазначає Кеннет Стівенс [9, с. 413], притискається до точки одразу позаду альвеолярного горбика), що відображає також історичну заміну $m' - ч$ та $d' - дж$: *хотю - хочу, ходю - ходжу*.

Зауважмо, що з огляду на одержані результати, ознаки *щільності / компактності* та *піднесеності* потребують додаткових досліджень.

У реальному потоці мовлення звуки взаємонакладаються і впливають один на інший. Міжзвукова взаємодія проявляється насамперед в оточенні приголосних, і її важливим атрибутом є післяпридих. Під час вимови вголос у перехідному проміжку між глухим приголосним і наступним голосним виникає “післяпридиховий” звук, який має голосову складову. Очевидно, це й спричинювало “несподівані” стрибки частоти основного тону після глухих приголосних, спостережені в роботі [5, с. 257].

У фонетиці давно відомо про існування так званої *i*-подібної ділянки у звукосполученнях „пом’якшений приголосний + голосний” (див., наприклад, [6]). Саме післяпридих зумовлює появу такої ділянки. При вимові вголос післяпридих кожного приголосного – навіть глухого – має голосову складову. Післяпридих приголосних (крім проривних) здебільшого відсутній перед наступним приголосним.

Післяпридих надає складу властивість відкритості – тому може з’являтися й перед паузою, якщо артикуляційний апарат “готується” вимовити голосний звук. Аналоги післяпридиху – це короткі голосні “ь” і “ь” (“ер” і “ерчик”) у старослов’янській мові, нейтральний англійський звук [ə], звучання французької “німої” *e* (згадаймо пісню “Tombe la neige” у виконанні Сальваторе Адамо). Слід відрізнити післяпридих від початкової фази наступного голосного – адже наявність голосного звука зовсім не обов’язкова для виникнення цього явища.

Звернімо увагу на особливість проривних звуків: їхній післяпридих включає в себе витримку (вибух) та відступ. Оскільки приступ та відступ мають відносно малу звукову інтенсивність, то найпомітнішою фазою є саме витримка – тобто післяпридихова частина. Післяпридих зникає, коли проривний *зливається* з наступним приголосним – саме тому в африкатах немає фази витримки першого елемента. Про відсутність витримки у деяких інших звукосполученнях “проривний + приголосний” свідчать і спостереження Ю. О. Карпенка [3, с. 18]. Отже, витримка проривних звуків (а це і є їхній післяпридих) зберігається не завжди: вона зникає перед тими приголосними, з якими вони зливаються, та іноді перед паузою. Таким чином, миттєві звуки – як і всі інші приголосні – також мають дві реалізації: з післяпридихом і без нього.

У наших дослідях знайдено акустичні характеристики післяпридихів різних приголосних, які наведені в Таблиці 2. Післяпридих твердого приголосного позначено „твердим знаком” ь, перед яким у дужках подано основний звук.

Таблиця 2. Акустичні характеристики післяпридихів українських приголосних

Звук	Діапазон Гельмгольца, Hz	Діапазон $Fp1$, Hz	Діапазон $Fp2$, Hz	Формант-відношення	Сумірник розщеплення
[(с)ь]	260–550	{1500–1600, 2500–2600}	{3800–4200, 6000–7400}	8/3 (2,61 ±0,24)	5/3 (1,66 ±0,11)
[(з)ь]	350–450	{1450–1600, 2500–2800}	{3900–4450, 6400–7300}	8/3 (2,62 ±0,13)	5/3 (1,70 ±0,13)
[(ш)ь]	400–550	{1250–1600, 2150–2500}	{3600–4200, 6200–6400}	5/2 (2,49 ±0,16)	3/2 (1,56 ±0,08)
[(ж)ь]	400–550	{1400–1700, 2300–2700}	{3800–4600, 6200–7000}	11/4 (2,73 ±0,11)	3/2 (1,56 ±0,06)
[(х)ь]	360–530	1150–1550	2000–2500	8/5 (1,59 ±0,12)	1
[(г)ь]	420–600	1200–1400	1900–2150	3/2 (1,46 ±0,10)	1
[(ф)ь]	370–600	1200–1500	3600–4000	8/3 (2,68 ±0,09)	1
[(в)ь]	390–520	1000–1300	2750–4000	11/4 (2,77 ±0,09)	1
[(м)ь]	500–550	800–1150	1500–1750	3/2 (1,52 ±0,03)	1
[(н)ь]	350–600	800–1200	1450–1700	5/3 (1,63 ±0,13)	1

У післяпридиху звука [х] виникають сумарні та різницеві комбінаційні форманти на частотах $Fp2 + Fp1$ і $Fp2 - Fp1$, де останні – разом із основним тоном і резонансом Гельмгольца – зумовлюють низькочастотну складову до 1100 Hz (див. Мал. 3). Відношення частот головних формант післяпридихів [х] і [г] близькі до ФВ звука [о] ($r = 3/2$). У післяпридиху [в] може з'являтися сумарна комбінаційна форманта на частоті $Fp2 + Fp1$. Другі постійні форманти післяпридихів носових звуків продовжують перші головні ротові форманти [м] і [н], а комбінаційні форманти виникають на частотах $Fp2 + Fp1$, $Fp2 + 2Fp1$, $2Fp2 + Fp1$ ([м]ь) і $Fp2 + Fp1$, $Fp2 + 2Fp1$, $Fp2 + 3Fp1$, $2Fp2 + Fp1$ ([н]ь).

У післяпридихах палаталізованих приголосних перша постійна форманта продовжується з основного звука, а на частоті $5/4$ над нею з'являється додаткова форманта, що характеризує пом'якшення (і-подібна конфігурація формант); друга головна форманта збігається з відповідною формантою непалаталізованого післяпридиху.

У фазі післяпридиху кожного приголосного з'являється виразна побічна форманта на частотах 250–600 Hz, зумовлена РГ. У звичайному тоні частота цієї форманти F_H відповідає частоті першого або другого обертоу. Відзначимо, що післяпридихи глухих приголосних мають значну амплітуду основної хвилі – тобто суттєву голосову складову. Все це відповідає зміні акустичних параметрів проривних приголосних на переході від фази прориву до фази відступу і тому є ще одним підтвердженням глибокої аналогії між відступом вибухових і післяпридихом інших приголосних. Різний формантовий склад приголосних і їхніх післяпридихів означає, що відповідні фонемі звучать по-різному залежно від місця – перед голосною або перед приголосною чи паузою.

У звукосполученнях „приголосний + голосний” (ПГ) можна виділити три основні фази: приголосний, його післяпридих, голосний. На наступний голосний поширюються лише форманти післяпридиху, а форманти самого приголосного загасають. Форманти голосного не змінюються, а їх амплітуди помітно більші за амплітуди формант післяпридиху. Ілюстрацією цього є Мал. 4, де показано склад [ша] (див. також Мал. 5). Зміна ФЧ на переході від [(ш)ъ] до [а], де частота другої постійної форманти [а] дещо нижча від частоти першої головної форманти післяпридиху, відповідає зміні формантового складу в транземі [š-а], яка відзначена в роботі [9, с. 407-408]. Ця зміна не така різка, як на переході [а-š], що пояснюється наявністю „буферної” ділянки післяпридиху.

Пом'якшена вимова приголосного разом із наступним голосним характеризується *i*-подібним початком голосного. На Мал. 5 зображено тривимірну спектрограму складу [ся], де після звука [с'] з'являється *i*-подібна ділянка з формантовими частотами $Fp1 = 1900$ Hz і $Fp2 = 2500$ Hz, а потім починається звук [а].

Великий науково-практичний інтерес викликає питання: яка українська фонема акустично стоїть ближче до англійської /h/ – /x/ чи /г/?

Насамперед зауважимо, що в англійській мові (а також у романських, германських та багатьох інших мовах) фонема /h/ завжди передує голосній фонемі – що вказує на її етимологічний і функціональний зв'язок із придиханням. Тому під час вимови звука [h] конфігурація МТ подібна до конфігурації для вимови голосного, але зі значно ширшим розкритом голосових зв'язок ([9, с. 34]). Українські фонемі /x/ та /г/ не мають таких обмежень у сполучуваності, а звуки [x] і [г], взагалі кажучи, відрізняються від [h] за своєю артикуляцією. Отже, можна говорити не про тотожність відповідного англійського та українського звука, а лише про їх певну акустичну подібність. В українській мові основні алофони цих фонем розрізняються насамперед за ознакою „дзвінкий” – „глухий”, зумовленою переважанням основного тону або шуму відповідно – тобто, в термінах акустики, за відношенням „амплітуда основної хвилі” – „амплітуда шумів”.

Оскільки англійська фонема /h/ завжди стоїть перед голосною, то у формуванні акустичного сигналу значну роль відіграє взаємодія відповідних звуків. Отже, порівнювати потрібно не окремі звуки, а їх комбінації: [hV] та [xV] і [гV], де V – голосний. І в таких сполученнях важливу роль відіграє післяпридих.

Акустична та функціональна спорідненість звука [x] із придиханням відзначається в ряді досліджень. Так, відомий слов'яніст А. Мейє [4, с. 37] зазначає, що слов'янський звук [x] менш напружений, ніж німецький *ch*, і легко редукується в придихання чи зникає зовсім. Нестійкість звука [x] та його уподібнювання до наступного голосного підтверджується експериментальними даними [1, с. 103]. Українська мова також відтворює придихання буквою *x*: *ха-ха*, *хи-хи*, *хе-хе*, *хо-хо*, *хап*, *хекати* (а не: “загеканий”), *тьху* (а не “тьгу”), *кахикати* (а не “кагикати”), *чхати* (а не “чгати”), *пхикати* (а не “пгикати”).

Щоб відрізнити післяпридих приголосного від початку наступного голосного, виберемо такий голосний, що не має форманти Гельмгольца, а частота його першої форманти достатньо висока. Добре задовольняє ці вимоги звук [а]. У наших акустичних експериментах із порівняльного дослідження звуків [x], [г] та [h] було задіяно 6 українських мовців (по троє кожної статі) і 10 американських (по п'ять кожної статі). В усіх акустичних реалізаціях фонему /h/ – як ізольованої, так і в потоці мовлення – осердя звука [h] характеризувалося невеликою амплітудою основної хвилі та доволі значними амплітудами шумів (Мал. 6), що свідчить про його акустичну близькість до українського звука [x] (див. Мал. 3). Це узгоджується з висновками американських фахівців. Так, за даними відомого в світі фонетиста Петера Ладефогета [7, с. 182], в англійській мові фонема /h/ на початку слова вимовляється як глухий палатальний щілинний звук. Кеннет Стівенс [9, с. 448-449] відзначає, що в інтервокальній позиції під час [h] переважає шум, а вібрація ГЗ здебільшого припиняється. Інколи ці коливання продовжуються, але їх тривалість не перевищує 100 мс. А експерименти зі сприймання мовлення [8, с. 1992] показали, що короткочасні коливання голосових зв'язок (до 100 мс) недостатні для того, щоб слухачі сприймали такий приголосний як дзвінкий.

Іноді англійський [h] в інтервокальній позиції (коли коливання ГЗ не припиняються) може справді сприйматися як дещо наблизений до українського [г]. Відзначимо, що таке явище є не дуже поширеним: наприклад, під час наших записів американських мовців тільки один із десяти продемонстрував цей тип вимови. Крім того, не існує чіткої закономірності такої вимови (після яких звуків), і така акустична реалізація дуже залежить від особливостей конкретного мовця.

Дослідження транзем (перехідних ділянок від приголосного до наступного голосного) дає змогу детально розібрати проблему. На Мал. 7 наведено двовимірні спектрограми транзем [h-a] („behind”) у реалізації з найвиразнішою та звичайною голосовою складовою, [г-a] („ага”) та [x-a]

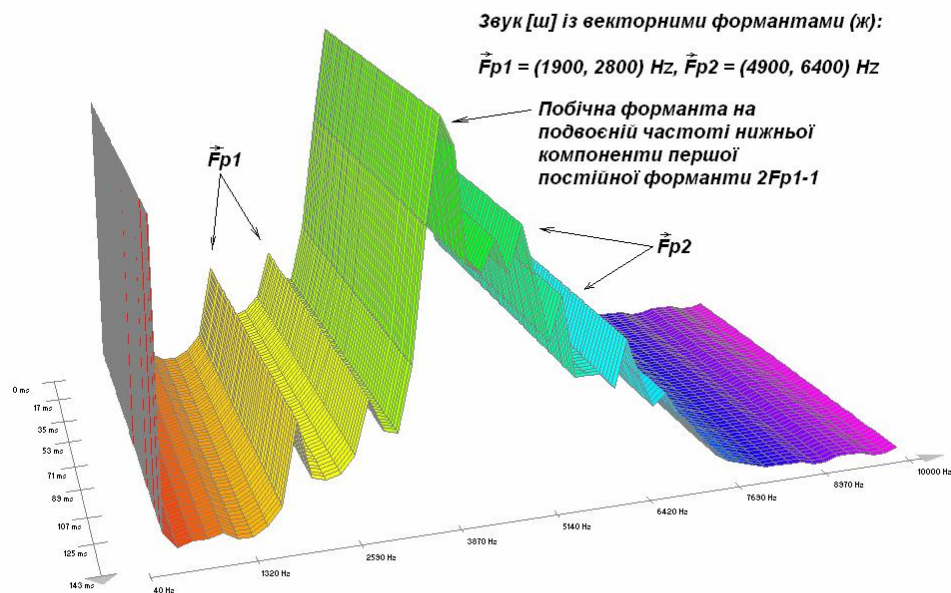
(„хата”). Звідси видно, що співвідношення амплітуд основного тону, гармонік і формант переходу [h-a] подібне до [x-a]. У спектрі транземи [г-а] значно вища амплітуда основного тону та першої головної форманти [г], а також є відчутний провал у діапазоні 500–1000 Hz. Із Мал. 8, де зображено тривимірні спектрограми транзем [h-a] („behind”) у реалізації з найвиразнішою голосовою складовою, [г-а] („ага”) та [x-a] („хата”), також видно, що український придиховий звук [x] і англійський [h] мають схожий частотний склад – зокрема, істотну низькочастотну складову в інтервалі 500–800 Hz, – а український звук [г] вирізняється саме відсутністю помітних обертонів у цьому діапазоні. Ці результати підтверджують те, що ми чуємо „неозброєним” вухом. Як видно з порівняння Таблиці 2 та Мал. 3, 7 і 8, спектральний склад транземи [x-a] з такою низькочастотною складовою зумовлюється не голосним [a], а післяпридихом [(x)ʔ].

Отже, наявність післяпридиху з низькочастотною складовою до 1100 Hz (зумовленою резонансом Гельмгольца та різницевою комбінаційною формантою) робить український звук [x] (у поєднанні з голосним) близьким акустичним відповідником англійського звука [h].

Таким чином, кожен звук мовлення характеризується як головними (постійними, перманентними) акустичними параметрами, які притаманні даному звуку незалежно від мовця, та побічними (змінними) сумірниками, які характеризують індивідуальність мовця чи даної вимови (це відображається в особливостях швидкості мовлення, тональності, тембру, звукової взаємодії і т. ін.). Перший клас параметрів описується відношенням характерних частот. Другий клас параметрів визначається як абсолютними величинами – такими, як частота основного тону (ЧОТ) та резонансні частоти звукового тракту мовця – так і відносними – як, наприклад, відносна інтенсивність обертонів чи шумів. Відповідно форманти розділяються на головні (постійні, перманентні) та побічні (змінні).

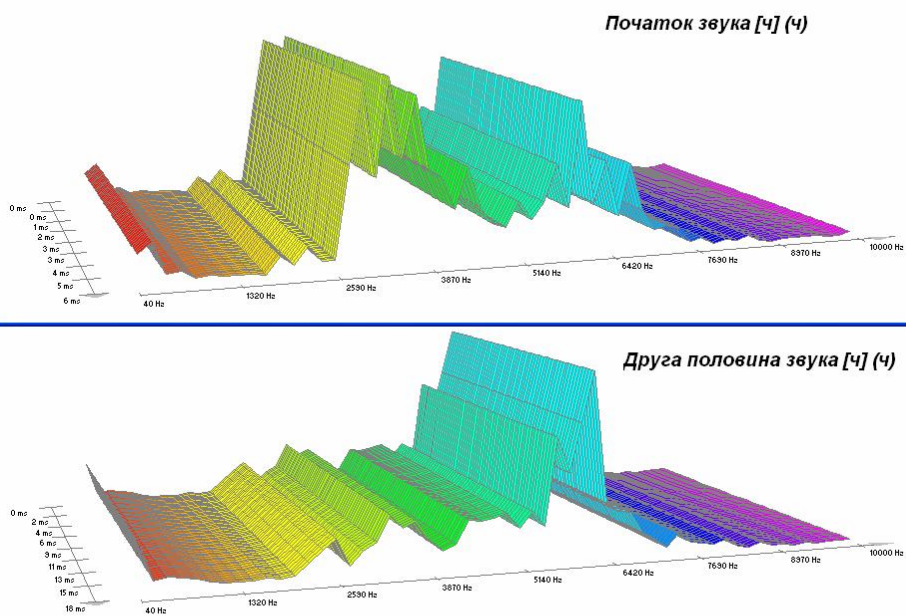
Приголосні звуки можуть вимовлятися з післяпридихами, які за своїм формантовим складом подібні до голосних і відіграють велику роль у міжзвуковій взаємодії. Головні форманти приголосних звуків та їх післяпридихів можуть бути як звичайними (простими), так і розщепленими (коли кожна форманта має дві або більше складові). Побічними формантами цих звуків є форманти Гельмгольца, а також кратні та комбінаційні форманти, частоти яких є лінійною комбінацією частот постійних формант.

PRYGH0.WAV (17s219ms - 17s363ms) - WaveLab - [PRYGH0.WAV (17s219ms - 17s363ms)]

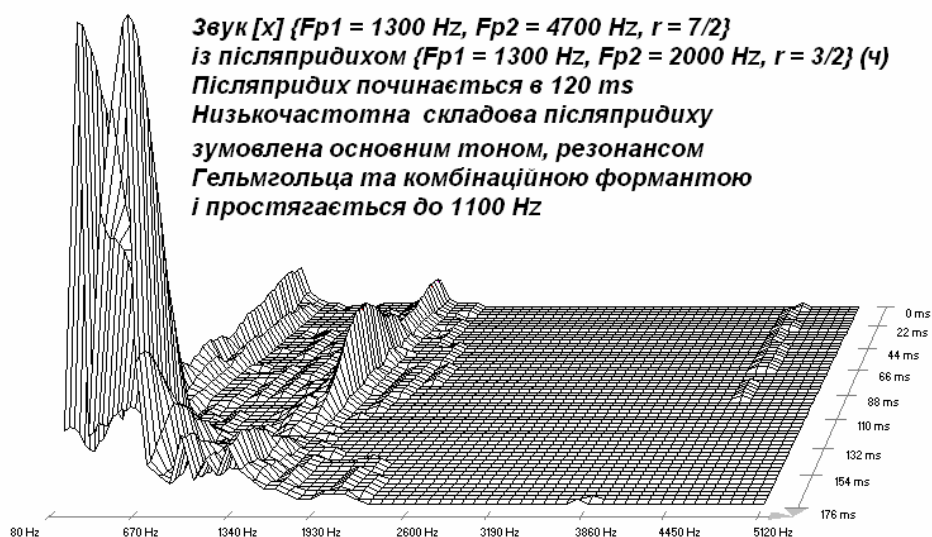

Мал. 1

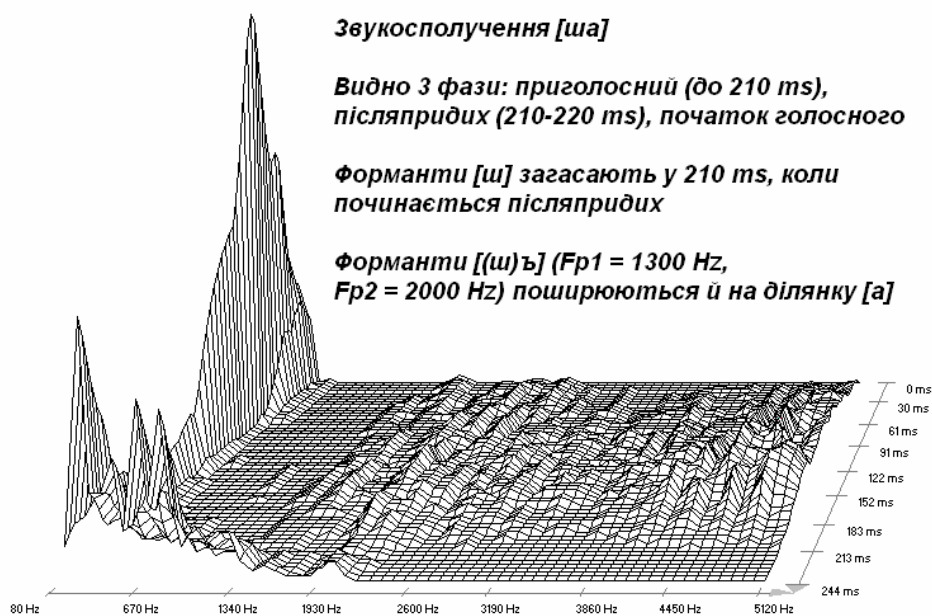
PRYGH0L.WAV (1mn54s87ms - 1mn54s93ms) - WaveLab

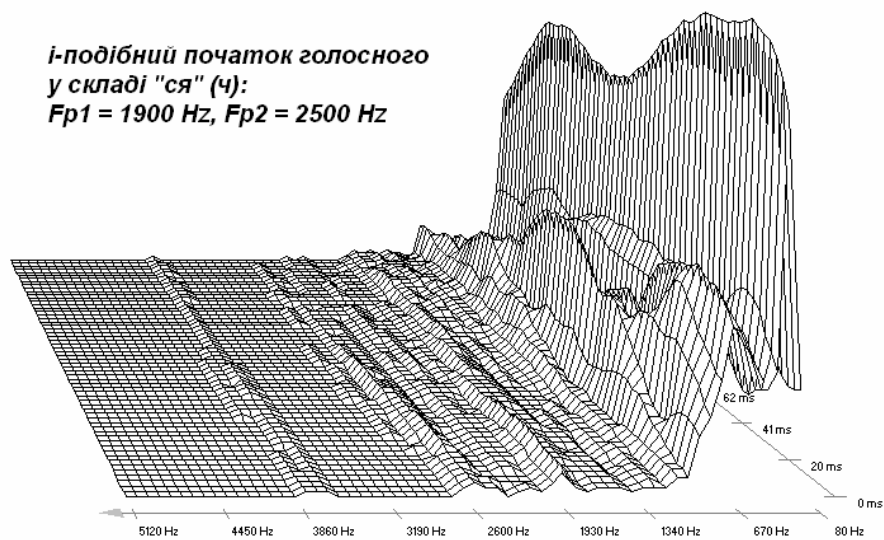
Мал. 2

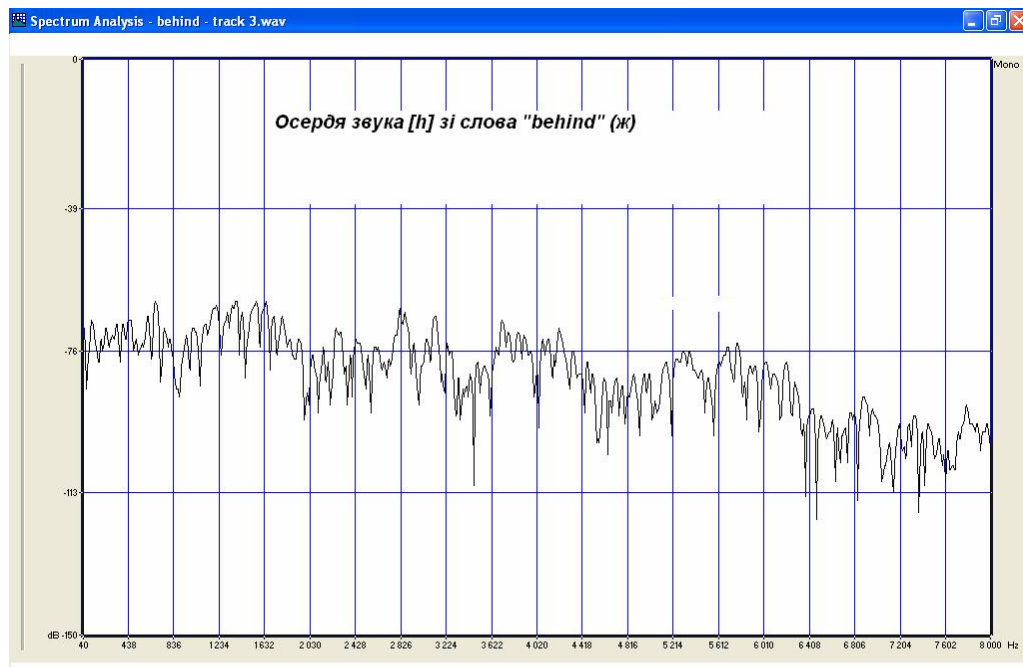
Мал. 3

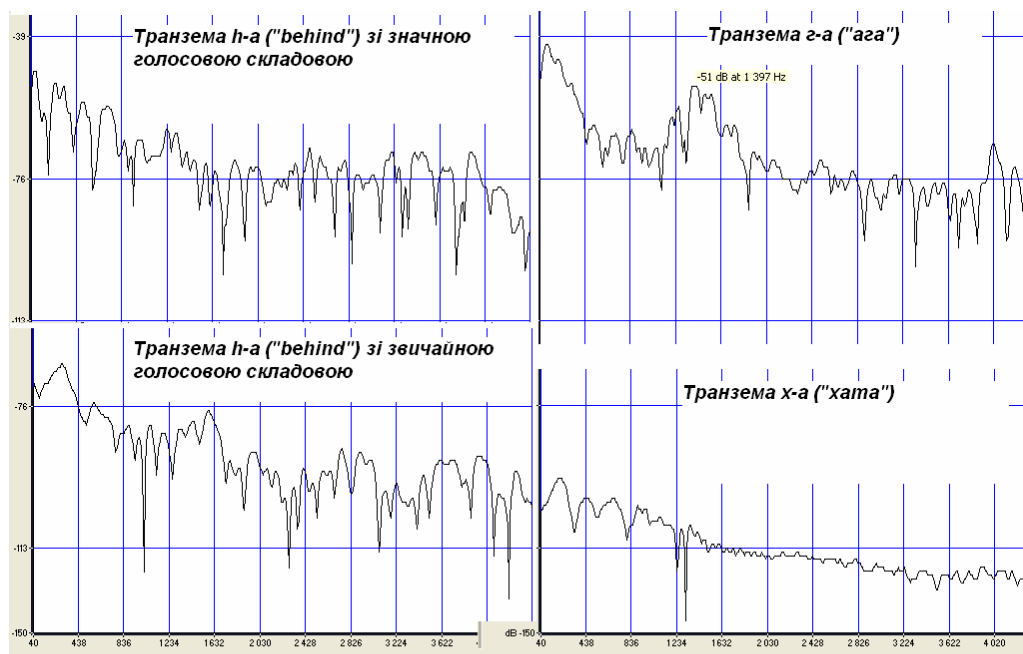
Мал. 4

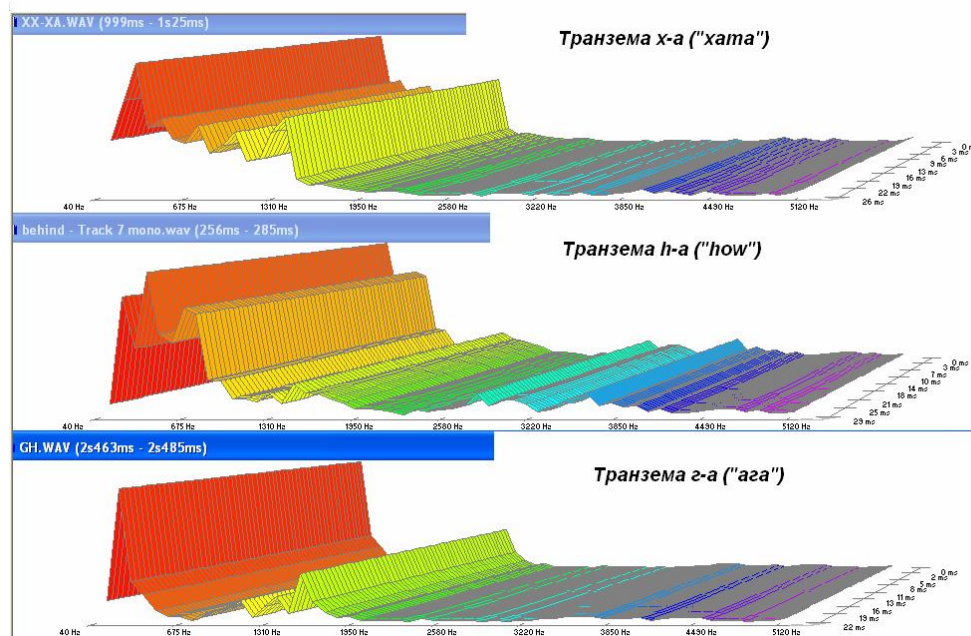
Мал. 5

Мал. 6

Мал. 7

Мал. 8

Література

1. **Бондарко Л. В.** Звуковой строй современного русского языка. / Л. В. Бондарко // Москва: Просвещение, 1977. – 175 с.
2. **Вакуленко М. О.** Акустичні характеристики та інваріанти звуків української мови. – Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. – Філологія, педагогіка, психологія./М. О. Вакуленко // Вип. 1. Київ, 2000. – С. 62–66.
3. **Карпенко Ю. О.** Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови./ Ю. О. Карпенко // Одеса: Чорномор'я, 1996. – 144 с.
4. **Мейе А.** Общеславянский язык./А. Мейе // Москва: Иностранная литература, 1951. – 491 с. // Meillet A. *Le Slave commun.* – Paris, 1934.
5. **Методы** автоматического распознавания речи: В 2-х книгах. Пер. с англ. / Под ред. У. Ли. – Москва: Мир, 1983. – Книга 1. 328 с., ил. // *Trends in Speech Recognition* / Wayne A. Lea, Editor. – Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey. – 1980.
6. **Тоцька Н. І.** Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоенія, графіка, орфографія./Н. І. Тоцька // Київ: Вища школа, 1981. – 183 с.
7. **Ladefoged P. A.** *Course in Phonetics*/P. A. Ladefoged // University of California, 1975. – 196 p.
8. **Stevens, K. N.** Acoustic and perceptual characteristics of voicing in fricatives and fricative clusters./K. N. Stevens, Blumstein. S. E., Glicksman. L., Burton. M., Kurowski. K. // *J. of the Acoustical Soc. of America*, 91 (1992). P. 2979-3000.
9. **Stevens K. N.** *Acoustic Phonetics*/K. N. Stevens // MIT Press, 1998. – 607 p.
10. **Vakulenko M.** Acoustic Invariant Approach to Speech Sound Analysis for Brand New Speech Recognition Systems (Ukrainian and English)/M. Vakulenko // *Computing*, 2007, Vol. 6, Issue 3, 79-86.

Вакуленко М. О. Акустичні характеристики та інваріанти українських приголосних.

У роботі знайдено інваріантні акустичні характеристики українських приголосних, а також їх післяпридихів – вокалізованих звуків, які виникають на переході до наступного голосного. Показано, що форманти приголосних та післяпридихів можуть розщеплюватися на дві або більше складових. У цих звуках можуть виникати також побічні комбінаційні форманти, частоти яких є лінійною комбінацією частот головних формант.

Ключові слова: форманта, акустичний інваріант, післяпридих, розщеплення.

Вакуленко М. О. Акустические характеристики и инварианты украинских согласных.

В работе найдены инвариантные акустические характеристики украинских согласных, а также их послепридыханий – вокализованных звуков, возникающих на переходе к следующему гласному. Показано, что форманты согласных и их послепридыханий могут расщепляться на

две или больше составляющих. В этих звуках могут возникать также побочные комбинационные форманты, частоты которых являются линейной комбинацией частот главных формант.

Ключевые слова: форманта, акустический инвариант, послепридыхание, расщепление.

Vakulenko M. O. Acoustic characteristics and invariants of the Ukrainian consonants.

The invariant acoustic characteristics of Ukrainian consonants are found, along with those of their afterutterances being vowel-like sounds arising at the transition region to the next vowel. It is shown that the formants of consonants and their afterutterances may split into two or more components. Also, there may arise combination formants at the frequencies being linear combination of principal formants frequencies.

Key words: formant, acoustic invariant, afterutterance, splitting.

УДК 81'373=111

Васильєва О. Г.

**АВТОРСЬКЕ «Я» В «МЕКСИКАНСЬКИХ ХРОНІКАХ»
М. КІДРУКА: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ**

Дослідження авторського світобачення є *актуальним* напрямком лінгвокогнітивних досліджень, оскільки воно слугує меті встановлення особливостей організації та функціонування людської свідомості. Подібні розвідки мають *об'єктом* аналізу індивідуально авторську концептуальну картину світу (ККС), яка, зокрема, підлягає вивченню в плані свого інформаційного об'єму та структури. *Метою* даної статті є встановлення особливостей будови та семантики ядерної ділянки ККС автора роману «Мексиканські хроніки» – М. Кідрука.

Встановити номенклатуру концептів, які входять до ККС, і визначити їх місце та зв'язки, а також відслідкувати, які інформаційні фрагменти концептів є виділеними, для того чи іншого письменника, – «зняти» ККС автора – вдається шляхом лінгвокогнітивного аналізу мови твору: через побудову фреймів, схем, сценаріїв, встановлення використаних концептуальних метафор, розгортання їх у бленди тощо.

Наявність великої кількості номінацій того чи іншого концепту свідчить про його актуальність для свідомості народу [6, с. 20]. Екстраполювавши це твердження у площину художнього твору, вважаємо, що рівень частотності вживання номінацій концепту корелює з рівнем значимості концепту в ККС автора. Тож, працюючи з текстовою тканиною твору, маємо на меті виявити найщільніше репрезентовані *текстові концепти*, які вважаємо такими, що складають ядерну частину

авторської ККС. Текстові концепти розглядають як мисленнєві утворення, що виникають у свідомості автора художнього твору у процесі опису об'єкта художньої реальності мовними засобами у формі тексту [3, с. 182]. Точніше кажучи, це комунікативно релевантні частини концептів авторської ККС, які зазнають репрезентації в текстовій тканині.

Мовні засоби, вжиті у текстовій тканині можуть бути як нейтральними одиницями, так і стилістично забарвленими. Останні сигналізують про те, що автор надає тим інформаційним блокам, що складають концептуальну структуру значення цих одиниць, особливої уваги або через їх значимість у межах твору (і в такому випадку вони є авторськими маркерами програми інтерпретації тексту [див. 2]), або в межах авторського світобачення взагалі. Текстові концепти, в яких відбивається концепція автора, зумовлені його світосприйняттям і репрезентовані у художньому тексті не будь-якими лексемами, а тільки такими емоційно-експресивними та оцінно-асоціативними одиницями, які в художньо-поетичному мовленні об'єктивують певний образ, визначаються як *художні концепти* [5, с. 54].

Встановлення специфіки структурування текстових концептів веде до осягнення світорозуміння художника слова [там само, с. 51], оскільки «текст є відповіддю на питання концепту» [3, с. 182].

Центральним концептом будь-якої ККС є концепт ЛЮДИНА, оскільки місце будь-якої інформації в її межах залежить від значимості цієї інформації для людини [7, с. 42]. В індивідуальній ККС указаний концепт специфікується у концепт Я, який стоїть за текстом будь-якого художнього твору як «відповіді на питання концепту». Людина може репрезентувати себе двома способами: через самоопис та самовираження, що відбувається через опис речей, які вона вважає важливими чи цікавими [8, с. 120]. Таким чином, текст художнього твору є продовженням фрази «З приводу X (де X – питання, що ставить текстовий концепт) я знаю/думаю, що...» і фактично є засобом репрезентації виділеного фрагменту ККС автора, що являє собою мережу взаємопов'язаних текстових концептів, яку позначаємо як *концептосферу тексту*. Ядром концептосфери тексту є концепт АВТОРСЬКЕ Я, навколядерну зону складають художні концепти, всі інші текстові концепти, розміщені на периферії. Віддаленість текстового концепту від ядра встановлюємо як відповідну щільності репрезентантів концепту в тексті.

Питома вага ядерної зони концептосфери тексту варіює в залежності від його жанру. Вважаємо, що вона є найбільшою у текстах автобіографічного характеру. Автобіографію відносять до жанру еґо-белетристики, розрізняючи тексти, в яких представлено документальну інформацію (документальна автобіографія), і ті, в яких людина представляє себе так, як вважає за потрібне, розкриваючи своє «я» (художня автобіографія) [там само, 120].

Маючи найрізноманітніші причини для виникнення, всі автобіографії демонструють ряд характерних рис. Для дослідження індивідуально-авторської ККС важливим є те, що автобіографія пов'язана із самопізнанням [там само, 121]. При цьому спосіб саморепрезентації, претендуючи на правдивість, не позбавлений ідеалізації. Справа в тім, що характерною рисою автобіографічного тексту є злиття в його оповідачі автора та персонажу, що звичайно веде до певного суб'єктивізму наповнення концептосфери тексту, адже вона містить інформацію про те, як автор-оповідач бачить сам себе, зсередини, що може значною мірою відрізнитися від того, як його оцінює оточення. Зазначене позначається як на онтологічній ділянці концептосфери тексту, так і, найбільшою мірою, на ціннісній, адже оцінка базується як на раціо, так і на емоціях, які, будучи пов'язаними з власним «я», у переважній більшості позитивні.

Позитивне ставлення до самого себе визначає і відбір фактів для опису, і відбір засобів їх репрезентації, перш за все, засобів мовних, адже правило альтернації, яке керує мовленнєвою діяльністю творця тексту, передбачає постійний вибір з ряду синонімів тих одиниць, що найкраще задовольняють його інтенції та ситуацію спілкування [1].

Багатий вокабуляр аналізованого твору насичений синонімами, цікавими авторськими порівняннями й метафорами (*сонце, мов гігантський перископ* (с. 82), *храми ще іспанської доби, які проступали цинамоновими родимками на тілі модернового бетонного Мехіко* (с. 107); *на дорозі ритмічно пульсувало два потоки машин* (с. 147)). Це свідчить про детальну розробку структури концептосфери тексту, яка містить не тільки наївні знання та уявлення, але й наукові, свідченням чого є і вживання абстрактної лексики (як от: *світогляд*, *реляція* тощо) та термінології (на зразок, *емпіричного пізнання навколишньої дійсності* (с. 15), *фантастичного американського менеджизму* (с. 45), *перевороту Іммельмана* (с. 73), *лапідарної преамбули* (с. 157) тощо), докладні дані про географічні місця та культурні пам'ятки. Про освіченість автора та широту його кругозору говорять і алюзії, які відсилають до таких культурних феноменів, як літературні твори, географічні відкриття, історичні події, феномени науково-технічної сфери тощо (напр., с. 17, 36).

При цьому, автор і свідомо працює над самостворенням іміджу людини з *широким кругозором* (епіграфи до розділів обрано з найрізноманітніших джерел від української літератури до висловів видатних особистостей різних країн та порад Інтернет-форумів) та *дотепної* (текст «пересипаний» жартівливими найменуваннями та порівняннями, іронічними висловленнями). Крім того, це людина *сучасна* та *космополітична* і розраховує, очевидно, на такого самого читача, бо часто в тексті використовує іншомовні неадаптовані слова та вирази без перекладу та пояснень (Wikipedia (с. 69), “MoneyContact” (с. 47) downtown (с. 143) тощо), та й стилістичні засоби часто мають явно

запозичене підгрунття (як, наприклад, у дотепному, яскравому але незвичному для слов'янської наївної свідомості порівнянні зі слоном (с. 19-20)). І якщо торкатися мови твору, то не можна не звернути увагу на її насиченість (а подекуди, можливо, і перенасиченість) різномовними фразами, які супроводжуються поясненнями, перекладами, коментарями (слід зауважити, що подібні речі змушують читача повсякчас відволікатися від «нитки» розповіді, що веде до певної фрагментарності сприйняття твору, уникнути якої можливо лише за умови володіння різними мовами, хоча б на рівні розмовника, яким користуються туристи). Таку еkleктичність текстової тканини, звичайно, можна пояснити бажанням «вхопити» еkleктичність культурного простору, в якому існує сучасна мобільна людина, і вважати проявом іконічності в тексті. З іншого боку, вона, знову ж, висуває ряд вимог до ймовірного адресата, який за відсутності необхідної пресупозиції, матиме труднощі якщо не з прочитуванням тексту, так з його інтерпретацією до передбаченого рівня.

Наведене дає підстави зробити висновок про широту і деталізованість індивідуально-авторської ККС, з одного боку, та про ретельну увагу до власного іміджу, з іншого. Перше, викликає повагу, друге – бажання дізнатися про рушійні сили, які стимулюють створення певного образу власного Я, адже імідж – це довготривала ініціативна комунікативна роль, яка створюється або власноруч, або оточенням, часто *цілеспрямовано* [1, с. 109]. На останнє надихає і зауваження самого автора щодо феномену *шукачів пригод*: «Для того, щоб встромити свою макітру в коловорот пригод, потрібен гарний стимул. У всі віки для різношерстих джентльменів удачі такими стимулами були слава, багатство і всякі інші супутні їм товари» (с. 230). Щоправда, далі читаємо, що автор просто-на-просто не відав, на що йде, але це писалося про окрему поїздку, а нас стимулювало задуматися про глибші речі: що ж то за людина така, що вдалася до ПОДОРОЖІ сама, та ще й усупереч всіляким негараздам? Отже, спробуємо проаналізувати, яка інформація складає концептосферу аналізованого тексту.

Ядро концептосфери тексту включає ряд взаємопов'язаних концептів. Концепт АВТОРСЬКЕ Я структурується у декількох інформаційних площинах:

Онтологія:

1. Фізичні характеристики представлені досить стримано. Про те, що автор – синьоокий русявий українець дізнаємося аж на сторінці 142. Цей «недолік», однак, компенсується фотографічними вклейками, які дають змогу побачити автора на власні очі. До «біологічних подробиць» автор звертається в окремих випадках, коли треба описати фізичний стан, пов'язаний з тією чи іншою ситуацією: *по спині та руках струмочками збігав солоний піт* (с. 8), *попа стала пласка як ковадло, і я, з опухлим мозком та обвислими вухами, пішов реєструвати рейс до Парижу* (с. 82)

тощо. Згадувані частини тіла та органи часто метонімічно указують на інтелектуальні або емоційні стани:

2. Психічні характеристики привертають більше авторської уваги. Зокрема, з тексту твору дізнаємося про:

- *темперамент* людини запальної, що в критичних ситуаціях здатна на необдумані вчинки, вживає лайливі слова (с. 19);

- *рис* характеру: природну допитливість (с. 15 (*спраглий до знань дитячий мозок* (с. 16) яка допомагає набувати навичок роботи з інформацією; завзятість (*затятий активіст* (с. 21)), велику працездатність (с. 21), оптимізм і віру в себе (с. 21); гордовитість, яка змушує діяти, *«аби вчинити наперекір всьому»* (с. 21, с. 160-161), і звичку отримувати бажане (сама думка про те, що він може *«не скористатися нагодою»* є нестерпною: *«У мене по спині затупотіли мурашки, а ще пробило холодним потом від думки, що я оце так просто залишу і дозволю їм піти»* (с. 84));

- *емоційну сферу*: якщо емоції, то ураганні (с. 19), якщо бажання, то палке (с. 19).

3. Соціальні характеристики. Життя у соціумі представлене через систему взаємопов'язаних концептів: НАВЧАННЯ, ДРУЖБА/ТОВАРИШУВАННЯ, ЦИВІЛІЗАЦІЯ. З ними пов'язане питання цінностей у цьому світі. А тому можемо говорити про аксіологічну складову концептосфери тексту.

Аксіологія стосується:

- *моральних цінностей*, серед яких: вдячність (подяка всім, хто був причетним до створення книги (с. 9), і кого автор ніколи не забуде (с. 11)), уміння дотримуватися обіцянки (с. 54);

- *естетичних цінностей*, як долучення до скарбів художньої літератури (с. 17);

- *утилітарних цінностей*. Саме в утилітарно-ціннісній площині відбувається з часом найпомітніша еволюція авторського Я, на яку постійно вказує автор: після університету автор від'їжджає до Києва, зокрема, щоб *«усім довести, який я крутий та модний»* (с. 21), але згодом розуміє, що *«загубив себе»* (с. 23). Під час роботи в Києві у нього зароджуються бажання мати такі речі, як гарні машини, гарні жінки (с. 21), та згодом розуміє, що це *«пусті речі»* (с. 21), *«мотлох, стружки суспільної свідомості, які незабаром мали остаточно поховати під собою справжні мрії»* (с. 22). Автора приваблює не *«рутинний світ, де кожний женеться за зовнішніми проявами, і ніхто не зневажає на суть»* (с. 102). Його вабить світ на зразок, у якому живуть *«бекпекери»*, а саме те, що *«поміж «бекпекерів» не мають жодного значення вік, зовнішність, посади. Тут нікого не цікавить ким ти є у тому прилизаному світі за тисячі миль звідцілья, ніхто не випитує, скільки ти заробляєш, усім абсолютно байдуже, чи ти топ-менеджер чи, може, звичайний сміттяр. Важливо одне: яка ти людина, звідки прийшов і куди направляєшся»* (с. 102).

Отже, трансформація аксіологічної площини авторської ККС відбувається у бік зменшення ваги утилітарних цінностей, що є ядерним компонентом ККС сучасного цивілізованого світу.

Концепт МРІЯ є одним з центральних художніх концептів твору. Для підкреслення його значимості використовується капіталізація слова *Мрія* у тексті. «*Мрія жила і давала снагу жити*» (с. 20). Вона не полишає автора весь час, а коли буденність починає панувати в його житті, вона нагадує про себе і змушує змінитися. Врешті-решт, автор здійснює мрію і відправляється у ПОДОРОЖ.

Концепт ПОДОРОЖ представлений детально і розгортається як сценарій [підготовка – здійснення – повернення]. Кожна з цих сцен містить інформацію про засоби забезпечення подорожі (транспортні засоби, екіпіровку, провіант тощо), маршрути та місця відвідання, причину та мету, результат, людей, що супроводжують автора на різних етапах подорожі. Значне місце у структурі концепту займає інформаційний блок ГРОШІ.

Гроші великою мірою визначають саму можливість здійснення подорожі, а також вибір транспортних засобів, та інших «матеріальних благ». Вони ж почасти визначають навіть ставлення до людей – дороговизна таксі стає приводом для їх іменування такими пейоративами, як «*собако*» (с. 78) чи «*коза недоношена*» (с. 135).

Таким чином, актуальними інформаційними ділянками авторської ККС М. Кідрука є концепти Я, ЦИВІЛІЗАЦІЯ (частинами якого є НАВЧАННЯ та ГРОШІ), ПРИРОДА, МРІЯ, ПОДОРОЖ, СПІЛКУВАННЯ (у тому числі ДРУЖБА, ЛЮДСЬКА СПІЛЬНОТА), які будучи взаємопов'язаними, демонструють конфліктні відношення: ПРИРОДА vs. ЦИВІЛІЗАЦІЯ; Я, МРІЯ vs. ЦИВІЛІЗАЦІЯ.

Значимими протиставленнями є Я – ІНШИЙ (автор – приятелі, зокрема Дімон), Я – СУСПІЛЬСТВО/ЛЮДСТВО («*Людя*м властиво все відкладати на потім... *я ненавиджу слово «потім»*» (с. 51), «*ніхто на моєму місці не вагався б...*» (с. 56-58); «*весь салон ... після посадки бив у долоні зі слізьми на очах... – Я не плескав*» (с. 73)). Таким чином, на лице усвідомлення своєї неповторності, визначальності.

Зачасту захоплення власним Я нібито і немає. Автор жартує, іноді, навіть глузує з себе, применшуючи свої досягнення. Свої заслуги автор списує на долю чи обставини (люди вогню у стані Номо Агієс просто схиблені на рекордах (с. 66); у дитинстві пізнавати світ було напрочуд цікаво невідомо чому: «*може, трохи кашкет голову муляв, а може, просто кортіло подіставати дорослих тупими запитаннями*» (с. 15)). Навіть автономізації здебільшого мають зневажливий відтінок: *ніхто* (с. 8), *шкет з України* (с. 8), *хлоп з України* (с. 9) *маленький українець* (с. 142) тощо. Але така зневажливість явно «працює» на створення позитивного враження й ставлення до автора, оскільки подаються на тлі боротьби зі школою й університетом – насаджувачами ЦИВІЛІЗАЦІЇ, які не передбачають місця для романтики та пригод (с. 17, 21), та самим

суспільством, що непомітно затягує у простір «одноманітної буденщини», сповнений «пластмасових сурогатів» (с. 23); а головне – на контрасті з грандіозністю вчинку романтика, реалізованого заради здійснення Мрії – ПОДОРОЖІ = ВЧИНКУ, що потребував надзвичайної сміливості, рішучості, сили духу, ВЧИНКУ, здійсненого самотужки всупереч усім перепонам. Він чинить не так як усі, коли він з'являється, то порушує спокій та ідилію, врываючись як ракета (с. 168). Такий образ легко асоціюється з концептом ГЕРОЙ. Проте вербалізується він як *шукач пригод* (с. 230), що, звичайно, апелює до образів романтиків Дон Кіхота та барона Мюнхгаузена.

Отже, АВТОРСЬКЕ Я – «герой нашого часу», який попри всі труднощі втілює Мрію в життя, а потім пише книгу, аби своїм прикладом зміцнити віру людей у власні сили (с. 295). На такому фоні цікавим здається аналіз фрази: «мені абсолютно байдуже, хто і що про мене думає» (с. 71) в рамках семантики істинності. Тож, залишається відкритим питання про рушійні сили, які надихають автора у цьому житті. А тому аналіз інтенційної сфери АВТОРСЬКОГО Я залишається можливою перспективою подальшого аналізу тексту твору, рівно як і аналіз специфіки усієї концептосфери тексту як частини авторської ККС.

Література

- 1. Бацевич Ф. С.** Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич // К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
- 2. Воробьева О. П.** Лингвистические аспекты адресованности художественного текста: Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Московский лингвистический ин-т / О. П. Воробьева // М., 1993. – 382 с.
- 3. Кагановська О. М.** Текстові концепти в аспекті формування метаобразів художнього твору / О. М. Кагановська // Вісник харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 567. – Харків: Константа, 2002. – С. 181-186.
- 4. Кідрук М.** Мексиканські хроніки. Історія однієї мрії / М. Кідрук // К.: Нора-Друк, 2009. – 304 с.
- 5. Ніконова В. Г.** Художній концепт: поетико-когнітивний підхід / В. Г. Ніконова // Вісник КНЛУ. Серія Філологія. – 2006. – Том 9, № 2. – С. 51-59.
- 6. Попова З. Д.** Когнитивная лингвистика. / З. Д. Попова, И. А. Стернин // М.: АСТ: Восток – Запад, 2007. – 314 с.
- 7. Розина Р. И.** Человек и личность в языке / Р. И. Розина // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 52-56.
- 8. Сердійчук Л. П.** Автобіографія як спосіб само презентації мовної особистості / Л. П. Сердійчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Вип. 16. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ЖДПУ імені Івана Франка, 2004. – С. 120-122.

**Васильєва О. Г. Авторське «Я» в «Мексиканських хроніках»
М. Кідрука: лінгвокогнітивний аспект.**

У статті аналізується концепт АВТОРСЬКЕ Я роману М. Кідрука «Мексиканські хроніки». Зазначений концепт є ядерним елементом концептосфери тексту, яка представляє авторську концептуальну картину світу.

Ключові слова: концептуальна картина світу автора, концептосфера тексту, текстовий концепт.

**Васильєва Е. Г. Авторское «Я» в «Мексиканских хрониках»
М. Кидрука: лингвокогнитивный аспект.**

В статье анализируется концепт АВТОРСКОЕ Я романа М. Кидрука «Мексиканские хроники». Указанный концепт выступает ядерным элементом концептосферы текста, которая представляет авторскую концептуальную картину мира.

Ключевые слова: концептуальная картина мира автора, концептосфера текста, текстовый концепт.

**Vasilyeva O. G. The author's self concept of the «Mexican
Chronicles» by M. Kidruk: lingua cognitive aspect.**

In the article the AUTHOR'S SELF concept of the Mexican Chronicles by M. Kidruk is analyzed. The concept is the nucleus element of the conceptual sphere of the text, which represents the author's conceptual worldview.

Key words: author's conceptual worldview, the conceptual sphere of the text, text concept.

УДК 811.111'32

Зеленько А. С.

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

Когнітивна лінгвістика як парадигма нами витлумачується в аспекті сприйняття її М. П. Кочерганом [1] із залученням уточнень і доповнень В. Б. Касевич [2] та В. З. Дем'янкова [3] під кутом зору книги А. С. Зеленька [4]. Концептуальна характеристика парадигми може бути сприйнята у процесі опрацювання цієї та інших книг і численних розвідок автора.

На зміну системно-структурній парадигмі (структуралізму), де мова інтерпретувалася як своєрідна суворо організована система, у якій кожне явище має свою цінність залежно від місця в цій системі і де було проведено чіткі межі між мовною синхронією і діахронією, мовою і мовленням, звуком і фонемою, морфом і морфемою, словом і лексемою,

значенням і смислом, висловленням і реченням тощо, прийшла когнітивна лінгвістика, котра розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим. Як зазначає Дж. Брунер, «революціонери»-когнітивісти прагнуть повернути думку науки про людину після «довгої холодної зими об'єктивізму». Таким чином, лінгвістика нібито повернулася назад, коли мову розглядали як явище суспільне, тісно пов'язане з історією народу, його культурою. Іншими словами, на сучасному етапі відбувається гуманізація мовознавства, але робиться це не підсвідомо, а науково.

Когнітивна лінгвістика виникла у 70-ті роки ХХ ст. (у 1975 р. в назві статті американських мовознавців Дж. Лакоффа та Х. Томпсона з'явився термін когнітивна граматика). Деякі вчені часом виникнення когнітивної лінгвістики вважають організований у 1989 р. Р. Дірвеном у Німеччині симпозиум, на якому було засновано журнал «Когнітивна лінгвістика».

Когнітивна лінгвістика (від англ. «знання», «пізнавальна здатність») – мовознавчий напрям, який функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища.

Когнітивна лінгвістика є складовою частиною когнітології – інтегральної науки про когнітивні процеси у свідомості людини, що забезпечують оперативне мислення та пізнання світу. Когнітологія досліджує моделі свідомості, пов'язані з процесами пізнання, з набуттям, виробленням, зберіганням, використанням, передаванням людиною знань, з репрезентацією знань та обробкою інформації, яка надходить до людини різними каналами, з переробкою знань, розумінням людської мови, логічним виведенням, аргументацією та з іншими видами пізнавальної діяльності. Когнітивна парадигма може перерости в креативну, тобто творчу парадигму, яка використовуватиме когнітивні структури для вироблення нових знань, розв'язання важливих прикладних проблем.

Когнітологія є комплексною наукою. Значення мови для когнітивної науки є надзвичайно великим, бо саме через мову можна об'єктивізувати розумову (ментальну, мисленнєву) діяльність, тобто вербалізувати («ословити») її. З іншого боку, вивчення мови – це опосередкований шлях дослідження пізнання, бо когнітивні й мовні структури перебувають у певних співвідношеннях. Саме тому когнітивна лінгвістика стала провідною науковою дисципліною у межах когнітології. Вона досліджує, як пов'язані мовні форми зі структурами людських знань, а також те, як вони представлені у мозку людини. Предмет когнітивної лінгвістики – визначення ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу, реалізації процесів його концептуалізації й категоризації (підведення явища, об'єкта, процесу тощо під певну категорію; утворення й виділення самих категорій, тобто членування

зовнішнього і внутрішнього світу людини), проблема співвідношення концептуальних систем з мовними, співвідношення наукової та повсякденно-побутової картин світу.

Варте уваги й загальне спрямування когнітивістів на дослідження мови у зв'язку з людиною, яка думає і пізнає. Переваги когнітивної лінгвістики й когнітивного підходу до мови в тому, що вони відкривають широкі перспективи бачення мови в усіх її різноманітних зв'язках з людиною, з її інтелектом і розумом, з усіма мисленневими й пізнавальними процесами, нею здійснюваними, і, нарешті, з тими механізмами та структурами, які лежать у їх основі.

Кожен новий напрям у мовознавстві пов'язаний з новим методом дослідження мови. У нас немає сумніву щодо наявності у когнітивної лінгвістики методу дослідження, що стала б причиною заперечення когнітивної лінгвістики як окремої парадигми у мовознавстві, як це здалося В. Б.Касевич, яка стверджує, що «хоча внесок когнітивістів у сферу, наприклад, семантики виразно позитивний, вони все ж не створюють ні нового об'єкта (точніше, предмета) дослідження, ні навіть мовного методу» [2]. Насправді таким методом став нині активно використовуваний концептуальний аналіз. О. С. Кубрякова вважає, що когнітивна лінгвістика опрацювала свій метод, який передбачає «постійне співвіднесення мовних даних з іншими досвідними сенсомоторними даними на широкому культурологічному, соціологічному, біологічному, а особливо на психологічному тлі», що «метод когнітивної науки полягає передусім у спробі поєднати дані різних наук, гармонізувати ці дані й знайти смисл у їх кореляціях та співвідношеннях» [5].

Когнітивна лінгвістика є поліпарадигмальною наукою. Вона успадкувала набутки усіх попередніх мовознавчих парадигм і розвиває успадковані від лінгвістики, а також від філософії, психології класичні проблеми зв'язків між мовою та мисленням, однак розглядає їх у дещо іншому аспекті, а саме в таких категоріях: знання, його мовні різновиди, мовні способи репрезентації знань, мовні процедури оперування знаннями, ментальні структури та процеси у свідомості. Саме заміна мислення свідомістю, чого все ще не бачать мовознавці, зробила цю парадигму підсумовуючою. Основна теза когнітивної лінгвістики як нового напрямку: мовна здатність людини є частиною її когнітивної здатності, мовно-мовленнева діяльність – частина психічної діяльності.

Для когнітивної лінгвістики характерні такі загальні принципові настанови: експансіонізм (виходи в інші науки), антропоцентризм (вивчення мови з метою пізнання її носія), функціоналізм (вивчення всього різноманіття функцій мови), експланаторність (пояснення мовних явищ).

Диференціація різних структур знань, визначення загальних принципів їх формування, виявлення ролі мови в їх репрезентації, розумінні та інтерпретації становить предмет когнітивної семантики –

найбільш важливого і найбільш опрацьованого розділу когнітивної лінгвістики. Усе те реалізується за допомогою концептуального аналізу.

Представниками когнітивного підходу в семантиці є переважно американські вчені Дж. Лакофф, Р. Лангаккер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор, А. Ченкі та ін. Відомою є праця Р. Джекендоффа «Семантика і когнітивна діяльність» (1983 р.), у якій обґрунтовується зв'язок семантики з психологією. Це реалізує український мовознавець А. С. Зеленько.

Представники когнітивної семантики вважають, що їх головне завдання – виявити й пояснити, як організоване знання про світ у свідомості людини і як формуються і фіксуються образи й поняття про світ. Тому вони розглядають семантику і мовні проблеми загалом через призму пов'язаних з лінгвістикою наук – герменевтикою (мистецтво тлумачення текстів, учення про принципи їх інтерпретації); гештальтпсихологією (одна з основних шкіл зарубіжної, переважно німецької, психології I пол. XX ст., яка висунула принцип цілісності (гештальт) як основу дослідження складних психічних явищ), когнітивною психологією (один з напрямків переважно американської психології, що розглядає всі психічні процеси як опосередковані мовою-мовленням процеси взаємодії людини з природним середовищем). Такий симбіоз різних наук дослідження мовних явищ, сприяючи всебічному їх вивченню, стає причиною втрати автономності лінгвістики як науки.

Когнітивісти обґрунтували кілька теорій і запровадили у науковий обіг нові поняття й терміни.

Новою є когнітивна теорія категоризації – теорія систематизації значень слів у свідомості людини, яка здійснюється у межах сформованої повсякденно-побутової й художньої картин світу. В їх основу покладено ідею Б. Уорфа про членування світу на категорії за допомогою звукової мови. Когнітивний погляд на категоризацію ґрунтується на припущенні, що здатність людини до категоризації пов'язана з її досвідом та уявою, особливостями сприйняття, культурою, а також зі здатністю створювати образи їх за допомогою метафори, метонімії тощо. Метою категоризації є пояснення нового через уже відоме та структурування світу за допомогою категорій концепту, фрейма, моделі світу і т. д. Об'єкти категоризації не є рівноправними всередині кожної категорії: одні є психологічно більш значущими, ніж інші. Людина сприймає будь-яку семантичну категорію як таку, що має центр і периферію, «більш прототипних» і «менш прототипних» представників. Прототип – це такий центральний член категорії, який є її найкращим, найяскравішим представником, головним репрезентантом.

З теорією категоризації пов'язане поняття ментальних репрезентацій, під якими розуміють умовні функціонально визначені структури свідомості людини, що відтворюють реальний світ, втілюють знання про нього і почуття, які він викликає. Процеси свідомості розглядаються як оперування репрезентаціями.

На думку американського мовознавця А. Пайвіо, ментальні процеси у свідомості опосередковані не тільки мовою (словесними формами), але й образами й поняттями. Порівняльний аналіз категорій мови й засобів репрезентації показує, що хоча вони в багатьох випадках виконують різні функції, однак гармонійно доповнюють одна одну. За Дж. Фодором, наукова репрезентація є специфічною мовою мислення.

Основним семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці є концепт; саме цим когнітивна лінгвістика найбільшою мірою відрізняється від інших напрямів дослідження семантики. Під поняттям концепт розуміють парадигматично нерозчленоване образне уявлення про об'єкт. Він має двоїсту сутність – психічну та мовну. З одного боку, це ідеальний образ, чи прообраз, що уособлює культурно зумовлені уявлення мовця про світ, з іншого – він має певне ім'я у повсякденно-побутовій і художній моделях світу.

А. Вежбицька розрізняє концепт-мінімум, концепт-максимум і енциклопедичний додаток (доповнення). Концепт-мінімум – це неповне знання смислу слова (мовцеві відома реалія, але далеко не все, що її стосується). Концепт-максимум охоплює всебічне (повне) знання мовцем смислу слова (реалія йому відома в усіх аспектах), зокрема енциклопедичні відомості, професійні знання про реалію. Нині диференціюють ментальний та емотивний концепт. Кожен концепт має ідеалізовану когнітивну модель, під якою розуміють усі наші уявлення про об'єкт у цілому, якийсь «нерозчленований образ», що зумовлює певну поведінку мовного знака (рольову структуру).

Розширення значення за рахунок почуттєвого компонента засвідчує зміну орієнтацій від трактування його як абстрактної сутності, репрезентація якої не пов'язана з мовцем і адресатом, до його інтерпретації як ментальної сутності, що з'єднує зовнішній світ з внутрішнім світом людини. Тут мовознавство повернулося до гумбольдтівського розуміння мови як «третього, проміжного світу». Так відбувся синтез мовного й позамовного аспектів, психологічного й соціального з суто лінгвістичним аналізом.

Ознайомлення з роботами В. І. Шаховського та його учнів у галузі дослідження емотиології означає якщо не усвідомлене, то напівусвідомлене розуміння ролі й місця конотативного компонента значення мовної одиниці чи категорії у структурі свідомості. Ми у даному випадку звертаємось до концепції А. С. Зеленька, який визнає рівноцінність у значенні предметного (денотативного) й почуттєвого (конотативного) компонентів. У сказаному його підтримують психологи. Так, Р. Пейп та К. Купер пишуть, що «емоції і почуття визначають напрямок дій, думок та стимулів, організують процес сприйняття й мислення, а також активізують і мотивують більшість (якщо не всі) аспекти поведінки людини» [6, с. 10-11]. З приводу категорії совісті читаємо таке у Ю. Шрейдера: «У свідомості (совісті) реалізується особисто екзистенція людини; воно вимагає особистих зусиль й

розуміння того, що відбувається, у той час як розум потребує лише прозорого вираження знань і дотримання об'єктивних правил оперування ними» [7, с. 245-246].

До речі, за не зовсім науково точно визначеними категоріями вгадується поняття свідомості як єдності предметного й почуттєвого компонентів та вольових актів, що реалізуються у значенні мовних одиниць та категорій звукової природної мови.

Тезу про витлумачення свідомості як єдності мислення й почуттів підтримує філософ А. А. Смоктій. До речі, вона з приводу несвідомого констатує: «Несвідоме відрізняється від свідомості тим, що відображуванa нею реальність зливається з переживанням суб'єкта, його відношенням до світу, тому у несвідомому контроль здійснюваних індивідуумом дій та оцінка їх результатів фактично неможливі. У несвідомому дійсність переживається людиною через такі форми уподібнення, ототожнення себе з іншими людьми і явищами, як безпосереднє емоційне відчуття, ідентифікація, емоційне зарядження, об'єднання різних явищ в один ряд через співучасть, а не через виявлення логічних суперечностей та одмін» [8, с. 27]. Майже певні, що несвідомість у даному випадку постає замість підсвідомості, як і в свідомості наявна якась частка почуття. До речі, авторка констатує, що несвідоме формується за рахунок досвідомого (підсвідомого), що ще не стало свідомим, і післясвідомого, що перестало бути свідомим. Зрозуміло, що цих кількох положень аналізованого напрямку недостатньо для його розуміння, а тому ми пропонуємо невелику розвідку, присвячену йому.

Когнітивна семантика, найперше, асоціюється з методикою концептуального аналізу спершу ментальних, а потім емотивних концептів на матеріалі лексичних і фразеологічних одиниць, паремій, складного синтаксичного цілого. Концептуальний аналіз на другому етапі реалізується у процесі виявлення закономірностей взаємодій ментальних та емотивних сем. Дослідження концептів у мові стало предметом багатьох студій когнітивістів. Можна констатувати, що нині існує декілька різновидів концептуального аналізу. Уже досліджено чимало соціально-політичних, ідеологічних, філософських, культурних, ментальних, міфологічних концептів: «Свобода», «Істина», «Доля», «Душа», «Дух», «Шлях», «Серце», «Жінка», «Чоловік» тощо (дослідження Т. Булигіної, О. Шмельова, К. Рахіліної, Г. Яворської, С. Жаботинської і т. д.). Це засвідчують кілька антологій концептів [9, 10].

Кожен концепт пов'язаний з деякими іншими концептами, і разом вони утворюють домени у художній моделі світу. Упорядковане поєднання концептів у свідомості людини становить її концептуальну систему. Ці концепти можуть бути більш чи менш ментальні. Концептосистема не є стабільною. Навпаки, вона динамічна, весь час змінюється під впливом постійного процесу пізнання. Слід зазначити:

концептосистеми у різних людей не збігаються, що залежить не тільки від їхнього інтелектуального рівня, а й від життєвої практики.

Можливість виділення концептів у моделі світу й структуралізації моделей світу цілком узгоджується з приписуваною мові Жаком Лаканом структуруючою здатністю. Уже відзначені нами звернення до принципів Вюрцбурзької психологічної школи дають підстави стверджувати, що ускладнюваний мозок людини формує потенційну здатність до з'яви у неї складніших форм ментальної діяльності.

Психологічною передумовою виділення концептів нині мають бути взяті архетипи Карла-Густава Юнга як загальнолюдські першообрази, щоправда, не генетично набутого індивідуального досвіду і не колективного несвідомого, а реалізованої в процесі індивідуального досвіду генетично закладеної потенції до їх реалізації [11, с. 397]. Складний ментально-емоційний характер почуттів, їх структуралізацію ментальним і похідність від емоцій відзначають психологи [11, с. 261].

Архетипи К.-Г. Юнга фактично визначаються на основі почуттів. На жаль, сучасні психологи не співвіднесли різні типи почуттів з визначуваними психоаналітиком архетипами. Певні, що дослідник концептів при їх класифікації має зважати як на типологію архетипів, так і розрізнення серед почуттів вищі типів, зокрема моральних, інтелектуальних, практичних, естетичних [11, с. 261].

Компонентами моделі світу є й фрейми. Фрейм – це синтагматична (а не просто синтаксична, як у тексті звукової мови) одиниця-категорія, що репрезентує стереотипні типізовані ситуації у свідомості людини у комплексі звукової мови та позавербальних засобів й призначена для ідентифікації нової ситуації, яка базується на такому ж ситуативному принципі. Поняття фрейму запроваджено М. Мінським у 1974 році. Фрейм не є закритою структурою. Він може доповнюватися шляхом поглиблення інформації про ситуацію образного уявлення про неї. Ідея фреймів реалізувалася у процесі застосування в дослідженні механізмів розуміння природної мови. Р. Шенк застосовує фреймовий аналіз для витлумачення розуміння смислу зв'язного тексту. Він розрізняє фрейми-сценарії та фрейми-плани. Сценарії відтворюють стандартні, типові ситуації у розвитку. До сценаріїв входить назва його, імена учасників ситуації, причин виникнення, набір дій. Плани дають змогу визначити причинково-наслідкові зв'язки між сценаріями. Виявлення зв'язку сценаріїв дає змогу визначити мету ситуації.

Отже, в аспекті парадигматики дослідники когнітивної семантики оперують комплексною мовно-позамовною категорією концепту, в аспекті синтагматичному – такою ж комплексною категорією фрейму. Це помітила й продемонструвала на матеріалі власних назв О. Ю. Карпенко [12, с. 20].

Фрейми визначені як мовні категорії представниками структурної лінгвістики і поки що когнітивістами не було усвідомлено констатовано

визначуваного нами їх статусу і співвідношення з концептом у моделі світу.

Крім когнітивної семантики, у когнітивній лінгвістиці визначилася низка когнітивно-граматичних теорій та концепцій. До них належать відмінкові граматики, когнітивна граMATика Р. Лангаккера, теорія гештальтів Дж. Лакоффа, конструкційна граMATика Ч. Філлмора. Нами додається ще й авторський напрямок когнітивної лінгвістики – синергетичний детермінізм.

Ведучи мову про когнітивну парадигму, маємо звернутися до аналізу українсько-російської мовної взаємодії на тлі сучасних українсько-російських відносин. Незважаючи на те, що одні у рівні демократизації України й Російської Федерації не на користь останньої, змушені визнати, що теоретична спадщина й економічні потенції її у сфері науки, освіти й мовознавства зокрема дали можливість успішніше диференційовано сприймати зарубіжні здобутки.

Наслідки когнітивізації українського й російського мовознавства нами лише побіжно зачіпаються, мимохідь аналізується стан його нинішнього функціонування, визначаються лише окремі часткові напрямки на тлі млявої позиції фактично кинутих на призволяще науковців академічних установ України. Глибинна сутність когнітивної лінгвістики на основі аналізу конкретного фактичного матеріалу демонструється українським ученим С. С. Єрмоленком, який на противагу тезі про довільність зв'язку позначаючого з позначуваним Фердинанда де Соссюра, йдучи за Ч. Моррісом та Ч. Пірсом, демонструє зумовленість змісту знака його формою. Лінгвістична спадщина Є. С. Отіна та його учня В. П. Калінкіна, що визначили синтезовану ментально-почуттєву структуру власної локалізованої (конотоніма) чи нелокалізованої (поетоніма) назви, ілюструє формування цього наукового напрямку у мовознавстві через так звану біфуркацію.

Література

- 1. Кочерган М. П.** Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. // К. : Видавничий центр “Академія”, 2003. – 464 с.
- 2. Касевич В. Б.** О когнитивной лингвистике / В. Б. Касевич // Общее языкознание и теория грамматики. – СПб., 1998.
- 3. Демьянков В. З.** Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4.
- 4. Зеленько А. С.** Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми, процедури дослідження мови / А. С. Зеленько. // [Вид. 2-ге, перероблене]. – Луганськ : “Альма-матер”, 2002. – 273 с.
- 5. Кубрякова Е. С.** Начальные этапы становления когнитивизма : лингвистика – психология – когнитивная наука / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4.
- 6. Пейп Р.** Эмоции и работа. Теории, исследования и методы применения / Р. Пейп,

К. Купер ; пер. с англ. // Харьков : Изд-во “Гуманитарный Центр”, 2008. – 544 с. **7. Шрейдер Ю.** Сознание и его имитации / Ю. Шрейдер // Новый мир. – 1989. – № 11. – С. 246-255. **8. Смоктий А. А.** Бессознательное как предмет философского анализа (психоаналитический аспект) / А. А. Смоктий // Слово и мысль. Вестник Донецкого отделения Петровской Академии наук и искусств (г. Санкт-Петербург, Россия ; г. Донецк, Украина) : [сборник научных трудов / редколлегия : А. А. Минаев (главный редактор) и др.]. – Донецк, 2003. – С. 27-34. – (Гуманитарные науки ; вып. 3). **9. Антология** концептов / под. ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Т. 3. – Волгоград : Парадигма, 2006. – 381 с. **10. Антология** концептов / под. ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – М. : Гнозис, 2007. – 512 с. **11. Психологічна** енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. – К. : “Академвидав”, 2006. – 424 с. **12. Карпенко О. Ю.** Проблематика когнітивної ономастики : монографія / О. Ю. Карпенко. // Одеса : “Астра Принт”, 2006. – 328 с.

Зеленько А. С. Когнітивна лінгвістика.

Автор на основі відомостей своїх попередників уточнює сутність когнітивної лінгвістики. Для цього використовує категорії фрейму, концепту, моделі світу.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, фрейм, концепт, модель світу.

Зеленько А. С. Когнитивная лингвистика.

Автор на основании положений когнитивной лингвистики в истолковании своих предшественников уточняет названную парадигму. Использует категории фрейма, концепта, модели мира.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, фрейм, концепт, модель мира.

Zelen'ko A. S. Cognitive linguistics.

The author of the article on the basis of main assumptions of cognitive linguistics in his predecessors' interpretation elaborates and clarifies the essence of cognitive paradigm by means of employing such categories as frame, concept, and world model.

Key words: cognitive linguistics, frame, concept, world model.

УДК 811.111'27:305

Клімкова Я. Ю.

КОМУНІКАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ТА ЧОЛОВІЧОГО МОВЛЕННЯ З ПОГЛЯДУ СУЧАСНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

У наш час інтеграційні процеси досягли широкого поширення й впроваджуються в різні сфери діяльності. Вивчення іноземної мови не є виключенням, а скоріше являє собою найбільш перспективну сферу, що відбиває тісну взаємодію різноманітних методик, когнітивних, комунікативних і соціально-культурних аспектів.

З огляду на наш особливий інтерес до останніх, ми поставили завдання відобразити основні моменти дослідження комунікативних процесів у спілкуванні жінок і чоловіків на матеріалі англійської мови з погляду сучасної гендерної лінгвістики.

Роботи Р. Барта, В. В. Виноградова, А. Ф. Лосєва, Ю. М. Лотмана, Д. Чандлера в сфері семіотики; Г. А. Брандта, Х. Сміта, Б. М. Малвені в галузі гендерології, а також матеріал інтернетовських сайтів розглядають проблеми й визначають принципи гендерної лінгвістики. У ході дослідження нами були використані семіотичний, структурний, лінгвістичний і порівняльний аналізи.

Варто підкреслити, що в останні десятиліття соціологічна наука виділяє гендерні відносини в окрему сферу дослідження. Оскільки дані відносини тісно пов'язані із процесом комунікації, що представляє собою обмін певними знаками й кодами, насамперед варто звернутися до семіотики. Семіотика – (від греч. semeion – знак, ознака) наука, що досліджує способи передачі інформації, властивості знаків і знакових систем у людському суспільстві – культурі; природі – комунікація у світі тварин; у самій людині – зорове й слухове сприйняття, спосіб мислення та ін. Мова представляє складну знакову систему, отже, процес комунікації реалізується через численні коди й знаки [1, с. 261].

Переходячи безпосередньо до гендерного аспекту, ми відзначаємо, що твердження про чоловіків і жінок як про абсолютно різних або абсолютно однакових людей споконвічно є невірним. Насамперед, і ті й інші – люди, особистості, що володіють рівними можливостями, правами й свободами. Протилежні ж характеристики чоловіків і жінок, такі як, наприклад, раціональність, стриманість перших і емоційність, відкритість останніх, продиктовані не біологічною приналежністю, а скоріше духовною, до тієї або іншої статі. Подібні розходження між фізіологічним і духовним станом виражені відповідно в наступних англійських словах “sex” і “gender”. Поняття “гендер” є відносно новим й уведеним представниками руху фемінізму: “Необхідним є розрізнення статі (sex) і гендера (gender); якщо статеві розходження мають природне

походження, то інші мають своє джерело в культурі, а не в природі” [2, с. 170]. Гендерні особливості, не маючи нічого загального зі статевою дискримінацією, характеризують мовлення, манеру поведінки й моделі сприйняття світу чоловіками й жінками.

Відповідно до визначень Г. Брандт і Л. Арлісс: Стать (sex) – набір біологічних, фізіологічних, природних ознак, даних від природи. Гендер (gender) – сукупність мовних, поведінкових, особистісних особливостей, що відрізняють чоловіків і жінок у духовному плані, що піддаються впливу культури [2, с. 169]. “Гендер – вплив на результат спілкування” [2, с. 170].

Ще недавно гендерні дослідження в соціології були зосереджені тільки навколо жінок і вивчалися в рамках такого напрямку, як фемінізм. Фемінізм являє собою боротьбу жінок за свої права, за викорінювання упереджень проти інших людей через їхню стать. М. Брандт відзначає, що в цей час мова йде не стільки про досягнення повної рівноправності жінок, але про перегляд духовних пріоритетів всієї культури, що диктується “саме фактором відкриття того, що наш погляд на природу суспільства, людини, культури не є нейтральним у статевоу відношенні” [2, с. 174]. “*As the 20th century ends, we may be at the point of completing a first step for women – that first step has been a difficult, long-term struggle toward acceptance of women as people*” [3]. Таким чином, чоловіки й жінки – рівноцінні люди, які, у той же час, розрізняються за певними ознаками, що називаються гендерними особливостями.

У цей час гендерна лінгвістика розглядає як мову жінок, так і мову чоловіків, живе мовлення безпосередньо пов'язане зі спілкуванням. Як класична, так і сучасна теорія комунікації заявляє, що, по-перше, “комунікація – це засіб, за допомогою якого ми всього довідаємося”, а по-друге, “вона завжди має ціннісне навантаження, що відбиває світогляд учасників спілкування” [2, с. 177]. Лорі Арлісс затверджує, що “спілкування вважається одночасно й процесом, протягом якого ми вчимося бути чоловіком або жінкою, і результатом наших спроб відповідати своїй статі” [2, с. 178]. Розходження жіночого й чоловічого світогляду значно впливають на комунікацію, що неможливо розглядати у відриві від мови, тому що через мову й інші супутні знакові системи виражається світогляд, а, отже, і гендерні особливості.

Дослідження мови у сфері гендерної лінгвістики показують, що “мова й мовлення чоловіків характеризується агресивністю, стислістю й передачею почуття переваги” [4, с. 85]. Мова й мовлення жінок відрізняється м'якістю, поступливістю й емоційністю. Жіноче мовлення реалізується через конкретні лінгвістичні засоби: достаток оцінних слів – *kindness, pride, wild heart*; вигуків – *how now, why, oh, well, ah* – і модальних дієслів – *could not endure, will take, should follow*; перевага окличних – *I'm not scared!*, спонукальних – *Let us bear it. Come then.* – і питальних речень – *What should I do with him?* – у порівнянні із

чоловічим мовленням, насиченим стверджувальними висловленнями - *She's wrong. I think... I know...* [5].

Ми хочемо також підкреслити, що ступінь прояв гендерних розходжень у мовленні залежить і від самої мови (“ступінь андроцентризму” у формулюванні А. В. Кіріліної) [6, с. 20]. Існують мови (українська, німецька, іспанська і т.д.), де розходження між чоловічим і жіночим мовленням носять імовірнісний характер і проявляються в статистичних закономірностях уживання тих або інших мовних засобів. І навіть у цих мовах “андроцентризм” проявляється в різному ступені, наприклад у німецькій мові ступінь прояву андроцентризму є вищим, ніж у російській або українській. При цьому є мови, де існують інвентарні розходження у вживанні мовних засобів (японська), і можна навіть говорити про існування чоловічої й жіночої підмов [6, с. 23].

Закінчуючи огляд досліджень у гендерній лінгвістиці, хотілося б звернути увагу ще раз на той факт, що у вітчизняній філології перші роботи також з'явилися в руслі соціо- і психолінгвістики й довгий час практично домінували серед робіт цього напрямку. Лише в останні роки стали з'являтися дослідження, присвячені соціальній природі гендера і його зв'язку з мовними структурами, а також дослідження в області когнітології, спрямовані на осмислення особливостей чоловічої й жіночої вербальної поведінки та її зв'язку з мовномислювальними процесами людини. Більше того, деякі дослідники вже говорять про новий період розвитку лінгвістичної гендерології, і переході від “алармістського” (початкового) періоду до більш глибокого теоретичного й методологічного осмислення проблем, висунутих лінгвістичною гендерологією перед мовознавцями. Не останнє місце тут повинен займати й аналіз використовуваних методів дослідження як якісних, так і кількісних, а також вироблення критеріїв достовірності висновків, що отримуються на їхній основі.

Література

- 1. Лотман Ю. М.** Статьи по семиотике и типологии культуры / Ю. М. Лотман // Избр. ст. : в 3 т. – Таллинн : Александра, 1992. – Т. 1. – 479 с.
- 2. Брандт Г. А.** Природа женщины как проблема : концепция феминизма / Г. А. Брандт // Общественные науки и современность. – 1998. – № 2. – С. 167–189.
- 3. Mulvaney B. M.** Gender Differences in Communication : An Intercultural Experience / B. M. Mulvaney // Dep. of Communication, Florida Atlantic Un-ty, 1999. – <http://eserver.org/feminism/gender-differences.txt>.
- 4. Надточей О.** Что такое феминизм / О. Надточей // Женский клуб. – 1998. – № 4. – С. 82–94.
- 5. Whelehan I.** Modern Feminist Thought / I. Whelehan // NY : Un-ty Press, 1995. – Sunshine for Women at <http://www.pinn.net/~sunshine/main.html>.
- 6. Кирилина А. В.** Проблемы гендерного подхода в изучении

межкультурної комунікації / А. В. Кирилина // Гендер как интрига познания. – М. : Рудомино, 2002. – С. 20–27.

Клімкова Я. Ю. Комунікативні особливості жіночого та чоловічого мовлення з погляду сучасної гендерної лінгвістики.

В статті поставлено завдання відобразити основні моменти вивчення комунікативних процесів у мовленні жінок та чоловіків на матеріалі англійської мови з погляду сучасної гендерної лінгвістики.

Ключові слова: гендерна лінгвістика, жіноче та чоловіче мовлення, комунікація, соціолінгвістика.

Климкова Я. Ю. Коммуникативные особенности женской и мужской речи с точки зрения современной гендерной лингвистики.

В статье поставлена задача отобразить основные моменты исследования коммуникативных процессов в общении женщин и мужчин на материале английского языка с точки зрения современной гендерной лингвистики.

Ключевые слова: гендерная лингвистика, женская и мужская речь, коммуникация, социолингвистика.

Klimkova Ya. Yu. Communicative peculiarities of female and male speech in terms of modern gender linguistics.

The article is aimed at depicting the main aspects of analysis of communicative processes in female and male speech in English in terms of modern gender linguistics.

Key words: gender linguistics, female and male speech, communication, sociolinguistics.

УДК 811.111'37:621

Литвинко О. А.

**ПРОБЛЕМА ТЕРМІНА Й НОМЕНА
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ
ПІДСИСТЕМИ МАШИНОБУДУВАННЯ)**

Вивчення термінології як системи, визначення її місця в структурі мови є однією з актуальних проблем лінгвістики. На сучасному етапі особлива увага вчених фокусується на висвітленні лексико-структурних аспектів термінологій різних галузей [1; 2 ; 3; 4].

Актуальність даної роботи зумовлена відсутністю спеціальних ґрунтовних досліджень англійської термінологічної підсистеми машинобудування.

Об'єктом даного дослідження обрано сучасну англійську термінологічну підсистему машинобудування.

Предметом є проблема співвідношення терміна і номена в англійській термінологічній підсистемі машинобудування.

Мета дослідження полягає у висвітленні закономірностей співіснування термінологічних одиниць і номенів у термінологічній підсистемі машинобудування.

Матеріалом дослідження слугував корпус термінологічної лексики обсягом 5000 лексичних одиниць, відібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел (тлумачних словників термінів машинобудування; перекладних словників термінів машинобудування), з рекламних проспектів фірм-виробників продукції машинобудування та з періодичних видань у галузі машинобудування. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу – близько 9500 сторінок тексту.

Теоретичне значення даного дослідження визначається його внеском у загальну теорію терміна і термінологію; його результати доповнюють наукові знання про особливості термінологічної номінації в англійській термінологічній підсистемі машинобудування.

Практична цінність роботи полягає у тому, що її матеріали та результати можуть бути використані у спецкурсі із термінознавства (розділи „Термінологічна номінація”, „Специфіка терміна”).

До складу спеціальної лексики галузі машинобудування входять не лише терміни, але й номенклатурні одиниці. Саме тому одним із питань, актуальних як для загального термінознавства, так і в контексті нашої роботи, є виявлення тих параметрів, за якими названі одиниці можна диференціювати, виявляючи стрижневі для терміносистеми, тобто власне терміни.

У сучасному термінознавстві номенклатурою вважають систему специфічних назв, що відносяться до окремої фахової ділянки [5, с. 34]. Номенклатура може бути представлена умовними символами, графічними позначками, що нерідко складаються з цифр та букв, до її складу можуть входити міжнародні греко-латинські назви на позначення видів та елементів в різних галузях знання [6, с. 20].

Будь-який термін зазвичай функціонує в оточенні системи номенів [5, с. 35]. Співвідношення терміна і номена – питання дискусійне в кількох аспектах. Про це свідчить наявність у лінгвістиці суперечливих поглядів на цю проблему. З одного боку, існує наукова думка про недоцільність чіткого розмежування цих понять. Це пояснюється тим, що межа між номенклатурними одиницями і термінами вельми рухома, бо будь-який номенклатурний знак може стати терміном [7, с. 509]. З іншого боку, деякі вчені дистантують термінологічні одиниці і номенклатурні.

Ініціатива протиставлення термінологічної лексики та номенклатури належить Г. О. Винокуру. Вчений зазначав, що на відміну від термінології, номенклатуру необхідно розуміти як систему цілком

абстрактних та умовних символів, єдине призначення якої полягає в тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей без прямого відношення до потреб теоретичної думки, що оперує цими речами [8, с. 8].

О. О. Реформатський є послідовником Г. О. Винокура, розділяючи терміни і номенклатурні одиниці. Науковець вважає підставою для такого розрізнення той фактор, що номенклатурні слова, сполучені з поняттями, є незліченими, а терміни переважно є зліченими, і їх понятійність більш прозора, ніж у номенів, оскільки термінологічні одиниці примусово пов'язані з поняттями даної науки, відображаючи її поняттєву систему [9, с. 49]. Номенклатурні одиниці вчений розглядає як перелік онтологічного інвентарю певної науки: у географії – озер, річок, морів та ін.; у ботаніці – рослин, тварин та ін.; у лінгвістиці – синтаксичних, морфологічних та фонетичних явищ тих чи інших мов. Відзначимо, що дослідник долучає до складу номенклатури і власні назви.

В. М. Лейчик розглядає номенклатуру як проміжну ланку між термінами і власними назвами. На його думку, планом змісту номенклатурних одиниць, як і термінів, є загальні поняття, а планом вираження, як у власних імен, – випадкові ознаки. Науковець зазначає, що головне в номенклатурній одиниці – це її роль. Наявність рекламної функції у номенклатурних знаків призводить до того, що вони часто мають емоційне та експресивне забарвлення, чим і відрізняються від терміноодиниць [10, с. 24].

У даній роботі ми визначаємо номенклатуру як сукупність спеціальних назв, які вживаються в даній галузі; назв типових об'єктів даної галузі, що співвідносяться з певними поняттями та актуалізують предметні зв'язки.

Ми розділяємо позицію науковців, що обстоюють розмежування термінології і номенклатури. Серед них Н. В. Васильєва, Н. В. Подольська, О. О. Реформатський, О. В. Суперанська. Розмежування термінів і номенів ґрунтується на природі їх значень: для термінів – це номінально визначене поняття, для номенів – це предметний образ. Понятійність вважається найважливішою характеристикою термінів. Як результат прямої співвіднесеності з системою понять, система термінів є замкненою і організованою. Оскільки термін слугує найменуванням поняття, він не може мати безпосередній зв'язок з конкретним предметом. Понятійність номенів не настільки виразна, як у термінів. Основним для них є речовинність або предметність, залежно від характеру позначуваних ними об'єктів [5, с. 34].

Термінологічні одиниці підсистеми машинобудування оточені системою технічних номенів, що зазвичай позначають типи і класи машин, агрегатів, приладів і механізмів.

Номенклатурні одиниці машинобудування представлені словесними знаками поряд з якими репрезентуються символи у вигляді окремих літер, цифр, графічних знаків.

Номени зазначеної підсистеми можна класифікувати за їх призначенням наступним чином.

1. Умовні найменування окремих видів продукції та фірмові назви, що мають рекламний характер. Наприклад: *Bredel's SPX hose pump, DeZurik butterfly valves, Velan bellows seal valves, teflon, Sulzer Thermtec valves, Spirax Sarco's APT 14 automatic trap*. Конструкції приладів, розроблені різними фірмами, мають певні технічні особливості, переваги в експлуатації, рівень якості. Введення назви фірми до складу номенклатурної одиниці має на меті: закріпити авторське право на ці переваги, виділити об'єкт реклами та сприяти кращому запам'ятовуванню фірмової продукції.

2. Номени, що відображають розміри пристроїв, деталей або окремих їх елементів. Наприклад: *2-12" size range, 2" inlet size, M-6 screw*.

3. Номени, що відображають особливості конструкції деталей, пристроїв, інструментів. Наприклад: *3 way/4 way solenoid valve „3-x/4-x лінійний електромагнітний клапан”*.

4. Номени, що відображають належність виробів до певних моделей або серій з визначеними технічними параметрами. Наприклад: *200MS Series high pressure multistage centrifugal pumps – багаторівневі відцентрові насоси для рециркуляційних операцій, різних мембранних систем, що відповідають санітарному стандарту для молочної та харчової промисловості (серія продуктів фірми Waukesha Cherry-Burrell); ОНЗ – відцентровий вертикальний пружно з'єднаний насос, що вбудовується в трубопровід, з основою для підшипників; VS7 – відцентровий вертикально-підвісний (резервуарний) двокорпусний насос зі спіралеподібним корпусом (за стандартом API 610)*. Слід зазначити, що такі номенклатурні одиниці дуже зручні для використання з огляду на їх стислу форму, оскільки вони покращують комунікацію між фахівцями і сприяють економії мовних зусиль.

5. Номени, що допомагають дізнатися про параметри якості матеріалу, з якого виготовлений пристрій або деталь. Наприклад: *alloy 20, 316 stainless still*.

Аналіз номенклатурних одиниць термінологічної підсистеми машинобудування свідчить про те, що в зазначеній підсистемі вони виконують функцію уточнення і конкретизації, чим полегшують спілкування фахівців. Завдяки стислій формі номени сприяють економії мовних зусиль, а введення назви фірми до складу номенклатурної одиниці забезпечує реалізацію рекламної функції.

У перспективі вбачається вивчення критеріїв відмежування номенів від професіоналізмів.

Література

1. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія у текстах з економіки // Іноземна філологія./ І. М. Гумовська // Львів, 1999-№111 – 211 с. 2. Ивкина А. В. Асимметрия терминопольа и терминосистемы и особенности реализации семантических процессов в терминологии предметной области „телефония” // Материалы V Международной конференции по переводоведению „Фёдоровские чтения”. – СПб: СПбГУ. – 2004. - № 5. – С. 133–137. 3. Іщенко В. Л. Англійський багатокomпонентний економічний термін: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04/ Одеський нац. університет ім. І. І. Мечникова. – /В. Л. Іщенко // Одеса, 2002-18 с. 4. Скороходько Е. Ф. Термінологічний профіль наукового тексту / Е. Ф. Скороходько// Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2008. – № 805 – С. 100-105. 5. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории. – М. / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская., Н. В. Васильева // Наука, 1989 – 243 с. 6. Гумовська І. М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 /І.М. Гумовська // Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2000. – 186 с. 7. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М.: Советская энциклопедия, 1990 – 682 с. 8. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды МН ФПИ./Г. О. Винокур // М. – 1939. – Т. 5. – С. 3-54. 9. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. – М. /А. А. Реформатский // Изд-во АН СССР, 1961. – С. 46 –55. 10. Лейчик В. М. Люди и слова. – М. / В. М. Лейчик // Наука, 1982. – 175 с.

Литвинко О. А. Проблема терміна й номена (на матеріалі англійської термінологічної підсистеми машинобудування).

У даному дослідженні розглядається проблема терміна і номена сучасної англійської термінологічної підсистеми машинобудування. Наводиться визначення поняття «номен» та його основні характеристики, що дозволяють відмежувати номені від інших типів спеціальних лексичних одиниць (термінів). Наводиться класифікація номенів.

Ключові слова: термінологія машинобудування, номен, термін, номенклатура, класифікація номенів.

Литвинко О. А. Проблема термина и номена (на материале английской терминологической подсистемы машиностроения).

В данном исследовании рассматривается проблема термина и номена в современной английской терминологической подсистеме машиностроения. Приводится определение понятия «номен» и его

основные характеристики, которые позволяют отделить номены от других типов специальных лексических единиц (терминов). Приводится классификация номенов.

Ключевые слова: терминология машиностроения, номен, термин, номенклатура, классификация номенов.

Litvinko O. A. Term and nomen problem (based on the terminological subsystem of machine building).

The research deals with the problem of term and nomen in modern English terminology within the special subsystem of terms – mechanical engineering. The definition for nomen as well as its characteristics is given. This makes it possible to oppose nomens to the other types of special lexical units (terms).

Key words: mechanical engineering terminology, nomen, term, nomenclature, classification of nomens.

УДК 81.111'373:81.111'221

Литвинов О. О.

**НОМІНАЦІЇ ЗОРОВОЇ ПОВЕДІНКИ В ТЕРМІНАХ
ВІДМІНКОВОЇ ГРАМАТИКИ**

Зорова поведінка мовця у комунікації, як і проблеми використання невербальних засобів спілкування взагалі, протягом останнього часу привертає увагу дослідників у різних галузях наук антропологічного спрямування. Феномен зорової експресії є, зокрема, об'єктом: 1) психології [R. Birdwhistel, А. Меграбіан, К. Ізард, Ю. В. Гранська, В. А. Лабунська], 2) психолінгвістики [І. Н. Горелов, А. А. Леонтьев], 3) соціолінгвістики [Г. В. Степанов, С. А. Ferguson, W. Labov], 4) теорії невербальної комунікації і невербальної семіотики [M. Argyle, R. Birdwhistel, M. Knapp, J. Hall, P. Ekman, T. K. Gamble, M. Gamble, Г. Крейдлін], 5) лінгвістичної прагматики й аналізу дискурсу [G. Cook, І. І. Серякова, Л. В. Солощук]. Вивчення зорової поведінки мовця як одного з аспектів невербальної комунікації узгоджується з проблематикою антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики і сприяє розв'язанню завдань щодо вивчення особливостей людської комунікативної поведінки як прояву людського фактору у мові. Будучи невід'ємною складовою невербального модуля комунікативного акту, зорова поведінка мовця розглядається як підсистема невербальної комунікативної системи і представлена у мовній системі потужним арсеналом мовних засобів, тобто номінативних одиниць різної структури та змістового наповнення.

Інвентар номінацій зорової поведінки (ЗП) нами об'єднується у лексико-семантичну групу (ЛСГ “зорова поведінка”), яка містить лексеми на позначення зору, органів зору та зорової активності, до яких, у першу чергу, належать іменники й дієслова, що спеціально призначені у мовній системі для позначення зору та зорової активності, як то *a look—to look, a stare—to stare, a gaze—to gaze, to see, to watch, observation—to observe, to regard, a glance—to glance, a leer—to leer, to examine, to frown, an eye—to eye, eyebrows, eyelids, to contemplate, to spot, to blink, to wink, to trace, a scowl—to scowl, to peer, to glare, a peep—to peep, to goggle, to glower, to glaze, to squint, a glimpse—to glimpse, to notice, to overlook* та ін. До цієї ЛСГ належать також словосполучення типу V+ а N з дієсловами абстрагованого непрямого значення: *to take, to give, to have (to take a look, to catch a glimpse etc)*. ЛСГ номінацій ЗП також включає словосполучення різних типів: а) дієслівні з дієсловами значущої семантики (*to avoid one's glance, to look around intently, to move one's eyes*), б) ад'єктивні (*a coy glance, an exasperated look*), в) іменникові (*a glance of respect*), а також фразеологічні одиниці (*to make eyes at someone, to lay eyes on someone/something etc.*). Окрім цього, до цієї ЛСГ належать номінації ЗП, представлені іншими різноманітними мовними засобами, які позначають зорову поведінку опосередковано, тобто неспеціальні (спеціально не призначені у мовній системі) лексеми, такі як *to follow, to read (one's face etc)*, словосполучення на кшталт *to have jokes in one's eyes* та речення різних типів та структури, як то *to look with a stare that only children can manage completely*. Таким чином, з точки зору референційної характеристики, мовні засоби позначення ЗП нами поділяються на спеціальні й неспеціальні. До спеціальних засобів позначення ЗП належать зафіксовані у лексикографічних джерелах лексеми, такі як дієслова, включаючи фразові, а також іменники-конверсиви, семантична структура яких характеризується домінантною семою або семами погляду, зорової дії, зорової активності, тобто такі, що експліцитно позначають поведінку очей мовця: *to look, to look away, to look down, to wink, to stare, to see, to gaze, a gaze, a stare etc*. До неспеціальних одиниць відповідно належать лексеми, що позначають зорову поведінку опосередковано, тобто у семній структурі яких семи зорової активності (рухів та орієнтації очей) є потенційними (імовірнісними), у той час як домінантними є семи з референцією іншої природи (розумової активності, сенсорного сприйняття тощо), наприклад лексеми *to read [to comprehend the meaning of smth. written or printed by looking at it]* в контексті *to read one's face; to study [to look at carefully, to scrutinize]* у словосполученні *to study the wrinkles around one's eyes*.

Переважаю більшість номінацій ЗП у сучасній англійській мовній художній прозі становлять вільні словосполучення, у структурі яких нами виділяється індивідуальна константа та індивідуальна змінна. Константи, як правило, позначені спеціальними мовними засобами та є постійними (інваріантними) елементами конструкцій на позначення зорової

поведінки комунікантів. Змінні цих конструкцій є факультативними, варіативними елементами, можуть бути виражені чисельним арсеналом мовних одиниць та здатні віддзеркалювати унікальні та неповторні особливості зорової поведінки людини у певний момент комунікативного буття, таким чином додатково характеризуючи цей невербальний компонент комунікації. Теоретично кількість змінних у номінаціях ЗП може бути необмеженою, тому їх список можна вважати відкритим.

Серед досліджуваних номінацій центральне місце займає дієслово зору (зорової активності) на позначення зорової поведінки мовця як різновиду активності у комунікативній діяльності, і саме дієслово втілює у собі дієвий і творчий характер людської природи. Вслід за Л. Теньєром ми розглядаємо дієслово як маленьку драму з задіяними в ній акторами, які, словами Ч. Філлмора, відтворюють певну сцену, де кожний учасник виконує певну, притаманну йому роль. “Будь-яке просте речення представлено дієсловом, що вказує на природу події або ситуації, з набором іменних груп, відмічених показниками відмінкової ролі кожної одиниці...” [Філлмор 1975: 94]. За Ч. Філлмором, дієслово як предикат описує типову схематичну сцену або вказує на певну її частину, висвітлює її, та відкриває позиції для актантів (учасників), необхідних для відтворення сцени та її розуміння й інтерпретації. Під останньою ним розуміється будь-яке доступне виділенню осмислене сприйняття, спогад, переживання, досвід, дія або об’єкт. Сцена-прототип, що асоціюється з процесами зорової поведінки мовця, позначена відповідними дієслівними лексемами, включає такі обов’язкові компоненти: а) певну особу (агенса, експерієнцера), що спрямовує б) очі (інструмент) на в) когось (адресата) або щось (об’єкт).

Дієслова зору ми розглядаємо крізь призму прототипового підходу, поділяючи їх на акціональні з прототипом *to look*, до групи яких належать *to stare, to peer, to gaze, to watch etc.* і позначають власне зорову дію, і сталатальні з прототипом *to see*, група яких включає *to notice, to perceive, to spot* та ін., що позначають зорове сприйняття, його результат або відповідну фізіологічну реакцію на зовнішній подразник, що відбивається у поведінці очей мовця.

Згідно з положеннями теорії семантичного синтаксису, номінації ЗП досліджуються з огляду на поверхневу і глибинну синтаксичні структури, що віддзеркалюють співвідношення знакової репрезентації номінації та її змістовної структури (позиційної схеми) Поверхнева структура досліджуваних номінацій являє собою вербальний рівень синтаксичного представлення одиниці, який ґрунтується на рівні глибинної синтаксичної структури, і формується на підставі граматичних трансформацій. Будь-яка номінативна одиниця на позначення зорової поведінки породжена глибинною структурою, яка, за Н. Хомським, виникає у свідомості на підставі складників універсальної вродженої бази мовних знань людини. Глибинна структура цих номінацій

репрезентує мисленнєвий рівень їх семантико-синтаксичного представлення у мовній свідомості мовця та співвідноситься з відповідними предикатно-аргументними структурами та пропозиціями, які наповнюють конкретним змістом формальні синтаксичні схеми релевантних одиниць. З точки зору семантичної орієнтації дослідження глибинна структура розглядається у співвідношенні з предикатно-актантними рамками відповідних предикатів.

Предикат кожної предикатно-актантної рамки досліджуваних номінацій представлений спеціальною або неспеціальною мовною одиницею на позначення зорової активності, як правило дієсловом, серед яких, з позицій прототипового підходу до класифікації мовних явищ, виділяються зорові прототипи: *to look* (акціональний прототип) і *to see* (статальний прототип).

Відповідні ролі актантів представлені певними семантико-синтаксичними одиницями, які репрезентують валентності предиката та є мисленнєвими аналогами складників ситуації, позначеної номінацією, що відповідає концепції відмінкової граматики Ч. Філлмора, при цьому вони не є ізоморфними складникам поверхневої структури. Набір основних семантичних ролей у працях вченого налічує 7 ролей, а їх інвентар, що час від часу модифікувався самим Філлмором, не визначено остаточно. У сучасних концепціях відмінкової граматики та семантичного синтаксису різні дослідники констатують різну кількість ролей, зокрема Ю. Д. Апресян виділяє 25 ролей [1, с. 125-126]. Однією з причин розбіжностей між кількістю глибинних відмінків є введення до складу ситуації комунікативних і модальних показників, таких як перформативність, фігура спостерігача (інтерпретатора), оцінка, статусні ролі комунікантів [4, с. 490].

Константи досліджуваних номінацій ЗП на глибинному рівні можуть бути як предикатами, так і актантами. У ролі предикатів вони відкривають позиції для обов'язкових та факультативних актантів. Обов'язковими актантами (термами) для акціонального прототипа "to look" є діючий суб'єкт (агенс) та реальний об'єкт, на який спрямовано погляд, тобто істота (експерієнцер, бенефактив) або неістота (об'єкт). Таким чином, типова сцена, що описується акціональним прототипом, може бути представлена схемою з такими обов'язковими актантами: Агенс + Предикат + Експерієнцер/Об'єкт. Факультативними учасниками цієї сцени є інструмент (очі) і мета/ціль (зміст, що передається очима, характер погляду тощо). Варто зазначити, що на ранніх етапах розробки своєї теорії Ч. Філлмор іменував експерієнцер дативом, а ціль фактивом [8, с. 406]. Для статального прототипа та дієслів цієї групи, що, зазвичай, передають акти зорової перцепції, інваріантними термами видаються суб'єкт зорового сприйняття (експерієнцер), об'єкт сприйняття (істота або неістота). Отже, схема цієї прототипової сцени має такий вигляд: Експерієнцер + Предикат + Об'єкт. У наведеному

нижче фрагменті представлено як акціональні так і статальні зорові предикати з відповідними актантами Наприклад:

I looked at the open door and saw that we were being examined. A small boy of twelve or thirteen stood there staring at us with big dark eyes that seemed to have lights of their own in the semi-darkness. I said, "Hello, son." The boy said nothing. He stared at me for at least another minute with the blank, unblinking, embarrassing stare that only children can manage completely, then turned his back on me and walked away. [13, с. 39].

У першому реченні наведеного фрагменту виділено три зорових предикати: *to look*, *to see*, *to examine*, які формують відповідно три предикатно-актантні рамки. Перший з них, акціональний прототип, реалізує дві обов'язкові валентності, представлені відповідно до "ієрархії виділеності" [9, с. 104] першим і другим термами, а саме агенсом і об'єктом. Отже, схема цієї сцени може бути представлена як "Агенс + Об'єкт", що відповідає формулі A+V+O. Другий предикат, статальний прототип, що описує зорове сприйняття та його результат, відкриває дві обов'язкові позиції: експерієнцера та об'єкта. При цьому на глибинному рівні спостерігається переміщення агенса в позицію експерієнцера як носія результату перцептивного сприйняття, що на поверхневому рівні не відображено, натомість унаслідок дії закону мовної економії спостерігається наявність синтаксичної структури з підметом і двома однорідними присудками. На поверхневому рівні, як видно з прикладу, функцію прямого об'єкта виконує підрядне речення додаткове, яке у предикатно-актантній рамці заповнює слот об'єкта, що може бути представлено формулою: E+V+O. Третій предикат, виражений акціональним *to examine*, реалізує дві обов'язкові валентності: агенса і пацієнса (різновиду об'єкта), відтворюючи сцену, в якій, за класифікацією Філлмора та представників реляційної граматики (Д. Джонсон, Д. Перлмуттер та ін.), другий за рангом терм, якому у цьому випадку відповідає пацієнс, є салієнтним, тобто найбільш висвітленим елементом сцени, який на поверхневому рівні функціонує як підмет. При цьому у поверхневій структурі, що складається з підмета та присудка у формі дієслова тривалого виду пасивного стану, відсутній елемент на позначення дієвої особи (агента), який тим не менше існує на глибинному рівні й відіграє роль агенса. Іншими словами, перебуваючи в цьому реченні в імплікації, він відображений у функції підмета в наступному реченні цієї надфразної єдності. Отже, предикатно-актантна рамка у цьому випадку має такий вигляд: Пацієнс + Предикат + Агенс (P + V +A). Зоровий предикат другого речення наведеного фрагменту *to stare* активує акціональний фрейм, обов'язковими елементами (учасниками сцени) якого є агенс (*a small boy*) і об'єкт, представлена у поверхневій структурі особовим займенником першої особи множини в об'єктному відмінку, словоформою *us*. При цьому цей предикат додатково реалізує валентність інструмента (*eyes*), можливість реалізації чого закладена у його семантичній структурі, що представлена як *[to look*

(*direct eyes*) at *fixedly* or *steadily*]. Експлікація цієї валентності у поверхневій структурі зумовлена наявністю в авторському тексті прикметників-епітетів, що характеризують органи зору, а також атрибутивного підрядного речення, яке образно описує певну ознаку поведінки очей персонажа. Аналогічна ситуація спостерігається і в останньому реченні цього фрагменту.

Формуючи дієслівний вузол номінацій ЗП, у поверхневій синтаксичній структурі константи, як правило, виконують функцію присудка. У таких випадках вони найчастіше представлені особовими формами дієслова. Але в той же час, існує велика кількість номінацій ЗП, у яких зорові предикати представлені нефінітними дієслівними формами (вербоїдами), які разом з актантами теж формують предикатні вузли, на поверхневому синтаксичному рівні виконуючи різноманітні синтаксичні функції (обставинні, атрибутивні, додаткові). Наприклад,

“They’re not,” said Edith, peering from the window. “They’re not even thinking of going away.” [16, с. 37].

He groaned and then looking up complained dismally – “They broke my leg, hell take their stupid souls!” [Ibid, с. 40].

“They’re embroidered,” she replied, glancing down [Ibid, с. 41].

У наведених номінаціях константи ЗП, позначені зоровими предикатами *to peer*, *to look up*, *to glance down*, репрезентують первинну предикацію у формі дієприкметників теперішнього часу у складі простих речень, виконуючи при цьому синтаксичну функцію обставини супутніх обставин. На глибинному рівні всі вони формують предикатно-актантні рамки, відкриваючи при цьому властиві їм валентності. Так, предикат *to peer* відкриває обов’язкові слоти для трьох термів: агенса, об’єкта й інструмента. Валентність інструмента впливає з семної структури цього предиката, що містить семи уважного розглядання напруженими очима. Предикат *to glance* також, окрім обов’язкових агенса й об’єкта, відкриває слот інструмента завдяки наявності в семній структурі семи швидкого погляду, тобто миттєвого руху очей зі спрямуванням їх на об’єкт зорового спостереження.

У деяких випадках зорові предикати трапляються на поверхневому рівні у складі складного присудка, активуючи при цьому міжфреймову мережу, що представлена двома або більше предикатно-актантними рамками. Наприклад,

“I’m all gone to pieces. I’m a mess...Edith.” His lower lip was sagging. He seemed scarcely to see her [16, с. 24].

У цьому прикладі зоровий предикат є компонентом складного дієслівного присудка у поверхневій синтаксичній структурі, яка на глибинному рівні складається з двох предикатно-аргументних структур: *“he seemed”*, що трансформується у *“it seemed to someone”* і *“he saw”*. Сцена, активована першою з них, передбачає наявність спостерігача, тобто експерієнцера (*someone*), якого на поверхневому рівні не представлено, та об’єкта, що представлено у пропозиції підметом *he*.

Зоровий предикат другої предикатно-аргументної структури реалізує властиві йому валентності експерієнцера (*he*) і об'єкта (*her*). При цьому друга предикатно-аргументна структура має у своєму складі ад'юнкт *scarcely*, який у проекції на відповідну предикатно-актантну рамку виконує семантичну роль сірконстанта, репрезентуючи у структурі номінації ЗП індивідну змінну, яка додатково характеризує зорову поведінку.

У численних випадках синкретизм глибинних семантичних ролей ускладнює їх розмежування, у результаті чого остаточне їх визначення у багатьох випадках виявляється вельми проблематичним, наприклад:

Her eyes got big when she saw me [13, с. 28].

Глибинний рівень цієї номінації представлений двома взаємопов'язаними предикатно-аргументними структурами: 1) *she saw me* і 2) *her eyes got big* (у такій часовій послідовності). Перша включає статальний зоровий предикат з двома аргументами, один з яких (*she*) у відповідній предикатно-актантній рамці є експерієнцером, оскільки саме архісема рецептивного сприйняття у семантичній структурі цього предиката є салієнтною, а другий – об'єктом. Таким чином цей зоровий предикат реалізує дві свої обов'язкові валентності, у той час коли його факультативна (потенційна) валентність, а саме інструмент зорової дії, реалізується у другій предикатно-аргументній структурі. Вона складається з предиката характеристизації (у поверхневій структурі вираженого складним іменним присудком), й одного аргумента з ад'юнктом. Останні у проекції на предикатно-актантну рамку позначають агенса й інструмент, які пов'язані між собою посесивними відношеннями, отже спостерігається своєрідний спосіб кодування агенса – через присвійний займенник. Крім того, зважаючи на те, що на поверхневому рівні головне речення цієї пропозиції займає ініціальну позицію, а значить є змістовим фокусом пропозиції або у термінах Філлмора найбільш висвітленим елементом сцени, можна констатувати, що підрядне речення обставини часу у проекції на предикатно-актантну рамку є сірконстантом, що репрезентує мисленневий аналог часових параметрів ситуації. Відповідно, його можна кваліфікувати як темпоратив. Вживання підрядного сполучника у структурній схемі пропозиції експліцитно свідчить на користь темпоратива; проте у той же час у глибинній структурі, що породжує цю пропозицію, цей сірконстант виявляє ознаки каузатива як мисленневого аналога причини описаної зорової поведінки. Отже спостерігається певний синкретизм глибинних семантичних відмінків. У загальному вигляді глибинну семантичну структуру цієї номінації у термінах відмінкової граматики можна представити за допомогою такої формули: $[A+I+V2]+(T[A+V1+E])$, де А—агенса, І—інструментив, V—предикати (1-й і 2-й), Е—експерієнцер, Т—темпоратив.

Варто зауважити, що семантична структура переважної більшості номінацій ЗП побудована на асоціативних зв'язках за допомогою

механізму когнітивної метафори, що неодмінно призводить до необхідності збільшення кількості семантичних валентностей предиката, дроблення значень існуючих глибинних відмінків, а значить до розширення арсеналу актантних функцій. Так, у наведеному нижче прикладі спостерігається синкретизм семантичних відмінків константи *eyes* в ролі першого актанта, наприклад:

The girl said nothing. Her eyes kept their crazy terror focused on me [13, с. 123].

У цьому фрагменті актант *eyes* виконує дві симультанні семантичні ролі: локатива і партитива, які відповідно є мисленневими аналогами місця (локалізації зорового стану або дії) і відношень “частина-ціле”. Така репрезентація валентності предиката зумовлена, по-перше, полісемією головного предиката, по-друге, актуалізацією контекстуально детермінованих потенційних сем у компонентному складі лексем, що репрезентують актантів, що спричиняє активацію механізму метафоричного переносу. З позицій фреймової семантики глибинна структура цієї номінації представлена міжфреймовою мережею, де активовані одночасно два посесивних фрейми: 1) контейнер – вміст (*eyes* – *crazy terror*) і 2) володар – частина (*she* – *eyes*). Отже, при визначенні глибинних відмінків актантів їх симультанна активація свідчить на користь як локатива, так і партитива. Хоча цей фрагмент ілюструє стереотипний спосіб кодування агенса, а саме через прямий граматичний відмінок (номінатив, що відповідає у сучасній англійській мові загальному, а також синтаксично - через прямий порядок слів), у поданій номінації спостерігається переміщення агенса у позицію експерієнцера як мисленневого аналога носія певного психічного або психологічного стану, що репрезентується у поверхневій структурі атрибутом *her*, який вжито в узгоджувальному відмінку стосовно рекційного відмінка основного актанта *eyes*. Загалом, питання про віднесення актантів до тієї чи іншої семантичної валентності на сучасному етапі вирішується неоднозначно, у зв'язку з чим виникають певні проблеми при встановленні точного глибинного відмінка того чи іншого актанта.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Невербальний компонент комунікації ЗП представлений у сучасній англійській мові численним корпусом мовних засобів, які утворюють ЛСГ номінацій ЗП, до яких належать, у першу чергу, дієслова зору (включаючи фразові) та іменники зору, а також словосполучення (у тому числі усталені), що здатні розгортатися до речень різного ступеню складності. Номінації ЗП представлені спеціальними, неспеціальними та спеціальними похідними лексемами і словосполученнями, у структурі яких можна виділити інваріантні компоненти (константи) і варіативні компоненти (індивідні змінні). Серед констант центральне місце належить дієсловам зору, що позначають комунікативну ЗП мовця і функціонують у ролі зорових предикатів, змістовних центрів номінацій

ЗП. Зорові предикати представлені двома прототипами: акціональним “*to look*” і статальним “*to see*”, навколо яких групуються інші акціональні та статальні зорові предикати.

Згідно з положеннями семантичного синтаксису та відмінкової граматики, глибинна структура номінацій ЗП репрезентує мисленнєвий рівень їх семантичного і синтаксичного представлення у вигляді предикатно-аргументних структур, які формуються на базі предикатно-актантних рамок, що відповідають семантичним валентностям головного предиката. Релевантні предикатно-актантні рамки репрезентують глибинний семантичний рівень представлення сцен, активованих предикатами, будучи мисленнєвими аналогами складників ситуацій, позначених номінаціями.

Відповідні ролі актантів номінацій ЗП представлені окрім сімох (7) семантичних ролей, виділених Ч. Філмором (агенс, експерієнцер, ціль, інструментив, об’єктив, локатив, модальність мовця), такими семантичними ролями, як бенефактив, партитив, реципрокант, пацієнс, каузатив, дестинатив.

Акціональні зорові предикати з прототипом “*to look*” відкривають обов’язкові рольові позиції для агенса й об’єкта, статальні предикати з прототипом “*to see*” – для експерієнцера й об’єкта. Одночасно для обох предикатів факультативними залишаються рольові позиції інструментива, локатива, причини (каузатива), а також цілі/мети (дестинатива). Залежно від типу зорового предиката (акціонального або статального), агенс може бути кваліфікований як власне агенс, тобто суб’єкт зорової дії, експерієнцер, що є суб’єктом сприйняття та носієм певного психічного або емоційного стану як результату зорового впливу з боку комуніканта, а також бенефактив, який є мисленнєвим аналогом особи, на яку спрямовано духовний зміст зорових дій суб’єкта ЗП.

Здійснене дослідження залишає велику кількість нерозв’язаних питань та відкриває перспективи для подальшої роботи у напрямку комплексного вивчення семантико-когнітивних властивостей номінацій ЗП у рамках теорії семантичного синтаксису та відмінкової граматики.

Література

- 1. Апресян Ю. Д.** Лексическая семантика. Синонимические средства языка. / Ю. Д. Апресян // М., 1974. – 367 с.
- 2. Крейдлин Г. Е.** Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. / Г. Е. Крейдлин // М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 574 с.
- 3. Кубрякова Е. С.** Падежная грамматика // Современные зарубежные грамматические теории. / Е. С. Кубрякова // М. Прогресс, 1985. – с. 68–108.
- 4. Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика: термінологічна Енциклопедія. / О. О. Селіванова // Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с.
- 5. Сєрякова І. І.** Магія невербальної комунікації. Навч. посібник. / І. І. Сєрякова // К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. – 95 с.
- 6. Солощук Л. В.**

Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі. / Л. В. Солошук // Харків – 2006. – 300 с. **7. Филлмор Ч.** Дело о падеже // Новое в зарубежной лингвистике. / Ч. Филлмор // М.: Прогресс, 1981. - Вып. 10. – С. 369–495. **8. Филлмор Ч.** Дело о падеже открывается вновь // Новое в зарубежной лингвистике. / Ч. Филлмор // М.: Прогресс, 1981. - Вып. 10. – С. 496–530. **9. Филлмор Ч.** Основные проблемы лексической семантики // Новое в зарубежной лингвистике. / Ч. Филлмор // М.: Прогресс, 1983. - Вып. 12. Прикладная лингвистика. – С. 74–122. **10. Чейф У.** Память и вербализация прошлого опыта // Новое в зарубежной лингвистике. / У. Чейф // М.: Прогресс, 1983. - Вып. 12. – С. 35–73. **11. Argyle M.** Nonverbal Communication in Human Social Interaction // Nonverbal Communication / M. Argyle // ed. By R.A. Hinde, Cambridge: CUP, 1972. –p 243-268. **12. Argyle M.** Bodily Communication. / M. Argyle // London: Methuen, 1988.- 182 p. **13. Hammett D.** The Dain Curse. / D. Hammett // Dell Publishing Co., 1968. – 189 p. **14. Marshalenko V.** Semantic Peculiarities of Verbs of Vision // IATEFL. / V. Marshalenko // Ukraine Newsletter. – 1999. - №17. – p.14-16. **15. Fitzgerald F. S.** Bernice Bobs Her Hair and Other Stories. / F. S. Fitzgerald // Penguin Books USA, 19996. – 328 p. **16. Webster's** New World Dictionary of American English. Third College Edition / Ed. by V. E. Neufeldt.—Cleveland & NY: Simon & Schuster, Inc., 1998. – 1574 p.

Литвинов О. О. Номінації зорової поведінки в термінах відмінкової граматики.

У статті розглядаються різнорівневі номінативні одиниці на позначення зорової поведінки персонажів (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози) у контексті їх поверхневих і глибинних структур. Особлива увага приділяється зоровим предикатам, глибинна семантична структура яких розглядається у термінах відмінково-рольової граматики, що ґрунтується на працях Ч. Філлмора та інших дослідників у рамках теорій когнітивної семантики, відмінкової граматики та семантичного синтаксису.

Ключові слова: зорова поведінка, ЛСГ “зорова поведінка”, дієслова зору, зорові предикати, поверхнева структура, глибинна структура, предикатно-актантна рамка, предикатно-аргументна структура, глибинний відмінок, семантична роль.

Литвинов О. О. Номинации зрительного поведения в терминах падежно-ролевой грамматики.

В статье рассматриваются разноуровневые номинативные единицы, обозначающие зрительное поведение персонажей (на материале современной англоязычной художественной прозы) с точки зрения их поверхностных и глубинных структур. Особое внимание уделяется зрительным предикатам, глубинная семантическая структура которых рассматривается в терминах падежно-ролевой грамматики,

розробляваною Ч. Філмором і іншими дослідниками в межах теорій когнітивної семантики, падежно-ролевої граматики і семантичного синтаксиса.

Ключевые слова: зрительное поведіння, глаголи зрення, зрительные предикати, поверхнюшня структура, глибока структура, предикатно-актантна рамка, предикатно-аргументна структура, глибокий падеж, семантична роль.

Litvinov O. O. Nominations of the visual behavior in the case terms in grammar.

The article deals with deep cases of eye behavior labels in modern English prose. Observed at several levels of the language hierarchy (lexis, phraseology, syntax), these labels are analyzed from the viewpoint of their surface structure and deep structure. Special emphasis is laid on verbs of vision with their action and state prototypes in terms of their deep semantic structure opening a set of slots for actants, with their semantic roles being represented by all the deep cases defined by Ch. Fillmore. Some other linguistic researchers' data are also taken into consideration.

Key words: gaze (eye) behaviour, gaze behaviour labels, verbs of vision, vision predicates, surface structure, deep structure, predicate-actant frame, predicate-argument structure, deep case, semantic role.

УДК 81`373.7;133

Луговий В. С.

**ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОНОМАСТИЧНИХ
ФО СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ**

Фразеологія в широкому розумінні цього терміну є яскравим втіленням духовності або ментальності народу, саме в ній сконцентровані всі аспекти загальнонародного світосприйняття, його базові морально-етичні засади. Фразеологія не тільки сприяє глибокому змістовному відтворенню об'єктивної реальності, вона допомагає також передавати у стислій, образній і дотепній формі найважливіші сторони та аспекти функціонування людського суспільства. Однією з важливих національно-орієнтованих галузей загальної фразеології є ономастична фразеологія, тобто фразеологія, яка тематично об'єднує фразеологізми, семантично стрижньовими компонентами яких є власні імена (ВІ) – оніми. Вивчення основних аспектів ономастичної фразеології неможливе без вивчення тих джерел, які призводять до народження, становлення та еволюції ономастичних фразеологічних одиниць (ОФО) в сучасній французькій мові.

Метою даної статті є виявлення історико-етимологічних основ (генезису) ОФО на матеріалі сучасної французької мови. В основу нашого дослідження лягли наступні дефініції та постулати:

“Ономастика – раздел языкознания, изучающий собственные имена. Термином «О» называется также совокупность собств. имен, к-рая обозначается и термином «онимия» [1, с. 347].

“Объектом исследования О. являются история возникновения имен и мотивы номинации...” [1, с. 347].

“Ономастика изучает основные закономерности истории, развития и функционирования собственных имен” [2, с. 7].

“Собственные имена – это вторичные знаки, созданные на базе первичных знаков – нарицательных имен” [2, с. 137].

Наукові розвідки проведені мовознавцями в сфері ономастичної фразеології споріднених та неспоріднених європейських мов красномовно свідчать про зростаючий інтерес ономастів до вивчення явища онімії не тільки на лексичному, а й на фразеологічному рівні, досліджуючи при цьому не тільки форму та зміст ОФО, а й головні джерела їх походження (Кунін А. В., Ліховидова Т. Ф., Манушкіна Г. П., Сафронова О. В., Тарасевич М. Л – англійська; Кудіна О. Ф., Охштат Р. І., Щербань Н. П – німецька; Назарян А. Г., Абрамова О. С., Філіппакі Н. Р. – французька; Ужченко В. Д., Медведєв Ф. П., Скрипник Л. Г., Доброльожа Г. М – українська; Мокієнко В. М., Кондратьєва Т. Н., Степанова Л. І – російська мови).

Так як онімія є гетерогенною семантичною категорією, яка включає до свого складу різні тематичні розряди ВІ, то в своєму подальшому дослідженні ми вирішили не тільки проаналізувати внутрішні джерела походження ОФО, а й визначити основні розряди онімів у складі ФО нетермінологічного походження.

Враховуючи обмежений обсяг наукової статті, ми будемо в ній аналізувати тільки фразеологізми зі структурою словосполучення, тобто номінативні ОФО, тоді як ОФО – комунікативи, насамперед паремії та крилаті слова, стануть темою окремих наукових розвідок про роль, місце та особливості функціонування ВІ у складі фразеологічних одиниць зі структурою речення неспоріднених мов.

Аналіз джерел походження ОФО французької мови дозволив нам їх підрозділити на дві етимологічні категорії:

- 1) міжкультурні або інтерлінгвальні ОФО, тобто ОФО запозичені із інших мов, насамперед із класичних (грецької та латинської);
- 2) інтралінгвальні ОФО, тобто фразеологізми, які утворив французький народ на протязі свого історичного розвитку, які власне і стануть головним об'єктом нашого дослідження.

Власне французькі ОФО в залежності від джерела походження класифікуються на:

- 1) ОФО нетермінологічного походження;
- 2) ОФО термінологічного походження [3, с. 267].

Перша група ОФО підрозділяється в свою чергу на ряд тематичних підгруп з яких найбільш численними і цікавими для етимологічних розвідок є наступні:

I. ФО – історизми, тобто фразеологічні одиниці, які зв'язані з історичними фактами або подіями, наприклад французькі ОФО “*Pucelle d’Orléans* – Орлеанська діва, *fpfret de Bondy* – небезпечне місце, *violon d’Ingres* – хобі, пристрасть” з якими можуть тематично співвідноситися як українські ФО: „пропав як швед під Полтавою; пирятинська верства; Запорізька Січ”; так і російські ОФО: „белгородский кисель; прошел как Мамай; филькина грамота” – 70 % усіх відібраних ОФО. Онімний компонент визначає семантику вищеназваних фразеологізмів, вказуючи на ту чи іншу історичну епоху або факт в житті держави, народів, історичних персоналій, народних героїв та осіб. Дані фразеологізми є власне національними фразеосполуками і якщо для французьких ОФО – історизмів типовим є вживання імен королів, полководців, історичних особистостей, місць історичних битв, то для українських та російських фразеологізмів є характерним вживання ВІ – антропонімів “*Роман, Іван, Гриць, Микола, Панько, Сенька, Макар, Сидор*”, причому часто у супроводі інших ВІ – топонімів. За звичай дані ОФО підрозділяються на наступні тематичні підгрупи:

1. Фразеологізми, які відносяться до античного світу і ранньофранцузького періоду – «*aller a Canossa, tomber comme a Gravelotte, avaler le Gaspard*».

2. Фразеологізми, які відносяться до середньовіччя і феодалізму «*se porter comme le Pont-Neuf, Pucelle d’Orléans, la cour des Miracles*», причому імена визначних історичних персонажів, в тому числі імена та прізвиська королів, мають значну питому вагу в структурі даної тематичної підгрупи ОФО – «*fauteuil Dagobert, nez Valois, code Napoléon, le petit Caporal, Philippe le Beau*»:

«*A regret elle se leva, müfiante, elle s’approcha : «Quel tour de Villon, quelle farce vas-tu me faire encore ?»* [4, с. 227].

3. Фразеологізми, які відносяться до новітньої історії, «*baiser Lamourette, bkte de Güvaudan, ligne Maginot, enfants de Marie*». Наприклад, ОФО “*baiser Lamourette* – тимчасове замирення; нетривалий мир”, яка відноситься до періоду Французької буржуазної революції 1789 року. Абат Ламурет, житель м. Арас, автор деяких філософських робіт, став депутатом Законодавчих Зборів в 1791 році, після революції. Будучи людиною спокійною та поміркованою, він старався завжди примирити ворогуючі партії в парламенті і коли суперечки досягли своєї кульмінації 7 липня 1792 року він виступив в парламенті з палкою промовою, в якій призвав всіх депутатів до єдності та замирення. Враження від промови було таким, що ворогуючі сторони після її закінчення кинулись обнімати та цілувати один одного. Але на жаль примирення було нетривалим і розбіжності між членами зборів скоро спалахнули з новою силою, а сам

фразеологізм “*поцілунок Ламуретта*” став синонімом тимчасового та нетривалого замирення.

II. ФО – фольклороніми, тобто фразеологізми зв’язані з народним фольклором, які в силу їх неясного походження є семантично немотивованими на синхронному зрізі. До цієї групи відноситься такий тематичний підклас ОФО, як фразеологізми зв’язані з народними легендами, які є ще більш немотивованими, ніж ФО в основі яких лежать народні вірування, а їх походження часто важко підлягає поясненню в силу демотивації семантики стрижньового компонента – оніма. Про них часто згадують в історично недостовірних фактах та хроніках, наприклад в основі ОФО “*au diable Vauvert (fam.) – у чорта на рогах*” лежить легенда про реально існувавшу історичну особу. В середні віки існувала легенда, про те що в замку *Vauvert* неподалік від Парижа жила нечиста сила, яка поселилась там, коли в ньому став жити опальний, відлучений від церкви король Філіп Август (1165-1223 рр). По іншій версії, монахи-картезіанці намагались в XIII ст. заволодіти замком *Vauvert* щоб збільшити свої сусідні володіння і з цією метою вони поширили чутки про появу в замку чортів та привидів, щоб заставити набожного короля Людовіка IX (1214-1270 рр.), прозваного святим, подарувати їм цей замок. Таким чином, легенда про існування нечистої сили в замку *Vauvert*, а також його велика віддаленість від столиці призвели до появи даного фразеологізму, первинна форма якого була ‘*au diable de Vauvert*’. Казкові персонажі, входять також, завдяки фразеологізації ВІ до складу численних французьких фразеологізмів, виконуючи функцію міфонімів та міфопоетонімів «*Chat bottü, Petit Poucet, Belle au bois dormant, Jean sans terre*», але в слов’янських мовах власні імена – міфопоетоніми мають часто двочленну, навіть трьохчленну побудову, причому власними іменами є не тільки саме оніми, але й апелятиви, які підкреслюють характерологічні та когнітивні особливості цих персоналій. Частіше всього онімною синтаксичною моделлю в них виступає антропонімно-топонімична конфігурація, *Іван Покиван, Ганна-панна, язуката Феська, баба Яга, Лис Микита (укр); Ілья Муромец, Никита Колтома, Василиса Премудрая (рос)*”:

«*Pour rüveiller la Belle au bois dormant, il ne faut, comme son amant, qu’entrer au fond du bois. Mais la beautü que, moi, je trouve sous mon rabot, n’est pas une mijaurüe*» [4, с. 19].

Серед ФО – фольклоронімів у сучасній французькій мові є досить значна група ФО теонімного походження, тобто фразеологізмів в яких ВІ зв’язане з релігією. Умовно ці теонімні фразеологізми можна розподілити на тематичні підгрупи, які вказують на релігійні свята та обряди, описують релігійні та культові споруди, артефакти, а також вказують на святих, богів та пророків. Базовим елементом при утворенні цих фразеологізмів виступає функціональний префіксоїд «*Saint – святий*» – “*feux de la Saint-Jean ; fuve d’Ïpiphanie ; Jour des Morts ; Notre Dame de Paris*”. Аналогічне явище спостерігається і в слов’янській фразеології де

стрижньовими компонентами, або трансемами стали такі оніми як “Бог, Діва Марія, Ілля-Пророк, Ісус Христос”, а загальний прикметник “святий” давно уже онімізувався і утворив цілу низку номінативних ОФО “Святе письмо, Святим духом жити, Миколай- угодник, теплий Олексій, Софія Київська, Івана Купала (укр); Илья Пророк, Никола Угодник, Храм Христа Спасителя, Василий Блаженный (рос)”:

«*Le Jour des Morts* *approchait. Le jour sacré. La vraie religion des Français. Toutes les autres ne sont que superfütations, tardivement ajoutées, et qui passeront*» [5, с. 665].

III. ФО анекдотичного, каламбурного походження, тобто фразеосполуки в основі яких лежать історичні факти, зв’язані із кумедними епізодами в житті відомих осіб. Наприклад, ОФО ‘*le quart d’heure de Rabelais*’, яка означає “момент невивплати боргів”, а в більш широкому значенні “неприємна, критична хвилина”. В її основі лежить епізод із життя відомого французького письменника епохи Відродження Франсуа Рабле, який стався з ним в одному з готелів Ліона. Не маючи грошей щоб заплатити за нічліг він придумав хитрий спосіб як обдурити хазяїна готелю і добратись до столиці. Він розложив у своєму номері пакунки з написами “*poison pour le roi*”, “*poison pour la reine*”, “*poison pour le dauphin*”, тобто “отрута для короля”, “отрута для королеви”, “отрута для дофіна”. Переляканий господар побачив ці написи і прийняв письменника за небезпечного заколотника і послав за вартою і таким чином останній за кошт держави був відправлений під конвоем до Парижу, де він розповів суддям про свою задумку і був випущений на свободу. Подеякують, що сам король, Франциск I, узнавши про витівки Рабле, з яким був особисто знайомий, щиро розсміявся та запросив останнього до себе на вечерю. Можна навезти ще низку каламбурних ОФО ‘*faire Jacques des Loges* – утекти, наживати п’ятами, *marquis d’Argentcourt* – бідняк, злидень’ в яких пропріальні компоненти ‘*des Loges, d’Argentcourt*’ є переосмисленими іронічно-комічними трансформаціями загальних слів “*düloger* – втікти, дати драпака; *argent court* – незначний заробіток, малі гроші”:

«*Pour Toussaint Larivault, patron du Coq blanc, pour Irma, a femme, cette voix n’ütait pas une voix naturelle. – La voix de sainte Nitouche, escroquüe par saint Maritorne ! disait volontiers le docteur Bouffe a l’heure de l’apüritif*» [6, с. 176].

IV. ФО літературного походження, тобто фразеологізми з ВІ, які виникли в літературі, що відноситься до різних історичних епох та жанрів. Їх джерела в багатьох випадках дозволяють нам уточнити або доповнити зміст даних ФО, знайомлять нас з особливостями їх вживання в літературному дискурсі. Знання ситуації та контексту, в якому вперше був вжитий той або інший ономастичний фразеологізм, сприяє його кращому розумінню і відповідно більш правильному його вжитку. Серед ОФО даного тематичного класу виділяються насамперед фразеологізми, які ввійшли в мову у формі літературних цитат, наприклад ОФО ‘*Vous*

l'avez voulu, George Dandin ! – ти сам цього хотів, ти сам винуватий' (досл. ви самі цього хотіли, Жорж Данден), яка також має варіантну форму *'tu l'as voulu, George Dandin !'*. Джерелом цієї ФО стала п'єса Мольєра "*Жорж Данден*", в якій досить дотепно розкриті пригоди головної діючої особи, Жоржа Дандена, пов'язані з його одруженням на жінці більш високого соціального походження та статку, ніж він сам. Доведений до відчаю її докорами та примхами він гірко кається у зробленій ним помилці, повторюючи раз за разом "Ти сам цього хотів...". Є у сучасній французькій мові ціла низка ФО, зв'язаних з літературними персонажами '*Maître Jacques* – майстер на всі руки', '*fier comme Artaban* – гордий як сатана', '*vous êtes orfèvre, monsieur Josse* – ви в цій справі зацікавлена особа' (досл. ви ж золотих справ майстер, пане Жос). Вираз '*fier comme Artaban* – гордий як сатана' (досл. гордий як Артабан) запозичений із роману Ля Кальпренеда "*Клеопатра*", головний герой якого, Артабан, є гордою і досить пихатою особою, а вираз '*maître Jacques* – майстер на всі руки' (досл. метр Жак) взятий із комедії Мольєра "*Скупий*" в якій однойменний персонаж, метр Жак, став загальним іменем, щоб показати людей, які вмюють все робити, так як він служив у свого хазяїна Гарпагона і кучером, і кухарем.

У французькій фразеології зустрічаються також фразеологізми, які народились у байках, особливо у байках Лафонтена, так ОФО '*pot au lait de Perette* – химери, нездійснені мрії', (досл. глечик Перети з молоком), взята із байки Лафонтена '*La laitière et le pot au lait*'. Молода селянка Перетта несе на базар глечик молока, продаж якого дозволить їй здійснити свої мрії. По дорозі на базар вона думає про майбутніх курчат, поросся, корову, бичка і захопившись своїми химерами, спотикається і впускає глечик, який падає на землю і розбивається ущент, а разом з ним і мрії Перетти:

Mais Ruth ūtait bouche bŕe, incapable de juger, fiure comme Artaban.
«*Laissons-lui ses illusions ! Elle a besoin de quelqu'un a aimer, d'un homme a protŕger...* » [5, с. 387].

Аналіз інших тематичних груп національних ФО нетермінологічного походження, а саме фразеологізмів, у складі яких є компоненти – найменування частин людського організму (соматизми), біокомпоненти (рослинний і тваринний світ), дозволили нам констатувати той факт, що для них не є релевантним вживання пропріального компоненту – оніму як семантично стрижньового компоненту. Вищеназвані компоненти, члени відповідних ЛСГ, входять до складу ОФО, але вони не визначають повністю їх семантику, скоріше доповнюють та узагальнюють, наприклад ФО "*ktre comme l'vne de Buridan* – вагатися; *ktre aussi chanceux que le chien a Brusquet* – везе як утопленому; зазнавати постійних невдач".

Таким чином, проаналізувавши основні джерела народження ОФО нетермінологічного походження, ми можемо констатувати, що із восьми

виділених тематичних груп ОФО СФМ дані фразеологізми входять до складу тільки перших чотирьох, а саме:

- 1) ФО зв'язані з історичними фактами та подіями ;
- 2) ФО зв'язані з народними повір'ями та легендами;
- 3) ФО анекдотично - каламбурного походження;
- 4) ФО літературного походження.

Антропоніми і топоніми є провідними розрядами онімів в структурі ономастичних фразеологізмів нетермінологічного походження.

В даній статті ми стисло проаналізували основні джерела походження ОФО термінологічного походження і в подальшому доцільно було б здійснити історико-етимологічну класифікацію ОФО термінологічного походження, а також виявити, як спільні, так і відмінні джерела походження інтерлінгвальних ОФО, особливо ОФО міфологічного та теонімного походження. Перспективним, на наш погляд, є порівняльно-типологічний аналіз етимології ОФО неспоріднених мов, наприклад французької, української та російської.

Література

- 1. Лингвистический** энциклопедический словарь [сост. В. Н. Ярцева и др.] – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
- 2. Суперанская А. В.** Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. // М.: Наука, 1973. – 366 с.
- 3. Назарян А. Г.** Фразеология современного французского языка / А. Г. Назарян. // М.: Высшая школа, 1976. – 318 с.
- 4. Rolland R.** Colas Breugnon/R. Rolland. // P. : Albin Michel, 1962. – 256 p.
- 5. Rolland R.** L'vme enchanté/R. Rolland. // M. : йд. en langues йtrangires, 1955. – 832 p.
- 6. Bazin H.** Le bureau des mariages. Chapeau bas/H. Bazin. // L., 1970. – 288 p.

Луговий В. С. Історико-етимологічні основи ономастичних ФО сучасної французької мови.

У пропонованій статті автор досліджує історико-етимологічні основи французьких фразеологізмів з компонентами – власними іменами (онімами). Також в ній виявляються основні розряди онімів у складі фразеологічних одиниць нетермінологічного походження.

Ключові слова: етимологія, фразеологізм, ономастика, онім, антропонім, топонім, міфонім, теонім, міфопоетонім.

Луговой В. С. Историко-этимологические основы ономастических ФЕ современного французского языка.

В предложенной статье автор исследует историко-этимологические основы исконно французских фразеологизмов с компонентами – собственными именами (онимами). Также в ней выделяются основные разряды онимов в составе фразеологических единиц нетерминологического происхождения.

Ключевые слова: етимологія, фразеологізм, ономастика, оним, антропоним, топоним, мифоним, теоним, мифопоетоним.

Lugoviy V. S. Historical and ethnological basis of onomastic PhU of the modern French.

The article deals with historical and ethnological bases of genuine French phraseological units with components – proper names (onyms). It also determines principal categories of onyms as part of French phraseological units of non-terminological origin.

Key words: etymology, phraseological unit, onomastics, onym, anthroponym, toponym, mythonym, theonym, mythopoetonym.

УДК 81'37:81'373.612.2(=111)

Луньова Т. В.

**КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА В ЕСЕ ДЖ. ФАУЛЗА
“МЕМУАРИ І СОРОКИ”: НЕРЕФЛЕКСИВНИЙ
ТА РЕФЛЕКСИВНИЙ АСПЕКТИ**

Вивчення концептуальної метафори, започатковане у 80-х роках ХХ століття відомою роботою Дж. Лаккофа та М. Джонсона [12], залишається актуальним напрямком лінгвістичних досліджень, оскільки уможливує експлікацію численних семантичних феноменів, а також розкриття ряду закономірностей концептуалізації дійсності людиною. Здійснені дослідження концептуальної метафори дозволили з'ясувати її структуру [12] та основні особливості [12; 13], визначити роль метафори у формуванні уявлень про цілий ряд феноменів, явищ, об'єктів [11; 7; 3 та ін.] та у складі багатьох концептів [15; 5; 6; 8; 4 та ін.], а також допомогли простежити специфіку вживання концептуальної метафори в поетичних текстах у порівнянні з повсякденним мовленням [13, с. 65-96; 1, с. 164-165] та описати індивідуальну авторську метафору в цілому ряді текстів [2; 16 та ін.].

Суттєвим здобутком студій, здійснених у вищеокреслених напрямках, є розробка методологічних засад теорії концептуальної метафори та методики аналізу концептуальних метафор, насамперед таких, що вербалізовані в різних виразах чи текстах. В основу методології теорії концептуальної метафори покладено твердження про те, що метафора є способом мислення радше, ніж лише способом висловлювання [12; 13], а також про те, що метафоризація здійснюється у повсякденному мовленні неусвідомлено [12; 13]. Останній постулат логічно узгоджується зі спостереженнями, що процеси повсякденного мислення та мовлення відбуваються переважно нереклексивно [9, с. 74], тобто повсякденне мислення та мовлення зосереджені на предметі думки

і мовлення, а не на самих собі. Водночас людині властиво здійснювати рефлексивну діяльність [10, с. 5-6], Хоча у розвідках, присвячених концептуальній метафорі і зазначається, що митці можуть свідомо конструювати чи модифікувати метафори [13, с. 51-52, 69], рефлексивне використання метафор у текстах ще не стало предметом окремих досліджень. Саме вивченню динаміки рефлексивного та нерелфлексивного використання метафори і присвячена дана стаття.

Актуальність розвідки визначається тим, що в ній розглядаються у тісній взаємодії два важливих для сучасної лінгвістики питання: питання про закономірності функціонування концептуальної метафори та питання про рефлексивні аспекти використання мови.

Дослідження проведено на матеріалі тексту есе Дж. Фаулза “Мемуари і сороки” [17]. Вибір матеріалу дослідження зумовлений такими міркуваннями: есе як текст, що має аналітичну природу і водночас адресується широкому колу читачів, поєднує риси рефлексивного та нерелфлексивного використання ментальних структур і мовних засобів.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що в ній уперше пропонується розмежування та опис нерелфлексивного та рефлексивного аспектів концептуальної метафори. Практичне значення розвідки визначається можливістю екстраполювати запропоновані етапи аналізу нерелфлексивного та рефлексивного аспектів концептуальної метафори на тексти інших жанрів та авторів.

Метою статті є розкрити нерелфлексивний та рефлексивний аспекти концептуальної метафори в есе Дж. Фаулза “Мемуари і сороки”. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: ідентифікувати ключову концептуальну метафору, описати її нерелфлексивний та рефлексивний аспекти та визначити, які функції реалізує в тексті ключова метафора у кожному з двох своїх аспектів.

Об’єктом дослідження є ключова концептуальна метафора в есе Дж. Фаулза “Мемуари і сороки”; предметом дослідження – її нерелфлексивний та рефлексивний аспекти.

Своє есе “Мемуари і сороки” Дж. Фаулз присвятив поясненню образу, який він використав для свого екслібриса – свого власного імені, оточеного сороками: (1) “... *I now have a plate that shows my name surrounded by magpies*” [17, с. 32]. Саме метафора КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ Є СОРОКА являється ключовою концептуальною метафорою в тексті розглядуваного есе.

У першому абзаці есе йдеться про те, що письменник свідомо шукав образ, який би метафорично втілював його філософію колекціонування книг: (2) “*Some years ago I decided to get myself a bookplate. [...] There was the question of design: a general emblem for the sort of book I enjoy possessing*” [17, с. 32]. Образ сороки було обрано на основі критеріїв відповідності та доречності: (3) “*Various elegant motifs were proposed by the woodcut artist. But in the end only one, not at all elegant, seemed*

appropriate ...” [17, с. 32]. Таким чином, текст есе експлікує той факт, що пошук відповідної метафори був процесом усвідомлюваним, заснованим на раціональних критеріях і свідомо контрольованим, тобто рефлексивним. Іншими словами, хоча Дж.Фаулз і не використовує терміни *царина мети*, *царина джерела*, *манування* (що є цілком логічним, оскільки його есе не є власне науковим аналізом), письменник експліцитно вказує на складники метафори (царина мети КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ: *a bookplate, a plate, the sort of book I enjoy possessing, my name*; царина джерела СОРОКА: *magpies*) та на рефлексивність процесу пошуку необхідної царини джерела.

Останні фрази есе також вербалізують концептуальну метафору КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ Є СОРОКА: (4) “... *and I will spare you all the other forgotten plays, travels, memoirs, murders, and whatnot I have accumulated over the years. [...] A quite literal pair of magpies breed in my garden every year. Wicked creatures though they are, I let them be. One mustn't harm one's own*” [17, с. 37]. Однак, на відміну від контекстів (1)-(3), текстовий фрагмент (4) втілює нерефлексивний аспект метафори. Так, у фрагменті (4) метафора подається як така, що сприймається буквально і у своїй буквальності мотивує певні дії: Дж.Фаулз вирішує не проганяти (*I let them be*) сорок зі свого саду (*a quite literal pair of magpies breed in my garden*), хоча вони і докучають йому (*wicked creatures though they are*), оскільки максима моральної поведінки приписує не шкодити братам по крові (*one mustn't harm one's own*).

Таким чином, в есе “Мемуари і сороки” створюється опозиція між рефлексивним та нерефлексивним аспектами ключової концептуальної метафори, які вербалізовані, відповідно, у початковій та фінальній позиціях тексту. Ця опозиція об'єктивується за допомогою протиставлення лексем *emblem* та *literal*, які вживаються, відповідно, у першому та останньому абзацах. Так, слово *emblem* актуалізує уявлення про символічну репрезентацію об'єкта чи особи (“*A picture of an object (or the object itself) serving as a symbolical representation of an abstract quality, an action, state of things, class of persons, etc.*” [14]) і налаштовує читача на рефлексію над образом сороки як свідомо обраним метафоричним символом; лексема *literal* актуалізує уявлення про буквальну, неметафоричну номінацію птаха (“*applied to the etymological or the relatively primary sense of a word, or to the sense expressed by the actual wording of a passage, as distinguished from any metaphorical or merely suggested meaning*” [14]), тобто спрямовує читача уявити сороку без рефлексії над цим образом, який у наступному реченні буде використано як царину джерела (див. вище фрагмент (4)).

Принагідно зазначимо, що сама назва есе “*Of Memoirs and Magpies*” також опосередковано вербалізує ключову концептуальну метафору КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ Є СОРОКА, при цьому концепт МЕМУАРИ вживається метонімічно замість концепту ДЖОН ФАУЛЗ за принципом “власність замість власника”. Перейдемо до більш

детального розгляду рефлексивного аспекту концептуальної метафори КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ Є СОРОКА.

Вербалізовані в першому абзаці есе царина мети (КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ) та царина джерела (СОРОКА) у подальшому тексті експлікуються неоднаково. Так, царина джерела лише актуалізується (наприклад: (5) *“So all I can honestly offer is a couple of dozen shelves of magpie nonsense, nine tenths forgotten by everyone else and even by myself in every but some very remote and rare-snagging sense”* [17, с. 36]), але її структура не описується. Натомість царина мети набуває детального опису.

Актуалізація інформації, пов’язаної з цариною джерела (СОРОКА) відбувається шляхом активування загальнопоширених у суспільстві уявлень про сороку. Це, у свою чергу, відбувається шляхом актуалізації відповідних сем лексеми *magpie*. Так, у тлумачних словниках зафіксовано такі складники семантичної структури слова *magpie*: “сороки відомі своїми звичками цупити різні речі та ховати їх”, наприклад: *“its habits of pilfering and hoarding are proverbial”* [14].

Метафоричне вживання в есе лексеми *magpie* сприяє також вербалізації тієї частини інформації, яка складає основу метафоричного порівняння колекціонера та сороки – уявлення про несистемність, хаотичність, – оскільки узуально закріпленим є використання слова *magpie* на позначення еклектичного колекціонера, наприклад: *magpie – “One who collects or hoards (objects, information, etc.), esp. indiscriminately; an acquisitive or eclectic person; also, a petty pilferer”* [14]. Іншими словами, узуальна концептуальна метафора ЕКЛЕКТИЧНИЙ КОЛЕКЦІОНЕР Є СОРОКА фіксує суспільно закріплені уявлення про особливості колекціонування людьми, які не слідують єдиному встановленому принципіві. Актуалізована в тексті есе, ця узуальна концептуальна метафора слугує об’єктивації концептів БЕЗЛАДНИЙ, НЕСИСТЕМНИЙ як таких, що мапуються з царини джерела СОРОКА на царину мети КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ.

Окрім того, концепти БЕЗЛАДНИЙ, НЕСИСТЕМНИЙ вербалізуються в ряді описових контекстів. Наприклад, Дж.Фаулз наголошує на тому, що він колекціонує книжки всупереч усім правилам, не слідує якійсь логіці чи принципу: (6) *“Every treatise on bibliomania repeats the same excellent advice: stick to one age, one field, one press, one author... specialize, or waste your money. All mine has gone down the drain, since I have never bought for editions or bindings or printers, and even less for literary standing. All I have are waifs and strays, a broken-backed detritus from the last four centuries, most of which the rest of the world has quite rightly consigned to oblivion”* [17, с. 34]. У наведеному текстовому фрагменті концепти БЕЗЛАДНИЙ, НЕСИСТЕМНИЙ безпосередньо об’єктивується за допомогою слів *waifs and strays, a broken-backed detritus*.

Опис царини мети КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ в есе

включає такі аспекти:

Дж.Фаулз завдячує своїми знаннями з літератури одному маленькому магазинчику антикварних книжок в Лондоні: (7) *“I was lucky in this respect, since I ran across Mr Francis Norman and his antiquarian bookshop in Hampstead, London, and learned a great deal more about literature there than I ever did at Oxford”* [17, с. 32];

у цьому магазинчику книжки були в безладі, однак потрібна книжка завжди знаходилася: (8) *“... those two dusty, overcrowded rooms in Hampstead, where nothing could ever be found at once and somehow everything turned up in the end”* [17, с. 33];

Дж.Фаулз найбільше любить книги, що втілюють дух епохи: (9) *“Above all I like a book to give me the sharp feel of the age it was written in, which is one reason I prefer early editions, however imperfect, to the best-annotated modern ones”* [17, с. 34];

Дж.Фаулз надає перевагу книжковим магазинчикам старого типу, де книжки розташовувалися у нібито безладному порядку, над магазинами уживаних книжок нового штибу з чіткою системою впорядкування та каталогізації: (10) *“I regret bitterly the general disappearance of such shops from the Britain (and, I am told, the America) of the 1990s. [...] But I was the other day in one of the largest secondhand bookshop in Britain: a colossal stock, all neatly shelved, catalogued... Such establishments may be a librarian’s, a research scholar’s, dream. I could only weep for those two dusty, overcrowded rooms in Hampstead ...”* [17, с. 33];

бібліофілія може бути схожою або на засновану на холодному розрахунку науку, або на палке кохання: (11) *“The one place makes bibliophily seem a coldly calculated science; the other, a love affair”* [17, с. 33].

Таким чином, Дж.Фаулз детально описує свій досвід щодо колекціонування книг, згадує деякі деталі біографії, пов’язані з цим, та висловлює свої погляди на природу бібліофілії. При цьому вищезазначена інформація може бути як буквальною (фрагменти (7)-(10)), так і метафоричною (фрагмент (11)).

Як бачимо, під час об’єктивації в тексті есе царини мети актуалізується саме та інформація, яка безпосередньо пов’язана з концептами БЕЗЛАДНИЙ, НЕСИСТЕМНИЙ, котрі мапуються з царини джерела. Іншими словами, у своєму рефлексивному вживанні концептуальна метафора не стільки дає змогу зрозуміти царину мети повному, скільки закріплює певну інформацію про цю царину – інформацію, котра є значущою для того, хто здійснює рефлексію над метафорою (у даному випадку – для автора есе Дж.Фаулза).

Описаний вище спосіб презентації концептуальної метафори (деталізована об’єктивація царини мети, а не царини джерела) є нехарактерним для її нерелексивного вживання. Так, метафора використовується тоді, коли є потреба осмислити щось, що визначено (описано) менш чітко (тобто царину мети) крізь призму того, що

визначено (описано) більш чітко (тобто царина джерела) [12, с. 59, 109], а тому передбачається, що царина мети не матиме власного деталізованого неметафоричного опису в контексті метафоричної концептуалізації. Підтвердженням цього може слугувати той факт, що різні типи більш ускладненого, порівняно з повсякденним, використання метафор у поетичних текстах пов'язані з розробкою саме царини джерела [13, с. 67-69].

Як зазначалося вище, експлікація царини мети (КОЛЕКЦІОНЕР КНИЖОК ДЖОН ФАУЛЗ) включає не лише буквальний, а й метафоричний контекст. Проаналізуємо останній більш детально. У наведеному вище текстовому фрагменті (11) об'єктивуються метафори БІБЛЮФІЛІЯ Є ХОЛОДНА НАУКА (*bibliophily seem a coldly calculated science*) та БІБЛЮФІЛІЯ Є ПАЛКЕ КОХАННЯ (*a love affair*). Ці метафори є семантично пов'язаними з описом книжкових магазинів двох типів (упорядкованого та хаотичного) та з експліцитним твердженням про те, що Дж.Фаулз надає беззаперечну перевагу безладним, стихійним магазинчикам (фрагмент (10)).

У своїй семантичній взаємодії ці контексти продукують концептуальні метафори СИСТЕМАТИЗОВАНЕ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ КНИЖОК Є ХОЛОДНА НАУКА та НЕСИСТЕМНЕ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ КНИЖОК Є ПАЛКЕ КОХАННЯ. Взаємодіючи з ключовою концептуальною метафорою есе, ці метафори витворюють оцінно забарвлене метафоричне судження ЛИШЕ ЕКЛЕКТИЧНИЙ КОЛЕКЦІОНЕР ПО-СПРАВЖНЬОМУ ЛЮБИТЬ КНИГИ. Оцінний вектор цієї метафори протилежний оцінному векторові узуально закріпленої метафори ЕКЛЕКТИЧНИЙ КОЛЕКЦІОНЕР Є СОРОКА, котра пов'язана з негативною оцінкою несистемного колекціонування (у словнику зафіксовано цю негативну оцінку за допомогою словосполучення "*a petty pilferer*" [14]).

Таким чином, у своєму рефлексивному аспекті ключова концептуальна метафора в есе "Мемуари і сороки" Дж.Фаулза слугує для умотивування зміни оцінки, що асоціюються з узуальним метафоричним образом еклектичного колекціонера.

Підводячи підсумки проведеного дослідження, визначаємо, що в проаналізованому есе концептуальна метафора у своєму нерелективному та релективному аспектах виконує різні функції: вживається для умотивування певних дій письменника та використовується для обґрунтування зміни узуально закріпленої за метафоричним образом еклектичного колекціонера книжок як сороки негативною оцінкою на позитивну.

Продовження вивчення нерелективного та релективного аспектів концептуальної метафори, утіленої в різних текстах, у перспективі дозволить з'ясувати закономірності динаміки нерелективного та релективного під час метафоричної концептуалізації різних феноменів, явищ та об'єктів дійсності.

Література

- 1. Белєхова Л. І.** Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) / Л. І. Белєхова / Херсон : Айлант, 2002. — 368 с.
- 2. Колесник Д. М.** Концептуальное пространство авторской метафоры в творчестве А. Мердок : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.04. „Германские языки” / Д. М. Колесник // Черкассы, 1996. — 18 с.
- 3. Коновалова О. В.** Асоціативно-термінальна мотивація англійських етнонімів (АРТЕФАКТ як донорська зона) / О. В. Коновалова // Філологічні науки : зб. наук. праць. — Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. — С. 269-274.
- 4. Купіна Я. В.** Антропоморфна метафора як засіб вербалізації концепту “пам’ять” / Я. В. Купіна // Лінгвістика : зб. наук. праць. — Луганськ : ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. — № 1 (16). — С. 35-40.
- 5. Луньова Т. В.** Метафоричне втілення концепту ГАРМОНІЯ в англомовних художніх текстах: довільність чи закономірність? / Т. В. Луньова // Рідний край. — 2004. — № 2. — С. 71-75.
- 6. Поліна Г. В.** Мовна об’єктивація концепту БОГ в англійському дискурсі XIV-XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : 10.02.04 „Германські мови” / Г. В. Поліна // Харків, 2004. — 23 с.
- 7. Чернейко Л. О.** Гештальтна структура абстрактного імени / Л. О. Чернейко // Филологические науки. — 1995. — № 4. — С. 73-83.
- 8. Шамаєва Ю. Ю.** Когнітивна структура концепту “РАДІСТЬ” (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : 10.02.04 „Германські мови” / Ю. Ю. Шамаєва // Харків, 2004. — 20 с.
- 9. Castañeda H. N.** Thinking, Language, and Experience / H. N. Castañeda // Minneapolis : University of Minnesota Press, 1988. — 302 p.
- 10. Gombert J. É.** Metalinguistic Development / J. É. Gombert // [translated from French by Harvester Wheatsheaf]. — Chicago : The University of Chicago Press, 1992. — 246 p.
- 11. Kövecses Z.** Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling / Z. Kövecses // Cambridge : Cambridge University Press, 2000. — 223 p.
- 12. Lakoff G.** Metaphors We Live By / G. Lakoff , M. Johnson // Chicago, L. : The University of Chicago Press, 1980. — 242 p.
- 13. Oxford English Dictionary** — Режим доступу до словника : <http://oed.com>
- 14. Tissari H.** LOVEscapes. Changes in Prototypical Senses and Cognitive Metaphors Since 1500 / H. Tissari // Helsinki : Société Néophilologique, 2003. — 469 p.
- 15. Vorobyova O.** “The Mark on the Wall” and literary fancy: A cognitive sketch // Cognition and Literary Interpretation in Practice / ed. by H. Veivo, B. Petterson and M. Polvinen. / O. Vorobyova // — Helsinki : Helsinki University Press, 2005. — P. 201-217.

Джерело фактичного матеріалу

Fowles J. Of Memoirs and Magpies // John Fowles Wormholes. — L. : Vintage, 1999. — P. 32-37.

Луньова Т. В. Концептуальна метафора в есе Дж. Фаулза «Мемуари і сороки»: нереклексивний та рефлексивний аспекти.

У статті запропоновано розмежовувати нереклексивний та рефлексивний аспекти концептуальної метафори та здійснено аналіз нереклексивного та рефлексивного аспектів ключової концептуальної метафори в есе Дж. Фаулза “Мемуари і сороки”.

Ключові слова: концептуальна метафора, нереклексивний аспект, рефлексивний аспект, вербалізація, есе.

Лунева Т. В. Концептуальная метафора в эссе Дж. Фаулза «Мемуары и сороки»: нереклексивный и рефлексивный аспекты.

В статье предложено размежевывать нереклексивный и рефлексивный аспекты концептуальной метафоры и описано результаты анализа нереклексивного и рефлексивного аспектов ключевой концептуальной метафоры в эссе Дж. Фаулза “Мемуары и сороки”.

Ключевые слова: концептуальная метафора, нереклексивный аспект, рефлексивный аспект, вербализация, эссе.

Lunyoova T. V. Conceptual metaphor in the essay “Of Memoirs and Magpies” by John Fowles: the non-reflexive and reflexive aspects.

The article introduces the differentiation between the non-reflexive and reflexive aspects of the conceptual metaphor and provides an analysis of the non-reflexive and reflexive aspects of the key conceptual metaphor in the essay “Of Memoirs and Magpies” by John Fowles.

Key words: conceptual metaphor, non-reflexive aspect, reflexive aspect, verbalization, essay.

УДК 81'373.225

Малюга А. Ф.

СИСТЕМНІСТЬ ВІДНОШЕНЬ У ТЕМАТИЧНІЙ ГРУПІ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯВИЩ ПРИРОДИ

Стаття присвячена вивченню тематичної групи слів на позначення найменувань явищ природи (далі НЯП) в англійській, німецькій, іспанській, українській та російській мовах. До складу цієї тематичної групи (ТГ) входять лексеми типу англ. *snow* ‘сніг’, англ. *rain* ‘дощ’, англ. *lightning* ‘блискавка’, а також лексико-семантичні варіанти (далі ЛСВ) полісемантичних слів, наприклад, англ. *roller*₃ ‘бурун, вал, хвиля’.

Явища природи займають особливе місце у сприйнятті світу людиною та являють собою значний інтерес в якості об’єкту дослідження, адже саме явища природи тісно пов’язані з матеріальною та духовною культурою людей та впливають на його господарську

діяльність. “Людина з давніх часів намагалася осмислити оточуючий світ і явища природи знайшли своє відображення у мові одні з перших” [0, с. 207], це пояснює відносну стабільність їхнього складу впродовж багатьох століть і достатній ступінь репрезентативності у лексикографічних джерелах.

Дослідження лексичних одиниць (далі ЛО) на позначення явищ природи проводилися як на матеріалі літературної мови, так і на матеріалі говорів. В. Н. Манакін розглядає частину метеорологічної лексики, “що дійшла до нас з часів спільнослов’янської мовної єдності” [0], Л. Р. Супрун-Белевич вивчала метеорологічну лексику у слов’янських мовах [0], В. М. Кас’янова аналізувала метеорологічну лексику російської мови [0]. Українська метеорологічна термінологія була предметом дослідження у роботах В. О. Нагіної [0], екологічна лексика татарської мови вивчалася Е. А. Галієвою [0], іменники і фраземи із компонентом “погода” є матеріалом дослідження Я. Е. Левченко на матеріалі російської мови [0]. Вивченням лексики народної метеорології займається М. М. Кондратенко [0, 0].

Не зважаючи на велику кількість досліджень, які присвячено вивченню тих чи інших НЯП системні порівняльні дослідження семантики НЯП на матеріалі англійської, німецької, іспанської, української та російської мов відсутні, саме це і зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою роботи є встановлення характеру системних відношень лексики на позначення НЯП в англійській, німецькій, іспанській, українській та російській мовах.

Матеріал дослідження становлять лексеми на позначення явищ природи в англійській, німецькій, іспанській, українській та російській мовах, дібрані шляхом суцільної вибірки з тлумачних словників досліджуваних мов.

За основну одиницю дослідження було взято ЛСВ кожного НЯП у п’яти мовах, що зіставляються. Загальна кількість вибірки складає 1361 одиницю (2364 ЛСВ). Лексеми розподіляються по мовах наступним чином: в англійській мові – 258 (538 ЛСВ), в німецькій мові – 315 (419 ЛСВ), в іспанській мові – 288 (576 ЛСВ), в українській мові – 246 (532 ЛСВ), в російській мові – 172 лексеми (307 ЛСВ).

Н. Ф. Аліференко розуміє мову “в якості системного утворення, одиниці якого знаходяться у закономірних зв’язках та відношеннях, взаємно обумовлюючи одна одну” [0, с. 15]. Мова є сукупністю систем [0, с. 33], “систематичним цілим, яке містить все, що можна уявити, і яка складається з систем, кожна з яких охоплює певну частину цих явищ” [0, с. 88]. Але якщо системність фонологічного рівня і граматики в мовознавців не викликала сумнівів, то що до системності лексики їх погляди не збігалися. На сучасному етапі розвитку лінгвістики системність лексичного рівня не підлягає сумнівам та носить складний характер, відрізняючись від системності фонологічного та граматичного

рівнів [0, с. 5].

Розгляд лексико-семантичної системи мови відбувається у двох планах – парадигматичному та синтагматичному [0, с. 53]. Мовні одиниці при розгляді безвідносно до цих рівнів не мають значимості [0, с. 75].

Ю. С. Степанов під парадигматичними відношеннями розуміє “відношення між мовними одиницями, які можуть зайняти місце одна одної в одній і тій самій позиції”, а синтагматичні відношення – “лінійні відношення між мовними одиницями у потоці мови” [0, с. 258]. Тобто, парадигматичні відношення – це відношення по вертикалі, а синтагматичні – по горизонталі [0, с. 101]. Парадигматичні відношення у лексиці детермінують розбиття всіх ЛО на певні мікросистеми – парадигми, що безпосередньо не спостерігаються і лише опосередковано присутні у формі правил функціонування лексеми у мові. Цей тип відношень є характерним для угруповань, члени яких знаходяться у відношеннях формальної або семантичної спільності [0, с. 256].

В. І. Яцкіна розрізняє два підходи до вивчення семантичних полів: лінгвістичний (мовний) та нелінгвістичний (логічний). Лінгвістичний підхід охоплює лексико-семантичні групи, польові структури словотворчих парадигм тощо. Нелінгвістичний підхід охоплює денотативні поля, тематичні та термінологічні об’єднання слів [0, с. 98].

Першими спробами опису системної організації лексики через систему знань про світ можна вважати створення ідеографічних словників, або тезаурусів, структура яких відображала мовну картину світу певної мови у певну епоху (Словник Полукса, словник Амаракоса, Словник П. Роже, Словник Х. Касареса, Словник Халіга-Вартбурга).

М. П. Кочерган підкреслює, що “порівнюватися повинні парадигматичні групи (підсистеми, поля, лексико-семантичні групи, синонімічні ряди тощо)” [0, с. 39]. Серед прийомів вивчення лексичної системи важливе місце займає класифікація лексичного матеріалу за лексико-семантичними полями (ЛСП), лексико-тематичними групами (ЛТГ), лексико-семантичними групами (ЛСГ) тощо.

В. П. Конецька наводить два принципи, які лежать в основі об’єднання слів у сукупності: “принцип тотожності їх функціонально обумовлених ознак”, коли ознаки одного слова не обумовлені ознаками іншого, “та принцип взаємообумовленості тотожності та відмінності цих ознак”, на увазі маються синонімічні, антонімічні та інші ознаки [0, с. 28]. Зв’язки за першим принципом називаються класифікаційними, а за другим – кореляційними [0, с. 31]. Один із підтипів класифікаційних зв’язків встановлюється на основі тотожності гіпероніма (слова з більш широкою денотативно-сигніфікативною основою) та гіпоніма (слова з менш широкою денотативно-сигніфікативною основою), тобто гіпогіперонімічний тип [0, с. 30]. Він є характерним для лексем та ЛСВ, які “утворюють відповідно лексичні групи (ЛГ) та лексико-семантичні групи (ЛСГ)” [0, с. 30].

“Тематичні групи можуть включати до свого складу слова, які виражають окремі конкретні поняття, одиничні або об’єднані у лексико-семантичні групи” [0, с. 174]. До тематичної групи належить лексика, яка об’єднується спільною темою, хоча спорідненості між такими слова на перший погляд не спостерігається.

Лексико-семантична група може бути частиною тематичної групи, яка є сукупністю лексико-семантичних груп, що пов’язані спільною тематикою. Тематична група ґрунтується на лексико-семантичних зв’язках і на класифікації самих предметів та явищ [0, с. 41], а лексико-семантична група є продуктом законів та закономірностей розвитку лексичної семантики мови. Лексико-семантична група – це структурно організоване об’єднання слів однієї частини мови на базі єдиного, достатньо спільного семантичного компоненту, який міститься в значеннях цих слів [0, с. 87;]. У тематичній групі слова об’єднуються на основі логічних та понятійних зв’язків, а в лексико-семантичній – смисловими, які встановлюють відношення синонімії, антонімії тощо.

Історія вивчення НЯП налічує чимало спроб їх класифікації. Н. В. Ситяніна наводить чотири класифікації НЯП в залежності від принципу покладеного в її основу: 1) класифікація НЯП за їх сутністю; 2) класифікація НЯП згідно до їх онтологічного статусу; 3) класифікація НЯП з точки зору їх впливу на людину; 4) класифікація НЯП за їх періодичністю [0].

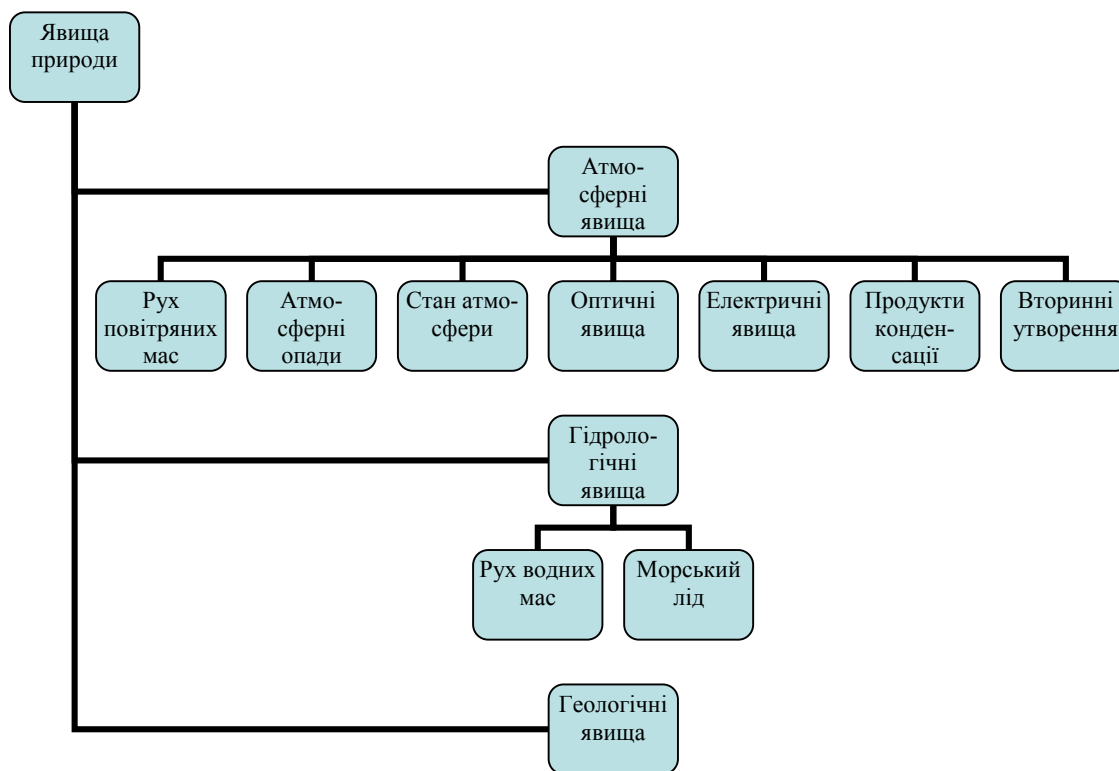
А. О. Пихтєєва виділяє наступні ЛСГ: 1) найменування типів погоди; 2) найменування атмосферних опадів; 3) найменування видів вітру; 4) найменування станів води; 5) найменування видів річного льоду; 6) найменування видів снігового покриву [0, с. 6].

У свою чергу О. Б. Пойда виділяє 5 ЛСГ: потоки повітря, опади, завірюхи, повені, випарування [0, с. 8].

У даному дослідженні робиться спроба тематичної класифікації НЯП з огляду на сферу проходження явища. Так, в ході аналізу дібраного словникового матеріалу, а також з огляду на існуючі наукові класифікації природних явищ, всі лексеми було розподілено на підгрупи та виділено ЛСГ групи в середині цих підгруп.

Таким чином, тематична група найменувань явищ природи має наступну структуру:

Схема 1. Структурна організація тематичної групи НЯП

У межах ТГ НЯП виділяються ЛСГ, наприклад, ТГ *опади* складається з наступних лексико-семантичних груп: ЛСГ *дощ*, ЛСГ *сніг*, ЛСГ *град*, ЛСГ *іней* та ЛСГ *роса*.

Лексеми в середині різних ЛСГ вступають у відношення гіпонімії, синонімії, антонімії, протиставлення та меронімії, які є найпоширенішими різновидами семантичних відносин [0, с. 170], адже “ми сприймаємо світ в межах подібностей, відмінностей, протиставлень та включень – загальних категорій сприйняття” [0, с. 170].

Тематичні угруповання слів характеризуються наявністю родовидової кореляції. “Гіпонімія – це відношення, в якому значення слова входить до значення більш загального слова” [0, с. 174], наприклад, ісп. *precipitaciones* ‘опади’ є гіпонімом ісп. *granizada* ‘сильний град’ та *granizo* ‘град’, тому що значення ісп. *granizada* ‘сильний град’ та ісп. *granizo* ‘град’ входить до більш загального значення ісп. *precipitaciones* ‘опади’, яке в свою чергу є гіперонімом.

Гіпонімічні відношення укр. *землетрус*, яке є позначенням геологічного явища природи можна представити наступним чином: *суть*, *сутність*, *реальна річ* → *фізична сутність* → *процес*, *фізичний процес* → *явище* → *явище природи* → *геологічне явище* → *землетрус*.

Синонімічні відношення є “одним із проявів внутрішньо системних зв’язків між елементами мови” [0, с. 56] та є характерною рисою лексики

на позначення явищ природи. В. В. Левицький під синонімами розуміє “слова, повністю або частково співпадаючі денотативно, а також по сигніфікативному і структурному компонентам, а тому здатні до взаємозаміни в тексті без суттєвої зміни смислу цього тексту” [0, с. 263] і виділяє наступні типи синонімів: абсолютні, семантичні, семантико-стилістичні, контекстуальні [0, с. 265].

Абсолютні синоніми, існування яких піддається сумнівам [0, с. 145], є повністю ідентичними. Серед НЯП дуже широко представлені семантичні (ідеографічні) синоніми, які відтіняють різні сторони означуваного об’єкту, різний ступень прояву ознаки, дії тощо. Синоніми набувають цей поняттєвий (ідеографічний) характер якщо їх уточнююча (диференційна) функція є здебільшого поняттєвою [0, с. 68]. Наприклад, синоніми в російській мові *метель*, *вьюга*, *буран*, *пурга* мають цілу низку відмінних рис, деякі з яких наступні: найбільшу інтенсивність позначає слово *буран*, під час *метели* сніг перемішується вздовж землі, під час *вьюги* закручується, а під час *бурана* обвалюється, *буран* спостерігається на великих відкритих територіях тощо.

Наявність антонімічних зв’язків є однією з найважливіших ознак системності лексики. Виділяються наступні класи антонімів: 1) “антоніми, що виражають градуальну якісну протилежність і протилежність координаційних понять”; 2) “антоніми-конверсиви”; 3) “слова, які позначають протилежну спрямованість дії або ознаки”; 4) “антоніми, які відтворюють комплементарну протилежність” [0, с. 8]. Для досліджуваних мовних одиниць характерні опозиції першого та третього класів. Перший клас становлять “антоніми, що визначають значення слів крайніми протилежними точками в системі однорідних понять (якості, стану, часу)” [0, с. 7], їх називають градуальними [0, с. 118] або контрарними [0, с. 8]. Це опозиції на зразок: ісп. *frialdad* ‘прохолода’ – *bochorno* ‘спека’; рос. *холод* – *жара*; укр. *спека* – *холод*, *спекота* – *холоднеча*. Пари контрарних антонімів асоціюються зі шкалою, на якій один член пари наближується до нульової позначки, а інший рухається в протилежному напрямку [0, с. 205]. Між цими крайніми точками можливі перехідні етапи: укр. *холод* – *тепло* – *спека*.

Антоніми третього класу називаються векторними [0, с. 9], англ. *tide* ‘приплив’ – *ebb* ‘відплив’, нім. *Flut f* ‘приплив’ – *Ebbe f* ‘відплив’, ісп. *flujo* ‘приплив’ – *reflujo* ‘відплив’, укр. *приплив* – *відплив*, рос. *прилив* – *отлив*. У наведених опозиціях один зі складників виражає пряму дію, а інший – зворотну.

Мова є системним утворенням, одиниці якого перебувають у зв’язку одна з одною та вступають, таким чином, у синтагматичні і парадигматичні відношення. В результаті дослідження лексем на позначення явищ природи було встановлено характер системних відношень між найменуваннями цієї групи та представлено її структурну організацію. НЯП характеризуються такими типами відношень як гіпонімія, синонімія та антонімія. Синонімічні відношення в ТГ НЯП

представлені ідеографічними синонімами, а антонімічні – контрарними та векторними антонімами.

Перспективи подальшого дослідження полягають у більш детальному вивченні синонімічних та антонімічних лексем в окремих підгрупах.

Література

1. **Алиференко Н. Ф.** Теория языка. Вводный курс: Учеб. пособие для студ. филол. спец. высш. учеб. заведений / Н. Ф. Алиференко // М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 368 с.
2. **Бобух Н. М.** Парадигматична характеристика антонімічних пар / Н. М. Бобух // Лінгвістика: Збірник наукових праць.— Луганськ, Алма-матер, 2008. — №1 (13). — С. 8–17.
3. **Боярова Л. Г.** Місце фразеологізмів у системі мови (до вивчення синонімії фразеологізмів) / Л. Г. Боярова // Вісник харківського університету. — Харків, 1978. — № 165, вип. 2. — С. 56—62.
4. **Будагов Р. А.** Введение в науку о языке / Р. А. Будагов // М.: Добросвет – 2003. — 544 с.
5. **Бурячок А. А.** Принципи моделювання семантичних полів лексики (на матеріалі східнослов'янських назв політичних відносин) / А. А. Бурячок // Мовознавство, 1985. – № 4. – С. 41-48.
6. **Галиева Э. А.** Экологическая лексика в современном татарском литературном языке : автореф. ... к. филол. н.: спец. 10.02.02 „Языки народов Российской Федерации (татарский язык)” / Э. А. Галиева // Казань, 2005. – 23 с.
7. **Жайворонок В. В.** Лексична підсистема мови і значення мовних одиниць / В. В. Жайворонок // Мовознавство, 1999. – № 6. – С. 32-46.
8. **Іванова Н. Д.** Про побудову мовної моделі світу або її фрагмента (на матеріалі мікрополя українських прикметників із семою 'характер поверхні') / Н. Д. Іванова // Культура народів Причорномор'я. – 2001. – № 6. – С. 172-176.
9. **Касьянова В. М.** Русская метеорологическая лексика (история и функционирование): дисс. ... кандидата филол. наук : 10.02.01 / К. В. Михайловна // Москва, 1984. – 259 с.
10. **Кійко С.** Зв'язок полісемії з лексико-семантичними парадигмами різних видів / С. Кійко // Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя професора В. В. Левицького: Збірник наукових праць. – Чернівці: Книги XXI, 2008. – С. 254–263.
11. **Кондратенко М. М.** Лексика народной метеорологии в славянских языках: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филол. н.: спец. 10.02.03. „Славянские языки” / М. М. Кондратенко // М., 1994. – 22 с.
12. **Кондратенко М. М.** Лексика народной метеорологии: Опыт сравнительного анализа славянских и немецкий наименований природных явлений / М. М. Кондратенко // München: Sagner, 2000. – 117 с.
13. **Конецкая В. П.** О системности лексики / В. П. Конецкая // Вопросы языкознания. – 1984. – № 1. – С. 26–35.
14. **Кочерган М. П.** Зіставне мовознавство: методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство, 2006. – № 5. – С. 34–51.

- 15. Кузнецова Э. В.** Метод ступенчатой идентификации в описании лексико-семантической группы слов / Э. В. Кузнецова // Проблемы моделирования языка. – Тарту, 1969. – С. 85–92. **16. Левицкий В. В.** Семасиология / В. В. Левицкий // Винница: НОВА КНИГА, 2006. – 512 с. **17. Левченко Я. Е.** Динамічний аспект семантики іменників і фразем із компонентом “погода” (на матеріалі російської мови) : Автореф. дис. ... канд. філол. наук /10.02.02 – Російська мова / Я. Е. Левченко // Харків, 2000. – 19 с. **18. Манакин В. М.** У пошуках мовної моделі світу / В. М. Манакин // Проблеми зіставної семантики: Збірник наукових статей / Від. ред. Тараненко О. О. – Вип.9. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 484 с. **19. Нагіна В. О.** Основні тенденції розвитку української метеорологічної термінології / В. О. Нагіна // Мовознавство. – 1989. - № 5. – С. 63–67. **20. Паморозская Н. И.** К вопросу о системных отношениях в лексике / Н. И. Паморозская // Сборник докладов и сообщений лингвистического общества V. – Калинин, 1975. – С. 207–214. **21. Пойда О. Б.** Лексико-семантические связи слов, называющих явления природы, в брянских говорах: автореф. дис. ... к. филол. н.: спец. 10.02.01. „Русский язык” / О. Б. Пойда // Ленинград, 1988. — 17 с. **22. Пыхтеева А. А.** Наименования явлений природы в говорах Среднего Прииртышья: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филол. н.: спец. 10.02.01. „Русский язык” / А. А. Пыхтеева // Л., 1978. – 16 с. **23. Полюга Л. М.** Про антоніми та їх використання / Л. М. Полюга // Словник антонімів української мови / За ред. Л. С. Паламарчука. – 2-е вид., доп. і випр. – К.: Довіра, 2001. – С. 5–22. **24. Ситянина Н. В.** Структурно-семантическое исследование наименований объектов и явлений природы в современном английском языке: дисс. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Н. В. Ситянина // СПб., 2004. – 146 с. **25. Степанов Ю. С.** Основы общего языкознания. Учебное пособие для студентов филол. специальностей пед. ин-тов. Изд. 2-е, перераб. / Ю. С. Степанов // М.: "Просвещение", 1975. – 271 с. **26. Супрун-Белевич Л. Р.** Метеорологическая лексика в славянских языках: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филол. н.: спец. 10.02.03 „Славянские языки” / Л. Р. Супрун-Белевич // Минск, 1987. – 20 с. **27. Чупановская М. Н.** Репрезентация противоположности в семантике производных антонимов (на материале словарей русского языка): автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филол. н.: спец. 10.02.01 „Русский язык” / М. Н. Чупановская // Новосибирск, 2007. – 21 с. **28. Яцкина В. И.** О некоторых подходах к теории семантического поля / В. И. Яцкина // Некоторые актуальные проблемы грамматики и фонетики современного испанского языка. – М., 1972. – С. 97–101. **29. Bloomfield L.** Language / L. Bloomfield // New York: Henry Holt and Company, 1933. – 564 p. **30. Bolinger D.** Aspects of language / D. Bolinger // 1968. – 326 p. **31. Cruse D. A.** Lexical semantics / D. A. Cruse / Cambridge University Press, 1986. – 310 p. **32. Guillaume G.** Grundzüge einer theoretischen Linguistik / G. Guillaume // Aus dem Franz. übers. von Christine Hunger-Tessier – Tübingen: Niemeyer,

2000. – S. 170. **33. Meyer Ch. F.** Introducing English Linguistics / Ch.F.Meyer // Cambridge University Press, 2009. – 259 p.
34. Yule G. The study of language / G. Yule // Cambridge University Press, 1996. – 294 p.

Малюга А. Ф. Системність відношень у тематичній групі слів на позначення явищ природи.

Пропонована стаття містить результати зіставного дослідження найменувань явищ природи в англійській, німецькій, іспанській, українській та російській мовах. Мета роботи полягає у встановленні структури досліджуваних одиниць, у визначенні характеру системних відношень між ними.

Ключові слова: найменування явищ природи, тематична група, система, парадигматичні відношення, гіпонімія, синонімія, антонімія.

Malyuga A. F. Systemность отношений в тематической группе слов, обозначающих явления природы.

Данная статья содержит результаты сопоставительного исследования наименований явлений природы в английском, немецком, испанском, украинском и русском языках. Цель работы заключается в установлении структуры исследуемых единиц, в определении характера системных отношений между ними.

Ключевые слова: наименования явлений природы, тематическая группа, система, парадигматические отношения, гипонимия, синонимия, антонимия.

Malyuga A. F. Systemic relations in the group of words denoting natural phenomena.

The given article contains the results of comparative study of the names denoting natural phenomena in English, German, Spanish, Ukrainian, Russian. The aim of article is to establish the structure of the analyzed units, to define the character of systemic relations between them.

Key words: names of natural phenomena, thematic group, system, paradigmatic relations, hyponymy, synonymy, antonymy.

УДК 801.631.5=111

Маріна О. С.

**ФОРМУВАННЯ КОНТРАСТИВНИХ ОБРАЗНИХ ЗАСОБІВ
КРІЗЬ ПРИЗМУ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ
(на матеріалі поезії Каммінгса Е. Е.)**

Метою статті є визначення модальності як мовного чинника в формуванні контрастивних образних засобів в американській поезії модернізму. Задля досягнення поставленої мети необхідним виявляється вирішення низки *завдань*: розгляд кожного типу модальності окремо, виявлення текстових операторів кожного з зазначених типів у ракурсі контрастивних образних засобів.

Теоретична значущість статті вбачається у висвітленні модальності як одного з мовних чинників, що впливають на тенденції формування контрастивних образних засобів в американській поезії модернізму. Це здійснюється шляхом виокремлення лексико-семантичних та синтаксичних операторів, що містяться в оксюморонах, антитезах, які функціонують в американській поезії модернізму.

Щодо історії питання: категорія модальності розглядається з позицій різних наук, а саме філософії, логіки, літературознавства та лінгвістики. Цей термін з'являється ще в античні часи [2, с. 50]. Так, Аристотель запропонував три модальних поняття – необхідність, можливість і реальність [там само]. У філософії Нового часу традиційним став розподіл суджень І. Канта на судження про дійсність, можливість і необхідність [11, с. 214–218]. Певне узагальнення різних ракурсів вивчення модальності в гуманітарних науках зроблено М. Епштейном [20].

Незважаючи на активне дослідження проблеми мовної модальності [1, 5, 15, 7, 13], ця тема й досі залишається дискусійною. Відкриваються нові обрії та боки досліджуваного явища, що й зумовлює *актуальність* та *новизну* статті. На ниві сучасної лінгвістики, зокрема, модальність визначається як текстова категорія, що є основним елементом текстотворення і текстосприйняття [15]. Крім того, визначається так звана когнітивна, або прихована модальність, що може бути виявлена в тексті в результаті аналізу засобів художнього зображення [14, с. 165–167], які, в свою чергу містять мовні оператори. Останні тлумачаться як елементи представлення, що мають певне функціональне навантаження і сприяють інтерпретації виражених мовою уявлень [10, с. 165–167].

У межах когнітивної лінгвістики плідним виявляється вивчення контрастивних образних засобів крізь призму категорії модальності [4, с. 165–167]. Остання визначається нами як лінгвальний чинник формування контрастивних тропів і фігур в американській поезії модернізму. Модальність є основним онтологічним містком між текстом

та реальністю [16, с. 5]. В сучасних дослідженнях розрізняють шість типів модальностей, які структуровані тріадою онтологічних показників їх суті, а саме *алетичну, деонтичну, аксіологічну, часову, просторову та епістемічну* [6, с. 422; 9, с. 14; 12, с. 57; 23, с. 5; 17, с. 1], кожний з яких має власні мовні оператори.

Розглянемо кожний тип модальності окремо. *Алетична модальність* є такою, що характеризує дію як необхідну, можливу або неможливу [22, с. 114]. Ця модальність пов'язана з об'єктивними потенціями реального світу [6, с. 417]. Традиційно алетична модальність трактується як категорія логіки, де необхідність розуміється як апріорна логічна необхідність, а можливість та неможливість також як логічні. У світлі сучасних досліджень вводиться поняття психологічної алетичної модальності, або, психологічної необхідності, можливості чи неможливості [16, с. 94], що наочно можна представити таким чином:

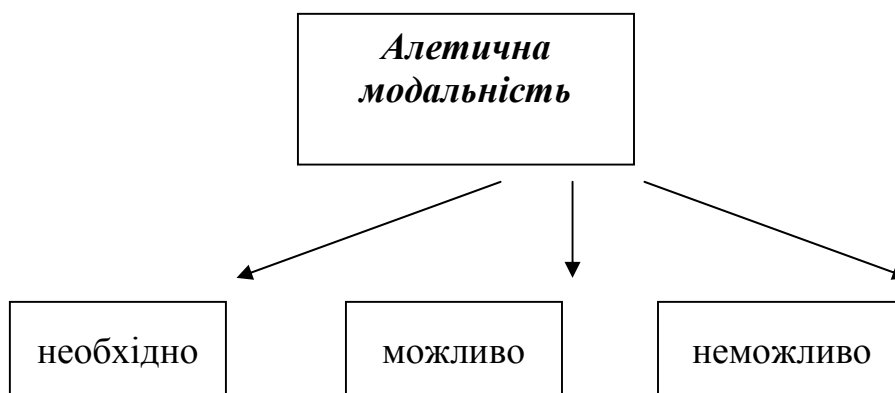

Рис.1. Малюнок складових алетичної модальності

У результаті аналізу віршованих творів американської поезії модернізму було виявлено, що мовними операторами алетичної модальності виступають лексична одиниця *if*, яка характеризує дію як *можливу* та ймовірну, що закладено у її семантиці; номінативні одиниці – *perhaps, probably, possibly*, значення яких пов'язано з можливістю або неможливістю; дієслова *was, were, would*, як члени підрядного речення умови, що виражають *неможливість* дії. Наприклад:

if broken hearts were whole and cowards heroes (21).

У наведеному уривку з поетичного твору Е. Каммінгса мовними операторами алетичної модальності є номінативна одиниця *if* та дієслово *were*, яке у такій конструкції є вираженням умовного стану. Виокремлені оператори впливають на творення змісту та інтерпретацію контрастивного образного засобу відповідно. Таким чином, припущена можливість “склеювання” розбитих сердець одночасно вказує на неможливість такого перетворення.

Іншими мовними операторами цього типу модальності є дієслово *can*, а також різні форми дієслова – *to be*, які у віршованому творі можуть інтерпретуватись як *бути можливим*. Так, наприклад,

*The genuine apparition of your smile
(it was through tears always) and silence moulds
such strangeness as was mine a little while...(21)*

У вірші представлений оксюморонний словесний поетичний образ. Мовним маркером алетичної модальності виступає форма минулого часу дієслова *бути*, яку, виходячи з контексту, можна інтерпретувати наступним чином: *Щира поява твоєї посмішки (вона завжди була можлива тільки крізь сльози)* і неможлива як просто щира, радісна і весела посмішка.

Деонтична модальність приписує норму та визначає світ обов'язків [12, с. 64], а саме, морального обов'язку, права, закону, правила тощо [6, с. 516]. Тріаду показників, що її характеризують, наочно представлено на такому малюнку:

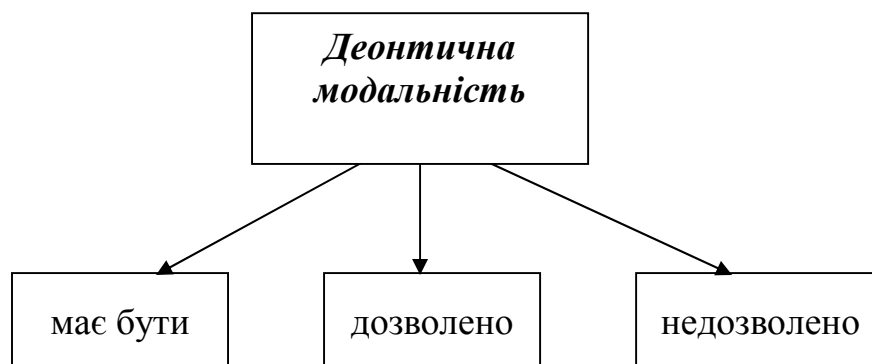

Рис. 2. Схема відображення змістового наповнення деонтичної модальності

Як свідчить аналіз, операторами цього типу модальності виступають дієслова *to let*, *to allow*, *can* зі значенням дозволу, дієслово *must*, що виражає обов'язок, номінативна одиниця *yes*, яка в поетичних текстах осмислюється як дозвіл.

As freedom is a breakfastfood

Or truth can live with right and wrong...(21)

У наведеному прикладі оператором цього типу модальності виступає дієслово *can*, яке “дозволяє” правді співіснувати з кривдою, попри протилежного стану дій, що має місце в навколишньому світі.

Аксіологічна модальність розрізняє позитивні негативні й нейтральні оцінки [3, с. 57; 8, с. 54; 16, с. 175]. Наочно представляємо її сутність так:

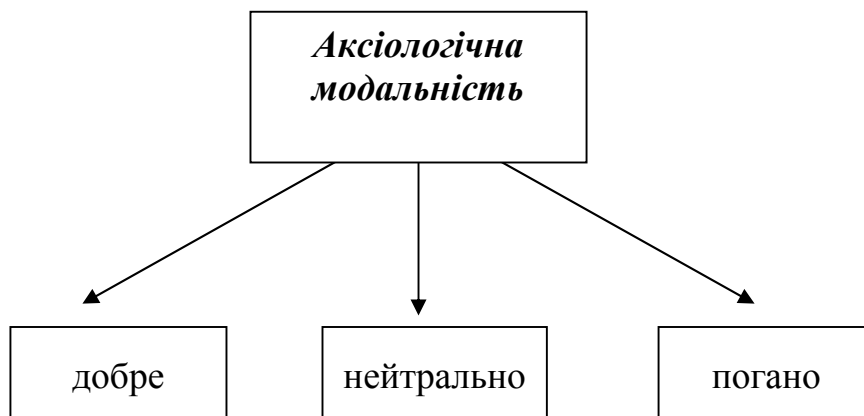

Рис. 3. Схема відтворення семантичних значень аксіологічної модальності

На основі проведеного аналізу фактичного матеріалу було встановлено, що мовними маркерами аксіологічної модальності виступають номінативні одиниці, які означають оцінку, а саме *good, bad, wonderful, terrible, beautiful, pretty, positive, negative, nothing, brilliant, ill* тощо. Особливо яскраво аксіологічна модальність представлена в іронії.

Наприклад:

He lived in castle or in shack

With rags or robes. Through

Good, nothing or ill (21)

У наведеному прикладі мовними маркерами цього типу модальності виступають номінативні одиниці *good, nothing or ill*, що несуть оціночну семантику доброго, нейтрального та поганого. Лексичні одиниці *castle, shack, rags* та *robes*, що є складовими поетичної антитези можна також вважати такими, що містять маркери аксіологічної модальності, оскільки згідно зі знанням, укоріненим у свідомості людини, *лахміття* та *халупа* є символами бідності, яка асоціюється з недобрим, злим та виявляються убогим видовищем, а *замок* і *мантія*, навпаки, асоціюються з гарним, приємним для ока виглядом. Значенням такого контрастивного образного засобу стає різноманіття людського життя, з його злиднями та багатством.

Часова модальність виражається дієслівними формами часу [138, с. 406]. Показники цього типу модальності представлено таким чином:

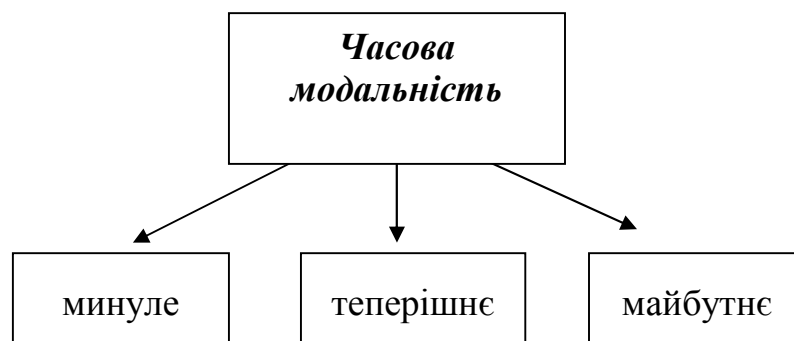

Рис. 4. Схема відображення складових часової модальності

Мовними операторами часової модальності є номінативні одиниці зі значенням часу – *today, yesterday, tomorrow, summer, winter, past, present, future, May, November*, лексичні одиниці, які виражають модус існування – *death, life, birth, resurrection*, а також дієслівні форми часу. Так, наприклад, *i who have died/am alive again today* (21). У першому випадку мовним оператором часової модальності є дієслівна форма часу *have died*, що виражає минуле, а в другому – сема теперішнього часу міститься у значенні номінативної одиниці *today*. Сміслом наведеного словесного поетичного образу є: *я, який вже помер* – тобто це людина, яка хотіла змінити себе, своє життя, забути негаразди, залишити їх в минулому; *сьогодні знов живий* – але не змогла це зробити й усе повернулося з приходом майбутнього по відношенню до минулого й теперішнього – сьогодні. Іншими словами, *минуле життя накладає відбиток на теперішнє*.

Просторова модальність актуалізується за допомогою дейктичних одиниць [18, с. 406]. Її семантичну наповненість представляємо у вигляді такого малюнка:

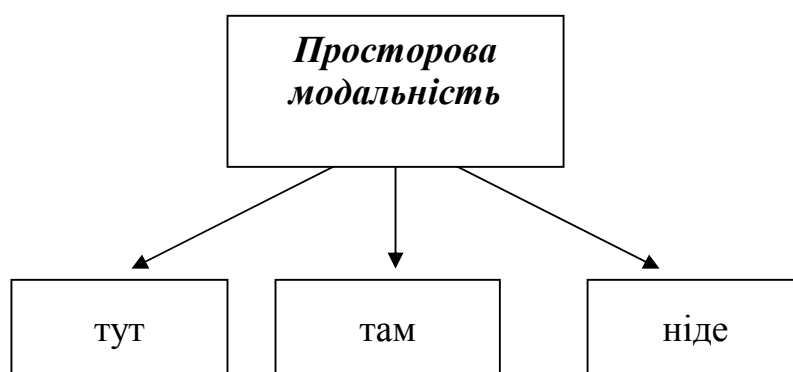

Рис. 5. Схема відтворення змістового наповнення просторової модальності

Аналіз фактичного матеріалу показав, що мовними операторами просторової модальності є дейктичні одиниці *there, here, nowhere*, а також номінативні одиниці з просторовим значенням, а саме, *house, shack, church, cathedral, space, near, far* тощо.

*Spring is like a perhaps hand
(which comes carefully
out of **Nowhere**)
arranging and changing placing
carefully **there** a strange
thing and a known thing **here** (21).*

У наведеному прикладі мовними маркерами просторової модальності виступають дейктичні одиниці *nowhere, there* та *here*. Сміслом цього контрастивного образного засобу, вираженого антитезою, стає те, що весна реорганізує життя, вона приходить непомітно й все змішує, але водночас ставить на свої місця. Усе перехрещується нове зі старим, відоме з невідомим.

Епістемічна модальність відображує поняття “знання”, що опредметнюється у семантиці мовленнєвих одиниць. Ця модальність пов’язана з семантикою можливих світів [19, с. 126; 24, с. 111]. Тріаду показників цього типу модальності наведено на такому малюнку:

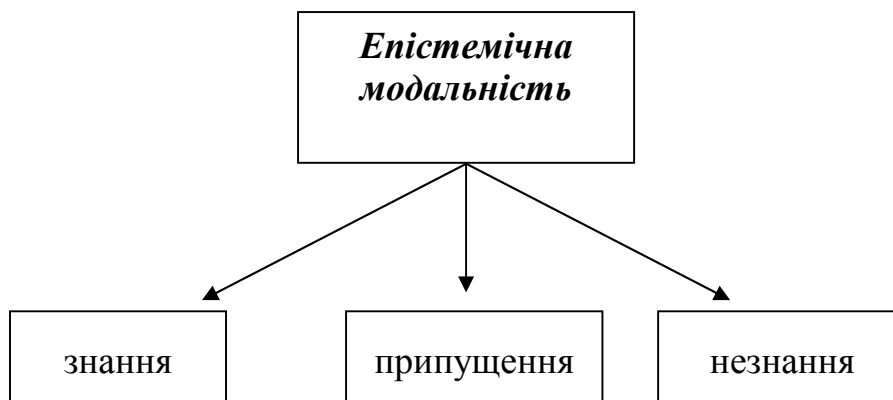

Рис. 6. Схема відтворення семантичних значень епістемічної модальності

Мовними операторами епістемічної модальності виступають номінативні одиниці, що містять семи знання, незнання, припущення, розумової діяльності, такі як *know, suppose, forget, remember, I think* тощо. Так, наприклад,

*in time of daffodils(who know
the goal of living is to grow)
forgetting why,remember how
in time of lilacs who proclaim
the aim of waking is to dream,*

*remember so(forgetting seem)
in time of roses(who amaze
our now and here with paradise)
forgetting if,remember yes
in time of all sweet things beyond
whatever mind may comprehend,
remember seek(forgetting find)
and in a mystery to be
(when time from time shall set us free)
forgetting me,remember me (21).*

У наведеному віршованому творі оператори епістемічної модальності містяться у номінативних одиницях *remember* та *forget*, що несуть значення розумової діяльності. Зазначені дієслова вживаються в різних формах. Так, у першій строфі через стилістичний прийом персоніфікації відтворено те, що нарциси також як і люди можуть думати (*who know*). Вони навіть знають істинну мету життя, яка для них полягає у *forgetting why, remember how*, тобто нарцисам необхідно забути задля чого вони живуть та сфокусувати свою увагу на тому, як залишитись живими та ще й щасливими. Однак, для нарцисів це не є великою проблемою, оскільки в природі вони мають гострі кристали, які захищають їх від тварин. У другій строфі автор продовжує персоніфікувати квіти. Тут *lilacs* гордо проголошує своє знання, закликаючи до *remember so(forgetting seem)*, а саме, що слід сприймати речі, якими вони є насправді, а не такими, котрими здаються. Рядок *forgetting if,remember yes* перегукується з попереднім у тому, що краще звертати увагу на реальні боки життя, а ігнорувати всі умовності та невпевненості. У фрагменті *remember seek(forgetting find)* виражена ще одна порада щодо життя людини. Автор цінує абстрактну радість пошуку більш, ніж конкретну дію досягнення певної мети. В кінці віршованого твору автор просить читача *forgetting me,remember me*. Сміслом цього поетичного тексту, який реалізується через мовні показники епістемічної модальності, котрі містяться в оксюморонах й антитезах, стає те, що автор у кожному рядку створює закони життя, скеровуючи людину в її розумінні дива природи, часу та свободи. Здобувши свободу, людина *забуває* про існування квітів. Однак, відчуваючи радість цієї свободи, людина *згадує* мудрість квітів із вдячністю. Мудрість квітів як наповнення та символіку, які вони несуть.

Отже, визначені типи модальності, а саме атлетична, деонтична, епістемічна, часова й просторова, виступають чинниками творення контрастивних тропів і фігур.

Література

1. Адмони В. Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики / В. Г. Адмони // Л. : Наука, 1988. – 104 с.

- 2. Аристотель.** Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории / Аристотель // Минск : Литература, 1998. – 977 с. **3. Арутюнова Н. Д.** Функциональная семантика: оценка, экспрессивность, модальность. In memoiam E. M. Вольф. / Н. Д. Арутюнова // М.: Изд-во РАН Института языкознания, 1996. – 168 с. **4. Белыхова Л. І.** Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд: Монографія / Л. І. Белыхова // 2-е вид., доповнене і перероб. – М. : Звездопад, 2004. – 376 с. **5. Бондарко А. В.** Модальность. Вступительные замечания // Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность / А. В. Бондарко // Л. : Образование, 1990. – 117 с. **6. Булыгина Т. В.** Национальная специфика языковой картины мира // Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев // М. : Школа “Языки русской культуры”, 1997. – С. 481–541. **7. Вагапова Л. Л.** Модальность в английских текстах и способы ее передачи в русском языке (на материале научно-популярных и технических текстов) [Электронный ресурс] / Л. Л. Вагапова // журнал "Самиздат". – 2000. – Режим доступа до журн.: http://zhurnal.lib.ru/w/wagapow_a_s/modality-tr.shtml. **8. Вольф Е. М.** Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф // М. : Наука, 1985. – С. 5–97. **9. Вригт Г. Х. фон.** Логико-философские исследования / Г. Х. фон Вригт // М. : Наука, 1986. – 324 с. **10. Демьянков В. З.** Логические аспекты семантического исследования предложения [Электронный ресурс] / В. З. Демьянков // Проблемы лингвистической семантики. – 1981. – С. 115–132. – Режим доступа до журн. : <http://www.infolex.ru/P017.html> <http://www.infolex.ru/P017.html>. **11. Кант И.** Критика чистого разума / И. Кант // М. : Мысль, 1964. – Т. 3. – 540 с. (Кант И. Сочинения: В 6-ти томах). **12. Лахманн Р.** К поэтике оксюморона (на примере стихотворения Даниэла Наборовского “Krotkosc zywota”) / Р. Лахманн // Лотмановский сборник. – 1997. – Т. 2. – С. 58–70. **13. Максимова М. В.** Стилистические параметры текстовой модальности / М. В. Максимова // М. : Наука, 1993. – 143 с. **14. Мещеряков В. Н.** К вопросу о модальности текста / В. Н. Мещеряков // Филологические науки. – 2001. – № 4. – С. 99–105. **15. Падучева Е.** Вид, модальность и отрицание: корпусное исследование [Электронный ресурс] / Е. Падучева // 2007. – Режим доступа до журн. : http://www.arut_mod_asp_negation.pdf. **16. Руднев В. П.** Прочь от реальности. Исследования по философии текста / В. П. Руднев // М.: АГРАФ, 2000. – 428 с. **17. Скибицька Н. В.** Епістемічна модальність в англійській мові (діахронний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н. В. Скибицька // К., 2004. – 20 с. **18. Степанов Ю. С.** Язык и метод. К современной философии языка. Знак. Понятие. Ментальный мир. Реальность. Номинализм и реализм. Новый реализм / Ю. С. Степанов // М.: Языки русской культуры, 1998. – 784 с. **19. Хинтиikka Я.** Логика в философии – философия логики / Я. Хинтиikka // М. : Прогресс, 1980. –

С. 116–134. **20. Эпштейн М.** Парадоксы новизны: о литературном развитии XIX – XX в / М. Эпштейн // М.: Советский писатель, 1988. – 416 с. **21. Cummings E. E.** Selected Poems 1923-1958 / E. E. Cummings // London, Boston : Faber & Faber, 1997. – 121 p. **22. Colston H. L.** Salting a wound or sugaring a pill: The pragmatic functions of ironic criticism. Discourse Processes / H. L. Colston // Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 1997. – P. 12-135. **23. Dolezel L.** Fiction and Possible Worlds / L. Dolezel // Bloomington : John Hopkins University Press, 1998. – 321 p. **24. Ryan M.** Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory / M. Ryan // Bloomington: Indiana University Press, 1991. – 291 p.

Марина О. С. Формування контрастивних образних засобів крізь призму категорії модальності (на матеріалі поезії Каммінгса Е.Е.).

Стаття присвячена висвітленню специфіки формування контрастивних образних засобів у світлі категорії модальності. Остання розглядається як мовний чинник створення оксюморонів, антитез, іронії тощо. Аналіз здійснено із застосуванням методики, розробленої у межах когнітивної лінгвістики та поезики.

Ключові слова: категорія модальності, контрастивні образи, алетична, деонтична, аксіологічна, часова, просторова та епістемічна модальність.

Марина О. С. Формирование контрастивных образных средств сквозь призму категории модальности (на материале поэзии Каммингса Э.Э.).

Статья посвящена рассмотрению специфики формирования контрастивных образных средств в свете категории модальности. Последняя рассматривается как языковой фактор в создании оксюморонов, антитез, иронии и т.д. Анализ проведен на основе методики, разработанной в рамках когнитивной лингвистики и поэтики.

Ключевые слова: категория модальности, контрастивные образы, алетичная, деонтичная, аксиологичная, временная, пространственная и эпистемичная модальность.

Marina O. S. The investigation of contrastive figurative means formation through the modality category (based on Cummings's poetry).

The article focuses on the investigation of contrastive figurative means formation through the modality category. The latter is viewed as a linguistic factor, influencing oxymora, antithesis, irony, etc. creation. The analysis is based on the methodology, elaborated within cognitive linguistics and poetics.

Key words: the category of modality, contrastive images, alletical, deontological, axiological, time, space and epistemic modality.

УДК 811.111'373+811.131.1'373+811.161.2'373

Мигович І. В.

ОЗНАКА ІНТИМНОСТІ В ЛЕКСИЧНІЙ СЕМАНТИЦІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВ

Інтимність є невід'ємною частиною психолого-емотивної структури мовної особистості і виникає як результат комплексної реакції людини на явища навколишньої дійсності. Психолого-емотивна структура особистості розуміється нами як складний комплекс ментально-емоційних установок, якому властива взаємодіюча і себе виражаюча ціннісна та когнітивна позиція, – позиція *Я*, що реагує на оточуючий світ і вербально себе виявляє.

Інтимне *Я* як одна із багатьох структурних, психологічних і понятійно-предметних проекцій *Я* людини у лінгвістичному аспекті, зазвичай, передбачає своє проективне втілення у рамках міжкультурної комунікації у середовищі повсякденного спілкування. Мовна особистість у вербальній проекції свого інтимного *Я* постає як тип, варіантний вияв інваріанта [8] – концептуальної моделі інтимності, що представляє собою одну із базових когнітивних структур.

Інакше кажучи, у різних мовах інтимність постає універсальною семантичною зоною інтимності, що займає схоже місце в єдиному семантичному просторі. Варіативність інтимного *Я* виявляється у його національному характері, що спирається на етнічні, соціальні, історичні та діахронічні фактори. Усе сказане вище найбільш повно допомагає розкрити аналіз вербалізованої повсякденно-побутової моделі світу, яка виражається в одиницях лексико-семантичного рівня – лексемах, фраземах, пареміях.

Аналіз концепту у семантичному просторі мови дає змогу виявити характерні риси змісту концепту, зумовленого його етнокультурною специфікою. За основу береться припущення: концепт ІНТИМНІСТЬ, будучи національно забарвленою ментальною структурою з властивими тільки йому в силу згаданої національності структури мовними засобами вираження інтимності, є в той же час і структурою загальнонаціональною, універсальною емотивно-культурною категорією, яка притаманна будь-якій національно-культурній спільноті. Інакше кажучи, різноструктурні мови насправді мають справу з однією і тією ж семантичною зоною інтимності та її лінгво-когнітивним виявом – концептом ІНТИМНІСТЬ, що посідає схоже місце у семантичному просторі. Однак, при цьому, за твердженням О. В. Ханіної [7], кожна конкретна мова обирає, які саме частини такого семантичного простору будуть виражатися формальними засобами, що існують у її розпорядженні, іншими словами, обирає засоби мовного позначення та вираження певного концепту. Проаналізуємо мовне оформлення

семантичної зони інтимності (концепту ІНТИМНІСТЬ) у таких різноструктурних мовах, як англійська та італійська.

Не викликає сумніву той факт, що будь-який концепт має кількарівневу будову, до складу якої входить ядро і периферія. Ядро концепту становлять найосновніші, актуальні ознаки (вони репрезентовані ядерною лексемою-ідентифікатором чи лексемою-ім'ям концепту); істотні, але не основні значення утворюють приядерну зону (репрезентанти – синоніми та деривати); периферійні елементи складають власне зміст інших концептів, що входить до структури аналізованого концепту у якості окремих змістовних компонентів [4].

Об'єкт дослідження нашої роботи – це емотивно-культурний концепт, інакше кажучи, концепт, основу якого формує певна емоція, емоційний стан. За твердженням Р. Н. Рикунова [6], ядро будь-якого емоційного концепту містять основні диференційні ознаки базової емоції, а периферію – результати осмислення індивідом ядерного змісту. Так, ядром концепту ІНТИМНІСТЬ постає поняттєвий компонент концепту, що формується за результатами аналізу словникових джерел відповідних мов, а периферією – образний компонент, що формується на основі аналізу прикладів вживання лексичних одиниць, що входять до ментального поля концепту в усному і письмовому дискурсі представників різного віку, статі і соціальних прошарків. Такий підхід до дослідження периферії емоційного концепту дає змогу виявити характерні для носіїв аналізованої мови особливості сприйняття базового емоційного стану – стану інтимності.

Зв'язок між ядром концепту і його периферією виражається за зв'язком включення і перетину досліджуваного концепту з суміжними концептами. Так, у нашому випадку до структури периферії концепту ІНТИМНІСТЬ входять такі суміжні концепти: «любов», «дружба», «секс», «почуття», «бажання», «жадання», «інтерес», «повага», «довіра», «захоплення», «близькість», «сексуальність», «чарівність» і т. д.

На основі аналізу тлумачень ядерної лексеми-ідентифікатора *intimacy* концепту ІНТИМНІСТЬ в англійській мові ми можемо зробити висновок: ядерну зону досліджуваного концепту в англійській мові формують два прототипічні параметри – каузальний і локальний, кожен з яких має набір певних ознак інтимності. Каузальний параметр представлений семантичною ознакою "відкритість", що виявляється у таких значеннях лексем та їх дериватів: *familiarity* (*familiar/unfamiliar, familiarize, familiarization, familiarly*), *informality*, *affection* (*affectionate / -ly*), *love* (*lover, lovable, loving / -ly, loved, beloved, love-maker, love-affair, love-apple, love-bird, love-child, love-favour, etc.*; *sweetheart, darling, honey*), *obsession*, *passion*, *attachement*, *crush*, *infatuation*, *interest*, *inclination*, *personal relationship*, *amour*, *friendship* (*friend, friendly, friendliness, befriended, boy-/girl-friend*), *amicability*, *belongning together*, *acquaintance*. Локальний параметр має вектор руху "у напрямку до суб'єкта / об'єкта

дії" і представлений значеннями лексем: *close, attached, friendly, familiar, loving, devoted, inseperable, associated, binded, tied together*.

Окреслені нами когнітивні параметри інтимності взаємопов'язані: локальний параметр осмислюється як місце / напрямок і все, що до нього відноситься, каузальний є підставою для того, щоб рухатися у визначеному напрямку. В англійській мові рух у напрямку до суб'єкта інтимності зумовлений прагненням бути ближче емоційно, духовно чи то фізично. Відсутній натяк на емоційну закритість, стриманість, що спостерігаються, зокрема, в українській мові. Можемо сказати, що англійська мова відображає прагнення суб'єкта інтимності до поділення певних складових його життя (знань, емоцій, почуттів) з об'єктом інтимності, згодою винести своє внутрішнє життя на публічний розгляд. Звідси прагнення до публічності, відсутність конфіденційності, порушення межі приватного. За твердженням Ентоні Гідденса, інтимність в англійській лінгвокультурі мислиться як вроджена здатність / риса особистості, яка постає первинною сполучною ланкою між тілом, самоідентичністю (*self-identity*) і соціальними нормами [2, с. 43], вплітаючи таким чином кожного окремого індивіда у спільну тканину соціуму.

Ми розуміємо, що такий висновок суперечить стереотипному уявленню про англомовний соціум, однією з культових ознак якого прийнято вважати прагнення до приватності (*privacy*) [3]. Однак при цьому багато дослідників відзначають те, що яскраво виражений індивідуалізм англійців, їх потяг до приватності гармонійно поєднуються з великим потягом до формування клубів і різних товариств. Цитуючи висловлювання Алексіса де Токевіля про те, що «дух індивідуальності є основою англійського характеру», Джеремі Пексмен при цьому зазначає: «*But now he (de Toequerville) wondered how did the English manage to be simultaneously so highly singular, yet to be forever forming clubs and societies: how could the spirit of association and the spirit of exclusion be so highly developed in the same people?*» [9, с. 137–138].

Характерне у цілому для англомовної культури як культури індивідуалістичного типу прагнення приватності не є провідною ознакою досліджуваної нами семантичної зони інтимності в англійській мові. Ми пояснюємо це тим, що сам процес встановлення інтимних (близьких) відносин з будь-ким вимагає від англомовного індивіда значного відступу від прийнятих у даному соціумі норм поведінки і домінуючих умовностей. Якщо вже між представниками англомовної культури встановлюються інтимні стосунки, то виникають вони між людьми дійсно близькими один одному за духом, і у таких стосунках вже немає місця відчуженій приватності.

Крім каузального й локального параметрів до концепту ІНТИМНІСТЬ у лексичній семантиці англійської мови входять такі семантичні ознаки: 1) ознака "**позитивне почуття, що викликає стан внутрішнього комфорту**": *They had lapsed into everyday small talk, but a*

strand of their previous intimacy still infused Luke's questioning (Rees Eleanor). 2) ознака «відкрита модель поведінки суб'єкта інтимності»: *And yet, when I came to know my associates, a far greater intimacy and sense of comradeship developed than I had known with any but my closest friends at school or University* (Young Irene). 3) ознака «об'єктивний світ»: *Cathy switched on the studio lights, further exposing its tawdriness but adding to its intimacy* (Wycliffe and the Windsor Blue. Burley, W J.). 4) ознака «характер відносин»: *The absence of fences created a mysterious intimacy in which no one knew privacy* (Brit. Nat. Corpus); *He had watched her cast aside her thin robe, and he had smiled with such infinite love and such intimacy, that pain had twisted through her from breast to womb* (The lost prince. Wood, B.). 5) ознака «сексуальне забарвлення інтимності»: *Last night's intimacy seemed doubly incongruous in contrast to this fraught hostility* (Love by Design). 6) ознака «докладне знання чого-небудь / кого-небудь, що виникає на основі тривалого і близького контакту або вивчення»: *Taylor quickly began to acquire that complete command of the Swahili language and that intimacy with its literature on which his fame rests* (The Dictionary of National Biography: Missing persons).

Як бачимо, в англійській мові у змісті концепту ІНТИМНІСТЬ наявна семантична ознака, яка експлікується у семі «знання, що виникає в результаті контакту або вивчення». Як наслідок, аналізований концепт в англійській мові може розглядатися у дещо іншій площині, ніж, наприклад, в українській мові. Якщо в останній, концепт ІНТИМНІСТЬ пов'язаний виключно з емоційною сферою життя індивіда (про це свідчить весь набір виділених нами семантичних ознак, експлікованих в актуальних і потенційних семах), то в англійській мові, крім емоційної сфери, яка базується на фізіологічних реакціях, концепт ІНТИМНІСТЬ пов'язаний також зі сферою розуму, мислення. Такий зв'язок зумовлює єдність досліджуваного концепту з моральними категоріями (добро / зло: якщо людина знає щось, то це добре / добро, якщо ні, то це погано / зло), а також з естетичними нормами (прекрасне / потворне).

Констатуємо, що англійський концепт INTIMACY пов'язаний з модальністю, тобто з суб'єктивним ставленням індивіда до об'єкта позначення. Однак в англійській мові цей зв'язок має більш повний характер, оскільки він зачіпає всі три, виділені ще Ш. Баллі, площини суб'єктивного відношення: емоційні реакції, моральні категорії, естетичні норми [1]. В українській мові, за даними семного аналізу, модальність розкривається тільки у взаємозв'язку з першою площиною - площиною емоційних реакцій.

На основі аналізу лексем *intimacy, intimate* виділяємо такі площини семантичної зони інтимності в англійській мові: 1) особистість і особиста сфера (*person, oneself, myself, one's concerns, etc.*); 2) інша людина / люди / суспільство (*people, other people, others, etc.*); 3) взаємини між людьми з супутніми їм емоціями й емоційними станами (*confidence, trust, friendship, love, etc.*); 4) окремих = приватний (*separate, intimate, private,*

etc.); 5) особиста територія (*nice quite area, own space, space for myself, personal space, etc.*); 6) неофіційний, недержавний = приватний (*private, unofficial, own, personal, etc.*); 7) потайний (*secretive, clandestine, etc.*); 8) таємничий / таємничість, таємний, конфіденційний (*confidential, secrecy, etc.*); 9) приємна атмосфера (*relaxful, peaceful, quitness, safety, no interruptions, etc.*); 10) знання, інформація (*personal information, private knowledge, etc.*).

Таким чином, на основі семантичного аналізу ядерної лексеми-ідентифікатора *intimacy* концепту ІНТИМНІСТЬ в англійській мові ми складаємо первинний список понять, що асоціюються з інтимністю у англійській лінгвокультурі: особистість і взаємини між людьми (*personality / relations*), супутні емоції та емоційні стани (*emotions / emotional states*), приватність (*privacy*) і пов'язана з нею самотність (*solitariness*), таємничість (*secrecy*), інформація / знання (*information / knowledge*), атмосфера (*atmosphere*).

Ядерну зону концепту ІНТИМНІСТЬ в італійській мові, так само як і в англійській, формують два прототипічні параметри – каузальний і локальний, кожен з яких має набір певних ознак інтимності. Однак, на відміну від англійської мови, визначаючи прототипічні параметри в італійській мові, ми зіткнулися з рядом труднощів, пов'язаних зокрема з визначенням каузальності інтимності.

Локальному параметру зони інтимності в аналізованих мовах притаманний однаковий вектор руху "у напрямку до суб'єкта / об'єкта дії", і в італійській мові він представлений значеннями таких лексем: *familiarità / familiarita, domestichezza / dimestichezza, confidenza, fiducia, credito, credenza, sicurezza, certezza, affidamento, fidanzamento, facilità*. Відзначимо, що цей вектор руху зумовлює взаємозв'язок локального параметра і таких семантичних ознак, як: близькість, що межує з фамільярністю (*confidenza*), дружба, що межує з фамільярністю (*confidenza, familiarita*), довіра (*fiducia, confidenza, credito, credenza, sicurezza, certezza*), віра (*fiducia, fede, affidamento, fidanzamento, assegnamento*). Усі ці ознаки вказують на асоціативний зв'язок інтимності зі сферою емоційного, духовного в житті типового представника італійської лінгвокультурної спільноти.

Відзначимо повну відсутність негативної конотації у слова *familiarita* (в англійській мові іменник *familiarity* характеризується чіткою негативною конотацією в одному зі своїх ЛСВ, у слов'янських мовах лексемі *фамільярність* властиве виключно негативне значення). Відзначимо також появу у семантичній структурі концепту ІНТИМНІСТЬ в італійській мові такої семантичної ознаки, як «віра», що має яскраво виражений релігійний відтінок і зумовлює частотне вживання лексеми *intimita* у текстах релігійного характеру.

Що ж до каузальності (причинності) інтимності, то вона різна, що, очевидно, впливає з особливостей у відповідних лінгвокультурах. Ми вже встановили, що в англійській лінгвокультурі (особливо в

американському соціумі) немає прагнення приховати, а навпаки поділитися своїми емоціями і переживаннями з об'єктом інтимності. Причини цього вже були проаналізовані нами вище при розгляді каузальності як прототипічного параметру концепту ІНТИМНІСТЬ в англійській мові. Цим пояснюється прагнення до публічності навіть за умови максимального зближення з об'єктом інтимних / близьких відносин.

Що ж до італійського концепту, то в ньому параметр каузальності зумовлений як прагненням типового представника цієї лінгвокультури виставити напоказ, так і прагненням приховати свої емоції та переживання. В італійській культурі відкритість і закритість поведінки переплітаються так само тісно, як у ній переплітаються поняття життя і смерті, любові і страху. Так, аналізуючи італійську культуру, К. Палья відзначає, що зокрема культ любові до предків, який панує у ній і повсюдно підтримується римською католицькою церквою, "... це і страх перед предками. Почуття таємничого й моторошного проникали в італійську культуру протягом тисячоліть, оскільки язичницький ієратизм знову розцвів у католицтві з характерними для нього розфарбованими статуями святих жертв, з замуrowаними у вівтарях кістками і щелепами святих. Старомодний італійський католицизм ... повний хтонічної поезії язичництва" [5, с. 160–161].

Дуалізм, що охоплює основи італійської культури, виявляється в усьому, в тому числі і в напружених відносинах індивідуального і групового. З одного боку, італійці єдині у своєму прагненні до задушевної інтимності, з іншого – вся система життя італійського суспільства перешкоджає приватності як такої. Як наслідок, максимальної інтимності можна досягти тільки у колі найближчих друзів і родичів. "Римська ідентичність зведена до відокремленої групової індивідуальності. Клановість, трайбалізм, які і сьогодні ще так сильно впливають на італійську культуру, зумовили етику і структуру суспільства" [5, с. 158]. Не випадково, при визначенні лексеми *intimità* часто використовуються словосполучення, що підкреслюють родинний, клановий, характер даного емоційного стану.

Крім каузального і локального параметрів, концепт ІНТИМНІСТЬ у лексичній семантиці італійської мови включає у себе такі семантичні ознаки: 1) ознака "позитивне почуття, що викликає стан внутрішнього комфорту": *Intimità tratta essenzialmente una narrativa semplice e romantica, con storie brevi che a volte risultano molto banali e scontate e altre ...* (www.dooyoo.it/riviste-e.../553998/). 2) ознака "відкрита модель поведінки суб'єкта інтимності": *Non si può vivere un carisma se non c'è amore filiale al padre, intimità e confidenza, condivisione dei gesti e dei passi decisivi con i fratelli* (www.sanbernardotolomei.blogspot.com). 3) ознака "закрита модель поведінки суб'єкта інтимності": *Il fatto che è il saluto che apre alcune preghiere dovrebbe dirla lunga sul grado di intimità e confidenza che implica l'utilizzo* (www.marckuck.blog.kataweb.it/.../salve/). 4) ознака

"внутрішня частина цілого": *Solo in tal modo la forma, fermata e raggiunta nella sua intimità, diventa elemento intrinseco al ciclo e al valore* (www.artedimensione.it / ... / anima_mundi.html). 5) ознака "об'єктивний світ": *Un locale molto accogliente, dall'atmosfera intima e raccolta, dove mobili d. Vedi negozio per disponibilità* (www.trovaprezzi.it / prezzo_servizi-tempo-libero_raccolta.aspx). 6) ознака «характер стосунків»: *Il desiderio di intimità con la Madre di Dio e Madre nostra, sorge in noi spontaneamente* (<http://www.it.josemariaescriva.info/articolo/maggio2c-maria>); *Ma parlando di intimità il discorso cambia, l'intimità è la chiave per aprire il proprio cuore all'altro, si nutre degli aspetti più nascosti e preziosi di ognuno di noi* (www.portalefamiglie.it / index.php?). 7) ознака «сексуальне забарвлення інтимності»: *E l'intimità sessuale che mi angoscia. Io so che avrei questa reazione con chiunque, perché so come mi sento* (www.alessandragraziottin.it / articoli.php?). 8) ознака «докладне знання чого-небудь / кого-небудь, що виникає на основі тривалого і близького контакту, або вивчення».

Відзначимо ознаку, що відсутня у лексичній семантиці англійської мови – «інтимність як внутрішня частина цілого», що дає змогу кваліфікувати інтимність не просто як ефімерне утворення зі сфери емоційного і чуттєвого, але і як контейнер, наближаючи її тим самим до сфери матеріального.

Як і в англійській мові, у семантиці слова *intimita* наявна сема «сексуальне забарвлення інтимності», яку ми відносимо до сем 2-го / 3-го порядку, тому що, даючи тлумачення лексем *intimita* / *intimo*, укладачі тлумачних словників згадують про сексуальну конотацію поняття «інтимність» лише епізодично. При цьому вказується, що в такому значенні лексема *intimita* використовується переважно як евфемізм. «В італійському темпераменті глибоко закладена схильність до монашого життя» [5, с. 195].

Таким чином, окреслюємо такі аспекти значення лексем *intimità*, *intimo* в італійській мові: 1) особистість і особиста сфера (суб'єкт інтимності); 2) інша людина / люди / суспільство (об'єкт інтимності); 3) взаємини між людьми з супутніми їм емоціями й емоційними станами; 4) окремих, приватний; 5) внутрішній, глибокий; невіддільний, особистісний, притаманний; 6) таємний, потаємний, конфіденційний; 7) неофіційний, приватний, родинний / домашній; 7) ретельний, детальний, докладний (знання); 8) приємна атмосфера.

На основі семантичного аналізу ядерної лексеми-ідентифікатора *intimità* концепту ІНТИМНІСТЬ в італійській мові складаємо первинний перелік компонентів, що асоціюються з інтимністю в італійській лінгвокультурі: особистість і взаємини між людьми, емоції та емоційні стани, приватність (родинність), глибина, секретність, атмосфера.

Підсумовуючи, виділяємо у концепті ІНТИМНІСТЬ такі спільні для англійської та італійської лінгвокультур ознаки. По-перше, інтимність характеризує близькі стосунки між людьми (*a close, familiar, and affectionate relationship; familiarità di rapporti, confidenza, reciproca*

intensa), які, як правило, передбачають велику міру приватності і добровільності її порушень. По-друге, інтимність асоціюється із сексуальною поведінкою (*a sexually familiar act; avere una relazione amorosa, rapporti sessuali*) і притаманна таким видам діяльності, які вимагають високої міри приватності, конфіденційності (більше того, приватність у більшості випадків постає необхідною умовою здійснення дії). По-третє, можна вести мову про інтимність як про характеристику ситуації, певну атмосферу протікання дії, що співвідноситься безпосередньо з одним із значень іменника *приватний* (пор. приклади семантичного розгортання: (укр.) інтимний особистий особовий неофіційний приватний; (англ.) intimacy - privacy, especially as suitable to the telling of a secret privacy – the state of being private private – removed from or out of public view or knowledge, personal, secret; (іт.) intimità privatezza – in modo intimo, confidenzialmente).

Література

1. Балли Ш. Язык и жизнь / Ш. Балли // М.: Едиториал УРСС, 2003. – 232 с.
2. Гидденс Э. Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Э. Гидденс // СПб.: Питер, 2004. — 208 с.
3. Джioева А. А. Английский менталитет сквозь призму ключевых слов: PRIVACY / А. А. Джioева - Языки в современном мире. Материалы конференции. - Том 1. // М.: МГУ, 2004. – С. 191–198.
4. Моспанова Н. Ю. Добро и зло / Антология концептов. Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. // Т. 3. - Волгоград: Парадигма, 2006.
5. Палья К. Личины сексуальности / К. Палья // Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 880 с.
6. Рыкунов Р. Н. Концептосфера эмоций и особенности ее выражения в лексике английского языка : автореф. на получение науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04. «Германские языки» / Р. Н. Рыкунов // Санкт-Петербург, 2008. – 22 с.
7. Ханина О. В. Желание: когнитивно-функциональный портрет / О. В. Ханина // Вопросы языкознания. – № 4. – 2004. – с. 122–155.
8. Червинский П. Метафоры русского сексуального эго / П. Червинский // Варшава, 2004.
9. Paxman J. The English: A Portrait of People / J. Paxman. // London: Penguin Books, 1999.

Мигович І. В. Ознака інтимності в лексичній семантиці англійської та італійської мов.

Пропонована стаття присвячена аналізу семантичної зони інтимності та її когнітивно-мовного оформлення у вигляді концепта ІНТИМНІСТЬ в українській, англійській та італійській мовах.

Ключові слова: семантична зона, концепт, каузальний/локальний параметри концепту.

Мигович І. В. Признак інтимності в лексической семантике англійского и итальянского языков.

Предложенная статья посвящена анализу семантической зоны інтимності и ее когнитивно-языкового оформлення в виде концепта ІНТИМНОСТЬ в украинском, англійском и итальянском языках.

Ключевые слова: семантическая зона, концепт, каузальный/локальный параметры концепта.

Mygovich I. V. Characteristic feature of the lexical semantic intimacy in the English and Italian languages.

The proposed article is devoted to the analysis of the semantic field of intimacy and its cognitive and language realization in the form of the concept INTIMACY in Ukrainian, English and Italian languages.

Key words: semantic field, concept, causative / locative parameters of concept.

УДК 81-115:81'367.625

Мирончук М. В.

**ФУНКЦІОНАЛЬНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ МОВНИХ
ОДИНИЦЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЄСЛІВ РОЗТАШУВАННЯ В
АНГЛІЙСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

Питання розуміння принципової важливості семантичного варіювання і його безпосереднього впливу на смислові кореляції є одним основних елементів семантичних досліджень у сучасній лінгвістиці, що і зумовлює актуальність дослідження. Явище багатозначності, яке характеризує ізоморфність функціональних ко текстних змін, певним чином є чимось на зразок сполучної ланки між початковою ланкою конкретизації і кінцевою ланкою абстракції, де конкретизація й абстракція можуть одночасно становити суттєві полюси значення однієї лексичної одиниці.

Аналізуючи багатозначність як вид семантичного варіювання, ми зіткнулися з явищем часткової фузії серед семантичних варіантів. Сегментація полісемії і полілексії на окремі складники дає підстави зробити висновок, що сегмент вторинних значень, що перетинаються, у багатозначності практично збігається з сегментом вторинних синонімів у синонімії.

Цей факт красномовно засвідчує про те, що явище багатозначності багато в чому подібне до явища синонімії, де розходження полягає в тому, що приймається за інваріант, щодо якого визначається варіаційний характер інших одиниць. Виявлення характеру зміни двох форм слова

лексичної і семантичної (лексеми і семеми) становило **основу** мету запропонованої статті.

Так, розглядаючи багатозначність, можна побачити, як відбувається варіювання семеми у той час, коли лексема залишається незмінною.

Дослідники (О. О. Реформатський [8], В. О. Гречко [4], Д. М. Шмельов [10, с. 11], О. І. Уємов [9] та ін.) неодноразово підкреслювали, що проблема синонімії є одним з найбільш дакусііших питань, що становить не стільки великий прогрес, скільки значні труднощі. Слід відзначити те, що дотепер дослідники-мовознавці не дійшли єдиної думки в плані визначення терміна **синонім** і не виробили єдиної методики дослідження даного питання.

Можливість існування безлічі теорій для такого складного об'єкта, як синоніми, є цілком природною. Ці визначення часто мають характер конструктів, зумовлених завданнями дослідження, що призводять до своєрідного "зачарованого кола": "Ми повинні дати визначення синонімів так, щоб воно відповідало реальним синонімам, оскільки коло синонімів буде визначатися залежно від нашого визначення" [9, с. 32].

Обсяг цієї роботи не дає можливості детально зупинитися на проблемі синонімії, тому нижче подано лише короткий огляд понять, які будуть зустрічатися надалі.

Визначення синонімії, яке знаходимо у О. О. Реформатського, можна назвати найбільш ємним: "Ті ж, та не ті: два слова, збігаючись в одному, розходяться в іншому" [8, с. 94]. Думки вчених розходяться щодо причин розбіжності визначення "того ж".

Традиційним є функціональний підхід до вивчення синонімії», тому що він є найбільш широким, оскільки "функціональні зв'язки слів ширші від зв'язків безпосередньо семантичних" [2, с. 13]. Саме набір усіх можливих функціональних еквівалентів, що утворюють "синонімічну ситуацію", містить у собі слова, які знаходяться в різних формально-семантичних зв'язках одне з одним, – починаючи від слів-дублетів, і закінчуючи словами, що "взяті окремо, виявляються далекими і навіть протилежними за значенням" [3, с. 96].

"Синонімами називають слова, які близькі чи тотожні за своїм значенням і виражають ті самі поняття, але різняться або відтінками значення, або стилістичним забарвленням, або і тим та іншим," – вважає П. Н. Денисов [5, с. 98]. Вирішальним фактором при оцінці синонімії визнається як безпосереднє зіставлення семантично близьких слів, так і "більш широке" розуміння синонімії [1, с. 178], орієнтоване на слова-синтагми, що виконують у мові одні функції.

Характерно, що ролі інваріантів і варіанта розподілилися таким чином: незмінною залишається семема, а її варіанти – це лексеми, що варіюють семеми значення.

З'ясуємо явище синонімії на матеріалі таких дієслів розміщення в досліджуваних мовах:

англ. *fill in, put in, pack*;

нім. *ausfüllen, einstellen, besetzen*;
укр. *заповнити, звалити, закидати*.

Слід відзначити, що в рамках своєї повної реалізації на рівні слів синтагм у повному контексті, варіантні відношення багатозначності і синонімії виявляють подібність. Синтагматичний показник, реалізований у контексті, є диференційним. Для синонімів контекст повинен бути однаковим, а для багатозначних слів – різним. Залежно від того, чи можливі які-небудь розходження в значеннях слів, і якщо можливі, то які, виділяються різновиди синонімів і синоїми що позначаються тим же терміном, але містять у своєму складі і квазісиноніми, точні синоніми, синтаксичні синоніми.

Кореляція повної чи точної синонімії зв'язує між собою слова; що не виявляють ніяких семантичних розходжень, тобто не розрізняються ні в денотативному, ні в сигніфікативному, ні в прагматичному, ні синтаксичному плані. Точна синонімія – явище рідкісне через надмірні кодування того самого змісту різними формальними засобами.

Якщо означувані двох слів різняться тільки за своїм синтаксичним значенням, тобто тими чи іншими граматичними обмеженнями у сполучуваності з іншими словами, ми можемо говорити про явище синтаксичної синонімії.

Слова, які досить близькі за значенням, але мають розходження, що стосуються денотативного та сигніфікативного шарів значення, і називаються квазісинонімами.

Посилаючись на специфіку матеріалу нашої вибірки, слід зазначити, що в роботі також розглядаються синонімічні деривати з однаковокореновими морфемами і різними префіксами – однокореневі синоніми (англ. *put into, put aside, hang, hang around*; нім. *stellen, einstelle ausstellen auslegen, hineinlegen*; укр. *накласти, перекласти, обкласти, наповнити, переповнити*). Ми намагалися встановити ступінь синонімічності і дати кількісну і якісну оцінку вербативів, де одна основа здатна приєднувати префікси однакової семантики, які виконують однакову граматичну роль. Подібні деривати відомі в мовознавстві як „лексико-словотвірні синоніми" і вважаються синонімами, "сутність яких і полягає в збігу похідних за категоріальним значенням" [6, с. 44].

Так, у нашому дослідженні, найбільшу кількість синонімів було виявлено в німецькій мові, що, власне кажучи, якоюсь мірою і компенсувало слабко виражене явище багатозначності. Як було відзначено вище, синоніми (з погляду семантики) поділяються на абсолютні, контекстні і вторинні, лексичні значення абсолютних синонімів представлені тими самими семантичними компонентами, значення контекстних реалізуються тільки своїми подібними за змістом значеннями, а вторинні синоніми являють собою слова, подібні за значенням тільки в умовах певного контексту, що зумовлює дане вторинне значення.

Виходячи з результатів нашого аналізу, було виявлено 5 % абсолютних, 57 % контекстних і 38 % вторинних синонімів у *німецькій* мові; 12 % абсолютних, 23 % контекстних і 65% вторинних синонімів в *англійській* мові і 15 % абсолютних, 45 % контекстних і 40 % вторинних синонімів в *українській* мові. Отримані факти дають право стверджувати, що найбільш "економною" у плані реалізації понять є англійська мова з причини найбільшої кількості вторинних синонімів і слабо розвинутої словотвірної структури. Морфологічне вираження, що дає можливість утворювати нове семантичне значення, в англійській мові є феноменом емпіричним. У зв'язку з цим явище функціональної багатозначності в англійській мові має яскраво виражений характер, що жодною мірою не оіначає його емоційну "недостатність". Усі необхідні відтінки в англійській мові виражаються за допомогою не тільки вторинних синонімів, але й за допомогою варіювання контексту.

У *німецькій* мові була виявлена найбільша кількість контекстних синонімів, наявність яких зумовлена широким спектром особливостей словотвірної системи, що уможлиблює практично кожній кореневій морфемі шляхом приєднання різних афіксів утворювати певну кількість похідних лексем, кожна з яких одержує своє власне сигніфікативне значення. Вторинна синонімія в *німецькій* мові відзначалася не часто, а у випадку наявності вторинних значень, їхня кількість досягала 4-5 значень, у той час коли лексеми, адекватні за значенням в *англійській* мові, володіли в середньому 6-10, а в *українській* 5-7 вторинними значеннями.

Дані результати перекривають обсяг абсолютних синонімів у *німецькій* і *українській* мовах і підтверджують їхній високий відсоток в *англійській*. Почасти можна стверджувати, що саме абсолютні синоніми, які збігаються в основних значеннях, являють собою головний елемент феномена порівняльної одноманітності словоформ в *англійській* мові і різноманітності морфологічно виражених значень у *німецькій* мові. У силу того, що полісемія і полілексія відображають явище варіантності у досліджуваних мовах і перетинаються на рівні багатозначних лексем, кількісна і якісна характеристики українських парадигм будуть представляти своєрідний синтез кількісної і якісної характеристики аспекту функціональної еквівалентності в *українській* мові (1-5% абсолютних синонімів в *українській* мові в порівнянні з 5% у *німецькій* і 12% в *англійській* мовах) характеризує українську мову як найбільш гнучку при передачі значень розміщення.

Яскраво виражене явище полісемії в *англійській* мові (6-10 вторинних значень, що спостерігалися в *англійських* вербативах розміщення в *англійській* мові, у порівнянні з 5-7 у *німецькій* і 6-7 в *українській* мовах, з одного боку, і 65% вторинних значень, що перетинаються, в *англійській*, у порівнянні з 38% у *німецькій* і 40% в *українській* мовах з іншого боку) зумовило кількісні розходження словоформ, що передають значення розміщення в *англійській* мові у

порівнянні з німецькою та українською (*англ.* 221 лексема; *нім.* 231 лексема; *укр.* 215 лексем).

Література

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли // М. : Высш. шк., 1955. – 298 с. **2. Вилюман В. Г.** Английская синонимика / В. Г. Вилюман // Введение в теорию синонимии и методику изучения синонимов. – М. : Высш. шк., 1980. – 128 с. **3. Гак В. Г.** Высказывание и ситуация / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики / В. Г. Гак // М. : Наука, 1973. – с. 349–372. **4. Гречко В. В.** О лексической синонимии / В. В. Гречко // Филологические науки. – 1963. – № 3. – с. 24–34. **5. Денисов П. Н.** Лексика русского языка и принципы её описания / П. Н. Денисов // М. : Рус. яз., 1980. – с. 92. **6. Ключева Т. В.** Категориальная синонимия в словообразовании / Т. В. Ключева // Словообразование и фразообразование. – М., 1979. – с. 42–44. **7. Кобозева И. М.** Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева // М. : Рус. яз., 2000. – 243 с. **8. Реформатский А. А.** Введение в языкознание / А. А. Реформатский // М. : Высш. шк., 1967. – 233 с. **9. Уемов А. И.** Логические основы метода моделирования / А. И. Уемов // М.: Мысль, 1971. – 185 с. **10. Шмелев Д. Н.** Очерки по семасиологии русского языка / Д. Н. Шмелев // М. : Просвещение, 1964. – с. 45–47. **11. Шмелев Д. Н.** Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев // М. : Просвещение, 1977. – 335 с.

Мирончук М. В. Функціональна еквівалентність мовних одиниць та її вплив на кількісні та якісні характеристики дієслів розташування в англійській, німецькій та українській мовах.

У статті подано результати лексико-семантичних досліджень явищ функціональної еквівалентності та багатозначності на матеріалі семантичної парадигми дієслів розташування в англійській, німецькій та українській мовах.

Ключові слова: дієслова розташування, функціональна еквівалентність, багатозначність, полісемія, полілексія.

Мирончук М. В. Функциональная эквивалентность языковых единиц и ее влияние на количественные и качественные характеристики глаголов размещения в английском, немецком и украинском языках.

В статье представлены результаты лексико-семантических исследований языковых явлений функциональной эквивалентности и многозначности на материале семантической парадигмы глаголов размещения в английском, немецком и украинском языках.

Ключевые слова: глаголы размещения, функциональная эквивалентность, многозначность, полисемия, полилексия, морфологическая презентация.

Mironchuk M. V. Functional equivalency of the language units and its influence on the quantitative and qualitative verb characteristics in the English, German and Ukrainian languages.

The results of the research of functional equivalency and multiple meanings in lexico-semantic paradigms of the verbs of location in the English, German and Ukrainian languages are presented in the article.

Key words: verbs of location, functional equivalency, multiple meanings, polysemy, polylexy, morphological presentation.

УДК 681.3:801.3:81'42

Мосцевенко А. Ю.

**БЛОГ КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ**

С начала 2000-х годов многие исследователи называют блог (Интернет-дневник) наиболее актуальной формой Интернет-коммуникации [14]. Отмечается, что блоги стали модой, источником информации, субкультурой, социальной сетью, культурным феноменом, плацдармом испытания пиар-технологий, «кодовым понятием», независимой прессой, маркетинговым пространством, гигантской фокус-группой [6].

Актуальность нашего исследования обусловлена возрастающей популярностью блогов как новой коммуникативной среды. Так, согласно «Рейтингу самых популярных сайтов», опубликованному исследовательским сайтом *compete.com* в марте 2009 года, блог-платформы Facebook и MySpace получили 32% и 22% посетителей соответственно от общей статистики посещения сайтов англоязычного сегмента сети Интернет, уступая лишь поисковым системам Google и Yahoo! [7]. По данным исследования Яндекса, в блогах Рунета ежедневно появляется около 300 тысяч новых записей, а также примерно 700 тысяч комментариев к ним [11].

Целью статьи является комплексное изучение и описание блогов как объекта лингвистического исследования.

Задачи исследования: рассмотреть феномен популярности блогов; проанализировать украинско-, русско- и англоязычные материалы по теме данной работы, проследив историю научного лингвистического изучения блогов – как в нашей стране, так и за рубежом; предложить ряд выводов, выделив отдельные аспекты изучения, не затронутые либо недостаточно освещенные исследователями.

Как показал анализ публикаций по теме исследования, существует большое количество определений понятия «блог». В данной статье за основу взято определение блога из русскоязычной Википедии: «Блог

(англ. blog, от «web log», «сетевой журнал или дневник событий») – это веб-сайт, основное содержимое которого – регулярно добавляемые записи, изображения или мультимедиа. Для блогов характерны недлинные записи временной значимости, отсортированные в обратном хронологическом порядке (последняя запись сверху). Отличия блога от традиционного дневника обуславливаются средой: блоги обычно публичны и предполагают сторонних читателей, которые могут вступить в публичную полемику с автором (в отзывах к блог-записи или своих блогах)» [1].

Итак, предоставление пользователям технической возможности вести блоги – в виде простого в использовании программного обеспечения, не требующего специальных знаний – стало основой для роста популярности блогов, а также их последующего объединения в блогосферу. Сегодня под блогосферой понимают совокупность всех блогов как социальную сеть и динамичную информационную оболочку [2]. Существует ряд поисковых систем, отслеживающих изменения в блогосфере, выявляющих связи между блогами, определяющих наиболее популярные темы обсуждений, составляющих списки самых популярных блоггеров (пользователей, ведущих блог [1]) и т. д. К таким системам относятся Technorati, BlogPulse, Tailrank, BlogScore, для Рунета – Яндекс-Блоги.

Начиная с 1999 года блогосфера росла крайне быстрыми темпами, что сопровождалось все большим признанием со стороны науки и СМИ, выразившимся в многочисленных статьях и исследованиях, в которых блоги рассматривались как новая коммуникативная среда, новый жанр, новая информационная среда, новый источник новостей, как средство выражения общественного мнения. Пристальный интерес как отечественных, так и зарубежных лингвистов к изучению отдельных жанров Интернет-коммуникации позволил профессору Е. И. Горошко говорить о появлении особого направления в теории речевых жанров – виртуального жанроведения [4]. Однако в отечественной лингвистике основное число работ посвящено таким дигитальным жанрам, как форум, чат и ICQ, тогда как блоги остаются практически неисследованной областью.

Одной из первых лингвистических русскоязычных работ, связанных с блогами, стало исследование С. В. Заборовской особенностей виртуального дискурса в пространстве Интернет на материале Интернет-дневников. Предметом исследования выступили сущность и взаимосвязь категорий антропоцентричной парадигмы лингвистического знания, которые определяют жанрово-коммуникативную, нарративную и речевую организацию Интернет-дневников. Основной целью работы являлось исследование лингво-социальных и тексто-дискурсивных особенностей Интернет-дневника, которые выходят из лингво-коммуникативной природы виртуального дискурса и одновременно определяют ее [5].

Важным вкладом в изучение феномена блогов является проведенный М. Ю. Сидоровой анализ рефлексии «наивного» говорящего над языком и коммуникацией по материалам блогов (Интернет-дневников). В работе выделены следующие тематические категории такой рефлексии: 1) размышления о трудности самовыражения и письма вообще; 2) рефлексия над композицией, стилем и т. д.; 3) размышления над своим (реже – чужим) речевым образом, коммуникативным поведением, манерой письма; 4) размышления над русским языком и особенностями организации коммуникации в Сети; 5) собственно языковая и речевая рефлексия; 6) размышления над реальной повседневной коммуникацией; 7) размышления над номинациями; 8) рассуждения о художественной литературе, о языке художественной литературы, о литературности вообще; 9) рассуждения о жанре. В последней категории выделяется два распространенных подтипа: а) организационные соображения: размышления автора над собственным дневником и функционированием всего «дневникового сообщества»: констатирующие (так есть) и оптативные (надо бы так сделать); б) уничижительная самоинтерпретация: может быть в дневнике позой или искренним отношением автора к избранному жанру и к качеству своего письма. Имеет две разновидности — обобщенную и индивидуальную [9].

Н. С. Умнова провела исследование текстового выражения и восприятия гендерной составляющей блогов (в работе использовалось понятие «Интернет-дневник»), придя в итоге к выводу, что четких критериев определения пола автора того или иного универсального текста нет, и стопроцентно верное определение его гендерной роли невозможно. Следовательно, в универсальной группе границы между мужским и женским языком практически не существует. Однако исследователь замечает, что до сих пор сильно «влияние еще не отмершего стереотипа, формулируемого примерно как «женщины пишут бред». Таким образом, все тексты, более-менее четкой структуры и содержания, с наименьшим количеством эмоций, вернее, слов их выражающих, без «неуверенных» вводных слов («наверно», «кажется» и т. п.), тексты с бóльшим уклоном в отрицание, нежели в сторону положительной оценки и т. п., такие тексты большинством относятся к мужским» [10].

Гендерные аспекты ведения блогов рассматривает также Е. И. Горошко. В своем исследовании профессор проводит среди украинских пользователей сети Интернет ряд психолингвистических экспериментов (с использованием метода свободных и цепных ассоциаций, неоконченных предложений, специальных вопросников и семантического дифференциала) с целью выявления гендерных особенностей в восприятии блогосферы как социальной коммуникативной практики. По результатам исследования ученый пришла к выводу, что «блог на настоящий момент не мыслится в

обыденном сознании украинских пользователей Интернета как средство коммуникации или же социальная практика. Наиболее популярна электронная почта, чат, затем форум. Блог и неизвестен, и непопулярен» [3]. Данные выводы относятся к украинским пользователям сети Интернет, по состоянию на 2006 год.

Жанровые вопросы феномена блогов затрагиваются в работе Н. Б. Рогачевой. Предметом исследования выступают конкретные явления в рамках блогов (языковая игра и ирония), рассматриваемые в качестве жанрообразующих признаков блога (в данной работе употребляются понятия как «блог», так и «Интернет-дневник»). По мнению исследователя, блоги – как и вся вообще Интернет-коммуникация – могут быть отнесены к вторичным речевым жанрам: на том основании, что в них действуют не реальные люди, а их виртуальные двойники, принципиально нетождественные реальным людям, стоящим за ними (все происходящее воспринимается как осуществляемое «невзаправду», «понарошку»). Своеобразная замена реальных людей «масками» создает особое конвенциональное, игровое пространство, схожее с бахтинской концепцией карнавала как «мира наизнанку». В качестве коммуникативных правил данного пространства называется прямая зависимость между степенью личностности, значимости для автора темы и использованием языковой игры и иронии (т. е. с возрастанием серьезности темы возрастает вероятность употребления при ее обсуждении языковой игры и иронии). Это объясняется тем, что обсуждение лично значимых тем создает угрозу смешения настоящего «Я» автора и его виртуальной маски, что нарушает правила игры. Таким образом, по мнению Н. Б. Рогачевой, «в Интернет-дневниках не принято относиться серьезно к себе, а следовательно, и к собственным мировоззренческим установкам, ценностям и т. п., а также прямо и ярко выражать положительную (особенно эстетическую) оценку. Создается образ ироничного (и – что важнее – самоироничного), насмешливого, слегка циничного автора дневника. Такая позиция позволяет пользователю не бояться потери своего «виртуального лица». Допустимым также становится абсолютно некооперативное, агрессивное поведение [8].

Как видим, имеющиеся в отечественной науке единичные исследования блогов затрагивают, как правило, какие-то конкретные их аспекты (жанровые, гендерные) и посвящены рассмотрению отдельных явлений внутри блогов.

Что касается западных исследований, то первоначально анализом блогов занимались сами первые блоггеры. Наиболее заметной фигурой здесь выступает Ребекка Блад. По ее мнению, основными конститутивными характеристиками блогов выступают частая обновляемость, большое количество ссылок на внешние сайты или другие блоги и высокий уровень социальной интерактивности, под которым она имеет в виду то, что блоги часто ссылаются друг на друга, и

что во многих блогах читатели могут оставлять комментарии к записям [12]. Блад выделяет три типа блогов: фильтры, частные дневники и записные книги. Фильтры сосредоточены на внешней по отношению к блоггеру информации и представляют собой коллекции ссылок, сопровождаемые комментариями. Частные дневники сосредоточены на внутренней по отношению к блоггеру информации, то есть его размышлениях, отчетах, отзывах и т. д. Записные книги отличаются большим размером записей и представляют собой сфокусированные, развернутые эссе [13].

Сандип Кришнамурти предложил классификацию блогов по четырем основным типам в соответствии с двумя измерениями: личное против тематического и индивидуальное против общественного [15].

Миура разделяет блоги на два больших класса, по стилю и содержанию: в первый класс попадают те блоги, авторы которых хотят поделиться какой-либо информацией и фактами, это «информативные блоги»; авторами вторых блогов движет желание выразить свои эмоции и стремление к самовыражению, это «дневниковые блоги» [16].

Американский исследователь Кэя Траммелл предприняла попытку установить связь между полом и возрастом блоггеров и языковым оформлением самих блогов [18].

Отдельного внимания, на наш взгляд, заслуживает научное лингвистическое изучение блогов, проведенное группой ученых под брендом BROG («Blog Research on Genre Project» – «Проект жанрового исследования блогов»). Группа создана на факультете библиотековедения и теории информации Индианского университета, штат Индиана. Основатель и руководитель проекта – бывший редактор «Журнала по компьютерно-опосредованной коммуникации» Сьюзан Херринг. В работе 2004 года «Преодолеть разрыв: жанровый анализ веблогов» исследователи проводят контент-анализ 203 случайно отобранных блогов, сравнивая результаты с популярными утверждениями о характере блогов, и приходят к выводу, что социальная интерактивность блогов и их ориентированность на внешние события преувеличена, а важность блогов как индивидуальных форм самовыражения, напротив, недооценивается. С. Херринг также предлагает в качестве предшественника блогов-дневников жанр бумажного дневника, появившийся столетия назад, а в качестве предшественника блога-фильтра – жанр редакторской колонки. При этом С. Херринг считает, что блог по своему характеру является гибридным жанром, а важнейшим жанрообразующим критерием в данном случае является технологический. Именно развитие технологий спровоцировало появление этого жанра, оно же влияет на его развитие и эволюцию. Блоги, по мнению С. Херринг, занимают промежуточную позицию между стандартными HTML-страницами и асинхронной компьютерно-опосредованной коммуникацией (форумами), способствуя их сближению и постепенному стиранию границ между ними [14].

Таким образом, как показал анализ англоязычного материала, исследования блогов в зарубежной лингвистике затрагивают изучение не только структурных характеристик блога, но и организацию самой блогосферы, ее коммуникативную связанность, жанровые и гендерные особенности.

Тем не менее, отдельные аспекты блогов до сих пор не изучены либо недостаточно изучены как зарубежными, так и отечественными лингвистами. В частности, остается открытым вопрос использования паралингвистических средств при создании самих блогов и комментариев к ним. В этой связи нам представляется перспективным исследование особенностей употребления невербальных способов передачи информации в блогосфере на современном этапе ее развития.

Литература

1. **Блог** [Электронный ресурс] // Википедия, свободная энциклопедия. – Режим доступа к статье: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Блог>
2. **Блогосфера** [Электронный ресурс] // Википедия, свободная энциклопедия. – Режим доступа к статье: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Блогосфера>
3. **Горошко Е. И.** Гендер и блоггика Интернета (психолингвистический анализ) / Е. И. Горошко // Вопросы психолингвистики. – М. : ИЯ РАН, 2007. – Вып.5. – С. 52–63.
4. **Горошко Е. И.** Теоретический анализ Интернет-жанров / Е. И. Горошко // Жанры речи. – Саратов : Наука, 2007. – Вып. 5. – С. 370–389.
5. **Заборовская С. В.** Особенности виртуального дискурса в пространстве Интернет (на примере интернет-дневников): дис... канд. филол. наук: 10.02.02 / ХНУ им. В. Н. Каразина / С. В. Заборовская // Х., 2006. – 217 с.
6. **Личность** и межличностное взаимодействие в сети Internet: сб. научн. статей [под ред. Волохонского В. Л., Зайцевой Ю. Е., Соколова М. М.]. – СПб. : СПбГУ, 2007. – Режим доступа к сборнику: <http://volokhonsky.ru/internet/>
7. **Рейтинг** самых популярных сайтов в марте 2009 года [Электронный ресурс] // RX Blogs. – Режим доступа к статье: <http://www.rxpblog.com/rejting-samyx-populyarnyx-sajtov-v-marte-2009-goda/>
8. **Рогачева Н. Б.** Новые приоритеты в русском Интернет-общении: на материале жанра блога [Электронный ресурс] / Н. Б. Рогачева // Жанры речи: Сборник науч. ст. – Саратов : Издательский центр «Наука», 2007. – Вып. 5. – Режим доступа к статье: <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=206>
9. **Сидорова М. Ю.** Рефлексия «наивного» говорящего над языком и коммуникацией (по материалам открытых Интернет-дневников) [Электронный ресурс] / М. Ю. Сидорова // Сибирский филологический журнал. – 2004. – № 1. – Режим доступа к статье: <http://www.philol.msu.ru/~sidorova/articles/Reflection.html>
10. **Умнова Н. С.** Текстовое выражение и восприятие гендерной составляющей Интернет-дневников: дипломная работа / Н. С. Умнова //

М., 2005. – 102 с. **11. Яндекс:** Информационный бюллетень «Блогосфера Рунета – Весна 2009» [Электронный ресурс] // Блогосфера Рунета. – 2009. – С. 2. – Режим доступа к статье: http://download.yandex.ru/company/yandex_on_blogosphere_spring_2009.pdf **12. Blood R.** The Weblog Handbook: Practical Advice on Creating and Maintaining Your Blog / R. Blood // Cambridge, Mass. : Perseus Publishing, 2002. – 318 p. **13. Blood R.** Weblogs: A History and Perspective [Online article] / Blood, Rebecca // Rebecca's Pocket. – 2000. – Available at: http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html **14. Herring S. C.** Bridging the gap: a genre analysis of weblogs / S. C. Herring, L. A. Scheidt, S. Bonus, E. Wright // The 37th Annual Hawaii International Conference. – System Sciences, 2004. – P. 101–111. **15. Krishnamurthy S.** The Multidimensionality of Blog Conversations: The Virtual Enactment of September 11 / S. Krishnamurthy // AOIR Internet Research 3.0: Net/Work/Theory. – Maastricht, The Netherlands. – October 13-16, 2002. **16. Miura A.** Why Do People Publish Weblogs: An Online Survey of Weblog Authors in Japan / A. Miura, K. Yamashita // Human Perspectives in the Internet Society: Culture, Psychology and Gender. – WITpress Publishing, 2004. – P. 43–50. **17. Nardi B. A.** Blogging as social activity, or, would you let 900 million people read your diary? / B. A. Nardi // The 2004 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work. – New York, 2005. – P. 222–231. **18. Trammell K. D.** Rzeczpospolita blogów [Republic of Blog]: Examining the Motivations of Polish Bloggers through Content Analysis [Online article] / K. D. Trammell, A. Tarkowski, J. Hofmokl // Journal of Computer-Mediated Communication. – 2006. – 11 (3). – Available at: <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue3/trammell.html>

Мосцевенко А. Ю. Блог як об'єкт лінгвістичного дослідження.

Стаття простежує історію вивчення блогів вітчизняними та зарубіжними лінгвістами.

Ключові слова: блог, Інтернет-щоденник, блогосфера, лінгвістичне вивчення.

Мосцевенко А. Ю. Блог как объект лингвистического исследования.

Статья прослеживает историю изучения блогов отечественными и зарубежными лингвистами.

Ключевые слова: блог, Интернет-дневник, блогосфера, лингвистическое изучение.

Mostsevenko A. Yu. Blog as an object of the linguistic research.

The article traces the history of studies of blogs performed by home and foreign linguists.

Keywords: blogs, online diary, blogosphere, linguistic studies.

УДК 42 + 4У

Нікульшина Т. М.

**ІРРЕАЛЬНИЙ СВІТ:
ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

З філософської точки зору важливим є не лише результат людського мислення, але й сам мисленнєвий процес, шляхи й засоби одержання нового знання. Сфера нереалізованого породжує серйозні філософські роздуми над найскладнішими проблемами людського буття, гранями можливого та реального.

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю дослідження проблеми мультиверсуму, генерацією нових теорій та уявлень про світ, оскільки введення ідеї множинності світів протистоїть класичним уявленням про єдиний незмінний світ. З огляду на це назрілим видається аналіз ірреального світу як одного з можливих проявів світу.

Мета статті полягає в дослідженні філософського та лінгвістичного аспектів ірреального – вигаданого світу. Дослідження поставленої мети реалізується шляхом вирішення таких основних питань: уточнити зміст поняття “ірреальний світ”; вивчити філософський та лінгвістичний аспекти ірреального світу; розкрити особливості взаємодії ірреального світу із світом дійсним. Предметом вивчення становить філософський та лінгвістичний аспекти. Об’єктом дослідження становить ірреальний світ. Теоретична значущість проведеного дослідження – це внесок у розвиток теорії категоризації та концептуальної семантики, зіставного мовознавства, лінгвокоцептології та лінгвокультурології. Практична цінність статті полягає у можливості застосування її основних положень у відповідних лекційних курсах, при складанні навчальних посібників, написанні дипломних та магістерських робіт з філології, культурології, етнолінгвістики.

Реальністю традиційно вважається сукупність усього матеріального, що оточує нас, зовнішній світ, що сприймається нашими органами чуття та не залежить від нашої свідомості. Звертаючись до визначення поняття “реальність”, умовно визначають “фізичну реальність, яка існує незалежно від нашої свідомості, об’єктивну реальність, що сприймається нашими почуттями, та об’єктовану в мові, і суб’єктивну реальність. Така диференціація реальностей в уяві, можливо, пояснює неоднозначність тлумачення модусу (модальності) та диктуму, їх взаємовідносин, і особливо нестійкість термінологічного позначення модусу” [1, с. 43].

Реальність складається з фактів, які є невичерпними. Факти про будь-який фізичний об’єкт теоретично невичерпні, тому що не існує меж для його аналізу. Н. Рейшер [2, с. 15] наводить приклад з каменем.

Спочатку ми аналізуємо камінь з точки зору його форми, якості поверхні та хімічних властивостей. Потім досліджуємо його генезис та історію. Пізніше розглядаємо його функціональні аспекти, тобто можливості його застосування каменярем, архітектором, спеціалістом із ландшафтів тощо. Фактично немає теоретичних обмежень для аналізу каменю. Таким чином, можливі факти про фізичний предмет, в принципі, невичерпні. Реальність настільки складна, що наші думки не можуть її наздогнати [2, с. 26].

З філософської точки зору реальний світ розглядається лише як один із можливих. З часом “філософія починається з раціоналізації космогоністичних міфів – відбувається поступове вивільнення від особистісних і надприродних елементів, знеособлення попередніх зооморфних і антропоморфних образів, перетворення розпливчастих уявлень на більш усвідомлені поняття та категорії” [3, с. 31].

Усередині та наприкінці ХХ століття увагу лінгвістів було сконцентровано на питаннях семантики в аспекті як сприйняття мовлення, так й її породження. Особлива увага приділялася семантиці можливих світів, яка є “різною – як по суті, так й відповідно до засобів її втілення у мові” [4, с. 109]. Семантика можливих світів базується на припущенні, що “не всі можливі світи мають однакове значення для нашої мети – не всі можливі світи мають однакові можливості” [5, с. 228].

Ірреальний світ – це специфічний світ із своїми модально-семантичними закономірностями. “Діалектика здорового глузду розсудливо відвертається від усього чарівного, якщо його неможливо виявити” [6, с. 10]. Для вигадки існує інша система дійсності, ніж у здорового глузду.

Для ірреального світу існує проблема референта, оскільки символ з референту неможливо вивести. Існують символи, що мають референцію, але у яких відсутній референт. Наприклад, поняття, позначене лексемами *таппа* та *манна*: *таппа* – ‘the food that God provided for the people of Israel during for their 40 years in the desert’ [7, с. 780] (манна – їжа, якою Бог забезпечив ізраїльтян у пустелі на 40 років); *манна* – ‘їжа, що падала євреям із неба під час їх мандрівки по пустелі’ [8, с. 623]. Відповідно до словникового тлумачення, досліджувані поняття позначають неіснуючу їжу. Незважаючи на вигадку, той, хто почув ці лексеми, дуже добре розуміє, про що йдеться мова.

Не маючи реальних референцій, ірреальний світ складається з об’єктів, які відрізняються від природних саме своїм номінальним характером.

Як й у вигаданому світі, так й у реальному житті існують символи з різним значенням, але одним референтом: *Siva* – ‘one of the three main gods in the Hindu religion. He is seen as both “the Destroyer” and “the Creator” of the universe’ [9, с. 1263] (Шива – один з трьох головних богів в індійській міфології. Його вважають як Руйнівником, так й Творцем);

Стрига – ‘божество східних сонячних вітрів, донька Стрибога [...] заступниця знахарів, однак ця володарка суховіїв та повені є ще богинею чвар. Вона насилає злі лихі вітри, які або навівають зливи, або висушують землю та паплюжать хліби’ [10, с. 512]. Обидва значення відсилають до одного й того ж референта, хоча їх значення не тільки не співпадають, але й позначають діаметрально протилежні поняття.

Вигаданий, або “можливий” світ може мати різне вербальне вираження – у сюжетному просторі міфів, казок, билин, легенд, загадок і т. ін. Він сприймається як “світ вторинний, який організовано на інших загальносистемних принципах, ніж звичайний світ, але його сприйняття стає можливим, лише спираючись на світ нормальний” [11, с. 85]. Будучи квазіекзистенціональним та не маючи власного незалежного онтологічного статусу, ірреальний світ не може існувати незалежно.

Неіснуючі предмети та можливості мають залежний статус – вони виникли як результат розумових здібностей для виконання певних операцій [2, с. 54].

Ми не часто звертаємося до джерел, замислюючись над тим, що спричинило появу уявного світу. Важливо пам’ятати та розуміти, що “у будь-якого ірреального явища є свій генезис або прототип. І усі дива в уявно можливому світі мають свої першоджерела. Факт завжди складніший за уявне: вигадка – це результат мозкової діяльності, мисленнєвих операцій, а можливості мозку обмежені. Природа завжди складніша за наш мозок” [2, с. 14].

Когнітивна глибина вигадки завжди завершена. На відміну від реального світу, вона становить кінцевий продукт. Вигадка в багатьох аспектах не є завершеною, вона є схематичною і породжує питання, відповіді на які не існують [2, с. 9].

Реальний світ складніший та загадковіший, оскільки на відміну від світу реального, уявний світ має інформативні та когнітивні обмеження. У реальному світі “факти повинні узгоджуватися один з одним. Ця риса притаманна існуючому світу – один факт не може суперечити іншому. Для уявного світу така умова не є обов’язковою” [2, с. 12].

У реальному житті набагато більше непередбачуваних сюрпризів. Дійсність може нас здивувати сильніше ніж вимисел.

Незважаючи на серйозну різницю щодо свого онтологічного статусу, реальність та ірреальність тісно поєднані між собою. Важко не погодитися з Д. С. Стейлі, який зазначає, що “результати уявлення впливають на наше мислення та дії у реальному світі” [12, с. 117]. Зовсім недавно ще ніхто не міг би передбачити досягнення сучасної медицини щодо зміни стану людини. А чисельні пацієнти інститутів краси з бажанням продовжити молодість? А пігулки для швидкого схуднення?

Ірреальний світ – це світ, де здійснюється нездійснене, виконується невиконане і стає можливим неможливе. У такому світі діють притаманні йому закони – це абсолютність якості та функцій. Недосягнення мети або

невиконання функцій позбавляє ірреальне поняття свого змісту, вказуючи на необхідність його анулювання.

Ми не замислюємося над логікою чарівного, його образами. Адже це світ фантазії, а він – алогічно представлений. Фантазія вражає своєю неординарністю, незвичайністю. Фантазувати – це природна потреба людини, яка притаманна у самому ранньому віці і супроводжує її протягом усього життя. Аристотель зазначав, що “оскільки зір становить саме важливе з почуттів, то й свою назву уявлення [виділено Аристотелем – Т. Н.] (*phantasia*) отримало від світла (*phaos*), оскільки без світла неможливо бачити [13, с. 433].

Ірреальний світ формується як субстанційними предметами, особами, так й несубстанційними елементами (якості, почуття, відносини, процеси, дії, події, психічний стан і т. ін.). Поняття ірреального світу у нашому дослідженні вербалізують іменники.

Уявний світ моделюється за допомогою повнозначних номінативних одиниць сучасних англійської та української мов, що є словами (*Cerberus, dreamland, karma; Тугарин, рай, нірвана*) або словосполученнями (*Helen of Troy, Seven Heaven, magic beans; змій Василіск, Треблажене дерево, молочна ріка з кисільними берегами*).

Більшість іменників мають лише внутрішні (семантичні) ознаки, оскільки індикатори ірреальності залучені до внутрішньої семантичної структури лексичних одиниць на позначення ірреальності. Взагалі, не існує зовнішніх формальних ознак ірреальності. Хоча деякими показниками англійських іменників та прикметників можна вважати префікси *ir-, im-* та інші: *irreality, impossible*. Проте ці ознаки не можуть бути показниками вигаданого світу, на відміну, наприклад, від умовного способу дієслова.

В уявному світі відбувається різка поляризація сфер Добра та Зла, які виступають як абсолютні категорії всесвітнього масштабу. Співвідношення номінативних одиниць за критерієм оцінної опозиції “позитивне/негативне” дозволяє стверджувати негативне сприйняття ірреального простору в англійській та українській картинах світу. Домінування в досліджуваних мовах одиниць з негативною оцінністю пояснюється тим, що реальність сприймається в процесі існування людини як щось нормальне, звичне, тоді як ірреальність асоціюється зі страхом та невідомістю перед новим буттям з його власними незрозумілими законами.

Співвідношення елементів дійсності та вигаданого формує ірреальний простір, окреслює його межі та визначає ступінь гіпотетичності або неможливості, наприклад, існують реальні якості (*літати, бити*), але у реальному житті не існують об’єкти, яким ці якості надаються (*magic carpet; чоботи-скориходи; ray gun; міч-кладенець*).

Ірреальне неможливо “наочно побачити, ані торкнутися, ані понюхати, окрім як зробити це ірреально” [14, с. 125].

Факти, які з'явилися як результат вигадки, є особливими, дуже специфічними, оскільки саме завдяки нашому уявленню вони стали відомими. І ніщо інше, що існує поза сферою уявлення, не надає релевантної інформації стосовно таких фактів [15, с. 8].

Ірреальний світ – світ, що конструюється тим, хто говорить, як особливий ментальний простір, в якому об'єкти відрізняються від наявних своїм номінальним характером.

В ірреальному світі дозволяються різні дива і можливим виявляється усе. Деякі зміни мають різкий характер, інші – повільний. У вигаданому світі відоме положення логіки здорового глузду *ex nihilo nihil fit* “з нічого з'являється ніщо” трансформується у *ex nihilo omnia fit* “з нічого з'являється усе”. У чарівному світі усе духовне, ідеальне та ментальне матеріально. Безпредметні предмети виконують функції матеріальних предметів. Ірреальні предмети “пасивні самі по собі, тому що життя, яке вони отримують, йде від нас” [14, с. 126–127]. Таким чином спостерігається процес анімації.

Ірреальність потрапляє до реальності, іноді зберігаючи життєвий образ, доповнюючи його новими рисами. Номінативні одиниці вербалізують ірреальні поняття різних рівнів абстракції.

Ірреальний світ генерується поза конкретною нацією, вербалізується певним соціумом і супроводжується національно-специфічними тонкощами – світовідчуттям, світоосмисленням та світооцінкою. У ірреальному просторі відбиваються не тільки риси різних цивілізацій, а й багатьох історичних епох.

Усі номінативні одиниці, що моделюють простір ірреальності, характеризуються суб'єктивністю, тому що формуються на основі особистого досвіду перцептивної діяльності людини. Неможливо говорити про об'єктивність під час формування уявного світу, оскільки він конструюється та репрезентується за допомогою людських уявлень, а відомо, що “скільки людей – стільки точок зору”.

Опис системи світобачення реалізується через дві моделі аналізу – статичній та динамічній. Статична модель аналізу передбачає дослідження словникового складу мови, динамічна пов'язана із звертанням до текстового рівня. У подальшому ми вважаємо перспективним дослідження мовних одиниць від їх словникової іпостасі до гіпертекстуальної, оскільки зі “словника надходять лише готові одиниці, усе, що будується, конструюється, вимагає звернення до нового рівня” [16, с. 109]. Збагачення семної структури слова та нарощування змісту спостерігається на текстовому рівні, коли слово набуває додаткових сем. Аналіз мови та мовних явищ не в статичній, а в динамічній передбачається у тексті – одній з форм репрезентації мови.

Література

- 1. Горобець О. С.** Лингвофилософские аспекты функционально-семантической категории модуса / О. С. Горобец // Вестник Ставропольского государственного университета. – Филологические науки. – 2009. – № 60. – С. 38–44. **2. Rescher N.** Imagining Reality: a study of unreal possibilities / N. Rescher // Open Court Publishing, 2003. – Vol. 331. – 298 p. **3. Турсунов А.** От мифа к науке (Эволюция космологической картины) / А. Турсунов // М. : Политиздат, 1973. – 152 с. **4. Чанышев А. Н.** Аристотель / А. Н. Чанышев // М. : Мысль, 1981. – 200 с. **5. Философский словарь** / [ред. И. Т. Фролова]. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с. **6. Голосовкер Я. Э.** Логика мифа / Я. Э. Голосовкер // М. : Наука, 1987. – 218 с. **7. OALDCE: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English** / [ed. by S. Wehmeier]. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 1540 p. **8. СУМ: Словник української мови у 11 томах.** / [за ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наукова думка. – 1971-1980. **9. LDELС: Longman Dictionary of English Language and Culture.** – Addison Wesley Longman, 1998. – 1568 p. **10. Войтович В. М.** Українська міфологія / В. М. Войтович // К. : Либідь, 2005. – 664 с. **11. Ильинова Е. Ю.** Концептология вымысла в тексте авторской сказки / Е. Ю. Ильинова // Филологические науки. – 2007. – № 1. – С. 85–93. **12. Staley D. J.** History and future: using historical thinking to imagine the future / D. J. Staley // Lexington Books, 2006. – 175 p. **13. Аристотель** О душе / Аристотель [ред. В. Ф. Асмус] // Соч. в 4-х томах. – т. 1. – М. : Мысль, 1976. – С. 369–448. **14. Sartre J. P.** The imaginary: a phenomenological psychology of the imagination / J. P. Sartre, A. Elkaim-Sartre, J. M. Webber // Routledge, 2004. – 208 p. **15. Biderman S.** / S. Biderman, B.-A. Scharfstein Is It All Fancy? // S. Biderman, B.-A. Scharfstein Myths and fictions. – 1993. – P. 3-16. **16. Кубрякова Е. С.** Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова // М. : Наука, 1986. – 157 с.

Нікульшина Т. М. Ірреальний світ: філософський та лінгвістичний аспекти (на матеріалі англійської та української мов).

Статтю присвячено дослідженню філософського та лінгвістичного аспектів ірреального світу. Уточнено зміст поняття “ірреальність”, “ірреальний світ”. Розкрито особливості ірреального світу, його взаємозв'язок із світом реальним.

Ключові слова: ірреальність, вигаданий світ, реальний світ, вигадка, можливість.

Никульшина Т. М. Ирреальный мир: философский и лингвистический аспекты (на материале английского и украинского языков).

Статья посвящена исследованию философского и лингвистического аспектов ирреального мира. Детализировано содержание понятий “ирреальность”, “ирреальный мир”. Раскрыты особенности ирреального мира, его взаимосвязь с миром реальным.

Ключевые слова: ирреальность, выдуманный мир, реальный мир, выдумка, возможность.

Nikulshyna T. M. Irreal world: philosophical and linguistic aspects (on the bases of the English and Ukrainian languages).

The article is devoted to the study of philosophical and linguistic aspects of the imagined world. The notions “irreality”, “imagined world” are investigated and detailed. The peculiarities and interrelation of the imagined world and real one are highlighted.

Key words: irreality, imagined world, reality, imagination, possibility.

УДК 801.6;802.085

Розова І. В.

**СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
АВТОРСЬКИХ ЦИТАЦІЙНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ
АНГЛОМОВНИХ САТИРИЧНИХ ТВОРІВ ХХ СТОРІЧЧЯ)**

Стилістична особливість цитацій полягає в тому, що «цитація поєднує два значення, первинне значення, те, яке вона має у власному оточенні, й аплікативне значення, тобто те, якого вона набуває в новому контексті. Цитації вживаються як стилістичний прийом... з метою розширення значення цитованого речення і протиставлення двох значень один одному, у такий спосіб досягаючи модифікації первинного значення» [3, с. 187]. З проблемою цитацій безпосередньо пов'язана проблема «двоголосся», тобто «...діалогічні відношення можливі і до свого власного висловлення в цілому, до окремих його частин, і до окремого слова в ньому... якщо ми якось відокремлюємо себе від них, говоримо з внутрішнім застереженням, займаємо дистанцію по відношенню до них, ми начебто обмежуємо і роздвоюємо своє авторство» [1, с. 315].

Мета нашого дослідження – встановлення розмаїтості цитаційних висловлень сатиричного характеру, а також залежності наданих висловлень від горизонтального та вертикального контекстів.

Для реалізації наданої мети треба вирішити наступні завдання:

1) описати найбільш простий тип цитаційної форми асоціативного варіанту авторської модальності – цитування в діалогічному мовленні;

2) розкрити експліцитний характер авторських сатиричних цитацій;

3) встановити специфічні ознаки невласно-прямої мови як конструкції цитаційного типу.

До сфери досліджень була залучена проблема функціонування метатекстів у текстах, тобто гетерогенність висловлення: «Наші висловлення, багаторазово гетерогенні, гетерогенні також у тому смислі, що в них часто переплітається текст із текстом метатекстовим. Ці метатекстові нитки можуть виконувати найрізноманітніші функції. Вони прояснюють «семантичний візерунок» основного тексту, поєднують різні його елементи, підсилюють, скріплюють» [2, с. 421]. Сатиричні цитаційні висловлення являють собою «цитацію» іншого висловлення. Розмаїтість їх велика – від простих випадків негайного цитування в діалогічному мовленні (коли другий учасник мовного акту повторює усі висловлення першого учасника, або частину його) до складних випадків дистантного цитування. Специфічною рисою цитацій є залежність не тільки від лінійного, горизонтального контексту, але й від вертикального (що ґрунтуються на фонових знаннях відправника й одержувача повідомлення).

Для реалізації цитаційної форми асоціативного варіанту сатиричної модальності використовуються засоби всіх мовних рівнів. Можливість реалізації цього варіанту в мікроконтексті зближає його із ситуаційним варіантом авторської модальності.

До найбільш простих типів цитаційної форми асоціативного варіанту авторської модальності відноситься цитування в діалогічному мовленні, коли другий учасник мовного акту повторює висловлення першого (або його частину), наприклад:

‘Even supposing there is oil in Ishmaelia, said administrator, resuming the conversation which had occupied him ever since, on the first night of the voyage, William had disclosed his destination, “how are you going to get out?”

‘But I have no interest in commerce. I am going to report the war’.

‘War is all commerce’.

(Waugh, Scoop, p. 49)

У наведеному прикладі лексична одиниця *commerce* переходить з одного контексту в інший. Відбувається семантична інверсія зі зміною семантичного підпорядкування: пряме значення лексичної одиниці, що мається на увазі першим учасником мовного акту (*trade, the exchange and distribution of goods*), відступає на другий план у новому контексті (другому висловленні). У другому висловленні формується і висувається на перший план нове значення лексичної одиниці, протилежне прямому – «Проведена політика». У новому контексті формується авторська модальність, тобто автор висловлення імпліцитно виражає своє

презирливе ставлення до війни як негативного явища. Виникає контраст між прямим і переносним значенням лексичної одиниці: її пряме значення відступає на другий план (хоч і досить активний), модифікується в новому контексті, висуваючи на перший план переносне значення, чим і обумовлюється виникнення авторської модальності. Форма реалізації авторської модальності залишається незмінною, однак обидва значення реалізуються не одночасно, а градуально: у першому висловленні пряме, а в другому переносне.

Аналіз наступного прикладу дозволить виділити ряд інших параметрів, що відмежовують цитаційну форму від явищ антифразисного характеру:

It was Otto Friedrich Silenus's first important comission. "Something clean and square; had been Mrs Beste-Chetwynde's instructions and then she had disappeared on one of her, mysterious world-tours, saying as she left. Please see that it is finished, by the spring!" 'Something clean and square – he pondered for three hungry days upon the aesthetic implications of these instructions and then began his designs.

(Waugh, Decline and Fall, p. 122–123)

З висловленням *something clean and square* відбувається більш складна трансформація, ніж з лексичною одиницею в попередньому прикладі. У першому вживанні висловлення *something clean and square* відбиває бажання Марго Бестечетвінд облаштувати будинок у дусі модерністських традицій. У другому вживанні цитація архітектора також уміщує цілу систему поглядів на будівництво в дусі модернізму, але зовсім іншого порядку. У цьому випадку поєднується неприйняття архітектором модернізму взагалі з неприйняттям поглядів Марго і легким презирством до неї як особистості. Сатирична модальність другого висловлення реалізована градуально. Декодування авторської модальності пов'язане з деякими попередніми знаннями. Система понять, що виявляється в першому висловленні, абсолютно невідома, незрозуміла без попереднього знайомства із самою героїнею та її поглядами (тобто без знання попередньої частини тексту). Те ж можна відзначити і стосовно цитаційного висловлення. Складності, що виникають при декодуванні цитаційних форм авторської модальності, побічно вказують на їхню приналежність до асоціативного варіанту авторської модальності. Що складніша гама сатиричних оказіональних смислів, що виникають у свідомості читача внаслідок кореляції семантики слів з текстовою ситуацією, тим більші контексти потрібні для його реалізації. Форма реалізації сатиричної модальності не порушується, складнішим стає лише обсяг понять, уявлень, що складають прямі і переносні значення, наприклад:

'The Press are anxious for your opinion upon a certain question, Mrs Jackson'.

'Aw, so ask somebody else. They be coming to mend that roof as quick as they can, and they can't come no quicker than that not for the Press, nor nobody. See what I mean, old boy, not popular.

(Waugh, Scoop, p. 92)

В аналізованому прикладі обурення місіс Джексон, виражене цитацією, спрямоване проти втручання журналістів, що гордо іменують себе представниками преси, у її приватне життя. Лексична одиниця «*press*» у другому висловленні надфразової єдності набуває значення протиставлення: «люди не гідні поваги, а зовсім навпаки», унаслідок взаємодії обох значень лексичної одиниці в підтексті надфразової єдності виникає складна авторська модальність: 1) насмішкливо-презирливе ставлення персонажа до журналістів; 2) протест проти державної політики країни, що заохочує вторгнення в приватне життя своїх громадян. Подальша частина висловлення пояснює приховану модальність: *See what I mean, old boy, not popular*, але вона носить лише інформативний, констатувальний характер глузування, презирства в ній уже немає.

Ще складніше авторська підтекстова модальність, що виникає в наступній надфразовій єдності:

Finally, with one fonger, he typed a message. Please don't worry quite safe and well in fact rather enjoying things weather improving will cable again if there is any news yours Boot.

'Weather improving!' said Mr Salter.

'Weather improving. He's been in Jacksonburg ten days and all he can tell us is that the weather improving.

(Waugh, Scoop, p. 138)

У розглянутій ситуації дається непряма сатирична характеристика професійних якостей журналіста Вільяма Бута. Авторська модальність інтенсифікується комплексом допоміжних засобів: 1) підкресленої знаком оклику емоційності цитації; 2) дистантним повтором; 3) присутністю означеного артикля (четверта цитація). Перше висловлення Бута *weather improving*, наділена глибинним змістом – «політична обстановка в країні змінюється», протиставляється четвертому висловленню містера Солтера, у якому *the weather improving* має смисл «ти смішний зі своїм незначним повідомленням про погоду». На цій основі виникає авторська модальність НФС «ми нехтуємо тобою як бездарним журналістом, який не виправдав довіри керівництва газети».

Таким чином, при діалогічному цитуванні різноманітніші цитації і смисли, що зіставляються. Факт зіставлення смислів висловлень указує на текстову природу цієї форми асоціативного варіанта авторської модальності.

Авторська цитація може мати характер прямого, експліцитного цитування, формальною ознакою якого є наявність лапок у цитації, наприклад:

'Not a word to the Boys, please, about the reasons for your leaving Oxford! We schoolmasters must temper discretion with deceit...

He was led to a place at the head of one of the tables. The boys on either side of him stood up very politely until he sat down. One of them was the boy, who had whistled at Captain Grimes. Paul thought he rather liked him.

'I'm called Beste-Chetwynde', he said.

'I've got to teach you the organ, I believe'.

'Yes, it is great fun: we play in the village church. Do you play terrible well?' Paul left felt this was not a moment for candour, and so, 'tempering discretion with deceit', he said, 'Yes, remarkably well'.

(Waugh, *Decline and Fall*, p. 48)

У цьому прикладі через цитацію частини висловлення доктора Фейгана виражається неприйняття героєм оповіді світогляду доктора привілейованої приватної школи. Наявність лапок «перекреслює» буквально значення цитації, тобто ту систему понять, яку цитуючий персонаж вкладає в *temper discretion with deceit*, указує на той факт, що в автора висловлення погляд на моральний вигляд учителя школи зовсім інший. Формалізація цитації сприяє вираженню суб'єктивно-оцінної авторської модальності «поради доктора Фейгана зовсім неприйнятні для вчителя школи».

Виразна і яскраво сатирична експліцитна авторська цитація в поєднанні з повтором, наприклад:

The two men denied alone. They ate parsley soup, whiting, roast, veal, cabinet pudding; they drank whisky and soda. Lord Copper explained Nazism, Fascism and Communism, later in his ghastly library, he outlined the situation in the Far East. "The Beast" stands for strong mutually antagonistic governments everywhere, he said "self-sufficiency at home and self-assertion abroad".

(Waugh, *Scoop*, p. 14)

Normal life as he saw it, consisted in regular journeys by electrictrain, monthly cheques, communal amusements, and cosy horison of slates and chimneys, there was something unEnglish and not quite right about the country with its solitude and "self-sufficiency", its bloody recreations; its darkness and silence and sudden, inexplicable noises; the kind of place where you never know from one minute to the next that you might not be tossed by bull or pitch forked by a yokel or rolled over and broken up by a pack of hounds.

(Waugh, *Scoop*, p. 26)

У першій цитації цього прикладу зазначений її автор – висловлення запозичене з мови Лорда Коппера. У сатиричному ключі представлена тема мегаконтексту: «суспільна позиція головного редактора газети «The Beast» полягає в підтримці антагоністичних урядів». Рема мегаконтексту – претензійність, жадібність «послідовників» політики Лорда Коппера – позначається наявністю формалізованої цитації. Цитація виконує оцінну роль, тобто виявляється негативне ставлення автора оповіді до містера

Солтера, що лестить, лицемірить, догоджає і не сміє нічого «порушити» у висловленні людини, наділеної великою владою.

Невласне-пряма мова, будучи непрямомою або прихованою цитацією, служить діючим засобом вираження сатиричної модальності. Авторська форма цитування існує в контексті невластиво-прямої мови, якій властива наступна особливість: невластиво-пряма мова (НПР) допомагає авторові висловлення зберегти дистанцію щодо буквального значення висловлення (відмежуватися від нього й одночасно виразити своє ставлення до нього), наприклад:

Then on Saturday night I came into the bar. I generally drop in on Saturday evenings and smoke a cigar and stand a round of drinks. It sets the right tone. I wear a buttonhole in the summer, too, and I diamond ring. Well, I was in the Saloon when who did I see in the corner but Jimmy Dragecove I used to know when I was working with Toby Cruttwell. I never see a man look more discouraged.

'Hullo, Jimmy!' I says. "We don't see each other as often as we used. How are things with you I says it cordial, but careful like because I didn't know what Jimmy was up to.

"Pretty bad", said Jimmie. "Just fooled a job".

"What sort of job?" I says. 'Nobbling', he says, meaning kidnapping'.

"It was like this", he says, "You know a toff called Lord Utteridge?"

"The bloke what had them electric burglar alarms". I says, "Utteridge House, Belgrave Square?" "That's the blinking bastard. Well, he's got a son – nasty little kid about twelve, just going off to college for the 1st time. I'd had my eye on him" Jimmy said, "for a long time, him being the only son and his father so rich, so when I'd finished the last job I was on I had a goat him. Everything was as easy as drinking," Jimmy said. There was a garage just round the corner behind Belgrave. Square where he used to go every morning to watch them missing about the cars. Crazy about the cars the kid was. Jimmy comes in one day with his motor bike and side-car and asks for some petrol. He comes up and looks at it in the way he had.

(Waugh, Decline and Fall, p. 72)

Невластиво-пряма мова в даному прикладі являє собою виразний засіб суб'єктивної оповіді. Спосіб формулювання переданого змісту маркує індивідуальність оповідача, відбиваючи певний суб'єктивний підхід до дійсності. Виступання оповідача у двох ролях – і як особи, що говорить від свого імені, і як особи, що відтворює чуже мовлення, сприяє розвиткові суб'єктивної багатоплановості зображення. У такій оповіді, як наведений уривок, голос автора звучить вісім разів: у вступному *I says* виявляється граматичне відключення, що забезпечує континуум оповіді, потім *I says* – тричі, *he says* – двічі і в завершальному повторі *Jimmy said* чітко виражена суб'єктивно-оцінна авторська модальність. Відтворена автором оповіді, пряма мова відноситься до персонажа, якого в романі не існує. Лексика зниженого стилістичного тону характеризує обурливі дії людини, яка обрала способом викрадання дітей вимагання (*nobbling, toff,*

blinking bastard, bloke), фразеологічна єдність *everything went as easy as drinking* свідчить про жорстокість і аморальність персонажа.

Стильові і семантичні ознаки плану персонажа можуть втілюватися в невласне-прямій мові з різним ступенем експліцитності. Розглянемо індивідуальні особливості внутрішньої мови персонажа, наприклад:

Lord Copper was at his desk. He dismissed some satellites and ro se as William came towards him. "...There are two invaluable rules for a special correspondent – Travel Light and Be Prepared. Have nothing which n case of emergency you cannot carry in your own hands. But remember that unexpected always happens. Little things we take for granted at home like... he looked about him, seeking a happy example; the room, though spacious, was almost devoid of furniture; his eye rested on a bust of Lady Copper, that would not do: then resourcefully he said... like a coil of rope of a sheet of tin, may save your life in the wilds. I should take some cleft sticks with you. I remember Hitchcock – Sir Jocelyn Hitchcock, a man who used to work for me once; smart enough fellow in his way, but limited, very little historical backing. I remember him saying that in Africa he always sent his dispatches in a cleft stick. It struck me as very useful tip. Take plenty.

(Waugh, Scoop, p. 41)

За допомогою невласне-прямої мови виражена сатирична модальність оповідача стосовно газетного магната лорда Коппера, який намагається поділитися своїм «багатим» досвідом з починаючим журналістом. Мова оповідача чітко інформативна, єдиним зауваженням *that would not do* він передає непевність лорда у своїх власних словах, примітивність його поглядів.

Сутність невласне-прямої мови полягає в протиставленні двох смислових шарів, що формують план оповідача і план персонажа, і у вираженні шляхом такого протиставлення суб'єктивно-оцінної підтекстової авторської модальності. Формалізація плану персонажа нерозривно пов'язана з його індивідуалізацією. Якщо план персонажа не індивідуалізований, протиставлення носить більш загальний характер: за планом оповідача більш явно проступає позиція самого автора твору. Таким чином, найважливішою особливістю невласне-прямої мови є наявність дистанції її автора щодо зображуваної ним події. Невласне-пряма мова продуктивна у вираженні авторської модальності, тому що відмежування автора від повідомлюваного сприяє безпосередньому, негайному вираженню ним у підтексті своєї критичної оцінки.

Література

1. **Бахтин Н. Н.** Проблемы поэтики Достоевского / Н. Н. Бахтин // М. : Сов. писатель, 1963. – 363 с.
2. **Вежбицка А.** Метатекст в тексте / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – Вып. 8. – С. 402–421.
3. **Гальперин И. Р.** Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин // М. : Высш. шк., 1977. – 332 с.
4. **Waugh E.** Decline and

Fall / E. Waugh // L. : David Campbell Publishers Ltd, 1993. – 186 p.
5. Waugh E. Scoop. A Novel about Journalists / E. Waugh // Harmondsworth : Penguin Books, 1978. – 222 p.

Розова І. В. Стилiстичнi особливостi функцiонування авторських цитацiйних висловлень (на матерiалi англomовних сатиричних творiв ХХ сторiччя).

У статтi розглядаються специфiчнi риси функцiонування цитацiйних висловлень на рiвнi асоцiативного змiстового варiанту авторської модальностi англiйського сатиричного тексту ХХ сторiччя.

Ключовi слова: авторська модальнiсть, сатирична цитацiя, асоцiативний змiстовий варiант.

Розова И. В. Стилистические особенности функционирования авторских цитационных высказываний (на материале англоязычных сатиричных произведений ХХ столетия).

В статье рассматриваются специфические черты функционирования цитационных высказываний в рамках ассоциативного содержательного варианта авторской модальности.

Ключевые слова: авторская модальность, сатирическая цитация, ассоциативный содержательный вариант.

Rozova I. V. Stylistic peculiarities of satirical quotation expressions functioning (based on the material of the English-speaking satirical works of the XX century).

The article deals with the specific features of satirical quotation expressions functioning on the level of associative conceptual variant of author's modality (on the basis of English satirical fiction of the XXth century).

Key words: author's modality, satirical quotation, associative conceptual variant.

УДК 81'16

Ригованова В. А.

ПОНЯТТЯ «МОВНА СВІДОМІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ ТЕОРІЇ

У сучасній лінгвістичній теорії все більшу значимість набувають питання про те, як людина використовує мову, які психічні процеси і які механізми забезпечують функціонування мовної здібності. А об'єднання когнітивної, соціологічної й культурологічної спрямованості досліджень останніх років висуває на перший план індивідуальні ознаки мовця як важливий аспект вивчення лінгвістичної проблеми – людини в мові.

Новітні концепції, що сформувалися в результаті залучення до лінгвістичного опису даних із психології, культурології, соціології, філософії та інших антропоорієнтованих дисциплін, змінили традиційні погляди на цю проблему. Стало зрозумілим, що основна функція мови полягає не стільки в передачі інформації й здійсненні референції реальності, скільки в орієнтації особистості в її пізнавальному просторі. Отже, можна констатувати істотне зростання значимості індивідуальних ознак мовця для лінгвістичних досліджень.

Хоча проблема функціонування феномена свідомості як ментальної реальності й структурування його змісту активно обговорюється останнім часом у багатьох роботах (О. О. Залевська, В. А. Пищальникова, Ю. С. Степанов, Й. А. Стернін, Є. Ф. Тарасов, Н. В. Уфімцева), вона не втрачає своєї актуальності. На цьому наголошує у передмові до збірника тез XIV Міжнародного симпозиуму з психолінгвістики і теорії комунікації «Языковое сознание: устоявшееся и спорное» Є. Ф. Тарасов. Зокрема науковець зазначив, що проблема виділення мовної свідомості як наукового об'єкта є актуальною, оскільки знання про свідомість як об'єкт дослідження безпосередньо залежить від засобів та операцій пізнавальної діяльності [7]. Такими засобами, по-перше, є омовлення, що забезпечує доступ до свідомості. Варто враховувати, що зміст, переданий у спілкуванні, усвідомлюється в предметних і діяльнісних значеннях, а передається мовним знаком. Вербальна репрезентація результатів мисленнєвих процесів опосередковано відображає процес мислення. По-друге, свідомість дослідника постає засобом пізнавальної діяльності, і у такому випадку вона є метасвідомістю щодо свідомості об'єкта. Безпосереднє споглядання за свідомістю змушує онтологізувати пізнавальні процедури, які роблять мовну свідомість доступною для аналізу і, водночас, розмивають межі між її онтологією та гносеологією. Через це пошук методології досліджень мовної свідомості є пріоритетним у сучасному мовознавстві.

Мета роботи – проаналізувати основні погляди на поняття «мовна свідомість» в аспекті інтегративних тенденцій сучасного мовознавства.

У сучасній гуманітарній парадигмі поняття «свідомість» має багато трактувань. Тривалий час вважалося, що проблема свідомості є винятково предметом гуманітарного знання, насамперед філософії й психології. Сучасний підхід істотно розширив ці межі. Природничі (фізіологія, нейропсихологія, кібернетика, фізика) і гуманітарні (соціологія, мовознавство тощо) науки також займаються вивченням свідомості й знаходять певні точки дотику та специфічні закономірності. Для філософії та психології проблема свідомості виступає одним із пріоритетних об'єктів дослідження.

У філософському аспекті дослідження свідомості ґрунтується першочергово на визначенні відношення останньої до ідеального чи матеріального. Водночас наголошується, що свідомість є процесом

пізнання дійсності й результатом цього процесу. Як пізнавальна діяльність свідомість починається з чуттєвого відбиття, в образах якого людині відкривається світ, і піднімається до рівня теоретичного мислення. Рух від чуттєвого до теоретичного мислення здійснюється за спіраллю: кожне віддалення думки від відчуттів, сприйняття й уявлень супроводжується поверненням до них.

У психології свідомість розглядається як єдина поліфункційна психічна система, що забезпечує нормальну життєдіяльність соціального індивіда. Комплексний розвиток усіх психічних функцій забезпечує появу у людини внутрішнього відбиття зовнішнього світу, формування його моделі. Отже, свідомість розвивається як особливе продовження сприйняття, як сприйняття внутрішнього світу, як внутрішній погляд. Таке розуміння природи свідомості спричиняє появу тверджень про те, що свідомість споріднена із зоровим сприйняттям та емоціями.

У сучасній психології дослідження свідомості формується в межах діяльнісного підходу, за концепцією моделі свідомості О. М. Леонтьєва. За цією концепцією свідомість має тривимірне розуміння: по-перше, свідомість як образ, результат продукту внутрішньої діяльності, по-друге, як форма самої діяльності, по-третє, як форма продукту, у якому застигла діяльність. Отже, зовнішні форми існування свідомості (предметна й діяльнісна) доступні для зовнішнього спостереження й аналізу, можуть служити матеріалом аналізу ментальних образів, доступних тільки для інтроспекції. Тому будь-яка діяльність, предмети і їхні вербальні описи можуть бути предметом аналізу свідомості особистості.

Результатом лінгвістичного усвідомлення поняття «свідомість» є розуміння його у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні мовна свідомість є відбиттям об'єктивного світу у знаку. Мовна свідомість у такому розумінні є рефлексією над мовою й модусами її існування [7, с. 9].

У вузькому значенні мовна свідомість – це відбиття специфічної мовної структури в підсвідомості носіїв мови; сукупність законів, правил мови на рівні вмінь, що реалізується в умінні правильно вибрати й ужити мовні засоби у спілкуванні. Нормативним є гомогенний характер мовної свідомості. Розпад традиційної культури й соціальні катаклізми приводять до порушення однорідності мовної свідомості, виникають різні інваріанти мовної свідомості, орієнтовані на ідеали й норми різних соціальних груп, які можуть суперечити один одному.

Вартий уваги той факт, що мова є не тільки результатом, але й засобом діяльності свідомості.

О. О. Потебня наголошував, що неправильно бачити роль слова тільки в закріпленні, фіксуванні в певному знаці готової думки. Слово, на його думку, повинне розглядатися як внутрішньо необхідний орган думки, як засіб добування думки з матеріалу сприйняття. Добування думки починається з розкладання, дроблення чуттєвих образів, що є

неможливим без слова. Він зазначав, що "внутрішня форма слова є відношенням змісту думки до свідомості: вона показує, як уявляє людина власну думку (цит. за [2]).

Вважається, що мовна свідомість не може бути об'єктом аналізу в момент протікання тих процесів, що її реалізують. Вона може стати об'єктом аналізу лише як продукт минулої, колишньої діяльності, тобто може стати об'єктом аналізу тільки у перетворених, відчужених від суб'єктів свідомості формах культурних предметів і квазіпредметів [8, с.8]. Найбільш адекватне розуміння мовної свідомості людини, на думку Є. Ф. Тарасова, було вироблено в рамках понятійної парадигми «діяльність» – «культура» – «свідомість» – «особистість».

Загалом у світовій психологічній, лінгвістичній і філософській літературі існує два взаємовиключних підходи до співвідношення мови й свідомості. В основі одного з підходів лежить думка про те, що одиницею свідомості (тобто того, за допомогою чого вона існує) є система вербальних значень й різнорівневих комунікативних засобів (іншими словами: система мовних знаків). Відповідно до іншого підходу, одиницею свідомості є предметне значення. У цьому випадку мова розглядається як система значень, здатних актуалізуватися у вербальній формі.

За загальним аналізом підходів до поняття «мовна свідомість» можна констатувати термінологічну неоднозначність, про що влучно зауважив І. М. Горелов, назвавши таку ситуацію інтуїтивним пошуком позначення «ясно-неясних» понять синонімічних поняттю «мовна свідомість»[4].

О. О. Залевська зауважує, що деякі дослідники використовують синонімно такі поняття, як мовне мислення й мовленнєве мислення, замінюючи одне поняття іншим без чіткого визначення. На думку О. О. Залевської, визначити поняття мовної свідомості є вкрай важким завданням через складність об'єкта пізнання і визначення підходів до його вивчення. У пошуках наукового обґрунтування ситуації, яку можна кваліфікувати як ситуацію несвідомого редуціонізму, дослідниця радить зважати на те, що мовленнєво-мисленнєва діяльність людини відбувається на різних рівнях усвідомлення. О. О. Залевська розмежовує чотири таких рівні: актуальне розуміння, свідомий контроль, несвідомий контроль та неусвідомлюване (за теорією О. М. Леонтьєва та О. О. Леонтьєва). Так, на рівень актуального розуміння може поступати лише обмежена кількість одиниць, тому усвідомлюване – це лише вершина айсберга, що спирається на платформу того, що за межами актуалізованого забезпечує його розуміння. Намагаючись експлікувати використовувані нами опори, ми, образно кажучи, робимо спробу наблизитись до лінії горизонту, але чим більше йдемо, тим далше стає лінія, звичайно, якщо заздалегідь за кінцевий пункт не прийнято певний орієнтир. У процесах мовленнєво-мисленнєвої діяльності та спілкування роль такого орієнтира грає переживання усвідомлення, достатнім для

якого є перецептивно-когнітивно-афективні опори, які не вербалізуються та не усвідомлюються, але здатні забезпечувати розуміння. Дослідниця тяжіє до визначення мовної свідомості за Г. В. Ейгером, який розглядає мовну свідомість як один із видів свідомості, що є механізмом керування мовною діяльністю. Мовна свідомість формує, зберігає й перетворює мовні знаки, правила їх сполучення й уживання [3]. Г. В. Ейгер впевнений, що мовна свідомість є обов'язковою умовою для існування й розвитку всіх інших форм свідомості. Учений стверджує, що специфіка феномена мовної свідомості виявляється через конкретні прояви, у процесі функціонування, що робить необхідним детальний аналіз різних функцій мовної свідомості (відтворювальної, оцінної, орієнтувально-селективної, інтерпретативної, регулятивно-керувальної).

Й. А. Стернін пропонує розмежовувати мовну, комунікативну та когнітивну свідомість і виділяє три рівні аналізу мовної свідомості: традиційно лінгвістичний, психолінгвістичний та нейролінгвістичний. Мовну свідомість дослідник розуміє як сукупність психічних механізмів, частину свідомості, що забезпечує процес мовленнєвої діяльності людини. У такому випадку зникає інтегративна функція слова як засобу омовлення вербально-авербальних образів свідомості та майже нівелюється детермінувальна роль діяльності щодо породжених нею спілкування та свідомості [5].

Різні автори підкреслюють також ті або інші характерні ознаки мовної свідомості: Є. Ф. Тарасов звертає увагу на соціальний характер формування структур свідомості, пов'язаних з мовними знаками; Ю. А. Сорокін – на різнорівневість свідомості; А. Є. Супрун – на умови маніфестації мовної свідомості.

Отже, у дослідженні проблеми мовної свідомості виявляється така тенденція: наукове осмислення відштовхується не від власне мовної реальності, а від немовної (психологічної) реальності через опис, інтерпретування до формування визначень мовної свідомості. Можливо причиною такої ситуації є складність об'єкта дослідження, що перевищує пізнавальні можливості лінгвістики й можливості її поняттєвого апарату. Хоча лінгвістика для дослідження мовної свідомості у вигляді певних вербальних фіксацій створила процедури аналітичного аналізу, їх психологічна реальність не завжди є очевидною. Тому при дослідженні проблем, пов'язаних з мовною свідомістю, аналізом процесів оперування образами свідомості, лінгвісти часто звертаються до психологічної методології. У зв'язку з цим дослідники пропонують розмежовувати лінгвістичні й психологічні підходи до мовної свідомості, щоб уникнути редукованого розуміння об'єкта аналізу [6, с. 170]. Так, психологічний підхід до мовної свідомості має визначати, що людині дає використання мови й здійснення мовних процесів. За такого підходу мовна свідомість розглядається як один з рівнів у структурі цілісної картини світу людини, як інваріант із безлічі можливих схем освоєння світу, соціальної реальності, що більшою мірою пристосований для цілей комунікації.

Лінгвістичний підхід до мовної свідомості повинен бути орієнтований на те, яку роль у функціонуванні системи мови грає реальний позамовний контекст життєдіяльності людини і реалізація комунікативних завдань. Таке розмежування підходів забезпечує, на думку А. П. Стеценко, «основу для конструювання нередукованого уявлення про мовну свідомість» [6, с. 171].

Психологічний підхід шляхом апеляції до ментальності веде лінгвістів у бік, штовхає їх на нескінченні редуції мови до явищ іншого рівня, він не забезпечує реальної інтегративності дослідження, не створює системні моделі мови. «Свідомість, мислення й будь-який елемент ментальності може виступати як компонент діяльності лінгвістичного пізнання й стати об'єктом лінгвістичного аналізу, але не метою, на яку орієнтоване дослідження, а лише евристичним прийомом чи засобом здійснення цієї діяльності» [2]. До завдань лінгвіста не повинно входити власне вивчення свідомості, пояснення й опис її структури, функцій, етапів розвитку тощо. Лінгвіст повинен орієнтуватися на вивчення іманентних закономірностей зародження, функціонування й розвитку мови, і тільки в цьому аспекті стає можливим лінгвістичне вивчення немовної реальності – з огляду на те, яку роль вона грає в цих процесах. У лінгвістиці мовна свідомість не повинна бути самоціллю, це поняття доречно розглядати як гносеологічну експлікацію того факту, що соціальні феномени високого ступеня узагальненості (способи бачення світу, національно-специфічні особливості життя людей) можуть набувати значимості в процесах породження, функціонування й розвитку мови.

Отже, орієнтація лінгвістів на свідомість мови «як місце прописки образу зовнішнього світу, вмістище прототипових уявлень, що підлягають вербалізації» [1, с. 9] дозволяє стверджувати, що стратегія пошуку «людини крізь мову», антропологічна лінгвістика вже у загальних рисах сформувалася і набирає обертів. Дослідження такого не одновимірного поняття як «мовна свідомість», здійснюване у психолінгвістичному та лінгвістичному аспектах, потребує вироблення чітких орієнтирів та процедури аналізу, визначення онтологічної бази.

Література

- 1. Голубовська І. О.** Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. н.: спец. 10.02.15. «Загальне мовознавство» / І. О. Голубовська // К. : 2004. – 32 с.
- 2. Горошко Е. И.** Языковое сознание (ассоциативная парадигма): автореф. дис. на соиск. науч. степени докт. филол. Наук: спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. И. Горошко // М. : 2001. – 32 с.
- 3. Ейгер Г. В.** Языковое сознание и механизм контроля языковой правильности речи / Г. В. Ейгер // Языковое сознание [Тезисы IX Всесоюзного симпозиума по психолінгвістике и теории коммуникации]. – М. : Институт языкознания

АН СССР. – С. 59–60. **4. Залевская А. А.** Языковое сознание и описательная модель языка / А. А. Залевская // *Методология современной лингвистики: [Сборник статей]*. – Москва; Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2003. **5. Стернин И. А.** Языковое, коммуникативное и когнитивное сознание: проблема разграничения / И. А. Стернин // *Языковое сознание: устоявшееся и спорное: [Тезисы XIV Международного симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации]*. – М. : 2003. – С. 264–265. **6. Стеценко А. П.** Психологический и лингвистический подходы к проблеме языкового сознания / А. П. Стеценко // *Языковое сознание: [Тезисы IX Всесоюзного симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации]*. – М. : Институт языкознания АН СССР, 1988. – С. 170–171. **7. Тарасов Е. Ф.** Языковое сознание: устоявшееся и спорное (предисловие) / Е. Ф. Тарасов // *Языковое сознание: устоявшееся и спорное: [Тезисы XIV Международного симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации]*. – М., 2003. – С. 5–6. **8. Язык и сознание: парадоксальная рациональность** / отв. ред. Е. Ф. Тарасов. – М. : Институт языкознания, 1993. – 174 с.

Ригованова В. А. Поняття «мовна свідомість» у сучасній лінгвістичній теорії.

У статті розглянуто основні тенденції до лінгвістичної інтерпретації свідомості.

Ключові слова: мовна свідомість, інтегративна парадигма, мовленнєво-мисленнєва діяльність.

Ригованова В. А. Понятие «языковая сознательность» в современной лингвистической теории.

В статье рассмотрены основные тенденции лингвистической интерпретации сознания.

Ключевые слова: языковое сознание, интегративная парадигма, речемыслительная деятельность.

Rygovanova V. A. The meaning «language consciousness» in the modern linguistic theory.

In the article the main tendencies to the linguistic comprehension of consciousness are analyzed.

Key words: linguistic mind, interdisciplinary approach, mental-speech activity.

УДК 811.112.2

Rozsokha A. W.

RECHTSCHREIBREFORM VON 1996: ZIELE UND PROBLEME

Die Rechtschreibreform von 1996 war eine große Veränderung für den ganzen deutschen Sprachraum und auch die Ursache von vielen Streiten, Protesten und Aktionen gegen und auch für die Veränderung der Schreibung im Deutschen. Sofort nach der Einführung der neuen Orthographie begannen sich die Streite zwischen den Befürwortern und Gegnern der Reform zu verschärfen. Über die Hauptprobleme der Reform – ihre Notwendigkeit und Effizienz – wurde und wird noch immer auf allen Stufen geredet. Die bekanntesten Linguisten, Politiker, Wissenschaftler und Schriftsteller, wie z.B. *Karin Wolff, Florian Kranz, Hans-Werner Eroms, Peter Gallmann, Hermann Zabel* und viele andere, haben sich mit diesem Problem beschäftigt. Viele Institute, wie das *Institut für Demoskopie Allensbach*, haben Massenforschungen und Umfragen regelmäßig nach der Einführung der neuen Rechtschreibung gemacht, um den Stand der Veränderung sowie das Niveau der Akzeptanz von neuen Rechtschreibregeln zu bestimmen. Das *Ziel dieses Artikels* ist die Gründe für die Einführung der neuen Schreibung zu bestimmen und auch die Auswirkungen der Reform einzuschätzen.

Das Problem der Reformierung der Orthographie in der deutschen Sprache hat eine lange Vorgeschichte, deren Anfang aus dem 14. Jahrhundert datiert. Viele Reformen der Orthographie, die das Deutsche erlebt hat, galten im Großen und Ganzen nur einem Zweck – der Einigung und Normung der Sprache. Dasselbe Ziel verfolgt auch die Rechtschreibreform von 1996. Heute bleibt das Problem aktuell, denn die Streite um die Veränderung der Orthographie dauern noch immer, und so werden auch Forschungen von Wissenschaftlern und Institutionen in diesem Bereich weiter durchgeführt.

Die Reform der deutschen Rechtschreibung von 1996 ist eine Reform mit dem primären Ziel der Vereinfachung der Rechtschreibung im deutschsprachigen Raum. Sowohl die angestrebten Änderungen der Rechtschreibung als auch die Vorgehensweise bei der Durchsetzung der Reform wurden von Anfang an umstritten, was zu den bis heute andauernden Auseinandersetzungen zwischen Befürwortern und Gegnern führte. In den Jahren 2004 und 2006 wurde das Regelwerk in besonders strittigen Punkten überarbeitet. „Die reformierte Rechtschreibung wird seit über zehn Jahren in den Schulen gelehrt und ist den meisten Unterdreißigjährigen geläufig, während über dreißig Jahre alte Deutsche immer noch mehrheitlich Schwierigkeiten damit haben. Von den meisten Verlagen wird die Reform in Form an ihr orientierter Hausorthographien angewendet“ [1].

Die Rechtschreibreform von 1996 war nicht die erste in der Geschichte der deutschen Sprache. Historisch gab es eine Reihe von tief greifenden

Änderungen der Schreibung im Deutschen. Diese Änderungen sind logisch aufs engste mit einander verbunden.

Bald nach der deutschen Wiedervereinigung kam es zu der Rechtschreibreform von 1996. Im Unterschied zu beispielsweise Frankreich gab es im deutschen Sprachraum keine Instanz, die für die Sprachregelung verantwortlich war. Eine solche Einrichtung wurde erst nach andauernder Kritik an der Reform 2004 geschaffen.

Über die Rechtschreibreform von 1996 wurde lange gestritten. Einige behaupteten, sie sei nicht nötig und es gebe keinen Bedarf an solcher Änderung der Schreibung, ihre Gegner sagten, die Orthographie sei dringend zu verändern. Bevor man die Erfolge der Reform zu schätzen beginnt und ihre starken und schwachen Stellen offenbart, sollte man erst die Behauptungen von den Reformatoren analysieren und es feststellen, was die offiziellen Ziele der Reform von 1996 waren: „Erklärtes Ziel der Rechtschreibreform war es, das Schreiben und das Schreibenlernen zu erleichtern“ [2, S. 2]. Einige Regeln der traditionellen Rechtschreibung seien nach Ansicht der Befürworter der Reform so kompliziert gewesen, dass sie selbst von gut ausgebildeten Schreibern nicht sicher beherrscht würden. Es gibt sehr viele Argumente für die Rechtschreibreform, und es würde zu viel Zeit und Mühe verlangen, sie alle hier anzugeben. Die wichtigsten Gründe, die vielleicht von allen Unterstützern der Reform genannt werden, sind: *Einfachheit der Schreibung, Logik, eine bessere Erlernbarkeit und Handhabbarkeit der Sprache*. Den Argumenten für die Reformierung kann man noch einen Fakt zuschreiben: „Ein weiteres, vielleicht sogar das entscheidende Ziel der „Reform“ kam nur durch Zufall an den Tag: Am 31. Januar 1998 gestand Karl Blüml, österreichisches Mitglied der Zwischenstaatlichen Kommission, in einem Interview mit der Zeitung „Der Standard“: „Das Ziel der Reform waren aber gar nicht die Neuerungen. Das Ziel war, die Rechtschreibregelung aus der Kompetenz eines deutschen Privatverlages in die staatliche Kompetenz zurückzuholen.“ Gemeint war natürlich der Duden-Verlag“ [3, S. 212].

Deswegen kann man sagen, dass die Regierung der deutschen Bundesländer von der Neuregelung der deutschen Rechtschreibung eine Erleichterung des Schreibens und Erlernens des richtigen Schreibens, eine Steigerung der Sicherheit der Sprachbeherrschung in Schule und Alltag erwartete.

Trotzdem wird die Reform von Theodor Ickler ganz anders geschätzt: „Ob die reformierten Regeln das Schreiben und das Schreibenlernen aber tatsächlich vereinfachen, wird jedoch bestritten und konnte bisher nicht belegt werden“ [4, S. 67].

Weiter wird gegen diese Ziele eingewandt, dass die allermeisten Bürger erheblich mehr lesen als schreiben und Texte sehr viel häufiger gelesen als geschrieben werden. Gute Lesbarkeit sei also wesentlich wichtiger als erleichterte Schreibbarkeit. Ebenso wird eingewandt, dass insbesondere Kinder, die viel lesen, zwangsläufig auch auf Texte in traditioneller Rechtschreibung stoßen. Dadurch hätten diese zunehmend Schwierigkeiten

beim Schreiben, da sie nicht mehr intuitiv die gelesene Schreibweise verwenden könnten, sondern jeweils über die einzelnen Wörter nachdenken müssten. Nicht unerheblich sind zudem die Unterschiede in den Schreibweisen von Wörtern, die durch die unterschiedlichen Interpretationen und die fortlaufenden Änderungen der reformierten Regeln entstehen. In diesem Zusammenhang wäre es sinnvoll die sogenannten „Zehn gute Gründe für die Reform“ anzuführen, die von der hessischen Kultusministerin Karin Wolff im September 2004 veröffentlicht wurden. Interessant ist aber, dass es sich auf den Seiten der *Deutschen Sprachwelt* eine kritische Betrachtung dieser Argumente durch Thomas Paulwitz findet – „Zehn faule Gründe für die Rechtschreibreform“.

Kritisiert werden immer diejenigen Punkte, die von den Reformatoren als „Ziele der Reform“ bezeichnet wurden. So schreibt man über die Erlernbarkeit der deutschen Sprache nach der Einführung der Reform: „Wie die Erfahrungen der Lehrer und statistische Auswertungen von Zeitungsartikeln zeigen, hat die an den Reformregeln gemessene Fehlerhäufigkeit keineswegs abgenommen, vielfach sogar zugenommen. Die womöglich einzige wissenschaftliche Untersuchung zur Umsetzung der Zwangsreform an Schulen hat Prof. Dr. Harald Marx, ein Erziehungswissenschaftler und Schriftsprachforscher der Universität Leipzig, in den Jahren 1996, 1998 und 2001 durchgeführt: Seine Vergleichsstudien an Grundschulern ergaben, dass sich die ss-Schreibung, das Markenzeichen der „Reform“, seit ihrer Einführung vermehrt und verschlechtert. Der *Neuen Osnabrücker Zeitung* sagte er am 21.08.2004: „Wir müssen uns davon verabschieden zu glauben, dass die Reform eine Erleichterung gebracht hat.“ Der Wissenschaftler empfiehlt statt eines künstlichen Reformwerks eine natürliche Auslese, denn über Regeln lasse sich das Schreibenlernen nicht steuern: „Auch wenn das nach wie vor viele Pädagogen meinen. Das Lernen vollzieht sich nicht nach den Regeln der Sprachwissenschaftler, sondern läuft auf der Ebene der Wahrnehmung des Einzelnen ab.“ In der Praxis wie in der Theorie ist die Reform also gescheitert“ [5, S. 21].

Logik, die von den Befürwortern der Reform immer wieder erwähnt wird, lässt sich auch bestreiten. So einigen sich die Gegner der Reform darauf, dass der Begriff der Logik einer Sprache fremd ist: „Was Sprachen hingegen kennen, ist das Prinzip der Einheitlichkeit: Auch muttersprachliche Sprecher einer Sprache haben ein Gefühl für Regelbrüche, die sie gerne durch Vereinheitlichung der Regel auflösen. Typische Beispiele sind die unregelmäßigen Verben, die im Laufe der Sprachgeschichte dazu tendieren, wieder regelmäßig zu werden. Bekannte Beispiele im Deutschen sind: *frug – fragte* und *buk – backte*“ [6, S. 27].

Meinungen von Politikern, Linguisten, Wissenschaftlern und Zeitungsredakteuren können sich unterscheiden, aber noch ein großes Argument, das die Erfolge der Reform schätzen kann, ist die Akzeptanz der Reform von der Bevölkerung. Gemäß Umfragen des Instituts für Demoskopie Allensbach waren im Jahr 1997 10 % der deutschen Bevölkerung ab 16 Jahren

für die Rechtschreibreform, 70 % dagegen, und 20 % war die Rechtschreibreform gleichgültig. Nach einer Umfrage des gleichen Instituts im Jahr 2000 lehnten die meisten Deutschen die Rechtschreibreform ab. Eine repräsentative Umfrage wies 13 % von 2111 Befragten aus, die sich auf die neue Schreibweise eingestellt hatten. Zwischen März/April 2002 überprüfte das Institut für Demoskopie Allensbach erneut die Stimmung zur Reform: „56 % der Befragten gaben an, sie seien gegen die Reform, 10 % waren dafür, 57 % sahen für sich keinen Grund, ihre Rechtschreibung umzustellen, und 49 % forderten eine Rücknahme der Reform“ [7, S. 12].

Nach einer vom Fernsehmagazin „Panorama“ am 21. Juli 2004 veröffentlichten Studie zum Stand der Akzeptanz der Reform hielten auch sechs Jahre nach der Einführung 77 % der Deutschen die Rechtschreibreform für „nicht sinnvoll“. Nur jeder fünfte Bundesbürger (21 %) bewertete die Reform positiv.

Das Institut für Demoskopie in Allensbach untersuchte die Auswirkungen der Debatte im Sommer 2004 auf die Haltung der Bevölkerung gegenüber der Rechtschreibreform. In der repräsentativen Umfrage wollten nur 26 % der Deutschen über 16 Jahre die Rechtschreibreform beibehalten. „Der Anteil der klaren Befürworter der Reform sank von 13 % im April 2004 auf 11 % im September 2004. Lediglich 19 % gaben an, sie beachtetten die neuen Regeln. Die Demoskopen kommentierten, der Entschluss vieler Zeitungen, zur klassischen Schreibweise zurückzukehren, habe viele Bundesbürger zu einer ähnlichen Entscheidung veranlasst“ [8, S. 7].

Im Juli 2005 wiederholte das Institut für Demoskopie in Allensbach seine Untersuchung zur Akzeptanz der Rechtschreibreform unter der Bevölkerung. Das Ergebnis zeigt eine klare Ablehnung der Rechtschreibreform in Deutschland: „Nur 8 % der Befragten waren Befürworter der Reform, eine deutliche Mehrheit von 61 % sprach sich gegen die Reform aus“ [9, S. 9].

Zwischen dem 4. und 17. April 2008 befragte das Institut für Demoskopie Allensbach im Auftrag der Gesellschaft für deutsche Sprache (GfdS) sowie in Zusammenarbeit mit dem Deutschen Sprachrat insgesamt 1820 bevölkerungsrepräsentativ ausgewählte Personen ab 16 Jahre mündlich-persönlich zum Thema „deutsche Sprache“ im weitesten Sinne, unter anderem auch zur Rechtschreibreform. Dabei lehnten 55 Prozent der Befragten die Rechtschreibreform ab, 31 Prozent war sie egal, und nur 9 Prozent waren dafür. 79 Prozent aller Befragten stimmten der Aussage zu: „Durch die Rechtschreibreform weiß man bei vielen Wörtern gar nicht mehr, wie sie richtig geschrieben werden. Sogar 54 Prozent der Reformbefürworter stimmten dieser Aussage zu“ [10]. Auf diesen Statistiken basierend, kann man sicher sagen, dass die Rechtschreibreform mit jedem Jahr weniger Befürworter hat, wird aber von mehreren Menschen, wenn auch ungerne, akzeptiert.

Die Rechtschreibreform von 1996 wurde sehr kritisch von der Gesellschaft angenommen. Das resultierte nicht aus der üblichen Neigung der

Menschen alles Neue abzulehnen, sondern daraus, dass die Reform wirklich sehr viele Schwachpunkte hatte. Um diese schwachen Punkte der Reform wurde lange gestritten und einige von ihnen wurden mit der Einführung der dritten Fassung überarbeitet. Genau diese Überarbeitung, die, so zu sagen, ein Schritt zurück von der Seite der Reformatoren ist, beweist es, dass die Rechtschreibreform von 1996 nicht genug logisch war, wobei die angebotenen Veränderungen der Orthographie in vielem ungerechtfertigt waren.

Trotzdem wurde die Reform von der Regierung nicht abgeschafft, sondern aktiv weiter durchgeführt. Der Fakt, dass diejenigen Zeitungen, die anfangs die Reform stark kritisierten, heute die neue Rechtschreibung verwenden, beweist es, dass die Meinung der Massen sich noch immer verändert und dass die Reform jetzt leichter akzeptiert wird. Die FAZ kehrte zwar im Jahre 2000 nach einem Erprobungsjahr wieder zur traditionellen Schreibweise zurück, hat aber zusammen mit der *Frankfurter Allgemeinen Sonntagszeitung* zum 1. Januar 2007 eine Hausorthographie eingeführt, die weitgehend auf den reformierten Regeln von 2006 beruht. Der *Spiegel* und die *Süddeutsche Zeitung* kündigten im August 2004 ebenfalls eine Rückkehr an und führten schrittweise traditionelle Schreibweisen wieder ein. Die angekündigte große Umstellung blieb allerdings aus. Als sich in der „Zehetmair-Kommission“ teilweise eine Rückkehr zu den traditionellen Schreibweisen abzeichnete, folgte der *Spiegel* jedoch ab dem 2. Januar 2006 „den bisherigen Ergebnissen des Rats für deutsche Rechtschreibung“, das heißt, er schreibt jetzt nach den reformierten Regeln von 2006. Die *Jüdische Allgemeine*, *Forschung & Lehre*, *Junge Welt*, *Junge Freiheit* und konkret erscheinen weiter in traditioneller Rechtschreibung.

Ein großer Teil der Periodika erscheint mittlerweile in einer Variante der reformierten Rechtschreibung, meist mit einer eigenen Hausorthographie. Von den fast 200 Zeitungen und Zeitschriften (Stand August 2005), die entweder immer noch in der vor der Reform 1996 üblichen Rechtschreibung publizieren, zur bisherigen Rechtschreibung zurückgekehrt sind oder diese Umstellung angekündigt haben, sind vor allem die Medien der *Axel-Springer-AG* nach einer weiteren „Reform der Reform“ zum 1. August 2006 zu einer reformierten Rechtschreibung übergegangen, die oft mit eigenen hausinternen Schreibvarianten verändert wurde. Nach wie vor wird die Rechtschreibung sehr uneinheitlich gehandhabt. Im August 2007 haben sich allerdings die Presseagenturen nicht nur darauf geeinigt, die neuen Regeln anzuwenden, sondern auch, welche Schreibweise sie anwenden, wo die die Reformregeln Wahlfreiheit lassen.

Bei den Buchverlagen richtet sich die Umsetzung der Rechtschreibreform stark nach dem jeweiligen Segment und ist daher oft auch innerhalb eines Verlages uneinheitlich: Schulbücher, Kinder- und Jugendbücher sowie Sachbücher folgen überwiegend der neuen Rechtschreibung, bei deutschsprachigen Romanen richten sich die Verlage in der Regel nach den Wünschen der Autoren. Bei Übersetzungen fremdsprachlicher Belletristik wird ähnlich verfahren.

Klassische Werke der Literatur werden häufig unverändert in der alten Rechtschreibung gedruckt. Insgesamt erscheinen, nach einer Umfrage des Börsenvereins des Deutschen Buchhandels, 80 % aller neu verlegten Bücher in neuer Rechtschreibung.

Was die Hauptziele der Reform betrifft, so kann man sagen, dass sie teilweise erreicht worden sind: mit der Einführung der Reform wurde die offizielle Sprache im deutschen Sprachraum standardisiert und befestigt. Ob mit der Reform auch viele in ihrer Substanz neue und wesentliche Problembereiche und Fehlerquellen entstanden sind, wird die Erfahrung zeigen. Es lässt sich aber schon jetzt folgern, dass es alles in allem eine durchaus gebrauchsfähige und vermittelbare Orthographie entstanden ist, die bei einem Vergleich mit der bisherigen Version, aus der DaF-Perspektive gesehen, günstiger abschneidet. Zur differenzierteren Einschätzung der Reform und im Interesse eines weiteren kritischen Nachdenkens über das Phänomen Rechtschreibung bedarf es empirischer Daten in größerer Quantität aus der Praxis des DaF-Unterrichts und es bedarf umfassender Fehleranalysen bezogen auf verschiedene Ausgangssprachen. Derartige Untersuchungen sollten sich in der unmittelbaren Zukunft für Linguisten, Didaktiker und DaF-Lehrer gleichermaßen als ein Betätigungsfeld ersten Ranges anbieten. Es ist von großer Bedeutung weitere Forschungen in diesem Bereich durchzuführen, denn das Problem ist neu, was bedeutet, dass die Situation sich stets verändert und deshalb eine ständige Betrachtung und Untersuchung braucht. Es steht fest, dass die Reform, in vielem verändert und überarbeitet, von der Gesellschaft akzeptiert wurde. Trotzdem hat der Prozess der Reformierung viele neue Probleme offenbart, die nicht nur die Orthographie selbst, sondern auch die Art der Einführung von neuen Regeln betreffen, damit weitere Veränderungen, falls es solche geben wird, reibungslos in Kraft gesetzt werden können.

Literature

1. Walgenbach L. Die neue Rechtschreibung [Digitale Quelle] / L. Walgenbach // Zugangsverfahren – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.journalismusausbildung.de/rechtschreibung_geschichte.htm **2. Gallmann P.** Handbuch Rechtschreiben [Digitale Quelle] / P. Gallmann, H. Sitta // Zugangsverfahren – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.personal.uni-ena.de/~xlgape/Ortho/Handbuch_1.pdf **3. Eroms H.-W.** Die Rechtschreibreform – Pro und Kontra / H.-W. Eroms, H. H. Munske // Berlin : Erich-Schmidt-Verlag, 1997. – 102 S. **4. Ickler T.** Die sogenannte Rechtschreibreform – Ein Schildbürgerstreich / T. Ickler // St. Goar : Leibniz-Verlag, 1997. – 201 S. **5. Götttert K.-H.** Es gibt keinen Kuß mehr. Die neue Rechtschreibung erklärt / K.-H. Götttert // Stuttgart : Mattheas Verlag, 2007. – 124 S. **6. Zur Neuregelung** der deutschen Rechtschreibung // Kommission für Rechtschreibfragen des Instituts für deutsche Sprache, Mannheim. – Düsseldorf : Falkendörfer-Verlag, 1999. – 121 S.

7. Rechtschreibreform – Befürworter gibt es bis heute kaum // Allensbacher Berichte. – 2002. – Nr. 7. – S. 2–14. **8. Neue Rechtschreibung** – Die jüngste Diskussion hat das Lager der Gegner gestärkt // Allensbacher Berichte. – 2004. – Nr. 18. – S. 2–24. **9. Neue Rechtschreibung** – Die Mehrheit ist weiterhin dagegen // Allensbacher Berichte. – 2005. – Nr. 11. – S. 3–16. **10. Wie denken** die Deutschen über ihre Muttersprache und über Fremdsprachen? Pressemitteilung der Gesellschaft für deutsche Sprache vom 13. Juni 2008 [Digitale Quelle]. – Zugangsverfahren – [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http://www.gfds.de/presse/pressemitteilungen / 130608-umfrage-zur-spracheinstellung](http://www.gfds.de/presse/pressemitteilungen/130608-umfrage-zur-spracheinstellung)

Розсоха А. В. Реформи німецької орфографії 1996 року: цілі та проблеми.

У статті розглядаються основні цілі реформи німецької орфографії 1996 року, описуються головні позиції прихильників та супротивників реформи, а також аналізуються процеси реформування правопису та введення другої редакції реформованих правил.

Ключові слова: реформа орфографії, німецький правопис, цілі та проблеми реформи правопису.

Розсоха А. В. Реформы немецкой орфографии 1996 года: цели и проблемы.

В статье рассматриваются основные цели реформы немецкой орфографии 1996 года, описываются главные позиции сторонников и противников реформы, а также анализируются процесс реформирования правописания и введение второй редакции реформированных правил.

Ключевые слова: реформа орфографии, немецкое правописание, цели и проблемы реформы правописания.

Rozsokha A. V. The reforms of the German writing of 1996: the goals and the problems.

The article reviews the main goals of the German orthography reform of 1996, describes the principal positions of the supporters and opposers of the reform, and analyzes the process of spelling reformation as well as the introduction of the second edition of reformed rules.

Key words: orthography reform, German spelling, goals and tasks of orthography reform.

УДК 800

Харченко О. В.

КОМІЧНІ НЕОЛОГІЗМИ В АМЕРИКАНСЬКИХ КІНОКОМЕДІЯХ

Актуальність статті зумовлена необхідністю ідентифікації лінгвокогнітивних та асоціативних особливостей американського гумору. Об'єктом нашого дослідження у цій статті є сучасний американський дискурс комічного. Матеріалом для дослідження слугували фрагменти дискурсу комічного з 10 сучасних кінокомедій США. Предметом дослідження є механізми створення комічних неологізмів які реалізуються в американському кінематографі. Мета статті – виявлення та загальна характеристика механізмів створення сучасних американських комічних неологізмів. Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Дослідження сучасного американського дискурсу комічного та усього комплексу проблем пов'язаних з ним. Постановка завдання. Виявлення лінгвокогнітивних, семантичних та асоціативних особливостей, що актуалізуються через комічні неологізми. Аналіз останніх досліджень і публікацій базується на роботах В. И. Карасика, Т. Ванн Дейка, М. Макарова, які найбільш адекватно та глибоко дослідили проблеми дискурс аналізу в цілому. Наукові результати У статті дається визначення та аналіз ряду лінгвокогнітивних та асоціативних особливостей американського гумору, проведено уточнення понять теоретичного аналізу дискурсу комічного.

Одним з найбільш частотних лінгвістичних засобів комічного в американському гуморі є комічні неологізми .

Наведемо ряд прикладів із популярних американських кінокомедій ХХ сторіччя та проаналізуємо їх.

У романтичній кінокомедії “Annie Hall” (1977 рік) режисера Вуді Аллена, який виконував у цьому фільмі головну роль разом з голлівудською зіркою Шеллі Дюволл зустрічається декілька комічних неологізмів.

1) “Alvy Singer: I'm so tired of spending evenings making fake insights with people who work for "Dysentery." Robin: "Commentary." Alvy Singer: Oh really? I had heard that "Commentary" and "Dissent" had merged and formed "Dysentery" [1, с. 2-5].

2) “Pam: The only word for this is transplendent... it's transplendent!” [1, с. 2-5].

Комічний неологізм побудований на основі трьох лексичних одиниць transient (швидкоплинний або темна істота), splendid (чудовий), complacent (самозадоволений). В результаті асоціативної інтеграції значень цих лексичних одиниць, отримуємо – “занадто зарозуміло, але ж таки чудово”.

В комедії-буфонаді анархічного плану “Duck soup” (“Суп із качки”, 1933) режисера Лео Мак Кері (Leo McCarey), в якій чудово виконує комедійні ролі акторський колектив Marx Brothers, зустрічається чимало комічних неологізмів, які побудовані в результаті фонетичної деформації слова, та часто ведуть до створення каламбурів.

3) “Chicolini: Now I aska you one. What has a trunk, but no key, weighs 2,000 pounds and lives in a circus?”

Prosecutor: That's irrelevant.

Chicolini: Irrelephant? Hey, that'sa that answer. There's a whole lot of irrelephants in the circus.” [2, с. 2-5]. Головною трансформацією комічного вживається іронія сократівського типу. Чіколіні застосовує відхилення від фонетичних норм (спотворення граматичної та фонетичної форми-“aska”), задає дурнувате питання, хоча в ньому вживається каламбур побудований на полісемії лексичної одиниці “trunk” (хобот слона або чемодан). Отримавши відповідь від судді “That's irrelevant”, Чіколіні створює комічний малапропізм “irrelephant” на основі словостягнення двох лексичних одиниць (irrelevant, elephant) Після цього задоволено коментує, “Дуже багато таких ірелефантів у цьому цирку.” Застосовується трансформація глузування та натяк на те, що на цьому засіданні суду (цирку) багато “недоречних та тупих людей.”

4) “First Judge: That sort of testimony we can eliminate.

Chicolini: Atsa fine. I'll take some.

First Judge: You'll take what?

Chicolini: Eliminate. A nice, cold glass eliminate.” [2, с. 2–5]. Комічний ефект викликає неологізм створений в результаті еквівокації (вкладання нового смислу у старе слово)- “eliminate” у значенні “lemonade”. У результаті цього створюється цікавий каламбур.

5) “Rufus T. Firefly: Look at Chicolini. He sits there alone, an abject figure...

Chicolini: [*immediately*] I abject!” [2, с. 2–5]. Фонетична деформація веде до формування неологізму “abject”, який використовується замість “object”. Звідси створюється каламбур на основі паронімії слів “abject” та “object”.

6) “Rufus T. Firefly: [*on the phone*] Get me headquarters. Not hindquarters, headquarters!” [2, с. 2–5]. Комічний неологізм “hindquarters” (модель словоскладання) асоціативно натякає на уборну але при цьому створює каламбур (headquarters- hindquarters), що теж веде до відповідних асоціацій.

7) “Prosecutor: Something must be done! War would mean a prohibitive increase in our taxes.

Chicolini: Hey, I got an uncle lives in Taxes.

Prosecutor: No, I'm talking about taxes - money, dollars!

Chicolini: Dollars! There's-a where my uncle lives! Dollars, Taxes!” [2, с. 2–5].

Комічний ефект викликає трансформація комічного побудована на каламбурі – паронімічне звучання лексичних одиниць “Taxes” (неологізм, що схоже на – податки) та “Texas” (Техас). Прокурор: “...Я кажу про taxes- гроші, долари.” Чіколіні: “Долари! Ось там живе мій дядько. Долари, Taxes!” Як бачимо, Чіоліні має на увазі Техас. В цілому цей фрагмент ілюструє іронію Сократівського типу, коли Чіколіні грає простака, а сам глузує (трансформація глузування) над поважним суддею.

Декілька комічних неологізмів зустрічаються у кінокомедії пародії, яка була випущена в 1974 році режисером Мел Бруксом, “Молодий Франкенштайн” (“Young Frankenstein”).

8) “Dr. Frederick Frankenstein: For the experiment to be a success, all of the body parts must be enlarged.

Inga: His veins, his feet, his hands, his organs would all have to be increased in size.

Dr. Frederick Frankenstein: Exactly.

Inga: He would have an enormous schwanzstucker.

Dr. Frederick Frankenstein: That goes without saying.

Inga: Voof.

Igor: He's going to be very popular”[3, с. 5].

Комічний ефект діалогу між молодим доктором та красунею блондинкою, яка працює лаборанткою, побудований на гіперболі, іннуендо сексуального типу та комічному неологізмі з німецької мови “schwanzstucker” (schwanz – хвіст, stuck- штука), який створений по моделі словоскладення. Інтенсифікатором комічного виступає фонетична деформація оболонки слова, що підкреслює німецький акцент.

9) “Dr. Frederick Frankenstein: I am a scientist, not a philosopher! You have more chance of reanimating this scalpel than you have of mending a broken nervous system!

Medical Student: But what about your grandfather's work, sir?

Dr. Frederick Frankenstein: My grandfather's work was doo-doo! I am not interested in death! The only thing that concerns me is the preservation of life!

[jams the scalpel into his leg, lets go of the scalpel and it sticks upright out of his leg, grasps it again, then slowly crosses his legs to block the scalpel from view]

Dr. Frederick Frankenstein: Class... is... dismissed “[3, с. 5].

Комічний ефект побудовано на відхиленнях від стереотипної поведінки доктора –лектора (встромляє собі у ногу скальпель), на іронії ситуації (каже молодий доктор, що не цікавиться експериментами свого діда, але незабаром приступає до них). Інтенсифікатором комічного виступає комічний неологізм “doo-doo”, створений по ехотонічній моделі, що означає людину, яка очевидно трохи не сповна розуму.

10) “Igor: Dr. Frankenstein... Dr. Frederick Frankenstein: "Fronkensteen." Igor: You're putting me on.

Dr. Frederick Frankenstein: No, it's pronounced "Fronkensteen." Igor: Do you also say "Froaderick"?

Dr. Frederick Frankenstein: No... "Frederick." Igor: Well, why isn't it "Froaderick Fronkensteen"?

Dr. Frederick Frankenstein: It isn't; it's "Frederick Fronkensteen." Igor: I see.

Dr. Frederick Frankenstein: You must be Igor. [*He pronounces it ee-gor*]

Igor: No, it's pronounced "eye-gor." Dr. Frederick Frankenstein: But they told me it was "ee-gor."

Igor: Well, they were wrong then, weren't they? "[3, с. 5].

У цьому діалозі між молодим доктором та його слугою Ігорем відбувається комічне уточнення правильної вимови прізвища та ім'я лікаря. Доктор наполягає на тому, що він не Франкенштейн, а Фронкестін. Виникають асоціації, що базуються на паронімії "from ken teen" – "підліток не сповна розуму". Слуга Ігор починає кепкувати над ним (іронія Сократівського типу), питаючи, чи доктор часом не Фроадерік (замість Фредерік), що нагадує "frog de rick"- "жаба із снопа соломи". Продовжуючи кепкувати, слуга вимагає, щоб його називали не Ігорем, а Айгорем використовується трансформація комічного – відхилення від норм вимови, та трансформація сатиричного глузування. У відповідь на прохання доктора називати його не Франкенштайн, а Фронкестін, Ігор пропонує називати його Айгором, що викликає пафосно зловісні асоціації (eye-око, gor(e)- кров)- "кроваве око". Таким чином, фонетична деформація трьох власних імен, веде до створення трьох комічних неологізмів

Розглянемо приклади комічних неологізмів з найкращої кінокомедії ХХ сторіччя, згідно з оцінкою Американського інституту кіномистецтв "Some Like it Hot" ("Деякі люблять погорячіше", 1959), режисера Біллі Вайлдера, яка пішла у радянському кінопрокаті як "У Джазі лише дівчата", і яка є екранізацією оповідання Роберта Торена та Майкла Логана [4, с. 2–3].

11) "Bouncer: [*examining a golf bag*] What's in here?"

Henchman: My golf clubs, putter, niblick, number three iron. Bouncer: [*pulling out a submachine gun*] what's this?

Henchman: My mashie!" [5, с. 2–4].

У цьому епізоді, охоронець, який перевіряв "друзів італійської опери" на наявність зброї, розглядає зміст сумки для гольфу у одного з чикагських мафіози і питає: "Що в ній тут?" Мафіози щиро посміхається та каже: "Мої палиці для гольфу: патер, ключка, номер три айрон. " Охоронець дістає автомат з сумки: "А це що?" Мафіози посміхається: "Мій автоматик." ("mashie"). Комізм епізоду побудований по-перше, на відхиленні від стереотипної поведінки гостя з'їзду "друзів італійської опери" (у сумці для гольфу знаходять автомат), по друге, на застосуванні комічного малопрізвища – ласкава назва автомату "mashie".

12) “Sugar: [*singing*] I wanna be loved by you, just you, nobody else but you. I wanna be loved by you alo-o-one. Boop boop e doo” [5, с. 5]. Комічний ефект, під час виконання пісні чарівною Мерлін Монро (Душки), виникає за рахунок комічної міміки та жестів відомої акторки та комічного ехотонічного малопрорізму наприкінці співу: “Boop boop e doo” (буп буп і ду).

13) Певний внесок у посилення комізму фільму “Some Like it Hot” вносять смішні імена головних героїв та деяких місць показаних у кінострічці. Це назви гангстерів, по перше, Маленький Бонапарт (Little Bonapart), Чарлі Зубочистка (Toothpick Charlie), по друге, назви менеджерів оркестру Солодка Сью (Sweet Sue – іронічна назва, бо жінка дуже сурова і навіть зла), Бейнсток (Beinstock- від “being stock” – той, що є акцією, тобто той, що думає лише о грошах), по третє, детектив Малліган (Mulligan, очевидно впертий як mule, тобто мул) та мільонер Осгуд (Osgood – постійно гарний, або щасливий). В четвертих, трагікомічна назва похоронного приміщення – Похоронна Вітальня від Моццарелли (Mozzarella’s Funeral Parlor).

Розглянемо комічні неологізми з військової кінокомедій “Private Benjamin” (“Рядовий Бенжамін”, 1980), режисера Говарда Зиффа, з голлівудською зіркою у головній ролі Голді Хоун.

14) “Judy Benjamin: What do you want from me? I didn't ask her to punish everybody! Do you think I like schlepping in the rain all day and all night?

Pvt. Winter: Just keep marching, Benjamin.

Judy Benjamin: My name is Judy! J-U-D-Y Judy and I'd like somebody to call me by my name! Oh, okay I took my life in my own hands, I made a mistake fine I'm sorry! I'll never do it again! I wanna wear my sandals... I wanna go out to lunch. I wanna be NORMAL again!” [6, с. 2–3].

Глядачі фільму бачать трагікомічну ситуацію. Підрозділ солдат покарано із за поганої поведінки рядової Бенджамін (Джуді). Солдати марширують по кругу під дощем на плацу. Джуді обурюється і каже, що знову хоче “нормального” життя, “носити сандалі”, “виходити на ланч”. (Застосовується іронія ситуації. Тендітна молода жінка мислить категоріями цивільної тендітної молоді жінки...але в армії зовсім інші закони). Крім того Джуді використовує комічний неформальний неологізм єврейського походження “schlep” в значенні “волочитися”: “Ти думаєш мені подобається волочитися під дощем увесь день та ніч?” Інтенсифікатором комічного виступає анафора (три рази повторюється “I wanna...”)

15) “Sgt. Ross: Beware... there are mine fields out there. Most of them are inert. However, some of them are ert.” [6, с. 5–7].

У фрагменті дискурсу застосована комплексна трансформація комічного. Сержант лякає новобранців (трансформація комічного обману) кажучи: “Обережно. Там мінні поля. Деякі з них інертні (inert), а деякі з них нертні (ert).” Сержант вдається до мовленнєвої гри

придумуючи малопропізм “ert”. Звідси включається механізм семантичного прогнозу та асоціативної виводимості, і глядачі розуміють, що під цим словом сержант мав на увазі “активовані” міни, тобто справжні міни готові до вибуху.

16) “Judy Benjamin: Henri, you are a shmuck” [6, с. 5–7]. Джуді використовує образливе слово запозичення з ідіш у спілкуванні із своїм французьким женихом у значенні “нікчемна людина” (фігура протезіс – sch + muck = schmuck). Для англомовної аудиторії кінострічки “shmuck” є комічним неологізмом.

В якості четвертої кінокомедії візьмемо кінострічку “Raising Arizona” (1987), режисера Джоела Коена, яка відноситься до субжанру кримінальних кінокомедій.

17) “Glen: How many Polacks it take to screw up a lightbulb?

H.I.: I don't know, Glen. One?

Glen: Nope, it takes three.

[*Glen laughs. H.I. doesn't*]

Glen: Wait a minute, I told it wrong. Here, I'm startin' over: How come it takes three Polacks to screw up a lightbulb?

H.I.: I don't know, Glen.

Glen: 'Cause they're so darn stupid!

[*Glen laughs again. H.I. doesn't*]

Glen: Shit, man, loosen up! Don't ya get it?

H.I.: No, Glen, I sure don't.

Glen: Shit, man, think about it! I guess it's what they call a "way homer."

H.I.: Why's that?

Glen: 'Cause you only get it on the way home.

H.I.: I'm already home, Glen” [7, с. 5–7].

Комічний ефект діалогу побудований на пародії на жарти про поляків, іннуендо на низький IQ Глена, комічному неологізмі "way homer" (тугодум, який розуміє жарт йдучи додому). 18). “H.I.: Wake up, Son. [*aims gun at the clerk*] H.I.: I'll be taking these Huggies and whatever cash ya got. Wife of H.I.: [*sees H.I. from the car*] That son' bitch. That son of a bitch! You son of a bitch! H.I.: Better hurry it up, I'm in Dutch with the wife” [7, с. 5–7].

У цьому фрагменті лексична одиниця “Dutch” розширює своє семантичне значення і використовується ідіоматично та оказіонально: “to be in Dutch with” – мати серйозні проблеми /непорозуміння. Погрожуючи продавцю пістолетом, Хай робить натяк (іннуендо) на те, що якщо зайде у магазин ще і його дружина, то це буде щось страшне. Додатково вживається трансформація глузування у стилі “namecalling” (“You son of a bitch!”) та тавтологія.

19) “Gale: All right, ya hayseeds, it's a stick-up. Everybody freeze. Everybody down on the ground.

Feisty Hayseed: Well, which is it, young feller? You want I should freeze or get down on the ground? Mean to say, if'n I freeze, I can't rightly drop. And if'n I drop, I'm a-gonna be in motion. You see...

Gale: Shut up!

Feisty Hayseed: Okay then.

Gale: Everybody down on the ground!

Evelle: Y'all can just forget that part about freezin' now.

Gale: Better still to get down there.

Evelle: Yeah, y'all hear that, don't ya?

[*Everybody lays down. Gale looks at the now-empty teller windows*]

Gale: Shit! Where'd all the tellers go?

Teller's voices: We're down here, sir.

Evelle: They're on the floor as you commanded, Gale" [7, с. 5–7].

У цьому епізоді відбувається пограбування банку у невеликому містечку. Комічна ситуація базується на антитезі, яку несподівано застосував один з грабіжників, наказавши відвідувачам банку завмерти, та впасти на підлогу. Відвідувачі завмерли і поцікавились, як це так можна зробити: одночасно завмерти та при цьому впасти на підлогу. Отримавши нову команду – усім лягти на підлогу, на підлогу впали усі, включаючи касирів. Додатково застосовується антиронія (“селюки” виявились розумнішими у певний момент ніж міські грабіжники) та комічні неологізми “hayseed” – “селюк” з Середнього Заходу та “stick up” – пограбування із застосуванням зброї (неологізм сленгового походження). У першому варіанті модель словотворення – словоскладання, у другому конверсійний варіант фразового дієслова.

У кінострічці “Arsenic and Old Lace” (“Миш’як та старий шнурок”, 1944), режисера Френка Капри, яка є чудовим зразком комедії чорного гумору США, головні герої (психічно нездорові члени аристократичної родини Бревстерів) застосовують декілька каламбурів.

20) “Mortimer Brewster: Look, you can't do things like that! Now, I don't know how I can explain this to you. But, it's not only against the law, it's wrong!

Martha Brewster: Oh, piffle! Mortimer Brewster: It's not a nice thing to do. People wouldn't understand. He wouldn't understand. What I mean is... Well... This is developing into a very bad habit!” [8, с. 5–7].

Трансформацією комічного у діалозі виступає мейозіс у стилі чорного гумору. Мортімер називає спробу його улюблених тіточок отруїти старого джентльмена “поганою звичною” (“bad habit”). А одна з тіточок каже, що це лише пусте базікання (“piffle” – застосування комічного слова, що є реанімацією застарілого британського слова – нісенітниця). Інтенсифікатором комічного залучається тавтологія.

21) “Mortimer Brewster: [*on the telephone*] Yes, operator, I'd like the Happy Dale Sanatorium, Happy Dale, New York. Come on, operator, what's taking so long? They're just across the river. I could swim it faster! No, I don't want the Happy Dale Laundry. I want the Happy Dale Sanatorium.

Sanatorium, sanatorium, sanatorium. Yes, yes, like a broken record. Hello – what? They’re busy? Busy? Look, they’re busy and you’re dizzy. No, I am not drunk, madam, but you’ve given me an idea. [*throws down the phone in disgust*]” [8, с. 5–7].

У цьому фрагменті дискурсу Мортімер застосовує риторичні прийоми анафору, риму (busy-dizzy) та діакоп як інтенсифікатори комічного (шість разів він вживає назву психлікарні “Happy Dale”, п’ять разів лексичну одиницю “sanatorium”). При цьому назва психлікарні “Happy Dale”, яка є по суті комічним неологізмом, обіграє три каламбурні значення – “щаслива долина”, “щасливе до побачення”, “щасливий серцеїд Дейл” (саме він чекає на тіточок), оскільки Dale – означає чоловіка, який користується популярністю у жінок. Головною трансформацією комічного є доведення ситуації до абсурду. Додатково Мортімер робить натяк на те, що бесіда з жінкою оператором, яка нагадує бесіду із поламанною платівкою, пробуджує у нього бажання добряче напиться.

Перейдемо до розгляду комічних неологізмів з сатиричної комедійної драми “Thank You for Smoking” (2006), режисера Джейсона Рейтмана, знятої по однойменному сатиричному роману Кристофера Баклі (1994). В російському прокаті, ця кінострічка з’явилась під назвою “Тут палять” (“Здесь курят”).

22) “Polly Bailey: How about it Nick, are you a tit man?

Bobby Jay Bliss: Don't answer that, that's a trap.

Nick Naylor: Depends on the tits” [9, с. 5–7].

Комічний ефект викликає іннуендо сексуального плану від Поллі та нестандартний комічний неологізм метафоричного плану. Поллі питає у Ніка чи він не “tit man” (чоловік який в першу чергу звертає увагу на жіночі груди).

23) “Nick Naylor: You know the guy who can pick up any girl? I'm him. On crack” [9, с. 5–7].

Нік починає вихвалитися та вдається до трансформації гіперболізації: “Знаєш того хлопця, хто може підчепити будь яку дівчину? Це я. Легко.” Застосовується комічний неологізм “on crack”. Неологізм створюється за рахунок семантичного розширення лексичної одиниці “crack” (жарт, шанс, велике задоволення, тріск, тощо).

У кінокомедії застосовується декілька комічних імен – школа святого Евтаназія, де навчається син Ніка, прізвище сенатора Фіністер (паронім з “sinister” – зловісний), etc.

Ще декілька неологізмів наведемо з фільму, який належить до субжанру сатиричних кінокомедій є сатирична пародія на вестерн “Blazing Saddles” (“Палаючі сідла”, 1974), режисера Мела Брукса.

24) “Bart: [*high-pitched voice*] Oooh! He'p me, he'p me! Somebody he'p me! He'p me! He'p me! He'p me!

Bart: [*low voice*] Shut up!

[*Bart places his hand over his own mouth, then drags himself through the door into his office*]

Bart: Ooh, baby, you are so talented!

[*looks into the camera*]

Bart: And they are so dumb!" [10, с. 1–2].

Те, як Барт (шериф-афроамериканець) вимовляє “help” – “her” (фігура простезис – зміна однієї літери), звучить як афроамериканський неологізм – “cool”, “stylish”. Тому гучне прохання про допомогу отримує каламбурне друге значення – “Який я крутий! Який я крутий!” Окрім цього сміх викликає комічна ситуація, коли шериф удає, що він сам себе бере в заручники, а усі оточуючи мешканці містечка у це вірять.

25) “[*Bart, disguised as a Klansman, describes his qualifications as a villain*]

Bart: Stampeding cattle.

Hedley Lamarr: That's not much of a crime.

Bart: Through the Vatican?

Hedley Lamarr: [*smiling*] Kinkyууу. Sign here” [10, с. 1–2].

У діалозі, де керівник банди записує Барта, шефіра-афроамериканця, перевдягнутого в одяг ку-клукс-кланівця, застосовується комічне прізвисько членів ККК “kinky”, друге значення якого (неологізм сленгового походження) – сексуальний збоченець.

26. “Taggart: I got it! I got it!

Hedley Lamarr: You do?

Taggart: We'll work up a Number 6 on 'em.

Hedley Lamarr: [*frowns*] "Number 6"? I'm afraid I'm not familiar with that one.

Taggart: Well, that's where we go a-ridin' into town, a-whompin' and a-whumpin' every livin' thing that moves within an inch of its life. Except the women folks, of course.

Hedley Lamarr: You spare the women?

Taggart: Naw, we rape the shit out of them at the Number Six Dance later on.

Hedley Lamarr: Marvelous!" [10, с. 1–2].

Комічний ефект діалогу між двома бандитами викликає трансформація анантаподатон (порушення логічного прогнозу), соціолінгвістичний дисонанс (діалектна лексика – “a-ridin' into town, a-whompin' and a-whumpin'”), еналаж, трансформація глузування із застосуванням грубої лексики, комічний неологізм “Number 6” – побиття та приниження усіх (у даному випадку мешканців невеликого містечка). Друге значення “Number 6” – шокуюча та приваблива блондинка, що теж додає певний відтінок.

Додатково зазначимо, що у сучасному американському варіанті англійської мови зустрічається чимало комічних неологізмів, які метафорично обігрують різні цифри. Наприклад: “to take Number 11 bus” – піти пішки; “400 calories” – любовні ігри; “100 mile rule” – правило,

згідно з яким, знаходячись у відрядженні за 100 миль від свого сімейного будинку, можна добре погуляти; 60 – пляшка віскі або горілки; 10 – жінка найвищого гатунку.

Розглянемо неологізми з найбільш популярної американської кінострічки з “action comedy films” – “Поліцейський з Беверлі Хілз” (“Beverly Hills Cop”) режисера Мартіна Бреста, яка принесла своїм продюсерам прибуток у 316 мільйонів доларів

27) “Sergeant Taggart: Why didn't you identify yourself as a police officer when you were arrested?”

Axel Foley: 'Cause I was mindin' my own business. Hey, where the fuck do you guys get off on arresting somebody for getting thrown out of a window?

Sergeant Taggart: We have six witnesses that say you broke in and started tearing up the place, then jumped out the window!

Axel Foley: And you guys believe that? What the fuck are you, cops or doormen?

Sergeant Taggart: We're more likely to believe an important local businessman than a foul-mouthed jerk from out of town.

Axel Foley: Foul-mouthed? [*Taggart nods*]

Axel Foley: Fuck you, man.

Detective Rosewood: [*Taggart stands up and draws himself to full height*] Hey, Sarge...

Sergeant Taggart: You watch your mouth.

Axel Foley: [*standing*] Hey, man, don't square off on me with some bullshit. [*shoves Taggart*]

Axel Foley: You wanna start some static?

Sergeant Taggart: Hey, don't push me!

Axel Foley: [*shoves Taggart again*] Fuck you, man! [*Taggart delivers hard blow to Axel's stomach... Axel doubles over in pain*]

Lieutenant Bogomil: [*witnessing from his office*] Taggart!

Sergeant Taggart: Yes, sir.

Lieutenant Bogomil: Come here. [*Taggart enters Bogomil's office, both emerge a minute later*]

Sergeant Taggart: Sir... I apologize for striking you. I have no excuse.

Axel Foley: [*bemused*] Forget about it” [11, с. 1–2].

У цьому фрагменті дискурсу застосовується по-перше, іронія ситуації, Аксель (поліцейський з Детройту, який приїхав в Лос Анжелес) узнає, що то він “розбив вітрину” – свідчення дали шість громадян, плюс поважний місцевий бізнесмен; по-друге, вживається соціолінгвістичний дисонанс, поліцейські Лос Анжелесу вживають ввічливу лексику, а Аксель грубу лайливу; по-третє, трансформація глузування, Аксель навмисно ображає колег з Лос Анжелесу, вживаючи грубу лексику та повторюючи її (риторичний прийом тавтологія) декілька разів (“Fuck you, man”). Аксель застосовує нестандартну метафору називаючи поліцейських Лос Анжелесу “doormen” (швейцарами). В четвертих,

відхилення від стереотипної поведінки та соціолінгвістичних норм, поліцейський Лос Анжелесу б'є Акселя у живіт, а потім ввічливо вибачається. Комічний неологізм сленгового походження "to square off"-наїзжати з кулаками на когось.

28) "Axel Foley: What? Y'all the second team?

Detective McCabe: We're the first team.

Detective Foster: Yeah, and we're not gonna fall for a banana in the tailpipe.

Axel Foley: [*mocking him*] You're not gonna fall for the banana in the tailpipe? It should be more natural, brother. It should flow out, like this - "Look, man, I ain't fallin' for no banana in my tailpipe!" See, that's more natural for us. You been hanging out with this dude too long" [11, с. 1–2].

У цьому фрагменті застосовується алюзія на ситуацію з бананом у вихлопній трубі (назва "tail pipe" є жаргонним неологізмом, що вживається замість "exhaust tube", друге значення- телепень), та діакон (тричі повторюється ця алюзія), коли Аксель засунув декілька бананів у вихлопну трубу поліцейських і втік від них, бо у тих машина заглохла.. Крім того, застосовується трансформація переваги (глузування), яку вживає Аксель спілкуючись з більш "досвідченими" поліцейськими Лос Анжелесу, роблячи натяк на те, що вони "зависнуть" довше з ним ніж попередні.

Досить продуктивною моделлю словотворення сучасних комічних неологізмів є використання такого риторичного прийому як тмезіс або інтрузія. Тмезіс (Tmesis) – це стилістично-риторичний прийом (мікрофігура) створення неологізму переважно в гумористичних цілях, побудований на тому, що слово, або навіть фраза, вставляється в інше слово. Вставка робиться між частинами складного слова, або між складами. Інколи такий прийом називають "tumbarumba" від назви австралійського міста, або поеми "Tumba Bloody Rumba" Джона О'Градї. В результаті такого прийому відбувається асоціативна інтеграція значень задіяних лексичних одиниць, що веде до їх контамінації та об'єднання з формуванням єдиної звукової оболонки та значення гібридного слова. Як приклади наведемо: *abso-fuckin'-lutely, la-dee-freakin'-da* (глузлива назва BBC English), від головного герою американського серіалу "Saturday Night Live" з каналу NBC Метта Фолї [12, с. 4]; *e-bloody-nough, a-wholenother, any-old-how, what- place- soever (whatsoever place), fan-blooming-tastic, fan-bloody-tastic, where- I- go- ever (wherever I go), ri-goddamndiculous and wel-diddly-elcome* (неологізми від Нед Фландерса, автора серіалу Сімпсонї), *I'm not o-fucking-kay* [13, с. 1–2].

Як ми бачимо на рівні розгляду комічних неологізмів взятих з 10 кінокомедій, які належать до 100 найкращих кінокомедій США за ХХ сторіччя згідно з оцінками Американської кіноакадемії, та одного телесеріалу, найбільш популярними моделями словотворення комічних неологізмів є наступні: 1) комічні цифри, створенні за моделями метафоричного переносу чи семантичного розширення; 2) тмезіс або

інтрузія; 3) фразові дієслова та їх конверсійні варіанти; 4) комічне словостягнення; 5) еквівокація, або семантичне розширення; 5) комічне словоскладання; 6) комічні імена; 7) простезіс (коли міняється лише одна літера і слово отримує нове значення); 8) ідіоматичні вирази з двох слів, що надають означають один денотат; 9) ехотонічна модель (звуконаслідування); 10) афіксація.

Комічні неологізми, а саме експресивні сленгізми, “bobo” (журналістські модні неологізми), взагалі нестандартні комічні експресивні лексичні одиниці, виконують роль “eye catcher” і є одним із поширених інтенсифікаторів американського дискурсу комічного. Вони загострюють увагу реципієнтів, збільшують ефективність проходження комічного комунікативного повідомлення до аудиторії, частково базуючись на такому когнітивному упередженні як “ефект Фон Ресторффа” (“Von Restorff effect”) – схильності аудиторії звертати більше уваги на те, що є нестандартним та чітко виділяється [14, с. 299–301].

Розгляд фрагментів дискурсу комічного у вищенаведених кінокомедіях, показує, що усі фрагменти супроводжуються високим рівнем образності, емоційного напруження та гумористичною тональністю діалогів.

Вагомість гумористичної тональності та гумору в цілому для сучасного американського суспільства, добре ілюструє таке когнітивне упередження як “евристичний афект” (“affect heuristic”), що полягає у занадто творчому підході до вирішення проблеми (“rule of thumb”) під впливом короткочасної та бурхливої емоційної реакції (гнів, жах, радість, сміх, тощо) на певний зовнішній чинник (можливе комунікативне повідомлення). Іншими словами, це когнітивне упередження лежить в основі того, що люди часто приймають рішення з серйозних питань, не в результаті ґрунтовного логічного аналізу, а під впливом короткочасних та сильних афектів (у нашому випадку це стосується сміху як реакції на успішне комічне комунікативне повідомлення). Цей когнітивний ефект був підтверджений експериментально групою таких американських вчених як П. Вінкельман, Н. Шварц та інші [15, с. 433–435]. Тому важко переоцінити роль комічного у формуванні певних переконань та сатирично-гумористичних стереотипів завдяки таким потужним каналам ЗМІ як кінематограф й телебачення.

Висновки. Розгляд американського відео вербального дискурсу комічного на прикладах з 10 кінокомедій США свідчить, що до однієї з частотних трансформацій комічного в американському гуморі належать комічні неологізми. Тяжіння американського гумору до комічних неологізмів свідчить про актуалізацію таких когнітивних особливостей в американській комічній картині світу як “ефект Фон Ресторффа” (“Von Restorff effect”), “евристичний афект” (“affect heuristic”), та використання таких асоціативних механізмів як асоціативний наклад (еквівокація, семантичне розширення, тмезіс) асоціативна інтеграція (словостягнення та словоскладання), асоціативна імітація (ехотонічна модель),

асоціативна ідентифікація (ідіоматичні вирази, фразові дієслова та їх конверсійні варіанти). На словотворчому рівні найбільш популярними моделями словотворення комічних неологізмів в американських кінокомедіях (вибірка у 10 кінокомедій) є 1) комічні цифри, створенні за моделями метафоричного переносу чи семантичного розширення; 2) тмезіс або інтрузія; 3) фразові дієслова та їх конверсійні варіанти; 4) комічне словостягнення (portmanteau words); 5) еквівокація, або семантичне розширення; 6) комічне словоскладання (compounds); 7) комічні імена; 8) простезіс (коли міняється лише одна літера і слово отримує нове значення; 9) ідіоматичні вирази з двох слів, що надають означають один денотат; 10) ехотонічна модель (звуконаслідування); 11) афіксація.

Література

1. **Woody A., Hall A.** / A. Woody, A. Hall // United Artists, 1977. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Annie_Hall(15.11.09).
2. **McCarey L., Soup D.** / L. McCarey, D. Soup // Paramount Pictures, USA, 1933. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Duck_Soup_1933_film.
3. **Brooks M.** Young Frankenstein / M. Brooks // 20th Century Fox, USA, 1974. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Young_Frankenstein (2.02.10) – Young Frankenstein.
4. **AFI'S 100 Years...100 Laughs.** 2009. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/AFI's_100_Years%20%80%A6100_Laughs (11.11.09) – AFI'S 100 Years...100 Laughs.
5. **Wilder B.** Some Like It Hot / B. Wilder // United Artists, 1959. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Some_Like_It_Hot (2.02.10). – Some Like It Hot.
6. **Howard Z., Private B.** / Z. Howard // Warner Bros., 1980. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Private_Benjamin (2.02.10).
7. **Coen E., Raising A.** / E. Coen. – 20th Century Fox, 1987 // Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Raising_Arizona(15.11.09) – Raising Arizona.
8. **Capra F.** Arsenic and Old Lace / F. Capra // Warner Bros, USA, 1944. – Режим доступу : [http://en.wikipedia.org/wiki/Arsenic_and_Old_Lace_\(film\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Arsenic_and_Old_Lace_(film)) (2.02.10) – Arsenic and Old Lace.
9. **Reitman J.** Thank You for Smoking / Jason R. // Fox Searchlight, USA, 2006. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Thank_You_for_Smoking (14.11.09). – Thank You for Smoking.
10. **Brooks M.** Blazing Saddles / Mel B. // Warner Brothers, 1974. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Blazing_Saddles (4.01.10) – Blazing Saddles.
11. **Brest M.** Beverly Hills Cop. Paramount Pictures, USA, 1984. / M. Brest // Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Beverly_Hills_Cop(10.11.09) – Beverly Hills Cop.
12. **mesis.Wikipedia.2009.** – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Tmesis> (12.11.09). – Tmesis.
13. **Angel D. N.** I'm Not O-fucking-kay... I Promise.../ D. N. Angel 2009 // Режим доступу :

<http://www.youtube.com/watch?v=7I4eZpO4PH0> (4.01.10) – I'm Not O-fucking-kay... I Promise... (DNAngel Guys Tribute). **14. Von Restorff H.** Über die Wirkung von Bereichsbildungen im Spurenfeld (The effects of field formation in the trace field) / H. Von Restorff // *Psychologie Forschung*, 1933. – №18. – P. 299–334. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Von_Restorff_effect" (14.12.09). – Von Restorff effect. **15. Winkielman P.** Subliminal affective priming attributional interventions / P. Winkielman, Robert B. Zajonc, N. Schwarz // *Cognition and Emotion*. – London : Psychology Press, 1997. – № 11(4). – P. 433–465.

Харченко О. В. Комічні неологізми в американських кінокомедіях.

Стаття фокусує свою увагу на лінгвокогнітивних, словотворчих та асоціативних особливостях американських комічних неологізмів. Проведене дослідження виявляє, що комічні неологізми широко застосовуються в американських кінокомедіях. Десять американських кінокомедій, які досліджуються та належать до 100 найкращих кінокомедій США ХХ сторіччя, використовують у своїх транскриптах комічні неологізми.

Ключові слова: каламбур, трансформація комічного, гумористичний дискурс, ефект розрізнення, ефект евристичний, асоціативний наклад.

Харченко О. В. Комические неологизмы в американских кинокомедиях.

Статья “Комические неологизмы в американских кинокомедиях” фокусирует своё внимание на лингвокогнитивных, словообразовательных и ассоциативных особенностях американских комических неологизмов. Проведённое исследование показывает, что комические неологизмы широко используются в американских кинокомедиях. Десять американских кинокомедий, которые исследуются, принадлежат к 100 лучших кинокомедий ХХ столетия, используют комические неологизмы в своих транскриптах.

Ключевые слова: каламбур, трансформация комического, юмористический дискурс, эффект различения, эффект эвристический, ассоциативное наложение.

Charchenko O. V. Comical neologisms in American comedy films.

The article “Comical Neologisms in American Comedy Films” focuses its attention on lingo cognitive, word building and associative peculiarities of American comical neologisms. The conducted research reveals that comical neologisms are very widespread in American comedies. Ten American comedies under research, which are mentioned in the list of 100 best American comedies of the XX century, use comical neologisms in their transcripts.

Key words: comical neologism, comical transformations, humor discourse, Von Restorff effect, Affect heuristic, association imposition.

УДК 811.161.1-36

Шерстюк О. Г.

ЛИНГВИСТИКА И ЕЕ РОЛЬ В ПРОЦЕССАХ ЭВОЛЮЦИИ ЯЗЫКА

В настоящее время внимание многих исследователей привлекает лингвистика с разных позиций, эта наука является актуальной в течение последних десятилетий двадцатого столетия и остаётся в центре внимания XXI века.

К исходу первого десятилетия XXI века лингвистика накопила немало актуальных проблем. Поэтому в рамках данного исследования мы поставили цель: исследовать интересующие нас аспекты, которые связаны непосредственно с темой нашей работы.

В ходе исследования были рассмотрены работы О. А. Крылов, Ю. Д. Апресян, М. М. Бахтин, Б. М. Гаспаров, Ж. Вандриес и многие другие.

К концу XX века язык как знаковая система перестаёт быть в центре исследовательских интересов. Лингвистика вновь тяготеет к соединению с психологией и социологией. Когнитивистика отказывается от сосюрловских дихотомий язык-речь, синхрония-диахрония, синтаксис-семантика, лексика-грамматика, объявляет язык одной из когнитивных способностей человека (наряду с ощущениями, восприятием, памятью, эмоциями, мышлением), а лингвистику – частью междисциплинарной науки когнитологии (когнитивистики). Теория дискурса отказывается от естественнонаучной модели знания, отдаёт приоритет качественному анализу и помещает лингвистику в междисциплинарную науку – человековедение, объектом которой является человек [1, с. 245]. Таким образом, лингвистика вновь теряет суверенность. В новом междисциплинарном синтезе "чистым лингвистам", ориентированным на язык "как таковой", разрешается "традиционная точка зрения", но в целом большие надежды возлагаются на выход науки о языке из изоляции и рост ее общественной значимости в ближайшем будущем...

Оценивая путь, пройденный лингвистикой в XX веке, можно выделить следующие черты:

1. Языкознание всегда охотно вступало в контакт с другими науками – как гуманитарными, так и естественными. Не говоря о биологии, социологии, психологии, можно напомнить бум математической лингвистики в 1960-ые годы. Подобные контакты неизбежно сопровождались наводнением лингвистических исследований терминами науки-донора. Столь же неизменным оставался и результат: в языкознании оставалось то, что адекватно ее предмету, остальное либо устранялось, либо насыщалось собственно лингвистическим содержанием.

2. Отсутствие точного определения для вводимого понятия не являлось препятствием для эффективного использования. Скорее сам термин уточнялся по мере накопления конкретных исследований. Так уже в наше время обстоит дело с такими понятиями, как "языковая личность", "языковое сознание", "языковая картина мира", "концепт", "дискурс".

3. В языкознании абсолютизировалась мифологема движения от простого к сложному. Ограниченность ее возможностей постоянно подтверждалась при обращении к художественному языку, в которых "объективные лингвистические данные" нередко выступали необязательным подспорьем для глубоких интуитивных прозрений, представленных в философии и литературной критике.

4. В языкознании ни один лингвистический проект и ни одна лингвистическая теория не были доведены до уровня практического воплощения и, соответственно, до своего логического конца. Едва ли не единственным исключением является глоссематическая теория Л. Ельмслева, который специально подчеркивал, что его теория не нуждается в поддержке какой-либо практикой.

Таким образом, статус суверенной науки является для лингвистики естественным и постоянным, а влияние других научных дисциплин - мощным, но временным. Поэтому можно ожидать, что в первое десятилетие XXI века появится монография с обобщающим названием "Язык". Вместе с тем лингвистика явно нуждается в переосмыслении своего предмета и в фильтрации понятийного аппарата, исходя из сочетания точности и гибкости. Целостная теория языка должна быть объемлющей - вовлекающей в сферу своего рассмотрения не только то, что мыслится как простое, но и то, что мыслится как сложное. Новый синтез должен осуществляться внутри самого языкознания.

На наш взгляд, такой целостной теории языка в настоящее время не существует. Наиболее сложным оказалось определение отношения между языком как системой и языком как деятельностью. В этих условиях представляется полезным вернуться к определению объекта лингвистики и привлечь внимание к не до конца реализованным путям, которые имеются в современном научном дискурсе и которые могут оказаться полезными для построения общей теории.

На протяжении XX века велась безуспешная борьба за то, чтобы отсечь от предмета языкознания тот или иной аспект языка. Сосюр пытался отсечь от лингвистики фонетику ("...вопрос от органах речи - вопрос второстепенный в речевой деятельности" [2, с. 48]) – не вышло; структурная лингвистика отсекала внешнюю семантику – не вышло, возникла лингвистическая теория референции; отсекались предложение, потом текст и лингвистика текста – не вышло; художественная речь, риторика, коннотации, интертекстуальность – сколько раз произносился приговор "это не лингвистика" относительно новых тем, позднее становившихся объектом самого пристального внимания лингвистов.

Раздумывая над тем, что отсекалось, и главное – почему отсекалось, приходим к такому результату: истоки редукции лежат в упрощенном и редуцированном понимании языка как системы знаков. Пафос Соссюра в отношении общей семиотики состоял в том, что язык не отличается от других знаковых систем, что знаки дорожного движения и языковые знаки - это одно и то же, что языковое значение может легко трансформироваться в иную материальную субстанцию ("язык – условность, а какова природа условно избранного знака, совершенно безразлично" [2, с. 48]). Этот пафос является ложным, природа языка коренится в человеческом теле, в его органах речи, в его разуме. Так, в самом определении языка фиксируется "человеческий фактор". Как пишет американский исследователь Льюис Мамфорд, "с помощью собственного голоса человек впервые расширил сферу социального общения и взаимного сочувствия" и создал "символический мир, не зависящий исключительно от потока повседневного опыта, от каких-либо специфических условий окружения..." [3, с. 104]. Таким образом, в человеческую систему языка вработаны социальность и когнитивность. Второе свойство человеческой системы языковых знаков, также присущее именно этой семиотической системе, состоит в способности к вторичному означиванию, к тому, что язык есть не только денотативная, но и коннотативная система, располагающая не одним, а двумя каналами информации - денотативным и коннотативным. Эта черта человеческого языка была детально проанализирована Луи Ельмслевом [4, с. 137] и позднее Роланом Бартом [5, с. 203], но до сих пор значимость этого фундаментального свойства языковой системы не оценена в должной мере. Значительная часть того, что отсекалось от предмета лингвистики, относится к языку как к коннотативной системе. Коннотативный канал информации отличается от денотативного тем, что носителем информации здесь выступает языковой знак (единица языка) целиком как элемент данной языковой системы. Минимальное коннотативное значение - это коннотация иноязычия, более конкретно – коннотация русскоязычия, франкоязычия и т.д. Информация, которая идет по коннотативному каналу, весьма разнообразна.

Понимание языка как коннотативной системы сопрягается с другими когнитивными способностями человека. Невключение языка как коннотативной системы в предмет теоретической лингвистики имело и имеет следствием отсутствие четких представлений о ее строении и функциях, о взаимодействии коннотативной и денотативной систем [6, с. 106]. Коннотативную семиотику выводили "за пределы сферы научности" вследствие непредсказуемости коннотаций и отсутствия в них иерархической классификации. Так узкое понимание "научности" лишает науку ее полноправного объекта. Соотношение денотативной и коннотативной систем языка характеризуется следующими особенностями: а) они различаются не по характеру, но по способу передаваемой информации, б) они находятся в постоянном

взаимодействию, ибо денотативное значение коннотатора (либо его первичная функция, если речь идет о фонемах или морфемах) непосредственно влияет на его способность стать коннотативным означающим той или иной разновидности коннотативного означаемого, в) в строения денотативной и коннотативной систем выделяются общие и специальные принципы, присущие каждой из двух систем по отдельности. Стилистические знаки формируют собственно стилистическую систему, в пределах которой коннотаторы разных языковых уровней, но с одним стилистическим смыслом объединяются в множества, подобные частям речи в денотативной системе [7, с. 93]. Стилистические знаки входят в разные типы оппозиций (привативные, градуальные, эквиполентные) и формируют парадигмы (внутрисловные, межсловные и межуровневые). Таким образом, принципы структурного описания, принятые в отношении денотативной системы языка, применимы и к стилистической системе, на что впервые указал и что практически продемонстрировал М. В. Панов. "Непредсказуемость" коннотативных стилистических смыслов относительна, поскольку сами стилистические смыслы представляют собой точки зрения, закрепленные в языке как релевантные для языкового социума, и их конкретные значения обнаруживают высокую степень общности. Непредсказуемость выразительных знаков также относительна, поскольку они возникают в результате потенциально исчисляемых преобразований означающих и означаемых. Наибольшая степень неупорядоченности и произвольности представлена, по видимости, в интертекстуальных знаках.

Выделяются различные аспекты "интертекстуального" существования высказывания (и, соответственно, языка, ибо "язык в инстанции своего появления и способа быть – это высказывание"). По мысли Б. М. Гаспарова, внутренняя речь человека и его мышление опирается на гигантский "цитатный фонд" памяти: "Языковая память каждого говорящего формируется бесконечным множеством коммуникативных актов, реально пережитых и потенциально представимых". Таким образом, одна область значений, присущих интертекстуальным знакам, это индивидуальный опыт существования человека (индивидуальные, или личностные интертексты). Другая, хорошо известная область – известные интертексты. Обсуждая "отсылки" к языковому опыту человека при формировании мысли, Б. М. Гаспаров специально подчеркивает близость этого процесса к "тому, который возникает при восприятии интертекстуальных аллюзий, подтекстов, перифраз в художественном тексте". Третья область значений интертекстуальных знаков - языковые интертексты [8, с. 17], связанные с функциональными стилями. Рассматривая порядок дискурса, М. Фуко выделяет ряд принципов (принцип забвения, принцип дисциплины, принцип доктрины, принцип "прореживания говорящего субъекта" и др.), контролирующего производство дискурса. Возникающие при этом "ансамбли дискурсивных событий" характеризуются совместным

появлением совокупности языковых характеристик, которые составляют языковой облик функциональных стилей как разновидностей дискурса.

В дискурсивном потоке реализуются различные техники интертекстуальности. Определив высказывание как "атом дискурса", М. Фуко нарисовал впечатляющую картину бытия высказываний в пространстве дискурса: с одной стороны, высказывания "производятся, обрабатываются, используются, преобразуются, обмениваются, комбинируются, разбираются и собираются, может быть, разрушаются людьми", с другой - "высказывание одновременно с появлением в своей материальности, возникает со своим статусом, включается в систему, располагается в поле использования, поддается перемещениям и возможным изменениям, участвует в операциях и стратегиях, где его тождественность поддерживается или исчезает". Лингвистическое описание этого "грандиозного, нескончаемого и необузданного бурления дискурса" не только выполнено, но к настоящему времени неясны даже контуры подобного описания. Предложенная Ж. Женеттом типология интертекстуальных связей так или иначе переназывает традиционные понятия литературной критики и искусствознания и не затрагивает лингвистического аспекта. Лингвистический аспект начинается с того, что мы выделяем дискурсивный повтор как основу интертекстуальности и одновременно как неотъемлемую часть языковой деятельности.. Достаточно посмотреть на элементарные операции, которые производит говорящий в дискурсе. Это либо прямой, либо трансформированный повтор: прямой повтор в речи одного и того же лица, повтор со сменой адресата, повтор в тексте повествования, повтор слов персонажа в партии повествователя или наоборот, повтор-цитата в научных текстах, в официально-деловых документах. Трансформационный повтор - это и пересказ собственных слов, и косвенная речь, и пересказ текста, каково бы ни было его назначение (критика, рецензия, аннотация, школьный пересказ, взаимные пересказы участников диалога, речей персонажей в художественном тексте). Прямой повтор в виде цитаты заполняет большую часть дискурсного пространства. Специальный интерес вызывает техника трансформированного повтора. Вглядываясь в эту технику, мы вновь и вновь убеждаемся в том, насколько объемлющим является определение языка как системы знаков, если отказаться от упрощений. Ибо в порождении, понимании и преобразовании текстов действуют те же мыслительные операции, что заложены в системе языка. Отношения между текстами недаром представляют как деривационные, и М. Фуко говорит о "деривационном древе" дискурса. Тот же трансформационный повтор может быть представлен как модификационный (расширение высказывания в препозиции, в постпозиции, когда прецедентное высказывание выступает как корень) и как мутационный (если воспользоваться терминами М. Докулила). Мутационный повтор описывается исходя из когнитивных отношений, находящихся системное выражение в языке: выражение сходства

(синонимия), выявление внутреннего различия при внешнем сходстве (омонимия), установление родо-видовых связей (гипонимия и гиперонимия). В деривационном текстовом процессе модификационный и мутационный повторы присутствуют совместно, равно как совместно в этом процессе участвуют денотативная и коннотативная системы. Р. Барт предложил не востребованную лингвистикой методику текстового анализа, позволяющую раскрыть "структурацию" текста в языковом сознании за счет попеременного обращения к денотации и коннотации: по ходу чтения художественного текста читатель при этом вербализованные события, сцепляясь, образуют эпизод, который сохраняется в памяти в форме пропозиции, развертываемой в повествовательный предикат с актантами-участниками эпизода, при этом прямой повтор связан с актантами, а мутационный – с повествовательным предикатом.

Интертекстуальность, таким образом, – это основа порождения дискурса, но это и основа продвижения языка во времени, его историчности. То, что не проходит через интертекстуальный обмен, не удерживается в дискурсе [9, с. 107]. Здесь важно указать на роль конкретной языковой личности и на значение прямой цитаты, что можно продемонстрировать одним примером. Существуют разные точки зрения относительно того, почему именно пушкинский язык стал основой русской общенациональной нормы. Во всех случаях нельзя не обратить внимание на значение высказываний, которые можно назвать валидными, то есть ценностными для социума. Пушкинские валидные высказывания формируют национальное мировосприятие и восприятие современных событий, дают название эмоциональным переживаниям человека и ментальным актам. Имя Пушкина соединяется с цикличностью годового цикла: Зима!.. Крестьянин, торжествуя, ...; Мороз и солнце: день чудесный!; Гонимы вешними лучами...; Весна, весна, пора любви...; Ох, лето красное!...; Октябрь уж наступил... И с каждой осенью я расцветаю вновь; Здоровью моему полезен русский холод... Поэтические фрагменты разной степени завершенности входят в любовный словарь (Не пой, красавица, при мне...; Я вас люблю, хоть и бешусь...; Я вас любил: любовь еще, быть может...; Мне грустно и легко: печаль моя светла, Печаль моя полна тобою...; Исполнились мои желания. Творец Тебя мне ниспослал, тебя, моя Мадонна, Чистейшей прелести чистейший образец), формулируют глобальное мировосприятие (Да здравствует солнце, да скроется тьма!; Есть упоение в бою И битвы мрачной на краю...; На свете счастья нет, но есть покой и воля...), отношение к жизни (Я понять тебя хочу, смысла я в тебе ищу...), принятие ответственности за собственную жизнь и поступки (Но строк печальных не смываю) и отношение к смерти (Но не хочу, о други, умирать; Я жить хочу, чтоб мыслить и страдать...; Нет, весь я не умру...), обобщенно и афористично выражают постоянное и проявляющееся по сиюминутным поводам опасение россиян сойти с ума (Не дай мне бог

сойти с ума. Нет, лучше посох и сума...). Пушкинские валидные высказывания – это оптимальный выбор языковых форм и эстетический идеал русского языка ("чистейшей прелести чистейший образец"), и это стилистика русских вариантов, которые включаются через валидные высказывания в современное языковое сознание, придавая историчность системе, по выражению Поля Рикера.

В заключении хочется вернуться к началу XX века, когда лингвистика, отмежевавшись от социологии и психологии, провозглашает, в лице Соссюра, своим единственным объектом "язык в самом себе и для себя" [2, с. 40]. Одна за другой выходят монографии, именуемые "Язык" [10, с. 67], принимаются критерии научности естественных наук, формируется соссюрская научная парадигма. Выдвинутый Соссюром проект общей семиологии находит частичное воплощение в семиотике, но, вопреки Соссюру, лингвистика не теряет своей суверенности и не становится частью общей науки – семиотики. В вышедшей в 1966 году монографии "Идеи и методы современной структурной лингвистики" Ю. Д. Апресян пишет: "Науку часто сравнивают с кораблем, который время от времени перестраивается сверху донизу, оставаясь все время на плаву" [12, с. 280]. Перестройка, вызванная структурной парадигмой, оценивается Ю. Д. Апресяном как обогатившая, углубившая и расширившая традиционную лингвистическую проблематику; как снабдившая лингвистику "методологией поиска научной истины"; как обещающая придать лингвистике единство целостной науки.

Перспективы развития данной темы, состоит в дальнейшем изучении аспектов лингвистических и психолингвистических особенностей переводческого процесса.

Литература

- 1. Макаров М.** Основы теории дискурса / М. Макаров // М. : Наука, 2003. – 245 с.
- 2. Соссюр Фердинанд де.** Курс общей лингвистики. / Фердинанд де Соссюр // Труды по языкознанию. – М., 1977. – 267 с.
- 3. Мамфорд Льюис.** Миф машины. / Льюис Мамфорд. // Механизмы культуры. – М., 2001. – С. 104.
- 4. Ельмслев Луи.** Прологомены к теории языка : пер. с англ. Ю. К. Лекомцева / Луи Ельмслев // Зарубежная лингвистика. Т. 1. – М., 1999. – 269 с.
- 5. Барт Ролан** Основы семиологии : пер. с франц. Г. К. Косикова / Ролан Барт // Структурализм : «за» и «против». – М., 1975. – 425 с.
- 6. Ревзина О. Г.** О понятии коннотации / О. Г. Ревзина // Языковая система и ее развитие во времени пространстве. – М., 2001. – 315 с.
- 7. Ревзина О. Г.** Прологомены к теории стилистики / О. Г. Ревзина // Русистика на пороге XXI века : проблемы и перспективы. – М., 2003. – 367 с.
- 8. Гаспаров Б. М.** О различении языковых и литературных интертекстов. / Б. М. Гаспаров. Литературный интертекст и языковой интертекст // Известия АН, серия ЛИЯ. 2002. – № 4. С. 17–21.

9. Кузьмина А. Н. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка. / А. Н. Кузьмина // Екатеринбург ; Омск, 1999. – 276 с. **10. Вандриес Ж.** Язык. Лингвистическое введение в историю. / Ж. Вандриес // Англ.издание (рукопись книги окончена в 1914 году) – М., 1934. С. 67. **11. Вандриес Ж.** Язык. Лингвистическое введение в историю : пер. с франц. П. С. Кузнецова / Ж. Вандриес // 3-е изд. – М. : УРСС, 2004. – 408 с. **12. Апресян Ю. Д.** Идеи и методы современной структурной лингвистики. / Ю. Д. Апресян // М., 1966. – 280 С. **13. Попова З. Д.** Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Воронеж, Изд-во ВГУ, 1999. – 186 с. **14. Васильев Л. М.** Современная лингвистическая семантика : учеб. пособ. [для лингвистов] / Л. М. Васильев // М. : Высш. Шк., 1990. – 176 с.

Шерстюк О. Г. Лингвистика и её роль в процессах эволюции языка.

В данной статье рассматривается эволюция лингвистики и ее роль в языке. Целью данной статьи является исследовать интересующие нас аспекты, которые связаны непосредственно с лингвистикой, так как к исходу первого десятилетия XXI века лингвистика накопила немало актуальных проблем. Кроме того, в статье рассматривается путь, пройденный лингвистикой в XX веке.

Ключевые слова: лингвистика, языкознание, интертекстуальность, дискурс, коннотация, система, процесс, формировать.

Шерстюк О. Г. Лінгвістика та її роль в процесах еволюції мови.

У даній статті розглядається еволюція лінгвістики та її роль у мові. Мета даної статті - дослідити аспекти, які цікавлять нас та які пов'язані безпосередньо з лінгвістикою, оскільки наприкінці, першого десятиріччя XXI століття лінгвістика накопичила багато актуальних проблем. Крім того, в статті розглядається шлях пройдений лінгвістикою в XX столітті.

Ключові слова: лінгвістика, мовознавство, інтертекстуальність, дискурс, конотація, процес, система, формувати.

Sherstyuk O. G. Linguistics and its role in the processes of the language evolution.

The evolution of linguistics and its role in the language is issued in this article. The aim of this article is to research the aspects we are interested in, which are directly connected with linguistics because it accumulated lots of actual problems to the end of the first decade of the XXI century. Besides, the way covered by linguistics in the XX century is issued in the article.

Key words: linguistics, intellectuality, discourse, connotation, process, system, form.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бледнова Ольга Григорівна, аспірант кафедри англійської філології Донецького національного університету.

Бокун Ірина Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, M.Ed. in T-TELT (Exeter University, U.K.), завідувач кафедри іноземних мов Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м.Суми)

Бондаренко Євгенія Валеріївна, кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри англійської філології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

Борисов Олексій Олександрович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Вакуленко Максим Олегович, кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Васильєва Олена Григорівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Зеленько Анатолій Степанович, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології та загального мовознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Клімкова Яна Юріївна, магістрант спеціальності «Переклад» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Литвинко Оксана Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету.

Литвинов Олександр Олександрович, аспірант кафедри граматики та історії англійської мови Київського національного лінгвістичного університету.

Луговий Володимир Сергійович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри французької філології Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Луньова Тетяна Володимирівна, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри англійської філології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Малюга Анна Федорівна, викладач кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету.

Маріна Олена Сергіївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Київського славістичного університету.

Мигович Ірина Вікторівна, аспірант кафедри української філології та загального мовознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Миرونчук Марина Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови для економічних спеціальностей Донецького національного університету.

Мосцевенко Анастасія Юрьевна, викладач кафедри міжкультурної комунікації та іноземних мов НТУ «Харківський політехнічний інститут».

Недайнова Ірина Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Нікульшина Тетяна Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Автомобільно-дорожного інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет».

Решетарова Ірина Володимирівна, викладач кафедри граматики та практики мовлення Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Ригованова Вікторія Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри практики іноземних мов Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Розова Ірина Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики та фонетики англійської мови Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Розсоха Андрій Володимирович, магістрант кафедри романо-германської філології факультету іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Соколова Ірина Валентинівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Української академії банківської справи Національного банку України.

Харченко Олег Валентинович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Міжрегіональної академії управління персоналу (м.Київ).

Христенко Оксана Сергіївна, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри практики романо-германських мов Інституту філології Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.

Шерстюк Олеся Геннадіївна, викладач німецької мови кафедри теорії та практики перекладу Луганського державного інституту культури і мистецтва.

Наукове видання

ВІСНИК

Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(філологічні науки)

Відповідальний за випуск:
к. ф. н., доц. **Недайнова І. В.**

Коректор: **Лисенко О. В.**

Здано до склад. 26.02.2010 р. Підп. до друку 26.03.2010 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 25,46. Наклад 200 прим. Зам. № 53.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
91011, Україна, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: mail@luguniv.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.